

Η
ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ
ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΜΑΣ
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

«—Ποιὸς εἶναι αὐτός, παιδάκι μου;—Μανούλα, ὁ Ἀη-Δημήτρης.
Κι' εἴσουν ἐσύ, Δεξίλεε, λεβέντη καθαλλάρη,
Ἀμάραντο ἀσπρολούλουδο τῆς ἀθηναίας Τέχνης!
Καὶ εἶταν ὁ λόγος ὁ τρανὸς καὶ ἀξέχαστος φερμένος
Ἀπὸ τὰ σπλάχνα ἐνὸς λαοῦ σ' ἐνὸς παιδιοῦ τὸ στόμα,
Δὲν εἴμαστε οὔτε χριστιανοί, καὶ εἰδωλολάτρες οὔτε.
Ἀπὸ σταυροῦς κι ἀπὸ εἰδωλα νὰ πλάσουμε ζητᾶμε
Τῇ νέᾳ ζωῇ ποῦ εἶν' ἄγνωρον ἀκόμα τ' ὄνομά της.»

(Τὸ 53 τῆς ᾿Ασάλευτης Ζωῆς) - Κωστῆς Παλαμᾶς)

ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ",

Ὁδὸς Σταδίου, 46α

ΑΘΗΝΑΙ

1934

Κυρεά' η. Αντωνίου Φιλίππου Χαλκ
25 31 Μαιου 1949
Βιβλ. 44

ΒΙΒΛ'ΟΘΗΚΗ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΧΑΛΚΑ

17
4 20.271

635

Η
ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ
ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΜΑΣ
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

«—Ποιός είναι αὐτός, παιδάκι μου ;—Μανούλα, ὁ Ἄη-Δημήτρης.
Κι' εἰσὺν ἐσύ, Δεξίλεε, λεβέντη καθαλλάρη,
Ἄμάραντο ἀσπρολούλουδο τῆς ἀθηναίας Τέχνης !
Καὶ εἶταν ὁ λόγος ὁ τρανός καὶ ἀξέχαστος φερμένος
Ἀπὸ τὰ σπλάχνα ἑνὸς λαοῦ σ' ἑνὸς παιδιοῦ τὸ στόμα,
Δὲν εἴμαστε οὔτε χριστιανοί, καὶ εἰδωλολάτρεις οὔτε.
Ἀπὸ σταυροῦς κι ἀπὸ εἰδωλὰ νὰ πλάσουμε ζητᾶμε
Τὴ νέα ζωὴ ποὺ εἶν' ἄγνωρον ἀκόμα τ' ὄνομά της.»

(Τὸ 53 τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς»—Κωστῆς Παλαμᾶς)

Ἀποκλειστικὴ πώλησις διὰ τὴν Ἑλλάδα :

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ,,

Ὁδὸς Σταδίου, 46α

ΑΘΗΝΑΙ

1934

Η
ΤΟΜ ΑΙΦΑΓΤΟΛΗΛΛΑ
ΣΑΥ ΗΠΗΘΟΥ ΚΟΥ ΕΙΛ
ΑΜΑΛΑΠ ΗΤΣΟΝ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΠΤΑΣ ΣΚΙΑΣ

ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ
τῶν Πρωταποστόλων τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως
καὶ

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, ΠΛΩΤΙΝΟΥ,
ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ, ΙΑΜΒΛΙΧΟΥ, ΠΡΟΚΛΟΥ, ΟΛΥΜΠΙΟΔΩΡΟΥ,
ΠΛΗΘΩΝΟΣ, ΜΑΡΟΥΛΛΟΥ

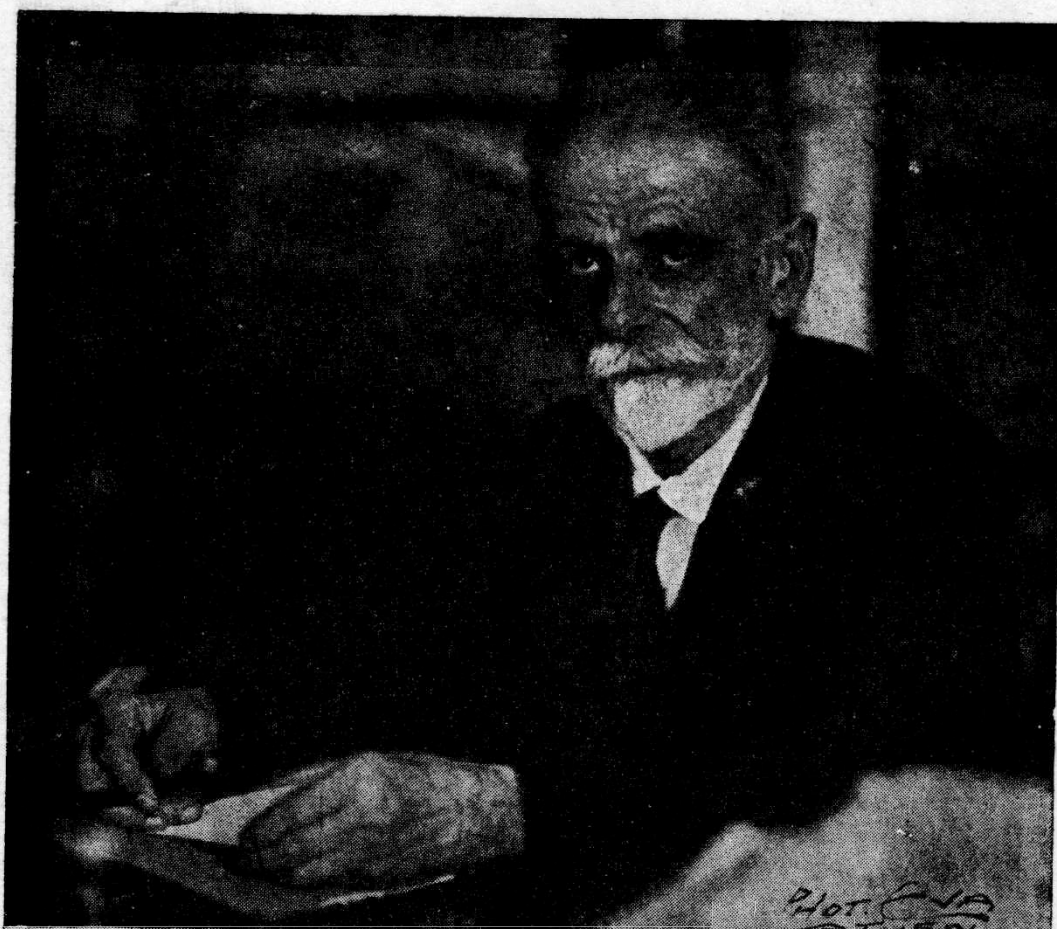
καὶ λοιπῶν συνεχιστῶν αὐτῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων,

ΩΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ

τῆς μεγάλης καὶ συνταρακτικῆς ἀποκαλυπτικότητος
συγγραφέως Helena Petrowna Blavatsky

ἡ ὁποία καὶ μὲ εἰσήγαγεν εἰς τὴν τελειότεραν κατανόησιν τοῦ
κόσμου τοῦ πνεύματος ὡς καὶ τῆς οὐσίας, τοῦ χαρακτήρος καὶ
τῆς πίστεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Μαντικῆς
Δρυὸς μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

Αντινύω φ χαρτῆ
1^ο καρχαῖδ' ἀντινύω
τῶν ἀντινύω καὶ ἀντινύω
Αθῆναι 25 Νοεμβρίου 1933
Κωνσταντῆ Παχαρά

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

“Όταν ὁ κ. Ἀντώνιος Χαλᾶς μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ ταχυγραφικὴ δραστηριότητα, κι’ αὐτὴ σὰν ἀκολουθία τῆς ἐμπνευσμένης τοῦ ἀποκρυφιστικῆς ὀρθοδοξίας, σχεδιάζοντας τὴν κυκλοφορία τοῦ βιβλίου ποὺ θὰ περιεῖχε τὴν ἀλληλογραφία μας μὲ ρώτησε, πάντα μὲ τὴν ἀποκλειστικὴ εὐγένεια ποὺ ποτὲ δὲν τὸν ἀφήνει, ἂν ἤθελα νὰ γράψω τὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἐδίστασα νὰ τοῦ ἀποκριθῶ ἀνεπιφύλακτα. Εἶπα, πρῶτα νὰ ἰδῶ τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων τοῦ βιβλίου τὰ σύνολα. Μ’ ἔκανε δισταχτικὸ ἓνα βιβλίο ποὺ θὰ συνέχιζε τὸ πρῶτό του γιὰ τὰ «Σατιρικὰ Γυμνάσματα καὶ τὴ Σωκρατικὴ Παράδοση», καὶ ποὺ θὰ γίνεται περισσότερος λόγος γιὰ μένα καὶ πανηγυρικώτερος. Βασικὸ παρουσίασμα καὶ στήριγμα καὶ τῶν δύο βιβλίων εἶναι πράγματα καὶ πρόσωπα ποὺ δύσκολα δίνεται, ὅσο περίβλεπτος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κι’ ἂν λογαυαριάζεται κι’ ἂν κρίνεται, δύσκολα δίνεται νὰ στέκεται στὴν ἴδια γραμμὴ καὶ νὰ παραλληλίζεται μὲ κεῖνα, πολὺ περισσότερο ἓνας ταπεινὸς ποιητὴς σχεδὸν ἀγνώριστος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς λίγους, ποὺ μόνο του χάρισμα θὰ μπορούσε νὰ κατέχη κάποιο ἐνοραματικό, ὅμως μυωπικὸ πάντα τραγούδι, καὶ ποὺ δὲν εἶναι βαλμένος σὲ ὅσα γνωρίζει καὶ χειρίζεται ὁ κ. Χαλᾶς.

“Ὅμως ἔγινεν ἡ ὑπόσχεση. Τὸ βιβλίο, γλήγωρο καὶ βιαστικό, περιμένει. Ὁ πρόλογος, ὅπως καὶ ὅποιος, εἶναι δίκαιο νὰ γραφῇ. “Ὅσο κι’ ἂν ἐξοκολουθῇ, καὶ μ’ ὅλο του τὸ δελίσιμα, ὁ δισταγμός. “Ένας τ ρ ί τ ο ς θ’ ἄξιζε νὰ προλογίσῃ. Μπορεῖ ἀπαθέστερος, ἀντικειμενικώτερος, ὁμαλώτερα περιπατητικὸς παρατηρητὴς. Ἀκόμη καὶ γιὰ τὴ συμπάθεια καὶ γιὰ τὸν ἐνθουσιασμό, καὶ σὰν ξένος τοῦ κινδύνου τῆς φ ο ι β ο λ η ψ ί α ς, παρ’ ὅλα τὰ ἱερὰ μεθυστικά της δράματα. Πρὸ πάντων κυρίαρχος ἓνας θετικὸς λόγος, ὅχι ἀπὸ συνετὴ φροντίδα ποὺ συγκρατεῖ, θὰ μπορούσε νὰ δείξῃ τὸν πρόλογο περιττό. “Όλα ὅσα θὰ κατάρτιζαν καὶ θὰ φανέρωναν τὴν κριτικὴ μου, τὴ λογικὴ καὶ τὴν προλογικὴ, γιὰ τὸ βιβλίο τοῦτο, ὅλα γιὰ τὸν ἀναγνώστη ποὺ στοχάζεται καὶ ποὺ ἐρευνᾷ, ὅλα βρίσκονται μέσα στὰ δεκατέσσερα γράμματά μου τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ βιβλίου τούτου. Καὶ ὅμως τὰ γράμματ’ αὐτὰ εἶναι ἀποσπάσματ’ αὐτοσχέδια καὶ ἀσυμπλήρωτα τῆς ἐρμηνείας ποὺ θ’ ἀπαιτοῦσεν ἡ ποίησή μου καὶ ἡ ποιητικὴ μου. Καὶ γιὰ τὴ δική μου τὴν ἐργασία καὶ περισσότερο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ φίλου πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται τὰ γράμματά μου, δὲν τὰ περιέχουν ὅλα ὅσα πρέπει νὰ ποῦν. Ἡ

διαφωτιστική προσπάθεια γυρεύει λεπτομερέστερα και μεθοδικώτερα. Δεν ἐλησμόνησα ποτέ τὸ ὑποσημείωμα σ' ἓνα ποίημα τῶν «Ἀρμονιῶν» τοῦ λαμπροῦ Λαμαρτίνου: «Θὰ ἔπρεπε κανεὶς ν' ἀναλύσῃ ὁλόκληρην φύσιν καὶ νὰ διηγηθῇ ὁλόκληρην ζωὴν γιὰ νὰ καταλάβῃ κ' ἓνα στίχο». Ἔτσι θὰ ἦταν ἱκανὴ νὰ διευκολυνθῇ καὶ νὰ συμπληρωθῇ, ἀπὸ μερικά της κοιτάγματα, ὅχι μόνον κάποιων ἄξιων κριτικῶν καὶ βιογράφων μου ἢ τιμητικῇ, ἐξερευνητικῇ καὶ διεισδυτικῇ μελέτῃ καὶ ἀσχολίᾳ, μὰ καὶ ἡ ὑπερβατικὴ πού μοιάζει σὰ θεουργικὴ—δὲ δυσκολεύομαι νὰ πῶ τῇ λέξει—ὁμολογία τοῦ κ. Ἀντωνίου Χαλᾶ ἐπάνω σὲ ἀποκρυφικὰς ἐκφάνσεις (μεταχειρίζομαι τὴ συχνὰ ἀναφερμένην του λέξιν) θεωρίας, ἐπάνω σὲ σεπτὰς πρωταρχικὰς παγκόσμιες τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου προσωπικότητες, μέσα στίς ὁποῖες ἡ δημιουργικὴ του ἐμπνοὴ δὲν ἐδυσκολεύτηκε νὰ περιλάβῃ καὶ τ' ὄνομα τὸ ἀγνώριστο καὶ τὸ ἀσήμαντο, μπροστὰ σὲ κεῖνες, ἐνὸς ποιητῆ.

Τὴν ἰδέαν πού κανεὶς ἀναγκάζεται ν' ἀναστυλῶσιν καθὼς ἔρχεται σ' ἐπαφὴν μὲ τὸ ἔργο τοῦ Χαλᾶ — καὶ βέβαια ὁ συγγραφέας αὐτὸς ἀφιερώνει μέσα στὸ βιβλίον τοῦτο γιὰ τὴν Ἀφῆν ἓνα κεφάλαιο οἰκοδομητικὸν—τὴν ἰδέαν αὐτὴ δείχνει ἀμέσως μὲ τὰ πρόσωπα πού τοὺς ἀφιερώνεται τὸ προκείμενον βιβλίον. Εἶναι ὁ Ξενοφὼν καὶ ὁ Πλάτων, οἱ πρωταπόστολοι, καθὼς χριστιανικὰ βαφτίζονται, τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως. Εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλούταρχος, ὅμοια γειτονικοὶ στὸν αἰῶνα τῆς ἀκμῆς των, ὅμοια ὑψηλοὶ καὶ πόσο διαφορετικοὶ στὴ μεγαλοφυΐαν τους. Εἶναι ὁ Πλωτῖνος, ὁ μέγιστος μύστης τοῦ Πλατωνισμοῦ ἀναγεννημένου μὲ κάποιαν ἀφάνταστη νεοπνευματικότητα πού ἀπόμειναν τ' ἀχνάρια τοῦ περάσματος τοῦ στὸ θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἶναι ὁ Πρόκλος, ὁ τελευταῖος ὑπέρμαχος τῆς σχολικῆς πολυθεΐας, πάντα νεοπλατωνικῆς πού τῆς εἶναι ὅμοια ὑπάκουοι μυσταγωγοὶ ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Ἰάμβλιχος. Εἶναι ὁ Μάρουλλος καὶ ὁ Πλήθων ἢ Γεμιστός, καὶ οἱ δύο προφῆτες τῆς Ἀναγεννήσεως πού εἶναι σὰ νὰ φτάνουν ἴσα μὲ τοὺς καιροὺς μας. Ὁ πρῶτος ποιητὴς καὶ στρατιώτης, Τόξος καὶ Λύρα, γνήσιος Ἀπολλώνιος, Ἑλληνολάτρης—τὴν Ἑλλάδα τὴν εἶχε στὸ αἶμά του—λατινόφωνος, γιὰτὶ πίστευε πὼς κανένα δὲν εἶχε νὰ τὸν ἀκούσῃ ἀνίσως θὰ ἔγραφε τὰ Ἑλληνικά, ὅμως κηρυγμένος ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ρωμαίους ὁμοτέχνους του, καθὼς τονίζει στὸν ὕμνον πού τοῦ

ἄφησε στεφανώνοντάς των, βασιλέας τῶν λυρικῶν, ὁ Ronsard. Καί ὁ δεύτερος, μοναχικός, μοναδικός, τελευταῖος ὕμνητικός περισυλλέκτης τῆς πολυθεΐας ποῦ φαινόταν σά νά ξαναζοῦσε στήν Πόλιν ποῦ ἔσβυνε. Στά μέγιστα τοῦτα ὀνόματα, ἀθλητικῆς προσωπικότητες καί συνεχιστές τῆς Ἰδέας «διὰ μέσου τῶν αἰώνων» ἀφιερώνει τὸ προκείμενο βιβλίο του ὁ Ἀντώνιος Χαλᾶς καί τὸ συνολικό του, θὰ ἔλεγα, ἔργο. Κί' ἀπάνου στή θριαμβευτική αὐτὴ στήλη ἀνεβά-ζει κι' ἀναστηλώνει τὴ Μνήμη, καθὼς τὴν ἀποκαλεῖ στὸ τροπάρι του, «τῆς μεγάλης συνταρακτικῆς ἀποκαλυπτικό-τητος Helenas Petrowna Blavatsky ποῦ τὸν εἰσή-γαγε καθὼς μᾶς γράφει, καί τὸν ἔκαμε τέλεια νά κατα-νοήσῃ τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος καί τὴν οὐσίαν τοῦ χαρα-κτῆρος καί τῆς πίστεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ» ἀπὸ τοὺς πα-νάρχαιους καιροὺς τῆς Μαντικῆς Δρυὸς ἴσα μὲ τίς ἡμέρες μας. Ἡ ἰδέα αὐτὴ τῆς Ἑλενας Μπλαβάτσκη ἐμπνέει καί ὑπαγορεύει, συμβολίζει καί χαρακτηρίζει κυ-ριώτατα καί σὰν ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἐργασία τοῦ Ἀντωνίου Χαλᾶ, καθὼς τὸ δείχνει καί ὁ κατάλογος τῶν ὅσον κ' ἔγρα-ψε καί θὰ συγγράψῃ.

Ἄν ἤθελα σὲ δυὸ γραμμῆς, ὅσο καί σύντομα καί ὠχρά, νά ὑποδηλώσω τὴ φυσιογνωμία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, θὰ στα-ματοῦσα τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη σ' ἓνα σημεῖο. Εἶ-ναι τοῦτο ἡ ἀφαίρεση τοῦ φράχτη ποῦ διαιρεῖ καί ξεχωρί-ζει τὸ καθένα σὰν ἀντίθετα καί σὰν ἀναντικατάστατα τὸ Θεὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὴ θρησκεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. Ἡ διαλλαχτικὴ συνάντηση τῶν ἀδιάλλαχτων στοιχείων, ποῦ εἶναι γιὰ νά σκανδαλίσῃ τοὺς ἄμαθους καί τοὺς ἀπλοῦς, παλεύει μόλα ταῦτα καί διαδραματίζεται συχνὰ στήν κίνησιν τοῦ καιροῦ μας. Ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ἐλεύθερα κι' ἀπὸ ἀνεξάρτητα πνεύματα ποῦ ἡ συνήθεια καί τὰ κοινὰ παραδεγμένα δὲν τὰ κάνει μονόπλευρα καί ἀποκλειστικά. Τὸ θριαμβευτικὸ καταστάλαγμα τοῦ Ἀντωνίου Χαλᾶ, ἀξιοσημεῖωτο θαυμα-στὰ δὲν εἶναι καί μοναδικὸ φαινόμενο πού, ὅσο σπάνιο, νά μὴ μπορῇ νά ὑπαχθῇ σὲ ὠρισμένη συνομοταξία πνευ-μάτων. Φαίνεται στὰ πνεύματα ποῦ ἀναγνωρίζουν ἓναν ἐρχομό, μιὰ ἀναγέννηση, μιὰ γέννηση τῆς συνθετικῆς πάντοτε ἰδέας ποῦ κυριαρχεῖ καί ὑπερέχει μπροστὰ στήν ἀναλυτικὴ φροντίδα ποῦ μὲ τὴ λογικὴ ἀποκλειστικὰ σκέψη τοποθετεῖ σὲ συρτάρια καί χωρίζει καί ἀπομονώνει τὰ ἰδα-νικά. Μὲ τὴ σύνθεσιν διαισθάνεσαι καί δραματίζεσαι. Ἡ

ἐπιστήμη βέβαια σέ ὁδηγεῖ προσφορώτερα, φτάνει νά σέ βοηθῇ τὸ αἶσθημα, σέ φωτίζῃ ἢ διαίσθησιν· ἡ σοφία στήν πιὸ ὕψηλὴ τῆς ἔντασιν εἶναι ποίηση κι' ἄρμονία. Συλλαμβάνουμε τὴν ἀλήθεια στὴ ζωή, ποὺ γίνεται, ὅχι στὰ δόγματα ποὺ ἔγιναν.

Σταθμοὶ σημαντικοὶ κεφαλαιώδεις μᾶς δείχνουν στὰ ταξίδια μας ποὺ καὶ πῶς νά στεκώμαστε. Ἡ πρόοδος εἶναι προκοπή, ἀλήθεια καὶ πραγματικότης δηλαδή ποὺ ἐξελλίσσεται. Μᾶς πᾶει μπροστά. Μὰ τὸ γύρισμα δὲν εἶναι πάντα πόδισμα ποὺ ὀπισθοδρομεῖ. Κι' ὅταν μᾶς φέρνῃ σὲ μιὰν ἀρχὴ ποὺ μᾶς φαίνεται πῶς πέρασε, μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀκόμα μακριά. Ἕνας προορισμὸς τῶν ταξιδιῶν μας θὰ εἶναι τὸ πῶς νά τὴν ξαναῖδοῦμε. Καὶ ὅταν κάποτε τὰ πράγματα μᾶς δείχνονται διαφορετικά, πρέπει νά χουμε στὸ νοῦ μας πῶς παρ' ὅλη τὴ συγγένεια καὶ τὸν συνταυτισμό, ἄλλο ἢ πραγματικότης καὶ ἄλλο ἢ ἀλήθεια. Καὶ γιὰ τοῦτο τὰ φαινόμενα, καὶ ὅπως ἀνόμοια κάποτε, προσλαμβάνουν ὀνόματα ποὺ μᾶς ξαφνίζουν καὶ σχετίζονται μεταξύ των πόσο περίεργα! Τὸ Φιλοποίμενα ποὺ τὸν ἐβιογράφησε στοὺς «Παραλλήλους» τοῦ ὁ Πλούταρχος καὶ ποὺ τὸν ἀναφέρει ἡ Ἱστορία ὡς τὸν ἔσχατο τῶν ἐνδόξων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁ Βιλλαμόβιτς ὁ μέγας Γερμανὸς Ἑλληνιστῆς, τὸν ὀνομάζει πρῶτο κλέφτη μὲ τ' ὄνομα ποὺ ἀνήκει στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ ποὺ δὲν ἐμποδίζει νά δίνεται διθυραμβικὰ καὶ κατανυκτικὰ στοὺς ἥρωες τοῦ ἱεροῦ μας ἀγῶνα καθὼς τὰ ἐννοεῖ ὁ Βιλλαμόβιτς. Τὸ ἴδιο τ' ὄνομα μὲ τὴν ἴδια σημασίαν ἐπαναλαμβάνει γιὰ τὸν ἴδιον ἥρωα ἕνας ἄλλος ἑξοχος κι' αὐτὸς ἐλληνιστῆς, ὁ Πολωνὸς Zielinski στὴ «Σίβυλλά» τοῦ. Τὸν ἴδιο Πολωνὸ ἀξίζει νά τὸν ἀναφέρω γιὰ τὸ συμπέρασμα ποὺ καταλήγει στὴ συγγραφὴ τοῦ «Θρησκεία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος».⁽¹⁾ «Ὁ σιμὸν ἐρήμωσε, μᾶς λέει, τὶς πεδιάδες καὶ τὰ δάση τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας· Χειμῶνας καὶ καταστροφὴ. Παρ' ὅλα, ἔμεινεν ἡ Ἑλλάδα. Καὶ στὰ ρημαγμένα τῆς χώματᾳ ἀναγεννήθηκε λίγο λίγο ἡ ἀφανισμένη βλάστησις. Στὸ πείσμα τῶν φανατικῶν ἢ χριστιανισμένη Ἑλλάδα ἀνέκτησε τὸν Ὀλυμπο καὶ πάλι τὸν ἀνακάλυψε τὸ Θεὸ στὴν ὥραιον

(1) Th. Zielinski «Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» Μετάφρασις καὶ ἐπιλεγόμενα I. Συκουτρῇ. 1928.— Th. Zielinski «La religion de la Grèce antique. Traduction Andrée Fichelle 1926.— Th. Zielinski «La Sibylle» 1924.

λατρεία. Ἀλήθεια πὼς ἡ ὁμορφιὰ ἐκείνη ἦταν θεὸς πολὺ λιτός. Πέρασε ξανὰ ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ περίοδο παρακμῆς. Μὰ τὰ μελλοντικά σπέρματα λυτρωμένα. Ἡ Παναγία κ' οἱ ἅγιοι ξανακατοίκησαν τὰ ἐρημωμένα ὕψη τῶν οὐρανῶν καὶ στὴν Ἑλληνικὴ πολυθεΐα ἡ ἀντίθεση τοῦ χριστιανικοῦ μονοθεϊσμοῦ κατάντησε ἀπλῆ φρεναπάτη. Πρόδρομος τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀνακράζει τολμηρότερα ὁ Ζιελίνσκις, δὲν εἶναι ἡ Παλαιὰ Γραφή, ἀλλὰ ἡ Ἑλληνικὴ Θρησκεία». Τὰ ἴδια σχεδὸν μᾶς ὑποβάλλει ὁ Χαλᾶς, στὴ σελίδα 182 τοῦ προκείμενου βιβλίου: «Δεξιλεος, Ἅγιος Δημήτριος ταυτόσημα. Ἀπόλλων καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὅμοια. Κι' ἂν πιὸ βαθιὰ παρατηρήσουμε, Ἀρχαία Ἑλλάς καὶ Καινὴ Διαθήκη ἐπιδιώκουν τὸν Κόσμο τοῦ Πνεύματος. Ἡ αὐτὴ πίστις!» Τῆς ἀναβιωμένης Ἑλληνικῆς Μυθολογίας ἡ ἰδέα βρίσκεται ἀναπτυγμένη μεθοδικὰ στὶς λαογραφικὲς πραγματεῖες καὶ στὶς «Παραδόσεις» τοῦ ἀλησμόνητου καθηγητῆ Νικολάου Πολίτη. Τὴν ἀρχαία μὲ τὴν νέα μας ἱστορία, ἐνιαῖα καὶ ἀχώριστα, ἐγγίζει κι' ὁ ἀείμνηστος ἱστορικός μας ὁ Σπυρίδων Λάμπρος μέσα στῶν «Ἱστορικῶν Μελετημάτων» τὴν πραγματεία του γιὰ τὸν Ἀθηναῖο Δέξιππο ποὺ ἔσωσε τὴν Ἀθήνα στὰ 267 μ. Χ. ἀπὸ τὴν κάθοδο τῶν Γόθων. Σημειώνει: «Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Δέξιππος καὶ ὡς ἱστορικός ὁ πρῶτος βυζαντινὸς συγγραφεύς, ὅπως δύναται ὡς ἥρως νὰ ἐπικληθῇ ὁ πρῶτος ἀγωνιστὴς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος».

Μοῦ συγκινεῖ τὸ νοῦ τὸ βιβλίον τοῦ James Darmesteter (1) τοῦ ὑπέροχου καὶ μουσόπνευστου ἀσιανολόγου, μαθητῆ καὶ θαυμαστῆ τοῦ Ἑρνέστου Ρενάν: «Οὔτε ἡ Ἑλλάδα οὔτε ἡ Ἰουδαία ἀνακάλυψαν, ξεχωριστὰ ἢ καθεμιά, ὅ,τι ἐξαιρετικὰ τὶς χαρακτηρίζει: Πρῶτος ὁ Ἰσραὴλ δὲν εἶδε τὴ Δικαιοσύνη καὶ δὲν ἀποκάλυψε τὸ ἀνθρώπινο κρίμα κατὰ τοῦ Ὑπερτάτου Θεοῦ. Πολὺ προτήτερ' ἀπὸ τὸ Γολγοθᾶ ὁ Προμηθεὺς μαρτύρησε στὸν Καύκασο· καὶ πρὶν ἔρθῃ στὴν Ἀθήνα ὁ Παῦλος νὰ χαιρετίσῃ τὸν Ἀγνωστο Θεό, ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους ἐπέθανε γιὰ τὸν ἄγραφο Νόμο. Ἀλλὰ καὶ ἡ νεώτερη ποίησή μας καὶ φιλοσοφία μας δὲ θὰ ὑπῆρξαν, καθὼς ὑπάρχουν, ἀπὸ μόνον τὰ διδάγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ποίησή μας πηγάζει ἀπὸ τοὺς δαβιδικοὺς ψαλμοὺς ὅσο κι' ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. Καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ οἱ Προφῆτες πιστέψανε πὼς ἤύρανε στὸν κόσμον καὶ στὴν ζωὴ νόημα κι' ἀντικείμενο. Καμιά ἀπὸ τὶς μεγάλες Ἰδέες ποὺ κυβερνοῦν τὸν κόσμον δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ σὲ καμιὰν ἀπὸ τὶς μεγάλες Φυλές. Καθεμιά ἔχει τὸ σπέρμα ἢ τὸ σχεδιάσμα τῶν δημιουργημάτων τῶν ἄλλων καὶ ὁ σπόρος καθεμιᾶς μπορεῖ νὰ ἐπενεργήσῃ δυνατὰ στὸ πνεῦμα τῆς ἄλλης γιὰ ἓνα κοινὸ ἰδανικόν. Ἔτσι ἡ

(1) Les Prophètes d' Israel. Paris. Rieder.

ποιητική Ἑλλάδα καὶ ἡ προφητική Ἰουδαία... Τὸ πνεῦμα ποῦ κυμάτιζε σὰ διαβατικὸν ὄνειρο κατεῖχε τρεῖς ἢ τέσσερους αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸ Σωκράτη μερικοὺς ὄνειροπόλους τῆς Παλαιστίνης καὶ τοὺς πύρων' ἐκεῖ σὰν ἡφαίστειο ποῦ ἔχυσε στὸν κόσμον ἄσβυστη λάβα». Καὶ συμπεραίνει καθολικώτατα : «Ὁ Ἰουδαϊκὸς προφητισμὸς καὶ ὁ χριστιανισμὸς εἶναι δύο ἀποσπασμένοι κλάδοι τοῦ ἐ λ λ η ν ι σ μ ο ὦ».

Ὁ ἀποκρυφισμὸς τοῦ Ἀντωνίου Χαλᾶ μπορεῖ ν' ἀδιαφορῇ καὶ νὰ φαίνεται πῶς ἀγνοεῖ ἢ καὶ νὰ μὴ γνωρίζῃ κάποιων εἰδῶν λεπτομέρειες ἢ ἐνημερότητες ποῦ νομίζονται σοβαρὲς καὶ ποῦ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τοὺς πολλούς, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ποῦ ἀδυνατοῦν νὰ μὴ συμμορφωθοῦν μ' αὐτὲς καὶ νὰ μὴ κανονίσουν τὸ βῆμά τους γιὰ τὴ σπουδαιότητα καὶ γιὰ τὴν προσοχή. Ὁ Χαλᾶς ἀδίσταχτα, φαίνεται, φρονεῖ πῶς δυὸ τρεῖς μεγάλες κορυφαῖες ἰδέες ποῦ τὶς πιστεύει καὶ τὶς ἐρευνᾷ εἶναι τόσο δυναμικὲς καὶ τόσο περιεκτικὲς, ὥστε νὰ φτάνουν αὐτὲς γιὰ νὰ γεμίσουν τὴν περιοχὴ τοῦ χωρὶς νὰ τῆς ἀφήσουν κενά, καὶ νὰ στερεοποιήσουν τὴ δυναμικότητά του. Θὰ μοῦ ἦταν ἀρκετὸ ἐδῶ νὰ μνημονέψω δυὸ ὀνόματα : Τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν Μπλαβάτσκη. Τὰ λόγια του γι' αὐτὴν ἀπόλυτα, θρησκευτικὰ, λειτουργικὰ : «Μεγίστη συγγραφέα κ' ἐκπληκτικὴ θεουργὸ» τὴν ἀποκαλεῖ καὶ καταλήγει τὸ βιβλίον του χαρακτηρίζοντάς τη «τὸν πολυτιμώτατο καὶ πνευματικώτατο θησαυρὸ τοῦ ἔξω Κόσμου». Ὡστε δὲ θὰ πρέπη νὰ φανῇ παράξενο καὶ δὲ θὰ ἦταν ἀνακόλουθο ὕστερ' ἀπὸ τέτοια μυστικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴ κοινωνία νὰ βρίσκῃ, μισοὺς καὶ ὠχρούς, ἀστέρες δοξαζόμενους τῆς Θεοσοφίας, καὶ τὴν Annie Besant καὶ τὸν Κρισναμούρτη.

Μὲ τέτοια καθολικότητα πρωταρχικὴ κι' ὁ Σωκράτης μέσα στὰ δυὸ τελευταῖα βιβλία τοῦ κ. Χαλᾶ παραγκωνίζει κάθε προσωπικότητα, ποῦ θὰ βρεθῇ πλάι του, κι' αὐτοὺς τοὺς θεῖους Προσωκρατικούς. Τὸ «Γνῶθι σαυτὸν» καὶ τὸ «ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν εἶδα!» σύμβολα καὶ προβλήματα σοφίας ποῦ ἀποθεώνουν τὴν Ἀνθρωπότητα. Περιττὴ στὸν πρόλογό μου ἡ μνεία καὶ ἡ ἐπανάληψη ποῦ ἀφιερώνονται μέσα σ' αὐτὰ τὰ βιβλία γιὰ τὸν Πλάτωνα καὶ γιὰ τὸν Π λ α τ ω ν ι κ ὸ, ὅς τὸν ποῦμε, Σωκράτη, τὸ δραματικὸ πρωταγωνιστὴ καὶ τὸν ἥρωα τῆς ἀπέραντης ἐπικολυρικῆς Τραγωδίας ποῦ εἶναι οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος ! Εἶναι κανεὶς νὰ θυμηθῇ τὸν οὐρανοβάμονα Σέλλεϋ : «Ὁ Πλάτων κυρίως εἶναι ποιητής. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τίποτ' ἐντονώτερο ἀπὸ τὴν ποικιλία καὶ τὴ λάμψη

τῶν εἰκόνων του καὶ ἀπὸ τῆ μελωδία τῆς γλώσσας του.» Ἀλλὰ τί ὄνομα ὀλοκληρώνει τὸ Σωκράτη; Φιλόσοφος; δὲ θάφτανε ΠΡΟΦΗΤΗΣ τοῦ ἀρμόζει. Ὁ Bergson στήν τελευταία του ἐμφάνιση «Les deux Sources de la Morale et de la Religion» πῶς τὸν σκηνοθετεῖ! Ὅταν ἤμουν παιδί γρικοῦσα συχνὰ τίς εἰρωνεῖες ποῦ γεννοῦσε τοῦ Κυρίου τὸ ρητό: «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν!» Ὅταν μιὰ φορὰ στήν παιδική μου ἡλικία βαθιὰ μοῦ ἐντυπώθηκεν ἡ ἐρμηνεία ἐνὸς θείου μου, ποῦ μελετοῦσε τὴ Γραφή: «Πτωχοὺς τῷ πνεύματι» δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοῇ τὸ Εὐαγγέλιον τοὺς ἀνόητους. Εἴν' ἐκεῖνοι ποῦ ἀπομένουν πτωχοὶ διὰ τὸ πνεῦμα. Καταφρονοῦν κάθε πλοῦτο χάριν τοῦ πνεύματος». Ὑστερ' ἀπὸ ἐξήντα χρόνια μὲ ἀξίωσε ἡ μοῖρα, διαβάζοντας τὸν Bergson, νὰ θυμηθῶ ὅ,τι ἄκουσα παιδί καὶ νὰ συλλάβω βαθύτερη ἀκόμα τὴν ἴδια ἐντύπωση: «Τὸ ὠραῖον εἶναι ὅχι στὸ ὅτι σὲ στεροῦν ἄλλοι, οὔτε στὸ ὅτι στερεῖς ἐσὺ τὸν ἑαυτό σου ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν αἰσθάνεσαι τὴ στέρηση, τὴ φτώχεια», λέγει ὁ φιλόσοφος. Ὁ Σωκράτης τὴν ἀρετὴ τὴν ὑψώνει σ' ἐπιστήμη. Ποτὲ ὁ Λόγος δὲν ἀνέβηκε τόσο ψηλά. Ὁ Σωκράτης διδάσκει γιατί μίλησε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Δέχθηκε μιὰν ἐντολή! Εἶναι φτωχὸς καὶ πρέπει νὰ μένη φτωχός. Πρέπει ν' ἀνακατωθῇ μὲ τὸ λαό, πρέπει νὰ γίνῃ λαός, πρέπει νὰ μιλήσῃ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Δὲ θὰ γράψῃ τίποτε γιατί πρέπει νὰ κοινωνῇ ἢ σκέψῃ του ζωντανῇ στὰ πνεύματα ποῦ θὰ τὴ φέρουν σὲ ἄλλα πνεύματα. Ἀδιάφορος δὲν εἶναι στὸ κρῦο καὶ στήν πείνα, διόλου δὲν εἶναι ἀσκητής. Ἀλλὰ εἶναι λυτρωμένος ἀπὸ τὴν ἀνάγκη κ' ἐλεύθερος ἀπὸ τὸ σῶμά του. Τὸ δαιμόνιο τὸν συνοδεύει καὶ σ' ἐκείνου τὴ φωνὴ ὑπακούει. Προτιμᾷ νὰ καταδικασθῇ καὶ νὰ πεθάνῃ, γιατί δὲν ἄκουσε νὰ τὸν ἀποτρέπῃ ἀπὸ τὴν καταδίκη κι' ἀπὸ τὸ θάνατον ὁ δαίμονας. Ἡ φιλοσοφία τῶν στωϊκῶν ἔχει ὠραῖα παραδείγματα. Γιὰ καιρὸν ὁ κόσμος δὲν ἤξερε τί θὰ γίνῃ: χριστιανὸς ἢ νεοπλατωνικός. Ὁ Σωκράτης ἀντιστέκοταν μπροστὰ στὸν Ἰησοῦ. Εἶναι λαμπρὸς ὁ φιλοσοφικὸς ἐνθουσιασμός, ἀλλὰ εἶναι κάτι ἄλλο ἢ συγκίνηση ποῦ μεταδίδεται ἀπὸ ψυχὴ στήν ψυχὴ, ἀκαθόριστα, ἀτελεύτητα, σὰν πυρκαϊά. Ὁ χριστιανισμός. Ἀπ' ὅ,τι πέρασε κι' ἀπ' ὅ,τι ἄγγιξε διαβατικὰ ἢ βαθύτερα ἐγγίζοντάς το, μὲ ὅλες του τίς φιλοσοφίες ὁ Ἑλληνισμός, σταμάτησε ἀγκαλιάζοντάς το, σὰ νὰ ἡῦρε ἐκεῖ τὴν ἀλήθεια σ' ἓνα ἐρωτικὸ ἀνέκφραστο ἀγκάλιασμα ὁ Χριστιανισμός. Σὰ νὰ ἡῦρεν ἐκεῖ τοὺς Ἐφεστιοὺς Θεοὺς ποῦ τόσον εὐγλωττα ἐρμηνεύονται σ' ἓνα κεφάλαιο τοῦ προ-

η'

κείμενου βιβλίου. Καὶ κάτι θυμήθηκα πάλι πού ὅσο κι' ἂν φαίνεται πῶς κάπως φεύγει ἀπὸ τὴν ἁρμονικὴ συνδιαλλακτικὴν σειράν τῶν προηγουμένων μου, ἁρμονίζεται πάντα μὲ τὴν κατεύθυνσιν πού φυσάει σὰν ἀέρας ξυπνώντας ἀπὸ διάφορες γωνιὰς καὶ θωπεύοντας τὸ πνεῦμα, πάντα σὰ μιὰ πνοή, τὸ βιβλίον τοῦτο. Τὴν Ἰουδαϊκὴ θρησκεία⁽¹⁾ ὁ Ἑγελὸς τὴν ἀντιθέτει στὴ Χριστιανικὴ λατρεία. Τὸν ἄνθρωπον τὸν ἔκανε σὰ σκλάβος νὰ τρέμῃ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστὸς τὸν καταργεῖ τὸ χωρισμὸ καὶ τὴ φοβερὴν ἔχθραν μεταξὺ τοῦ Πλάστη καὶ τοῦ πλάσματος καὶ ἀποδίδει τὸ Θεὸ παρόντα στὴ συνείδηση καὶ τὸν κάνει αἰσθητὸ στὴν καρδιά καὶ γιὰ ν' ἀσφαλίσῃ καλύτερα τὴ συνένωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ θεῖα βρίσκει τὴν ἀκατανόητη καὶ θαυμασίαν πράξιν πού εἶναι ἡ Ἑ ν α ν θ ρ ῶ π ι σ η καὶ πού ἡ πνευματικὴ ζωὴ δὲν παύει μ' αὐτὴ κάθε μέρα νὰ ἀνακαινίζεται ἐσώψυχα σὲ κάθε συνείδηση.

Ἀθήνα, 23 Ἀπριλίου 1934

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Σημ. Ἐκδότου : Θεωρῶ καθήκόν μου νὰ ἐκφράσω ἐδῶ ὅλες μου τίς εὐχαριστίες στὸν ἀδελφικὸν μου φίλον κ. Πέτρο Σερράο, πού εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μελετήσῃ ὅλες μου τίς ἐπιστολὰς τοῦτου τοῦ βιβλίου καὶ νὰ τίς ξεκαθαρίσῃ μὲ τὴν κριτικὴν τοῦ διαίσθησιν πού τὴν ἔχει τόσο ἀναπτυγμένη ἀπ' ὅλες τίς περιττὰς φρασσεολογίας.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Φ. ΧΑΛΑΣ

(¹) La philosophie. Temps 6 Juillet 1930. Ὁ μελετητὴς ἐδῶ σημειώνει κάποια πραγματεία τοῦ γερμανοῦ Ἑγελου πού ἐκυκλοφόρησε ἀργὰ μετὰ τὸ θάνατον τοῦ φιλοσόφου.

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΜΑΣ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Istanbul, 20ῆ Ἰουνίου 1933

Κύριον Κωστῆν ΠΑΛΑΜΑΝ

Ἀκαδημία Ἀθηνῶν

Εἰς Ἀθήνας

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ

Ἐσωκλείστως θὰ βρῆτε μιὰν ἀγγελία, ποὺ θὰ Σᾶς πληροφορήσῃ γιὰ τὸ νέο μου ἔργο, ποὺ τολμῶ νὰ ἐκδώσω.

Μεγάλη μου τιμὴ καὶ ὑποχρέωσις θὰ θεωρήσω, ἂν θὰ συγκατανεύατε νὰ διαβᾶστε τὸ χειρόγραφό μου μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μοῦ στείλετε ὕστερα τὶς σκέψεις καὶ κρίσεις Σας ἀπάνω σ' αὐτό, ποὺ θὰ τὶς δημοσίευα μέσα στὸ βιβλίο σὰν Πρόλογο.

Τὸ ξέρω πὼς μεγάλη εἶναι ἡ θυσία, ποὺ ζητῶ ἀπὸ Σᾶς. Τολμῶ μάλιστα νὰ Σᾶς παρακαλέσω νὰ μοῦ δώσετε τὴν ἀπάντησή Σας ὅσο μπορεῖτε πιὸ γρήγορα, γιὰ νὰ βιαστῶ καὶ γὼ καὶ Σᾶς στείλω ἀεροπορικῶς τὸ χειρόγραφό μου:—καὶ τοῦτο γιὰτὶ πρέπει νὰ τὸ ἐκδώσω πρὶν ἀπὸ τὴν 1ῃ τοῦ Σεπτεμβρίου.

Συγχωρήστέ μου τὸ θάρρος.

Μὲ ἀπεριόριστο θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη

Δικός Σας

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Φ. ΧΑΛΑΣ

Η ΑΓΓΕΛΙΑ

Ὑπὸ ἐκτύπωσιν εὐρίσκεται τὸ σύγγραμμα :

ΤΑ ΣΑΤΥΡΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ
ΚΑΙ
Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

ὑπὸ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Φ. ΧΑΛΑ

πωλούμενον πρὸς 100 δραχμὰς εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον τῶν
κ.κ. Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, 46α, Ὀδὸς Σταδίου, Ἀθηναί.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1ον).—Η ΚΛΕΙΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ.

2ον).—ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΗ.

α').—Εἰς τὰς ὄχθας τῆς λίμνης τῆς Ζυρίχης. Ἡ μύησίς μου εἰς τὸ κάλλος καὶ τὰ βαθυστόχαστα νοήματα τῆς Ποιήσεως τοῦ κ. Κωστή Παλαμᾶ. β').—Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος. γ').—Ὁ μέγιστος μύστης τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος. δ').—Ὁ Κωστής Παλαμᾶς καὶ οἱ Ξένοι. ε').—Ἑλληνολατρεία καὶ Ξενομανία. στ').—Οἱ ἀναμορφωταί μας. ζ').—Τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ ἢ Προφῆται καὶ Ἀναμορφωταί. η').—Περιγραφικὴ Ἐπιστήμη καὶ πραγματικὴ τοιαύτη. θ').—Ἡ ἀνοησία τῆς ἐκάστοτε ὑποκινήσεως τοῦ Γλωσσικοῦ Ζητήματος. ι').—Μία ἐπιστολὴ τοῦ κ. Victor Magnien περὶ Παλαμᾶ.

3ον).—ΕἰΣΑΓΩΓΗ.

α').—Καθορισμὸς τῶν ἐννοιῶν καὶ τοῦ ἔργου τοῦ

Κωστή Παλαμᾶ. β').—Ὁ Παλαμᾶς Θεολόγος. γ').—Οἱ Προσωκρατικοὶ καὶ ὁ Παλαμᾶς. δ').—Συμπεράσματα ἐκ τῆς ἀνωτέρω διασκοπήσεως. ε').—Ἐπίγνωσις τῆς Ἀρετῆς καὶ τὸ «Γνῶθι σ' αὐτὸν» ταυτόσημα. στ').—Ἡ Κλείς τῶν Σατυρικῶν Γυμνασμάτων.

4ον).—Ἡ ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ.

α').—Τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως. β').—Ὁ Παλαμᾶς Θεολόγος: Ἀνάγλυφο τῆς Κυνηγήτρας. γ').—Ὁ Ἑλεγχος, ἡ Δοκησιοσοφία, τὸ «Γνῶθι σαυτὸν» καὶ ὁ Χριστός. δ').—Ἕνας ἄνθρωπος σ' ἓνα χωριό.

5ον).—Ἡ ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ἢ Ἡ ΧΡΥΣΗ ΑΛΥΣΙΣ.

α').—Τί ἐννοεῖ ὁ τίτλος οὗτος. β').—Σωκράτης, ἡ κεντρικὴ μορφή τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. γ').—Σωκράτης καὶ τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν.

6ον).—Ο ΘΕΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

α').—Ὁ Θεὸς τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Κωστή Παλαμᾶ. Τὸ πρῶτον ποίημα τοῦ Σωκράτους. Ἡσίοδος καὶ Ἀπόλλων. Πρόκλος καὶ Ἀπόλλων. β').—Παλαμᾶς καὶ Ἀπόλλων. Ἡ Ἀρμονία. γ').—Πρόκλος καὶ Ἀπόλλων. Ῥαψωδία. δ').—Οἱ Ὀμηρικοὶ ὕμνοι. ε').—Ὁ Ὀμηρος περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. στ').—Ἡράκλειτος καὶ Ἀπόλλων. ζ').—Ἀναξαγόρας καὶ Νοῦς. η').—Πλάτων καὶ Ἀπόλλων. θ').—Πλούταρχος καὶ Ἀπόλλων. ι').—Πρόκλου ὕμνος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα. Παλαμᾶς καὶ Ἀπόλλων. ια').—Ὁ Δελφικὸς Ὑμνος. Στὸ ξέφωτο ἔξω. Ὁ Παλαμᾶς λειτουργὸς τοῦ Φοίβου. Ὁ Θεός μου. Ἡ λύρα. Ὁ Ξενιτεμένος. Ὀρφικὸς Ὑμνος. Τὸ Σαῖτεμα. Φαντασία.

7ον).—ΤΟ ΥΠΟ ΤΗΝ ΣΩΚΡΑΤΙΚΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΥΠΟΚΡΥΠΤΟΜΕΝΟΝ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ.

α').—Πλάτων: Ὁρισμός. Μαιευτικὴ Μέθοδος. Προτρεπτικὴ Μέθοδος. β').—Ἀριστοτέλης: Τελεολογία. γ').—Πλούταρχος: Ἡ μεγίστη ἀποκάλυψις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. δ').—Ἀποκάλυψις τοῦ Ἐνιαίου. Ἡ Ἰλιάς τοῦ Victor Magnien. ε').—Ἡ μεγίστη ἀποκάλυψις τῆς παρού-

σης πραγματείας. Ἡ Κλείς τῆς Καινῆς Διαθήκης. στ').— Τέλειοι, Ὀρατικοί, Γνωστικοί, Θεουργοί, Πιστοί, ζ').— Ὅχηματα, Χιτῶνες, Ἀόρατα Σώματα. η').— Ἡ Μαντική. θ').— Ἡ μεγίστη παρεννόησις ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. ι').— Ἡ Νοομαντεία εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἰδρυθείσας Ἐκκλησίας. ια').— Ὁ Χριστὸς καὶ αἱ Τέσσαρες Δυνάμεις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. ιβ').— Τέσσαρα τῶν σπουδαιότερων σημείων τῆς Καινῆς Διαθήκης. ιγ').— Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. ιδ').— Ἡ μεγίστη ἀποκάλυψις τῶν αἰώνων. ιε').— Τὸ Μυστήριον τῆς Ἀφῆς. ιστ'). Τὸ Δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους.

8ον).—ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

α').— Ἡ Κλείς τῆς Γνώσεως.

9ον).—ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

α').—Οἱ τέσσαρες ἀκρογωνιαῖοι λίθοι τῆς ἐλευθεροστομίας καὶ ἐλευθερίας τῆς σκέψεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. β').—Μία πρότασις πρὸς τὴν Σεβαστὴν Σύγκλητον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Η ΔΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΔΙΗΚΟΥΣΑ ΙΔΕΑ

Ὑπάρχει μία καλῶς καθωρισμένη μέθοδος, ἀφαντάστου πρακτικότητος καὶ ἀποτελεσματικότητος, τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἡ ἀρχαιότης ὡς τὴν ΜΕΓΙΣΤΗΝ τῶν Κληρονομιῶν διὰ τὴν Εὐδαιμονίαν τῆς Ἀνθρωπότητος. Αὕτη εἶναι ἡ Σωκρατική. Πολλοὶ ὀλίγοι τὴν γνωρίζουν, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς βαθεῖς μελετητὰς καὶ ἐρευνητὰς τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα θὰ ἀπαλλάξουν τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν ἀπὸ τὴν Ἀγνοίαν, Ἀμάθειαν καὶ Δοκησιοφίαν—τὸ τρικέφαλον αὐτὸ θηρίον, τὸ ὁποῖον κρατεῖ τὴν Ἀνθρωπότητα εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς Δυστυχίας.

Τὸ ἀσφαλέστερον μέσον, ἡ μεγίστη τῶν ἐπὶ Γῆς εὐλογιῶν, ἡ ἐπιτελοῦσα τὸ θαῦμα τῆς Εὐδαιμονίας τοῦ ἀτό-

μου καὶ τῆς Ἀνθρωπότητος εὐρίσκεται εἰς τὴν Σωκρατικὴν μέθοδον. Αὕτη—ὑπὸ τὴν τριπλὴν αὐτῆς μορφήν:— τοῦ Ἐλέγχου, τῆς Προτροπῆς καὶ τῆς Μαιευτικῆς, κατορθώνει, ἐφαρμοζομένη, ἀλανθάστως νὰ ἀφυπνίζῃ πάντα τὸν εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς Δυστυχίας—λόγῳ τῆς Ἀγνωσίας του—εὐρισκόμενον, εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Γνώσεως, τῆς Ἀληθείας.

Τὰ ἐκπληκτικῶς καρποφόρα ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου ταύτης τὰ ἔχῃ κανεὶς εἰς τὴν λεγομένην Χρυσὴν Σειράν:—Αὕτη ὡς θεμέλιον ἔχει τὸν Σωκράτην, ὁ ὁποῖος—διὰ τῆς μεθόδου του—ἐδημιούργησε τοὺς δύο Γίγαντας: Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα· ἡ αὐτὴ μέθοδος ἐδημιούργησε τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, τὸν Θεόφραστον, τὸν Πλούταρχον, τὸν Πλωτῖνον... καὶ οὕτω καθεξῆς, μέχρι τοῦ Πρόκλου, τοῦ τελευταίου τῶν Ἐθνικῶν Φιλοσόφων. Ὡστε σαφέστατα ἀποδεικνύεται ἡ συνταρακτικὴ ἀποτελεσματικότης τῆς Σωκρατικῆς Μεθόδου. Ἄν ἔπαυσε δὲ κατὰ τὸν 6ον μ. Χ. Αἰῶνα νὰ ἐπιτελῇ τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὴν Ἀνθρωπότητα δρᾶσίν της, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ κλείσιμον τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 529 μ. Χ.

Τὴν μέθοδον ταύτην ἀποκαλύπτουν αἱ σελίδες τῆς ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον πραγματείας, καρποῦ τριάκοντα ἑτῶν μελέτης καὶ προσπαθείας.

Ἀλλὰ τὰς αὐτὰς μεθόδους εὐρίσκει ἐκπληκτος ὁ Ἀναγνώστης χρησιμοποιουμένας ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν Συγχρόνων Ποιητῶν, τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ. Τὴν ἐξόχως εὐεργετικὴν συνδρομὴν εἰς τὴν Πατρίδα του καὶ εἰς τὴν Παγκόσμιον Διανόησιν—ἀπὸ τῆς καλῶς ταύτης καθωρισμένης ἀπόψεως—ἀποκαλύπτουν διεξοδικώτατα αἱ σελίδες τῆς ἀνωτέρω μελέτης.

Συμπληρωματικῶς πρὸς τὸν ἐξαιρετικῶς καρποφόρον τοῦτον παραλληλισμόν, προσπάθεια κατεβλήθη, ὅπως ἐξαρθοῦν τὰ παραμεληθέντα ἐκεῖνα σημεῖα τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν αὐτὰς ταύτας τὰς

βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ ἄφθαστον Πνευματικὸν Μεγαλεῖον τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ ἐν λόγῳ πραγματεία ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὴν πολύτιμον καὶ ἀπαραίτητον ἐκείνην κλεῖδα διὰ τῆς ὁποίας ὁ σοβαρὸς μελετητὴς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνέσπερα Βασίλεια τῆς Ἐπιστήμης, τοῦ Κάλλους, τῆς Ἀρμονίας, τῆς Μουσικῆς, τῆς Τέχνης, τῆς Ἀγάπης, τῆς Θουσίας, τῆς Ἀληθείας. . . ἐν μιᾷ λέξει :—τοῦ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ !

Πόλη, 21 Ἰουνίου 1933

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ,

Αὕτῃ τῇ στιγμῇ εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ δεχθῶ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Δεσποινίδος Θάλειας Κεσίσογλου· ἔλαβα τὸ θάρρος νὰ τῆς ζητήσω τὴ διεύθυνσίν Σας· καὶ τολμῶ νὰ Σᾶς ἀποστείλω καὶ σήμερα μιὰν ἀγγελίαν τοῦ ἔργου μου :

«Τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ
καὶ

Ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις».

Ἄν θὰ εἶχατε τὴ διάθεσιν νὰ διαβάζατε τὸ χειρόγραφόν μου—ποῦ θὰ δώσω νὰ ἐκδοθῇ πολὺ σύντομα (γιατὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ πρέπει νὰ κυκλοφορήσῃ πρὶν ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριον)—μὲ τὸ σκοπὸν, ἂν τὸ βρίσκατε ἄξιον, νὰ τὸ τιμήσετε μὲ ἓναν Πρόλογόν Σας,—θὰ Σᾶς τὸ ἀποστείλω ἀεροπορικῶς μόλις πάρω τὴν ἀπάντησίν Σας.

Μὲ ἀπεριόριστη ἀγάπην, θαυμασμὸν καὶ λατρείαν

Α. Φ. Χ.

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι 28 Ἰουνίου 1933

Ἀγαπητέ μου κύριε Χαλᾶ,

Εἶμαι ἀκόμῃ κατάπληκτος ἀπὸ τὸ αἶσθημα ποῦ μέσα μου ξυπνᾷ τὸ γράμμα σας· τὸ ἔλαβα χθὲς μὲ τὴν ἀγγε-

λία τοῦ νέου σας βιβλίου ποὺ ἐκδίδετε, τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων του καὶ τὶς γραμμὲς ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ ποὺ συνοδεύουν τὸν πίνακα, τιτλοφορούμενες :

« Ἡ διὰ τοῦ συγγράμματος διήκουσα ἰδέα »

Διάβασα κάποτε μέσα σ' ἓνα γράμμα ἀπὸ τὰ πολλὰ δοσμένα σὲ φῶς τοῦ περίφημου Νίτσε πρὸς μιὰ φίλη του, τῇ Marie Baumgartner, τῆς 2 Αὐγούστου τοῦ 1875, τὰ λόγια τοῦτα :

« Νὰ ἀνεβαίνω ἥσυχα ἥσυχα, ὅμως ἀσφαλῶς ἀπὸ σκαλοπάτι σὲ σκαλοπάτι, αὐτὸ μοῦ ἐγγυᾶται πὼς ἔχω νὰ φτάσω ἀκόμα ἀρκετὰ μακριά. Μοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι γεννημένος ἀλπινιστής ».

Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο μ' ἔκαμε ν' ἀνατριχιάσω μὲ τὴ σιωπηλὴ σκέψη πὼς θὰ μπορούσα, παρ' ὅλες τὶς διαφορὰς τῶν ἀναλογιῶν, νὰ τὸ ἐφαρμόσω στὴν ποιητικὴ μου τὴν ἐργασία, ποὺ μὲ κάμει καμμιὰ φορά, κι' ἄς εἶναι σπάνια, παραμερίζοντας τὴν ταπεινοφροσύνη, νὰ σκέπτομαι μεγάλοφρονα. Ἀλλὰ δὲ θὰ μπορούσα νὰ σκεφθῶ πὼς διαδραματίζω μέρος μέσα σὲ συγγραφή σὰν τὴ δική σας μὲ παράστημα τέτοιο—δὲν τολμῶ νὰ σταματήσω στὴν οὐσία του—μὲ παράστημα τέτοιο ποὺ πρωτότυπα καὶ ἴσως μοναδικὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ἀτμοσφαῖρα, ἐναρμονίζει τὴ σοφία μὲ τὴ μεθοδικότητα.

Μόνο, ἐδῶ καὶ τριάντα ἀπάνου κάτου χρόνια, θυμοῦμαι κάποιο σας ἄρθρο, νομίζω, στὴν « Ἀκρόπολιν » ἢ κάποιο σας γράμμα, μοῦ φαίνεται, πρὸς ἐμένα, ὅμοια, μὲ τὶς δυὸ ἀντίθετες ἐνέργειες, μαζὶ θετικὸ κ' ἐνθουσιαστικόν· δὲν κρατῶ στὴ μνήμη ἄν, καὶ τί σᾶς ἀποκρίθηκα. Ἀλλ' ἀπὸ τότε δὲν ἐδείξατε—ὑποθέτω—σημεῖα ὑπάρξεως, καὶ πολλὰς στιγμὲς ἐρχόσαστε στὸ νοῦ μου σὰν ἓνας ἀπὸ κείνους τοὺς σκαπανεῖς ποὺ τὸ κόβει τὸ σκάψιμο, γιατί κανένα δὲ βλέπει νὰ τὸν προσέχη καὶ νὰ ἐνδιαφέρεται.

Φαντασθῆτε τὴν συγκίνησή μου χθὲς ὅταν εἶδα στὸ σταλμένο ἔντυπό σας νὰ γράφετε :—« Τὴν μέθοδον ταύτην ἀποκαλύπτουν αἱ σελίδες τῆς ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τί-

τλον («Τά Σατυρικά Γυμνάσματα. . . κλπ.») πραγματείας, καρπού τριάκοντα ἐτῶν μελέτης καὶ προσπαθείας». Ὅταν ἐγὼ σᾶς στοχαζόμουν αὖς σωπασμένο, μιλοῦσε ἀσώπατος μέσα σας, τριάντα χρόνια, ἕνας θεός, ὁ Ἐνδιάθετος Λόγος.

Λυποῦμαι πολὺ πού δὲ μπορῶ νὰ σᾶς ἀπαντήσω μὲ κάτι πού θὰ μποροῦσε νὰ σᾶς ὑπηρετήσῃ ὡς πρόλογος. Μιά μελέτη, πόσων χρόνων! Πῶς θὰ ἦταν ἱκανὸ νὰ τονίσῃ ἕνα ἄρθράκι μου ἀμελέτητο τῆς στιγμῆς, ὅσο κι' ἂν μιὰ στιγμή κάποτε κρύβει τὴν ἐνόραση καὶ τὴ μελέτη.

Ἄλλ' ὁ κυριώτερος λόγος τῆς ἀδυναμίας μου νὰ σᾶς εὐχαριστήσω εἶναι ἄλλος:—Ἡ ποιήτρια Θάλεια Κεσίσογλου σᾶς ἔδωκε τὴ διεύθυνσή μου. Ἀλλὰ δὲν ἤξερε νὰ σᾶς πῇ πῶς, ἀφοῦ ἔφυγε, ἀρρώστησα ἀπὸ πάθημα πού μὲ κρατεῖ τώρα περισσότερο ἀπὸ ἕνα μῆνα ἀνίκητο νὰ γράψω· γὰρ τὸ δεξιό μου χέρι ⁽¹⁾ δὲ θέλει πιά νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ. Ἡ καλή μου κόρη μὲ βοηθεῖ κάποτε γράφοντας ἀπὸ μέρους μου· μὰ τὸ νὰ ὑπαγορεύω μοῦ εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ πολὺ δυσκολώτερο, καθὼς βλέπετε, νὰ βοηθηθῶ μὲ τὸ δικό μου τὸ χέρι. Ὡστε σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσετε καὶ νὰ καταλάβετε πῶς καὶ τὸ χειρόγραφό σας πού θὰ μοῦ στέλνατε εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ χρησιμοποιήσω καθὼς θὰ ἤθελα· ἐλπίζω μιὰ καὶ καλὴ ἔγκαιρα νὰ τὸ λάβω τυπωμένο τὸ βιβλίό σας πού θὰ εἶμαι πολὺ εὐτυχὴς ἂν κατορθώσετε μ' αὐτὸ ν' ἀπλώσετε ἄς εἶναι καὶ μιὰ γωνιά ξάστερου οὐρανοῦ στὴ μαυρίλα πού σκορπᾷ τὸ τρίδιπλο τέρας πού τὸ λέτε Ἀγνοίαν, Ἀμάθεια καὶ Δοκησιοφία.

Ἄν τυχὸν οἱ πρόχειρες αὐτὲς ἐπιστολογραφικὲς γραμμοῦλες θὰ μποροῦσαν ὅχι βέβαια ν' ἀναπληρώσουν τὸν πρόλογο πού χρειάζεται τὸ βιβλίό σας, ἀλλὰ νὰ δείξουν

(1) Ὁ κ. Παλαμᾶς ὑπογραμμίζει.

τὴν ἐντύπωση ποὺ μοῦ προξένησε ἡ ἀγγελία τοῦ θά εἵτα-
νε γιὰ μένα ἐξαιρετικὴ τιμὴ.

Μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ τὸ θαυμασμό μου ἀπέραντα

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1933.

Σεβαστέ μου κ. Παλαμᾶ·

Μέσα σὲ μιὰν ὁλόκληρη ζωὴ, στὰ δάχτυλα μετροῦν-
ται οἱ μέρες τῆς Εὐδαιμονίας ἐκείνης, ποὺ μὲ τὸ σταγο-
νόμετρο μᾶς στέλνουν ἐδῶ κάτω οἱ θεοὶ γιὰ νάχουμε
γνώση καὶ ἰδέα τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» των.

Μιὰ τέτοια εὐδαιμονία αἰσθάνθηκα βαθιὰ μέσ' στὴν
καρδιά χθές, πούλαβα τὸ Γράμμα Σας, τῆς 28/6/33· μὰ
τὸ γλυκύτατο αὐτὸ συναίσθημα ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα
νὰ μὲ κατέχη· τέτοια Ὀλύμπια δύναμη περικλείσατε
μέσα στίς πέντε ἐκείνες σελίδες Σας, μὲ τίς ὁποῖες εἴ-
χατε τὴν καλωσύνη νὰ τιμήσετε τὸ ταπεινὸ μου σύγ-
γραμμα.

Πολὺ προτοῦ νὰ πάρω τὸ εὐγενικώτατό Σας Γράμ-
μα, εἶχα στείλει στὸν ἀδελφικὸ μου φίλο κ. Πέτρο Σερ-
ράο,—ποὺ καὶ προσωπικῶς, ὅπως μούγραψε, Σᾶς γνω-
ρίζει,—ὁλόκληρο τὸ χειρόγραφο, μὲ τὴν παράκληση νὰ
Σᾶς τὸ παραδώσῃ. Ἐλπίζω στ' ἀναμεταξὺ νὰ Σᾶς ἐπι-
σκέφθηκε. Συγχωρήστε με γιὰ τὴν τόση μου ἐπιμονὴ καὶ
ἐνόχληση. Τώρα, ποὺ ξέρω τὴ διεύθυνσή Σας, δὲ θὰ
Σᾶς ἐνοχλῇ κανένας φίλος μου πιά.

Σᾶς στέλνω ἓνα συστημένο δεματάκι. Θὰ βρῆτε μέσα
τὰ τρία πρῶτα τυπογραφικὰ φύλλα. Τὸ βιβλίον θὰ εἶναι
ἔτοιμον καὶ θὰ τὸ ἔχετε πάνω κάτω μέσα Αὐγούστου.

Στὰ τρία αὐτὰ τυπογραφημένα φύλλα θὰ βρῆτε καὶ
πράγματα, ποὺ δὲ Σᾶς ἔστελνα μὲ τὸ χειρόγραφό μου.

Στή δεύτερη σελίδα υπάρχει τὸ ἀνώτατο σύμβολο τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος (Ἡ Κλείς τῆς Γνώσεως). . . Ὁ Θεὸς τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Παλαμᾶ.

Σὲ ἡλικία δώδεκα χρονῶ, μὲ τὴ μελέτη τοῦ Ὅμηρου, μὲ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του ὁ θεὸς αὐτός. Μὰ τώρα τελευταῖα μοῦ φανερώθηκε μὲ ὅλο του τὸ μεγαλεῖο καὶ ἐπιβολὴ στὴν Ψυχὴ τοῦ Σωκράτη καὶ σ' ὁλόκληρο τὸ ἐκφαντορικό Σας ποιητικὸ ἔργο.

Στὸ τρίτο τυπογραφικὸ φύλλο ἔχω προσθέσει δυὸ ἀκόμα κεφάλαια : «Περιγραφικὴ Ἐπιστήμη καὶ Πραγματικὴ Τοιαύτη» καὶ «Ἡ ἀνοησία τῆς ἐκάστοτε ὑποκινήσεως τοῦ Γλωσσικοῦ Ζητήματος», ποὺ δὲ θὰ ταύρετε στὸ χειρόγραφό μου :—Καὶ στὰ δυὸ γίνεται λόγος γιὰ Σᾶς, χέρι μὲ χέρι πάντα μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, μὲ τὸ ΝΟΥ, μὲ τὴν ΙΔΕΑ !

Τώρα ἔχω νὰ Σᾶς πληροφορήσω τὰ ἀκόλουθα : Ὅταν τυπωθῇ αὐτό μου τὸ βιβλίον σκέπτομαι νὰ τὸ μεταφράσω — μὲ τὴ συνεργασία τοῦ κ. Victor Magnien (Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Toulouse) — στὰ Γαλλικά. Σὲ τρόπο, ποὺ νὰ σύρῃ τὴν προσοχὴ τῶν καταγινομένων μὲ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὴ μου τὴ Γαλλικὴ ἔκδοσι νὰ τολμήσω νὰ Σᾶς ζητήσω ἓναν κατάλληλον πρόλογον ;

Αὐτὴ τὴ στιγμή πῆρα γράμμα ἀπὸ τὸν κ. Magnien, ποὺ μοῦ ἐκφράζει καὶ πάλι τὴν προθυμίαν του νὰ μὲ βοηθήσῃ στὴ Γαλλικὴ παρουσίασι τοῦ ἔργου.

* * *

Καὶ κάτι ἄλλο ἔχω νὰ Σᾶς καταστήσω γνωστό : Δὲ θὰ περιοριστῶ σὲ μιὰ μονάχα μελέτη ἀπάνω στὸ Ἔργο Σας. Ἐτοιμάζω καὶ δεύτερη, καὶ . . . τρίτη. Μὰ θὰ μοῦ γίνῃ ἀνάγκη νὰ πεταχτῶ κατὰ τὸν ἐρχόμενον Γενάρην ἴσα με τὴν Ἀθήναν· νὰ Σᾶς ἐπισκεφθῶ καὶ νὰ μείνω κοντὰ Σας ἓνα μῆνα γιὰ νὰ μοῦ δώσετε μερικὲς ἐξηγήσεις σὲ κάτι σημεῖα, ποὺ δὲ μπόρεσα καλὰ-καλὰ νὰ κα-

ταλάβω : τόσο μεγάλο τὸ βάθος των. Θὰ μοῦ δώσετε τὸ δικαίωμα νὰ Σᾶς ἐπισκεφθῶ λοιπὸν καὶ νὰ Σᾶς σκοτίσω καὶ ἐνοχλήσω πάνω κάτω ἓνα ὁλόκληρο μῆνα ; Ἐγὼ— χάριν τῆς Ἰδέας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ μου γιὰ τὸ Ἔργο Σας — εἶμαι πρόθυμος νὰ ἐγκαταλείψω στὸ διάστημα ἐκεῖνο καὶ ἐργασία καὶ γυναῖκα, καὶ ἔτσι νὰ φωτισθῶ κοντὰ Σας καὶ στίς πιὸ βαθυστόχαστες καὶ δυσκολονόητες πλευρὲς καὶ γωνιῆς τοῦ Ποιητικοῦ Σας Ἔργου. Καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη καὶ Ψυχικὴ μὲ Σᾶς Ἐπαφή μου, θὰ δώσω στὴ δημοσιότητα τὰ ἄλλα μου δυὸ συγγράμματα ἀπάνω στὸ ἔργο Σας.

Θὰ μπορέσουμε ἴσως τότε—ἂν τὸ ἐγκρίνετε—νὰ μένουμε μαζὶ στὸ Ξενοδοχεῖο τὸ Φαληρικὸ τοῦ ἀδελφικοῦ μου φίλου κ. Πέτρου Σερράου, καὶ ἔτσι μὲ ὅλη μας τὴν ἡσυχία, θὰ κατορθώσω νὰ φέρω σ' ἓνα τέλος, στὸ τέλος ἐκεῖνο, ποὺ ἐπιθυμῶ, τὴν ἐπεξηγηματικὴ μου—ἀπάνω στὸ μεγάλο Σας Ἔργο - μελέτη . . .

Ξέρω ποὺ Σᾶς κουράζω μὲ τίς τόσες μου ἀξιώσεις. Μὰ . . . φταῖτε Σεῖς, ποὺ γεννήσατε τέτοια δίψα μέσα στὴν ψυχὴ μου, τέτοια δίψα καὶ τέτοιο θαυμασμό.

Α. Φ. Χ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΕΤΡΟΥ ΣΕΡΡΑΟΥ

σχόντος τὴν εὐγενῇ μεσολάβησιν τῆς παραδόσεως εἰς τὸν κ. Παλαμᾶν τοῦ χειρογράφου τῶν «Σατυρικῶν καὶ τῆς Σωκρατικῆς παραδόσεως».

Παλαιὸν Φάληρον 13 Ἰουλίου 1933.

Ἀγαπητέ μου Ἀντώνη,

Συνεχίζων τὴν ἀπὸ 11ης τρέχοντος ἐπιστολήν μου, σπεύδω νὰ σοῦ ἀναγγείλω, ὅτι πρὸ ὀλίγου ἀνεχώρησα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ κ. Παλαμᾶ, ὅπου ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν μὲ ἐκράτησε πλησίον τοῦ ὁ Ποιητής. Ἀφοῦ μὲ ηὐχαρίστησε διὰ τὸν . . . «κόπον» νὰ τοῦ ἀφήσω τὸ χειρόγραφόν σου

δὲν ἀπέκρυψε τὴν συγκίνησίν του, ἢ μᾶλλον τὸ «ξάφνιασμα», ὅπως τὴν ἐχαρακτήρισεν ὁ ἴδιος ποῦ τοῦ ἐπροξένησεν ἢ ἐντελῶς πρωτότυπος κριτικὴ σου διὰ τὸ ἔργον του. «Τὸν φαντάζομαι, λέγει, βαθὺν μελετητὴν ποῦ κοιτάζει τὸ κάθε τι μὲ κάποιον δικόν του φακόν. Εἶχα διαβάσει κάποια ἄρθρα του στὸ «Ἐμπρός», συνεχίζει, καὶ ἔλεγα, νὰ κ' ἕνας σκαπανεύς!... ἀλλὰ ὕστερα τὸν ἔχασα καὶ ἐφαντάστηκα ὅτι ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι βαρέθηκε τὸ δρόμο, ποῦ εἶχεν ἀρχίσει... Ἀλλὰ ὄχι· τὸ ἔργον του καὶ ἡ δὴλωσίς του ὅτι ἐπὶ 30 χρόνια ἠρεύνα μοῦ τὸν ξαναπαρουσιάζει ὅπως ἦτανε... Ὁμολογῶ ὅτι γιὰ μένα ἦτανε «ξάφνιασμα». Τὸν διέκοψα καὶ τοῦ λέγω:—«Ὁ Χαλᾶς εἶναι πεπεισμένος—ἔχω αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἔργου του—ὅτι γιὰ σᾶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ξάφνιασμα, ὅτι σεῖς εἴσθε ἐμπνευσμένος, μεμυημένος... ἐν ἐπιγνώσει...» «Βέβαια, ὅταν γράφη κανεῖς, μοῦ λέγει, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γράψῃ καλὰ ἢ κακὰ σύμφωνα μὲ τὸ ὑποσυνείδητον... Ἀλλὰ εἶναι «ξάφνιασμα», ἐπανέλαβε καὶ πάλιν, αὐτὴ ἡ κριτικὴ τοῦ Χαλᾶ... «Σωκρατικὴ παράδοσις καὶ... Παλαμᾶς». Ἐγὼ—λέγω—ἔγραψα στὸ Χαλᾶ, ὅτι ἡ κριτικὴ του ἦτο ἐμπνευσις. Καὶ γιὰ νὰ εὔρη, ὅτι ὑπάρχει αὐτὴ ἡ συνέχισις τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως, θὰ πῇ, ὅτι ἀσφαλῶς ὑπάρχει, ἀφοῦ ἄλλωστε τόσους παραλληλισμοὺς κάμνει...» «Ναί... λέγει ὁ κ. Παλαμᾶς εὗρηκε καὶ στήν «Κυνηγῆτρα» παραλληλισμοὺς. Μοῦ ἀνέφερε κατόπιν περικοπὰς τῶν ἐπιστολῶν σου, ὡς ἐπίσης καὶ σχετικῶς μὲ τὴν προσεχῇ ἔλευσίν σου εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν μηνιαίαν συνεργασίαν σου μαζί του στὸ «Φαληρικόν». Τοῦ ἐξέφρασα τὸ πόσον θὰ ἐθεωρούμην εὐτυχὴς νὰ πραγματοποιηθῇ αὐτὴ ἡ συνεργασία καὶ παραμονὴ στὸ «Φαληρικόν». Μοῦ εἶπεν ἐπίσης, ὅτι παρ' ὅλον ὅ,τι δὲν μπορεῖ ἀκόμη νὰ γράψῃ, λόγῳ τῆς ἀσθενείας του, ἐχρησιμοποίησε τὰ δύο δάκτυλα ποῦ κάπως εἶναι καλύτερα, γιὰ νὰ σοῦ γράψῃ καὶ ὅτι πάντως καὶ ἂν δὲν ἡμπορέσῃ, θὰ

ὕπαγορεύσῃ στὴν δεσποινίδα Κόρην του. Τοῦ ἐτόνισα τὸ πόσον γιὰ σένα θὰ εἶναι ἐνθαρρυντικὸς ὁ πρόλογός του διὰ τὴν μέλλουσαν συγγραφικὴν ἐργασίαν σου. Μοῦ εἶπεν ὅτι τοῦ ἔγραψες ὅτι θὰ γράψῃς ἀκόμη καὶ μιὰ καὶ δυὸ μελέτας διὰ τὰ ἔργα του.

Τὸν ἠρώτησα ποιὸ ἔργο του θεωρεῖ καλύτερο. «Εἶναι δύσκολο, λέγει, γιὰ ἓναν πατέρα νὰ πῇ ποιὸ ἀπὸ τὰ παιδιά του προτιμᾷ . . . Παρ' ὅλα αὐτὰ εἶναι μερικὰ ὅπως ἡ «Ἀσάλευτη Ζωή» ποὺ ἔχουν κάτι περισσότερο . . . Ἀλλὰ ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὰ κάψω ὅλα γιὰ νὰ κρατήσω ἓνα, νομίζω ὅτι ἐκεῖνο ποὺ μὲ περικλείει περισσότερο, εἶναι ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ἔχει κάτι τὸ ἐπικόν . . . «Δὲν ἐτελείωσα ὅμως τὸ ἔργον μου, συνεχίζει. Εἶμαι ἄνω τῶν 70 ἐτῶν, πόσο θὰ ζήσω ἀκόμη, σὲ λίγο θὰ ἐορτάσω τὴν 75ρίδα μου . . . (τὸν διακόπτω «μεγαλοπρεπῶς ἀπὸ ὅλους μας») . . . δὲν δίδω σημασίαν σ' αὐτά, ἀλλὰ πρὶν πεθάνω θὰ ἤθελα νὰ τελειώσω τὸ ἔργον μου «Ἡ Ποιητικὴ», ὅπου ἐξηγῶ πολλὰ πράγματα. Ἐξεδόθη ἤδη καὶ ὁ Α' Τόμος, δὲν γνωρίζω ἂν ὁ Χαλᾶς τὸν ἔχει ὑπ' ὄψει . . .» «Ἀσφαλῶς, λέγω, θὰ τὸ γνωρίζῃ, ὅπως ὅλα σας τὰ ἔργα . . .» Σὲ ἄλλη στιγμή μοῦ λέγει : «Εἶμαι μετριόφρων ἀλλὰ . . . καὶ μεγαλόφρων, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι ὁ ποιητής . . . Αἰσθάνομαι ὅτι κάτι ὑπάρχει στὸ ἔργο μου». Ἐπειτα . . . «ὁ Χαλᾶς ἐπρόσεξε τὴ βραχυλογία μου . . . Ἐκεῖνο ποὺ ὁ ποιητής λέγει μὲ 10 λέξεις, ὁ πεζογράφος θὰ τὸ πῇ μὲ 300 . . .»

Ἀφοῦ τὸν ηὐχαρίστησα γιὰ τὴν τιμὴν, ποὺ μοῦ ἔκαμε νὰ μὲ δεχθῇ καὶ τοῦ ἐξέφρασα ἐπίσης τὴν εὐτυχίαν μου γιὰ τὸ «λουτρὸ τοῦ φωτός» ποὺ εἶχα πλησίον του . . . «καὶ τὸ λουτρὸ τῆς ζέστης», προσέθεσε . . . «ἐλησμόνησα ὅτι εἶχα κλειστὸ τὸ παράθυρο»—ἔφυγα μὲ τὴν ὑπόσχесίν του, ὅτι θὰ «ἰδοθοῦμε πάλι, καὶ στὸ ξενοδοχεῖο θὰ ἔλθω⁽¹⁾

(1) Ὁ κ. Σεργίος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ἐκτάκτως ποιητικοῦ καὶ ἰδεώδους διὰ παραμονὴν ξενοδοχείου «Φαληρικόν» εἰς τὸ Παλαιὸν Φάληρον.

καμμιά μέρα νὰ σᾶς ᾿δῶ ἐπίσης . . . » καὶ σοῦ γράφω ἀμέσως διὰ νὰ μπορέσω νὰ σοῦ μεταδώσω ὅσα μπορῶ περισσότερα τώρα ποὺ αἱ ἐντυπώσεις μου εἶναι ἀκόμη ζωηραί.

Σὲ ἀσπάζομαι

ΠΕΤΡΟΣ ΣΕΡΡΑΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι 21 Ἰουλίου 1933.

Ἀγαπητέ μου κύριε Χαλᾶ·

Ἡ κατάσταση τοῦ δεξιοῦ μου χεριοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ μέ κρατῇ στὴ δυσκολία αὐτὴ νὰ σᾶς ἀποκριθῶ ἔγκαιρα καὶ νὰ σᾶς τονίσω μὲ ἀνάλογη λεπτομέρεια τὴ συγκίνηση ποὺ μοῦ γέννησε καὶ τοὺς στοχασμοὺς ποὺ ξύπνησε μέσα μου καὶ τὶς ἀναμνήσεις, διαισθήσεις, ἐνοράσεις, καὶ τὴν ἐξαφνικὴ σὲ πολλὰ κίνηση, ἔξω ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, ποὺ ἀνύψωσε τὴν ψυχὴ μου καὶ τὸ πνεῦμά μου ἢ ἀνάγνωση τῶν 240 σελίδων τοῦ ἱστορικοῦ χειρογράφου σου. Θὰ ἐννοήσετε πὼς δὲν μπορῶ νὰ γράφω ἀκόμη παρὰ μὲ τὸ μολύβι σὲ δυὸ δάχτυλα ἀκουμπώντας καὶ μὲ πολὺ κόπο, καὶ θὰ συγχωρήσετε τὴ δυσκολοανάγνωστη κακογραφία μου. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπαγορεύω καὶ προτιμῶ νὰ κακογράφω. Ἡ παρουσία ἑνὸς τρίτου, οἰουδήποτε, μ' ἐνοχλεῖ. Ἐνα γράμμα εἶναι σὰ μιὰν ἱερὴ ἐξομολόγηση. Ἐλαβα τὰ πρῶτά σας τυπωμένα φύλλα. Τὸ ποίημα ποὺ συνοδεύει τὴν ἐμφάνισή σας εἰς τὴν δημοσιότητα «Πασίχαρος καὶ ὑπέρτατος θεός μου εἶν' ὁ Ἀπόλλων», παρ' ὅλη μου τὴ μετριοφροσύνη καὶ τὴν ταπεινότητα, δὲ διστάζω νὰ σᾶς πῶ πὼς μοῦ χτύπησε τὰ μάτια ὡς «τὸ τηλαυγὲς μέτωπον» τοῦ ὅλου σας ἐκλεύκου ἀνακτορικοῦ οἰκοδομήματος. Βλέπετε ὅτι στὴν ἀκολουθία σας πτερώνουμαι κ' ἐγὼ καὶ βλέπω στὰ ὕψη σας μέσα σὲ πλατύτατες ἐκτάσεις καὶ τὴν ἴδια μου ποίηση. Μὴν ἀπορῆτε. Γιατὶ τὸ

τραγοῦδι μου εἶναι, φαίνεται, ἡ φυσική μου λειτουργία πού ὅσο καὶ ἂν τῇ θεωρῶ ἄξια νὰ συγκινήσῃ κάποιους καλοθέλητους ἀνθρώπους, καλὰ καλὰ δὲν ἔχω καθαρὴ τὴ συνείδηση τῆς ἀξίας της· ὅμως ἐκεῖ πού ξαφνίζομαι, πῶς τὴ βάζεις νὰ τρέχῃ ἀπὸ τὸν κρουνοὶ τῆς θαυμασίας στοχαστικῆς βρύσης σου σὰ νὰ εἶναι κ' ἐκείνη μέρος της ἀχώριστο, κ' ἔτσι τὴν ἀντικρύζω εὐλαβέστερα σὰν ἀντικείμενο μὲ ἱερὴ τὴν ὑπόστασή του. Θέλω ἔτσι νὰ πῶ γιὰ τὴν τοποθέτηση πού βάζεις στοὺς «Ἀρχαίους Θεοὺς» καὶ κυριώτερα καὶ τολμηρότερα στὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματά» μου. Μὰ καὶ ὅταν ἀπλῶς μὲ τῇ λιτῇ λέξει π ν ο ῆ (¹) σημειώνουμε τὴν ἔμπνευση τοῦ ποιητῆ, τάχα εἶναι αὐτὴ—καὶ στοὺς οἰκειότερους ἀκόμα τοῦ στίχου—ἡ θ ε ο π ν ε υ σ τ ί α (¹) καὶ στοὺς δικούς μας ἀκόμα καιροὺς καὶ παρ' ὅλη μας τὴν μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους συρροὴ καὶ σύγχυση, πού ὅλα τὰ πνίγουν, δὲ μπορεῖ κάποτε ἄπνιχτη νὰ κρυφακούγεται μιὰ φωνὴ σὰν ἀπὸ τὴν Πυθία, σὰν ἀπὸ τὴ Σίβυλλα;

Μεγάλη μου ἦταν χαρὰ ἡ ἐπίσκεψη τοῦ κ. Πέτρου Σερράου πού μοῦ ἔφερε δαχτυλογραφημένο τὸ Εὐαγγέλιό σου καὶ μιλήσαμε πολλά, θερμὰ καὶ θαυμαστικὰ γιὰ σένα. Ἄν ἦτανε συχνότερες τέτοιες ἐπικοινωνίες, ὠραιότερη θὰ ἦταν ἡ ζωή. Ἐχω ἀκόμα μιὰ φροντίδα πού μὲ ἀνησυχεῖ:—Τὸν ἐρώτησα:—Δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ σοῦ ἐπιστρέψω τὸ σύγγραμμά σου. Μοῦ εἶπεν «Ὁχι! Μπορῶ νὰ τὸ κρατήσω.» Καὶ λοιπὸν ἡ προωρισμένο γιὰ τὴ δημοσιότητα ἢ καμωμένο γιὰ νὰ μένῃ—ἐσκέφτηκα τρελλὰ—μυστικὸς θησαυρὸς μέσα στὰ χέρια μου, τί εὐτυχία... Τώρα συλλογίζομαι τί δυστύχημα καὶ τί ἀφέλεια νὰ περιμένῃς κάποιον πρόλογο ἀπὸ μένα, καὶ νὰ μὴ μπορέσω νὰ σοῦ ἀποκριθῶ παρὰ μ' ἓνα γράμμα μου αὐτοσχεδισμένο καὶ πρὶν ἢ μὲν μέσα σὲ ὅλο σου τὸ ἔργο, πρὶν καλὰ τὸ γνωρίσω, ἔτσι ἀπὸ μιὰν αἰσθηματικὴ διαίσθηση!

(¹) Ὁ κ. Παλαμᾶς ὑπογραμμίζει.

Βέβαια, καὶ ὁ συντομώτερος καὶ γενικώτερος προλογιστής⁽¹⁾ σου δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ βαθὺ λουτρὸ τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως. Δὲν εἶναι μόνο καθὼς τὸ σημειῶνεις, ἐξαγόμενο μελέτης τριάντα χρόνων, ἀλλὰ ζωῆς περισσότερης, ἀπὸ τὰ παιδικὰ σου χρόνια γνωριμιά, ἀφοσίωση καὶ συνοπτικὴ ἱερουργία! Περνώντας τις σελίδες του, τόσο ὅ,τι ξέρεις καὶ ὅ,τι λές, τὸ ξέρεις καλά, ἔβλεπα. Καὶ πῶς νὰ εἶναι ἀλλοιότικα, ἀφοῦ ἡ Σωκρατικὴ, ἡ γύρω ἀπὸ τὸ Σωκράτη Φιλολογία εἶναι ὀγκωδέστατη, ἀπέραντη, ὡς τὴν ὥρα, καὶ μήτε ποὺ μπορεῖ νὰ τελειώση, ἀνεξάντλητη! Ποικίλη Στοὰ ποὺ ξεσκεπάζεις τις ἀθάνατες τοιχογραφίες τῶν αἰώνων ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς τὸν Πλωτῖνο καὶ τὸν Πρόκλο (ποὺ μοῦ εἶναι ξεχωριστὰ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐμπνευσμένους μου ἥρωες τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ») ἀειθαλῇ παραβλάσταρα τοῦ Σωκρατισμοῦ.

Παρόμοια βαθειὰ συγκίνηση μ' ἔκαμε νὰ λαχταρίσω ἡ ἐπιγραμματικὴ ὁμολογία τοῦ Victor Magnien γιὰ τὸ «Ἀνάγλυφο τῆς Κυνηγῆτρας» καὶ τὸ κριτικὸ σας γιὰ τὸ μικρὸ μου ποίημα σχολίασμα. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὕτη, ξανοίγοντας τὰ ποιήματά μου κάτου ἀπὸ τὸ μαγικὸ φῶς ποὺ τοὺς ρίχνετε, μὲ τὴν ὑπέροχη νηφαλιότητά σας, διαλαλήτρα τῆς Ἀρετῆς, παραμερίζοντας τοὺς βακχικοὺς τοὺς οἷστρους ποὺ δύσκολα τῆς ἀπολείπουν τῆς ποιητικῆς μέθης, — ἀνακαλύπτω στὸ παράπλευρο τοῦ «Ἀνάγλυφου τῆς Κυνηγῆτρας» τοποθετημένο «Ἀνάγλυφο τῆς Ἀθηνᾶς» ἕνα βαθύτερο καὶ πλατύτερο συμβολικὸ νόημα, ποὺ δὲν εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή αὕτη τὴν ὥρα νὰ σταματήσω σ' αὐτὸ γιατί μοῦ λείπει ὁ καιρὸς καὶ κινδυνεύω νὰ σᾶς γίνω ἐγὼ ἀνυπόφορος ἀπὸ μακρηγορία.

(¹) Ὁ κ. Παλαμᾶς ἐννοεῖ τὴν εἰς τὰς ἀγγελίας δημοσιευθεῖσαν περίληψιν τὴν ἐπιγραφομένην: — «Ἡ διὰ τοῦ συγγράμματος διήκουσα Ἰδέα,» τὴν ὁποίαν εὗρίσκει ὁ Ἀναγνώστης εἰς τὴν σελίδα 8 τοῦ παρόντος βιβλίου. Ἐπὶ ταύτης καὶ μόνης ἀρχικῶς βασιζόμενος ὁ Ποιητὴς μοὶ ἀπέστειλε τὴν πρώτην του ἐπιστολήν.

Ἄλλὰ πῶς νὰ μὴ σᾶς τονίσω τὴν ξεχωριστὴ μου χαρὰ ὅταν ἀναφέρετε γνώριμους στὸ ἔργο σας καὶ ξένους διανοητὲς ποὺ ἔτυχε κ' ἐγὼ νὰ τοὺς γνωρίσω καὶ τοὺς ξαναβρίσκω στὴ συντροφιά σας. Λ. χ. τὸ Faguet, ἢ τὸν ἀλησμόνητο Victor Bérard ποὺ ξαναγέννησε τοῦ Ὀμήρου τὴ μελέτη καὶ τὴν ἀντίληψη, ἢ τὸ θαυμαστὸ Théodore Gompers (Les Penseurs de la Grèce), ἂν κ' ἓνα του μόνο τόμο, τὸν ἀφιερωμένο στὸν Ἀριστοτέλη καὶ τοὺς διαδόχους, εὐτύχησα μόνο νὰ μελετήσω ἢ τὸν Rudolf Steiner ποὺ γνώρισα τ' Ἀρχαϊκά του καὶ τὰ Χριστιανικά του Μυστήρια, μεταφρασμένα στὴ Γαλλικὴ ἀπὸ τὸ Schuré καὶ μιά του πραγματεία γιὰ τὸ «Πνεῦμα τοῦ Γκαῖτε». Ἕνα μονάχα ὄνομα φημισμένο, ὅμως ἄγνωστο ὡς ἔμένα, ἢ Ἑλένη Πετρόβνα Μπλαβάτσκυ. Καθὼς τὴν ἀναφέρετε, μαντεύω πῶς ἀκάλυπτος πρέπει νὰ σταθῶ μπροστά της.

Συγχωρήστε μου ἀκόμα τὴν κάποια μου λησμονησιά, ποὺ ἓνα σας μόνο ἄρθρο σὰν ἀκαθόριστα θυμοῦμαι, κ' ἐκεῖνο βαλμένο στὴν «Ἀκρόπολη», ἐνῶ τὴν ἐμφάνισή σας στὸ «Ἐμπρὸς» δὲν ἠμπόρεσα ἀπὸ τὰ χρόνια τώρα κι' ἀπὸ τὴν ἀρρώστια νὰ ξαναφέρω στὴν μνήμη μου ἀλάθευτα.

Σὲ ἄλλο μου γράμμα θὰ σᾶς συνεχίσω τοὺς ποικίλους στοχασμοὺς ποὺ μοῦ γεννᾶτε μὲ τὸ ἔργο σας καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ σᾶς δείξω καὶ κάποια μονοπάτια σχετικὰ μὲ τὴν πληρέστερη γνωριμιὰ τῆς ποιητικῆς μου τέχνης ποὺ παρ' ὅσο κι' ἀπὸ ἄλλους φαίνεται μελετήθηκε καὶ στοχαστικά, ἀπομένει ἐν τούτοις στὰ πλεῖστά της ἀνεξέταστη.

Αὐτὴ τὴν ὥρα ἔλαβα ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖο καὶ τ' ἄλλα σας τυπογραφικὰ φύλλα ἴσα με τὴ σελίδα 112. Εὐχαριστῶ τὴ σοφία σας καὶ τὴν καλωσύνη σας. Θαῦμα τὸ θεωρῶ πῶς ἐκατέρωθωσα νὰ σᾶς γράψω μὲ χέρι ἄρρωστο ποὺ δὲ θέλει νὰ γράφῃ. Εἶναι κι' αὐτὸ παραχώρηση τοῦ Ἀπόλλωνος σ' ἓναν του ψάλτη.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 25η Ἰουλίου 1933.

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ,

Αὐτὴ τὴ στιγμὴ τέλειωσα τὴν ἀντιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς Σας τῆς 21-7-33. Σᾶς τὴ στέλνω ἐσώκλειστα, μαζί μὲ τὸ ἀντίγραφο τοῦ πρώτου Σας γράμματος. Μὲ τὴν ἄδειά Σας καὶ τὶς δυὸ τὶς ἐπιστολὰς θὰ τὶς δημοσιεύσω γιὰ Πρόλογο. Μόνο Σᾶς θερμοπαρακαλῶ, νὰ διαβάστε καὶ νὰ διορθώστε τὰ ἀντίγραφα, γιατί ἴσως νὰ μὴν μπόρεσα τέλεια νὰ διαβάσω τὰ γράμματά Σας καὶ δὲ θὰ ἤθελα νὰ διαστρεβλώσω τὴν ἔννοια. Καὶ μιὰ δεύτερη παράκληση, ἐπειδὴ προχωρεῖ ἡ ἐκτύπωση, θὰ Σᾶς εἶμαι ὑπόχρεως ἂν ἔχω τὶς διορθώσεις τὸ ταχύτερο. Συγχωρήστέ μου τὴν τόση ἐνόχληση καὶ ἀπαίτηση.

Καὶ τώρα ἔρχομαι στὴν τελευταία Σας ἐπιστολή. Τὴν πότισα, ὅπως καὶ τὴν πρώτη, μὲ δάκρυα χαρᾶς, μὰ συνάμα καὶ λύπης. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά τὸ Ὀλύμπιο Μεγαλεῖο τῆς σκέψεως, τὰ βαθυστόχαστα καὶ εὐγενικὰ νοήματα, ὁ ἔπαινος γιὰ τὸ ἔργο μου, ἡ τέλεια κατανόηση καὶ ἐμβάθυνση στὰ γραφόμενά μου, ποὺ μὲ γιομίζει μὲ ἐνθουσιασμό, ὑπερηφάνεια, ἱκανοποίηση· κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ σαράκι ἡ Σκέψη, ποὺ ὑποφέρετε καὶ ποὺ Σᾶς ἐξηνάγκασα σὲ μιὰ τέτοιαν ὑπερένταση.

Σήμερα ἔχω νὰ Σᾶς κάμω μιὰ συνταρακτικὴ ἐξομολόγηση : Ὅταν ἔστελνα στὸν κ. Σερράο γιὰ νὰ Σᾶς τὸ δώση τὸ ἓνα ἀντίγραφο ἀπὸ τὰ τρία δακτυλογραφημένα (Σᾶς γράφω αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια γιὰ νὰ γνωρίζετε, ὅτι μπορεῖτε νὰ κρατῆστε τὸ χειρόγραφο, ἀφοῦ ἔχω δύο ἀκόμα ἀντίγραφα) εἶχα πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ μείνῃ τὸ σύγγραμμα σὲ κείνη τὴν τελικὴ μορφή. Μὰ δὲν περάσανε τρεῖς μέρες, καὶ μιὰ δύναμη μ' ἔσπρωχνε νὰ τὸ συμπληρώσω. Ἡ ὥθηση ἔγινε ἀκατάσχετη. Κ' ἓνα πρωῒ χαράματα σηκώθηκα κι' ἄρχισα νὰ γράφω . . . ἴσα με τὶς 9 τὸ βράδυ. Σὲ συστημένο δεματάκι Σᾶς στέλνω καὶ τὸ συμ-

πλήρωμα τοῦ ἔργου μου, δηλαδή ἀπὸ τῆ σελίδα 241 ἴσα με τὴν σελίδα 261 (¹).

Νομίζω, Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ, πὼς μέσα σ' αὐτὲς τὶς λίγες σελίδες, ποὺ θὰ πᾶρτε συστημένες, βρίσκεται . . . ἡ μεγαλείτερη ἀνακάλυψη τῆς ἐποχῆς μας. Πιστεύω καὶ Σεῖς νὰ εἴσθε σύμφωνος. Καὶ θὰ εἶμαι ἐξαιρετικὰ ἀνυπόμονος νὰ μάθω τί ἐντύπωση Σᾶς ἔκαμε.

Μοῦ φαίνεται τώρα πὼς τὸ σύγγραμμά μου παίρνει μιὰ γενικώτερη μορφή: "Ἄν δὲν κολακεύω ὑπερβολικὰ τὸν ἑαυτό μου, νομίζω πὼς προσλαμβάνει πιά . . . διεθνὴ σπουδαιότητα καὶ ἐνδιαφέρον. . .

Δώσατε, παρακαλῶ, τὴν καλὴ μου ἀνάμνηση στὴ Δεσποινίδα Ναυσικᾶ, ποὺ μοῦ ἄνοιξε—μὲ τὰ πλούσιά της δῶρα—νέους ὀρίζοντες μελέτης καὶ θαυμασμοῦ.

Δικός Σας δλόψυχα

Α. Φ. Χ.

Πόλη 27ῃ Ἰουλίου 1933.

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ·

Σ' ἓνα μου γράμμα Σᾶς ἔλεγα πὼς δὲ θὰ περιορισθῶ μόνο στὸ ἐκτυπούμενο βιβλίο. Οἱ δύο καινούργιες μελέτες, ποὺ ἐτοιμάζω ἀπάνω στὸ ἔργο Σας εἶναι :

α') 'Ο Κωστής Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθεια· καὶ

β') 'Ο Κωστής Παλαμᾶς καὶ ὁ Συμβολισμός.

Καθὼς ὅμως Σᾶς ἔγραψα αὐτὲς θὰ δοῦν τὸ φῶς ἀφοῦ συναντηθοῦμε στὴν Ἀθήνα στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐρχόμενου ἔτους· ὅμως θὰ ἤθελα νὰ γνωρίζω ἂν θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἔχω τὴν τιμὴ καὶ παραχώρηση μιᾶς τέτοιας συναντήσεως καὶ συνεργασίας.

Δικός Σας

Α. Φ. Χ.

(¹) Τὸ συμπλήρωμ' αὐτὸ βρίσκεται στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ ἀνά χειρας βιβλίου.

Πόλη, 28η Ἰουλίου 1933.

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ,

Σχετικὰ μὲ τὸν παραλληλισμὸ τοῦ «Ἀνάγλυφου τῆς Κυνηγῆτρας» μὲ τὸ «Ἀνάγλυφο τῆς Ἀθηνᾶς», ἐγὼ τουλάχιστον δὲν ἔχω νὰ προσθέσω παρὰ πῶς καὶ οἱ δύο τοὺς εἶναι Παρθένες καὶ Πολεμικὲς θεές. Ἡ μιὰ τοξοφόρα· ἡ ἄλλη κρατεῖ «χάλκεον ἔγχος». Γιὰ μένα ἡ Ἀθηνᾶ εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς Ἀρετῆς, συγκεκριμένα στὰ ἀκόλουθα μόρια: Σωφροσύνη, Ἀνδρεία, Δικαιοσύνη, Φρόνηση (ποὺ περιλαβαίνει μέσα της τὴν Τέχνη, τὴν Ἐπιστήμη, τὴ Σοφία.) Μ' ἄλλους λόγους τὴν εἰκόνα ποὺ τῆς δίνετε στὸν Ὑμνο τῆς Ἀθηνᾶς. Θὰ εἶμαι ἐξαιρετικὰ εὐτυχής, ὅταν καμμιά φορὰ μοῦ δώσετε περισσότερες λεπτομέρειες στὸ συμβολισμό, ποὺ ἀνακαλύψατε, καθὼς μοῦ γράφετε στὸ τελευταῖό Σας γράμμα. Στὸ Ἀνάγλυφό της τὴν παρουσιάζετε τὴν Παλλάδα νὰ κλαίῃ... ἐπειδὴ βλέπει γύρω της ἓναν κόσμον ἀρνητῶν;

Σᾶς ἀποστέλλω σήμερα μὲ συστημένο δεματάκι τέσσερα βιβλία μου;

1ο) «Le Président Woodrow Wilson, ou Le Centre de L' Equilibre Mondial» ποὺ τὸ ἐξέδωκα στὰ 1918 στὴ Ζυρίχη. Ὁ τότε στὴν Ἑλβετία Πρεσβευτὴς μας κ. Ἀλεξανδρῆς μὲ ἰδιαίτερο ἀπεσταλμένο τῷστειλε στὸν κ. Βενιζέλο, ποὺ βρισκότανε στὴ Συνδιάσκεψη τῶν Παρισίων. Γιατὶ ἐκτίθετο σ' αὐτὸ μιὰ πρωτότυπη πολιτικὴ ἰδέα.

2ο) «Τὸ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον καὶ τὸ Σύμπαν ὑπολανθάνον Μυστήριον ἢ Περί Ἐπιστήμης». Τὸ ἐξέδωκα στὴν Ἀθήνα 1921. Στὴ σελίδα 96—97 καὶ συνέχεια βρίσκεται μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ περίεργες ἀποκαλύψεις, ποὺ εἶναι προωρισμένες νὰ συνταράξουν ἀπὸ τὰ θέμελά τους τίς ἀντιλήψεις τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας μὰ καὶ τῆς Ἱστορίας.

Ἴσα με σήμερα (εἶναι τώρα 12 χρόνια πού ἔχει ἐκδο-
θῇ) ΟΥΤΕ ΕΝΑΣ ΔΕΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΞΕ. Tant pis!

3ο) «Τὸ Βιβλίον τῶν Παραδόξων», πού περιέχει διάφορα διηγήματα, φιλολογικὲς μελέτες καὶ . . . ΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑ (Γαλήνη καὶ Τρικυμία). Εἶναι αὐτὰ καρποί, πού εἶδαν τὸ φῶς ὅταν ἤμουν ἀρχισυντάκτης τῆς «Ἑσπερίας» τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς «Φωνῆς» τοῦ Λονδίνου. Καὶ

4ο) «Τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Νεωτέρᾳ Φυ-
σικῇ.» (Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ). Τὸ μετέφρασα γιατί εἶναι ὁ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ.

Αὐτὰ τὰ βιβλία Σᾶς τὰ προσφέρω, ἔτσι γιὰ νάχετε
κάποια ἰδέα τῆς ἐξελιξεῶς μου. Γραφήκανε στὴ νεανικὴ
ἡλικία. Δὲν ἦταν ἀκόμα τότε καθαρὲς οἱ Ἰδέες. Θαμπὰ
ἀκόμα ἔβλεπα γύρω μου. Μὰ κάποτε - κάποτε μὲ προφη-
τικὸ μάτι κατῶρθωνα νὰ μπῶ στὰ ἄδυτα τῶν ἀδύτων
τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἀλήθειας, σὲ πολὺ ὁμῶς σπάνιες
στιγμὲς καὶ περιστάσεις.

Δεχθῆτε, παρακαλῶ, ἀγαπητέ μου Κύριε Παλαμᾶ,
τὴν ἔκφραση ὅλης μου τῆς λατρείας καὶ τοῦ σεβα-
σμοῦ μου.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 29ῃ Ἰουλίου 1933.

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ·

Δὲ μπορῶ παρὰ καὶ σήμερα νὰ Σᾶς γράψω :

Πῆρα χθὲς τὸ βράδυ ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸ
κ. Magnien. Μοῦ δίνει ὁδηγίες, σχετικὲς μὲ τὴ μετάφραση
καὶ παρουσίαση τοῦ ἔργου στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα. Τέλειος
γνώστης τῆς Ἀρχαίας, δὲν ἔχει ἀκόμα συνηθίσει οὔτε
στὴν καθαρεύουσα καὶ πολὺ λιγώτερο στὴ Δημοτικὴ.
Εἶμαι λοιπὸν ἐγὼ κεῖνος, πού θὰ τὸ μεταφράσω Γαλλικά,

καὶ ὁ κ. Magnien ὕστερα θὰ τοῦ δώσῃ τὴ μορφὴν, ποὺ κατὰ τὴν ἰδέα του θὰ εἶναι καταλληλότερη καὶ προσφορώτερη γιὰ τὸ γαλλικὸ κοινόν. Ἴδου τί μοῦ γράφει :

«*Cher Ami,*

J'ai lu les 4 premières feuilles de votre ouvrage, qui m'ont bien intéressé.

Cependant je ne suis pas sûr de saisir toujours la profondeur de votre pensée et il me semble impossible de vous traduire en français.

Voici donc ce que vous devez faire à mon avis :

Publier votre livre en grec et voir si les circonstances économiques permettront son succès :

Faire vous-même une traduction française que je reverrai de mon mieux.

Quand je serai à Paris, je tâcherai de trouver la traduction française de Costis Palamas. J'espère aussi pouvoir comprendre peu à peu la langue du poète.

J'irai peut-être faire quelques conférences à l'étranger pendant l'année 1933-1934.

Il est dommage que je ne sois pas demandé par l'Université grecque ou turque car j'aurais l'avantage et le plaisir de vous voir.

En attendant je lirai avec plaisir ce que vous m'enverrez.

Bien à vous

V. MAGNIEN

Βλέπετε λοιπὸν πὼς κατάρθωσα νὰ γεννήσω στὴν ψυχὴ ἐνὸς τόσο βαθυστόχαστου Ἑλληνιστοῦ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐννοῇ ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τὰ ἔργα Σας. Καὶ... θὰ τὸ κατορθώσῃ. Στὶς δυὸ τελευταῖές μου ἐπιστολὰς τοῦ ἔχω γράψῃ πὼς ὁ κ. Παλαμᾶς, αὐτὸς καὶ ἐγὼ εἶναι ΠΡΟΩΡΙΣΜΕΝΟ (αὐτὸ μοῦ λέγει κάποια προφητικὴ διαίσθηση) νὰ φέρουμε καὶ πάλι στὸ Φῶς τὴν ἔννοια ποὺ εἶχε

τὸ Ἑλληνικὸ Πάνθεο. Ὁ ἓνας μας συμπληρώνει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸν ἄλλον. Μὰ κι' ὁ καθένας μας βλέπει πιὸ καθαρὰ τὴ συνδρομὴ του, παραβάλλοντας τῶν δυὸ ἄλλων τὰ συμπεράσματα μὲ τὰ δικά του. Λ. χ. Τί σοφία καὶ τί ἀποκαλυπτικότητα δὲν ἔχει μέσα του τὸ λαμπρὸ Σας, Ποίημα «Ἡ Ξενητεμένη». Ὁ κ. Magnien—στὸ ἀνέκδοτο χειρόγραφό του—πραγματεύεται γιὰ τὴν Ἀφροδίτη. Στὴν «Ξενητεμένη» εἶμαι βέβαιος, πὼς θὰ βρῇ ΟΥΡΑΝΙΟ ΦΩΣ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴ σχετικὴ μελέτη του· ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΣ ΝΑ ΣΑΣ ΑΝΑΦΕΡῃ ΣΥΝΕΧΩΣ στὸ ἔργο του· ἄλλοιῳς ΘΑ ΠΕΣῃ ΕΞΩ. Ἐγὼ τοῦδωσα νὰ τὸ καταλάβῃ.

Κλείνοντας τὸ γράμμα μου δὲ μπορῶ παρὰ νὰ κάμω μιὰ πικρὴ σκέψη: Ἀπὸ τὰ γραφόμενα τοῦ κ. Magnien συμπεραίνω πὼς τοῦ κακοφαίνεται γιὰτὶ ἡ Ἑλλάδα μας δὲν τοῦκανε ἀκόμα οὔτε τὴν τιμὴ νὰ τὸν προσκαλέσῃ ἐπισήμως νὰ δώσῃ μερικὲς διαλέξεις στὸ Πανεπιστήμιό μας... Μὰ κοιμοῦνται τάχα οἱ Σοφοί μας καὶ δὲν ἀντιληφθήκανε ἀκόμα τὴ σπουδαιότητα τοῦ κ. Magnien καὶ τὸ ἄφθαστο ἔργο του;

Γιὰ νὰ Σᾶς σημειώσω αὐτὴ τὴν παράλειψη—πού εἶναι γιὰ μᾶς προσβολή—(ἀφοῦ ΞΕΝΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΚΑΛΟΥΝ) ἀναγκάσθηκα νὰ Σᾶς γράψω σήμερα.

Α. Φ. Χ.

ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι 31 Ἰουλίου 1933.

Ἀγαπητέ μου κύριε Χαλᾶ,

Λαμβάνω σήμερα μαζί τὰ γράμματά σου τῆς 27, 28, 29 Ἰουλίου. Τὸ δέμα σου μὲ τὰ βιβλία σου, ἄγνωστα ὅλα σ' ἐμέ θὰ μοῦ κάμῃ μεγάλη χαρὰ καὶ θὰ μὲ φέρῃ περισσότερο κοντά σου. Σήμερα ὁ κ. Σερράος ἦρθε (δυστυχῶς

αδιάθετος μὲ τὸ γιατρὸ δὲν κατῴρθωσα νὰ τὸν ἰδῶ) καὶ μοῦ ἄφησε ἓνα σου παλαιότερο βιβλίο: «Τὸ Βιβλίο τῶν Παραδόξων». Τὸ ξεφύλλισα, μὰ δυστυχῶς δὲν εἶχα καιρὸ νὰ τὸ γνωρίσω. Βλέπεις ὅτι ἐξακολουθῶ νὰ γράφω μὲ τὸ μολύβι. Τὸ χέρι μου δὲν εἶναι καλὰ, γιὰ τοῦτο καὶ ἡ κακογραφία μου μὲ κάνει περισσότερο δυσανάγνωστο καὶ ὁ κόπος μοῦ εἶναι μεγαλείτερος. Εἶμαι ἄρρωστος ὅσο δὲ φαντάζεσαι. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ φυγανθρωπία μου, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων προχωρεῖ στὴ μισανθρωπία, καὶ ἡ μοναξιά μου κρατεῖ κλεισμένες ὅλες τῆς τῖς πόρτες. Λυποῦμαι πὺ δὲν μπορῶ ἀναλυτικώτερα νὰ σοῦ γράψω καὶ λακωνικὸς θὰ εἶμαι στὸ γράμμα μου· δὲν μποροῦσε ἄλλοιῶτα νὰ γίνῃ. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἀθηναϊκῆς «Πατρίδος»⁽¹⁾ μοῦ προξενεῖ πολλὴν εὐχαρίστηση. Εὐτυχῶς ἔχεις δύο δικά μου γράμματα πὺ θὰ ἔχουν τὴν τιμὴ νὰ συνεκδοθοῦν μὲ τὸ βιβλίο σου· ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἐπιστολογραφικὲς εἶναι οὐσιαστικὰ κριτικὲς τοῦ βιβλίου σου· θὰ μποροῦσαν νὰ δημοσιευθοῦν πρὶν ἀπὸ τὸ βιβλίο σου σὲ μιὰν ἐφημερίδα. Ὅσο γιὰ μένα κατῴρθωσα νὰ μείνω μοναξιὼ τῆς ἔξω ἀπὸ τὸ θόρυβο, μάλιστα ὅταν γίνεται λόγος γιὰ μένα. Εἶμαι μόνος. Δὲν ἔχω σχέσιν μὲ κανένα. Κάποια βιβλία καὶ τεύχη πὺ ἔτυχε νὰ κυκλοφορήσουν καθὼς ἐκεῖνα τοῦ φίλου μου Κατσίμπαλη καὶ τοῦ Καραντώνη, ὅσο κι' ἂν μοῦ εἶναι ποθητά, ἔγιναν χωρὶς νὰ τὸ ξέρω. Ἐνας κύκλος πλατὺς ἀπὸ νέους καὶ ἀπὸ μὴ νέους (δὲν ξέρω ἂν ἔχη σχέσιν ἢ Ἀγνοία καὶ ἡ Δοκησιοφία) μιλοῦν γιὰ μένα χωρὶς νὰ μὲ γνωρίζουν. Ἡ κακογνωρισιά εἶναι νόμος. Ὁ νεοέλληνας δὲν θέλει νὰ διαβάζῃ ὅ,τι πρέπει νὰ ξέρῃ γιὰ νὰ μιλᾷ γιὰ κεῖνο. Συλλογίζομαι τὸ βιβλίο σου καὶ μελαγχολῶ ὅταν σκέπτομαι πόσοι δὲ θὰ τ' ἀνοίξουν ἢ, τὸ χειρότερο, πόσοι θὰ μιλήσουν γιὰ κεῖνο χωρὶς νὰ τ' ἀνοίξουν, ἢ χωρὶς νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ χωνέψουν διαβάζοντάς το. Ἡθελες νὰ εἶσαι στὴν Ἀθήνα.

(1) Ἡ «Πατρίς» πρώτη ἐδημοσίευσε σχετικὰ πρὸς τὸ ἔργον.

Καλύτερα πού δὲν εἶσαι. Ἀπὸ μακρὰ μπορεῖς νὰ ἰδῇς ἢ νὰ σὲ ἰδοῦν καλύτερα. Θὰ φροντίσω νὰ σοῦ στείλω προσεχῶς ἕναν κατάλογο φίλων ἢ λογίων ἢ περιοδικῶν, πού θὰ ἔπρεπε—ὅ,τι κι' ἂν εἶναι—νὰ λάβουν γνώση τοῦ βιβλίου σου. Τὸ βιβλίο σου κ' Ἑλληνικὰ νὰ διαβασθῇ θὰ εἶναι δύσκολο κι' ἀκόμη δυσκολώτερο νὰ μεταφρασθῇ. Ἀκουσε καὶ μιὰ γνώμη μου. Τὰ δακτυλογραφημένα σου φθάνουν εἰς τὶς 241 σελίδες. Τελειώνουν μ' ἕνα σου Ἐπίλογο γενικὸ συγκεφαλαιωτικὸ πού βρίσκεται μέσα του καὶ τ' ὅνομά μου, πού μόλις μετὰ ἕναν αἰῶνα, ὑποθέτω, θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ σημειωθῇ γιὰ τὴν αἰωνιότητα, καθὼς τὸ σημειώνει ἐσύ. Πῶς νὰ κρατηθῶ στὸ θρόνο πού μοῦ δίνεις! Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ βιβλίο σου θὰ ἔπρεπε νὰ τελειώῃ καθὼς πρὶν τὸ ἐτελείωσες. Οἱ σελίδες πού τοῦ προσθέτεις ὅσο σοφές καὶ ἀποκαλυπτικὲς κι' ἂν εἶναι, θὰ προσθέσουν γιὰ τὸν ἀναγνώστη πού θὰ ἔπρεπε νὰ βρῇ κάπου τὰ ὅρια τῆς ἐνότητός του, κάποιαν ἀπορία σὰν ἀνθρώπου πού φοβᾶται μήπως κουρασθῇ. Αὐτὸ ὅχι γιὰ νὰ σὲ συμβουλευσω γιὰ τίποτε, γιατί ὅλα στὸ βάθος τους εἶναι μοιραῖα καὶ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς σκουνητήσω ἀπλῶς. Κεῖνο σου τὸ γράψιμο ἀπὸ τὶς 6 τὸ πρωῒ ὥς τὰς 9 τὸ βράδυ μὲ φοβίζει. Λιγώτερο μὲ φοβίζει ὅ,τι μοῦ γράφεις γιὰ τὴν ἀποκάλυψή σου «εἶναι τώρα 12 χρόνια πού ἔχει ἐκδοθῇ καὶ κανένας δὲν τὴν προσέξε.» Οὔτε ἕνας μας ἐδῶ δὲν προσέχει γιὰ ἕναν πού γράφει ἀκριβῶς γιὰ νὰ τὸν προσέχουν. Ἀλλὰ βλέπω σ' ἕνα γράμμα τοῦ Νίτσε γραμμένο ἀφοῦ εἶχεν ἐκδῶση ὅλα του σχεδὸν τὰ ἔργα: «Ἀκόμα κανεῖς σχεδὸν δὲ βρέθηκε νὰ γράψῃ γιὰ μένα τίποτε.»

Τώρα νὰ μὲ συγχωρήστε, γιατί μοῦ εἶναι ἀδύνατο, μὲ τὴν ἀρρώστιά μου, νὰ ἐξακολουθῶ.

Σᾶς φιλῶ μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ μὲ τὸν ἀμέτρητο θαυμασμό μου. Ἔχω καὶ ἄλλα πολλὰ νὰ σᾶς γράψω, μὰ τί νὰ γίνῃ;

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη 5η Αύγουστου 1933.

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ·

Πῆρα σήμερα τὸ γράμμα Σας τῆς 31/7/33.

Δὲ βρίσκω λέξεις γιὰ νὰ Σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴν πατρικὴ φροντίδα καὶ μέριμνα ποὺ πήρατε καὶ γιὰ μένα, μὰ καὶ γιὰ τὸ ἔργο μου. Περιττὸ νὰ προσθέσω, πὼς θὰ συμμορφωθῶ πρὸς ὅλα τὰ γραφόμενά Σας. Δηλαδή: Θὰ παραλείψω τελειωτικὰ τὸ συμπλήρωμα (¹) ποὺ Σᾶς ἔστειλα. Θὰ περιορίσω τὸ βιβλίο μου στὸν Ἑπίλογο:—«Οἱ τέσσαρες Ἀκρογωνιαῖοι Λίθοι Τῆς Ἑλευθεροστομίας καὶ Ἑλευθερίας τῆς Σκέψεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.»

Ἄν κατάλαβα μοῦ φαίνεται πὼς δὲν ἐπιδοκιμάζετε:—«Μία πρότασις πρὸς τὴν Σύγκλητον τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ πρὸς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας.»

Ἐγώ, ποὺ μὲ τόσην ὁρμὴ κατέβηκα νὰ πατάξω τὴ Δοκησιοφία, καὶ ποὺ χρόνια τώρα θαυμάζω τὸ: «ἐν οἷδα, ὅτι οὐδὲν οἷδα»—πὼς μπορῶ νὰ κάμω ἄλλοιῶς, παρὰ νὰ δεχθῶ μὲ ὅλη μου τὴν Ψυχὴ—κάθε Σας γνώμη:—γιὰ μένα κάθε Σας φράση εἶναι μιὰ ἀποκάλυψη. Καὶ Σᾶς ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ Μ' ΟΛΗ ΜΟΥ ΤΗΝ ΨΥΧΗ, ποὺ ἔγκαιρα μοῦ γράψατε καθαρὰ καὶ ξάστερα τὴ γνώμη Σας.

Τὰ δυό Σας γράμματα ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΣ θὰ πᾶν στὸ τέλος.

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ γιὰ ὅσα μοῦ γράφετε σχετικὰ μὲ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ «Ἀναγνωστικοῦ Κοινοῦ». Τὸ ξέρω καλά· δὲ ζητῶ δάφνες. Μὰ θεωρῶ καθήκόν μου, ὑποχρέωσή μου νὰ κυκλοφορήσῃ ὅσο δυνατὸ περισσότερο τὸ βιβλίο αὐτό. Γιὰ τὴν Σωκρατικὴ Παράδοση, γιὰ τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα, γιὰ τὴν καταπάταξη τῆς Δοκησιοφίας.

(¹) Τὰ παραλειφθέντα βρίσκονται στὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου, καθὼς καὶ ἡ... «περίφημη» Πρότασις!

Καί ὅσο μπορῶ, θὰ τὸ σπρώξω. Ἔχω φίλους κι' ἐδῶ, καὶ στὴν Ἀθήνα, μὰ . . . καὶ στὴν Εὐρώπη. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας θὰ μὲ κτυπήσουν. Θὰ δεχθῶ τὴν προσβολὴ στωϊκά, ἂν εἶναι ἄδικη. Μὲ εὐγνωμοσύνη ἂν εἶναι καλοπροαίρετη.

Ὑπάρχει μιὰ βαθειὰ φράση τοῦ Σενέκα: «*Si vis beatus esse, cogita hoc primum contemnere et contemni.*»

Στενοχωροῦμαι ἀκούοντας ἀπὸ Σᾶς πὼς ἐξακολουθεῖ ἡ ἀσθένειά Σας.

Ἄς μὴ Σᾶς κουράζω περισσότερο. Τακτικὰ Σᾶς στέλνω τὰ τυπογραφικὰ φύλλα ποὺ ἔχουν ἐκδοθῇ

Ὅταν εὐκαιρίσετε, μοῦ στέλνετε τὸν κατάλογο τῶν φίλων Σας, γιὰ νὰ τοὺς στείλω ἀπὸ ἓνα ἀντίτυπο.

Α. Φ. Χ.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Αὐγούστου 1933.

Ἀγαπητέ μου κύριε Χαλᾶ,

Ἔλαβα καὶ τὸ γράμμα σου τῆς 5 Αὐγούστου. Ὅσο καὶ ἂν εἶμαι δεμένος πραγματικῶς ἀπὸ τὴν ἀρρώστια μου, ὅχι μόνο δὲ μὲ κουράζει ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου σου, μὰ κάθε φορὰ ποὺ περνῶ κ' ἐξετάζω τίς σελίδες του, μοῦ δίνει αἴσθημα καθαρώτερο, σὰν ἄλλο. Σὰ νὰ εἶναι ὁ ποταμὸς τοῦ Ἡρακλείτου ποὺ δυὸ φορές δὲ μπορεῖς νὰ λουσθῇς στὸ ρέμα του ποὺ ὅλο τρέχει ὁ ἴδιος. ⁽¹⁾ Μοῦ ἀνοίγει οὐρανοὺς, ἀλλὰ κάθε φορὰ ποὺ μὲ βλέπεις στὴ Σωκρατικὴ Παράδοση, μὲ τρομάζεις, σὰ νὰ κινδυνεύω νὰ πέσω· γιὰ τοῦτο πιάνομαι νὰ βασταχθῶ σὲ καθαρῶς τεχνοκριτικὲς σκέψεις σου, σὰν αὕτῃ: «μὲ τὴν ἐκπληκτικὴ

(¹) Ὁ Ποιητὴς ὑπαινίσσεται τὴν γνωστὴν φράσιν: «Ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομέν τε καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν, εἰμέν τε καὶ οὐκ εἴμεν». (Ἡράκλειτος).

του βραχυλογίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην δύναμιν τῆς ποιήσεώς του . . . » Καὶ βέβαια ἡ βραχυλογία ⁽¹⁾ εἶναι τὸ ἀχώριστο στοιχεῖο τῆς πνοῆς μου ⁽¹⁾ καὶ στὰ πλεόν πολύστιχα ποιήματά μου. Μὰ οὔτε κι' αὐτὸ ὁ καθένας τὸ νοιώθει. Ἔχεις μιὰ φράση ποὺ χαρακτηρίζοντας θαυμαστὰ πρωτότυπα τὸν Ὅμηρο, μαζί χαρακτηρίζει καὶ τὴν ἰδέα τοῦ ὅλου σου ἔργου: «Ἡ εὐγενεστάτη μορφή τῆς Ἰλιάδος δὲν εἶναι ⁽¹⁾ ὁ Ἀχιλλεύς, ἀλλ' ὁ Κάλχας Θεστορίδης . . . » Ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμά σου, στὸ σύνολό του, μήπως δὲν εἶναι Καλχικό; ⁽¹⁾ Διάβασα καὶ τὸ συμπαθητικὸ σημεῖωμά τῆς Πατρίδος ⁽¹⁾ γιὰ τὸ βιβλίό σου. Καὶ συλλογίστηκα: Στούς περισσότερους ἀναγνώστες τοῦ βιβλίου, ἀκόμη καὶ σὲ ὅσους θὰ τὸ βροῦν ἐνδιαφέρον, ἡ πιὸ βαθειὰ των ἐντύπωση δύσκολα θὰ πηγαίνει πάρα πάνου ἀπὸ τὴ λέξη περίεργον ⁽¹⁾ σύγγραμμα. Γιατὶ δὲν κρύβεις, μὰ κι' οὔτε λές κατὰ τὸ νόημα ποὺ βάζουν στὸ λόγο· σημαίνεις ⁽²⁾. Καὶ εἶναι τόσο δύσκολη ἡ γλῶσσα τοῦ σημαινομένου.

Σὲ φιλῶ μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ τὸ θαυμασμό μου

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 17η Αὐγούστου 1933.

Σεβαστέ μου καὶ Ἀγαπητέ Κύριε Παλαμᾶ·

Πῆρα χθὲς τὸ γράμμα Σας τῆς 13-8-33. Ὑπέροχο στὴ συντομία του, καὶ ἀδρότατο σὲ βαθυστόχαστα νοήματα καὶ οὐρανογεῖτονες ἐπαίνους μὲ τὴ βραχυλογία του. Ὦντας βέβαιος, πὼς ἔχω τὴ συγκατάθεσή Σας, θὰ τὸ περιλάβω στὸ βιβλίό μου, τρίτο διαμάντι στὴ βασιλικὰ Κορώνᾳ, ποὺ εἶχατε τὴν καλωσύνην νὰ βάλτε στὸ

⁽¹⁾ Ὁ κ. Παλαμᾶς ὑπογραμμίζει.

⁽²⁾ »Ὁ Ἄναξ, οὗ τὸ Μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει, οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει.»

κεφάλι μου:—Μὰ ἀκοῦστε:—μὲ τὰ τρία Σας γράμματα συντελέσθηκε μιὰ **ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΑ**! Μὲ κηρύξατε... *modestia a parte* ἐξακολουθητῇ τῆς Νεο-Ἑλληνικῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως, ποὺ ἔχει πρῶτό της κρίκο καὶ θεμέλιο^{ος} Ἐσᾶς. Μὰ νὰ ἐξηγοῦμαι: Ἔχω πρόθεση ἢ τὸ Γενάρη τοῦ καινούργιου χρόνου, γιὰ τὸν Μάρτη νάρθω στὴν Ἀθήνα,

Ἡ Ἀθήνα ἔχω τὴν φιλοδοξία νὰ γίνῃ πάλι τὸ κέντρο τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας, πατρίδα μόνιμη τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ἡ Ἑλλάδα μας... «Κορῶνα τῶν Ἐθνῶν», ὅπως τῆς πρέπει καὶ ὅπως εἶναι, ἀφοῦ Ἐσᾶς ἔχει στοὺς κόλπους της. Ἀλλωστε ποιὸς ἄλλος εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς καὶ τῶν Σατυρικῶν Σας Γυμνασμάτων καὶ τοῦ ὅλου Σας ποιητικοῦ ἔργου καὶ τῶν μαρτυρικῶν Σας ἀγώνων; Ἴδου τὸ πρόγραμμά μου: Πρῶτα-πρῶτα νὰ μπῶ τέλεια στὸ νόημα καὶ στὶς λεπτομέρειες τοῦ ὅλου Σας ἔργου. Καὶ μελετῶ κάθε μέρα ἀπάνω σ' ὅσα γράψατε. Μὰ εἶναι ἀνάγκη νάρθω νὰ Σᾶς δῶ καὶ νὰ συνεργασθῶ κανένα μῆνα μαζί Σας. Ὑστερα θ' ἀρχίσω καὶ διδασκαλία, καὶ σχόλια καὶ νέα ἔργα ἀπάνω στὸ Κήρυγμά Σας. Θὰ προχωρήσω ἀκόμα περισσότερο. Καὶ κατὰ τὸ σύστημα τῶν Γάλλων καὶ Γερμανῶν, καὶ πλάκες ἀκόμα τοῦ γραμμοφώνου θὰ ἐκδώσω μὲ ἀπαγγελμένα ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους καλλιτέχνες λαμπρά Σας ποιήματα, σὰν π. χ. «Τὸ Πρῶτο Παραμῦθι», ἢ «Τὸ Τραγοῦδι τῶν Προσφύγων», ἢ «Ἡ Ἀλήθεια»...

Ἐπειτα μιὰ ἄλλη παράλληλη προσπάθεια, νὰ δώσουμε νὰ καταλάβῃ ἡ Δύση καὶ ὁ Πολιτισμένος κόσμος, πῶς ἡ Ἑλλάδα ἢ Ἀρχαία ζῇ μέσα στὴ σημερινή. Καὶ πῶς ἐκεῖνοι, ποὺ μποροῦν καλλίτερα νὰ μποῦν στὸ Πνεῦμα τῆς Ἀρχαιότητος εἴμαστε ἐμεῖς οἱ Νεώτεροι. Τὸ ἀποδείξατε σὲ κάθε σελίδα τοῦ Ἔργου Σας. Αὐτὰ ἐπιχείρησα κ' ἐγὼ νὰ κάνω στὸ ἔργο μου ποὺ βγαίνει. **ΚΑΙ ΓΙ' ΑΥΤΟ ΠΡΟΣΠΑΘΩ** νὰ τὸ ἐκδώσω Γαλλικά. Καὶ γι' αὐτὸ ἀποφάσισα νὰ τὸ στείλω σ' ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐ-

ρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Θὰ Σᾶς γνωρίσουν καλλίτερα· καὶ κοντὰ σὲ Σᾶς καὶ μένα.

Τώρα ἔρχουμαι στὸν παραλληλισμό· αὐτὸς εἶναι ἡ δύναμή μου. Ἔχω μέσα μου μιὰ φοβερὴ δύναμη νὰ βγάλω ἐκπληκτικὰ συμπεράσματα παραλληλίζοντας, συγκρίνοντας διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα πρόσωπα καὶ φαινόμενα τῆς ἴδιας ὑφῆς, βγάζω ἐκπληκτικὰ συμπεράσματα. Π. χ. μὲ τὸν παραλληλισμὸ τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Χριστοῦ κατῴρθωσα νὰ βρῶ· τὸ σκοπὸ τοῦ προφήτου καὶ τὰ μέσα. Τὴν ἐξυγίανση τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας μὲ τὴν Τοξική. Καὶ σιγὰ-σιγὰ χωρὶς κ' ἐγὼ νὰ καταλάβω πῶς, μοῦ ἀποκαλύφθηκε ἡ πιὸ ἐρατινὴ Ὀπτασία, ἡ πιὸ μάγος Πραγματικότης· Ο ΑΠΟΛΛΩΝ, διότι... περὶ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ!

Αὐτὰ εἶναι τὰ σχέδιά μου. Παράλληλα πρὸς αὐτὰ θ' ἀποδειχθῇ πῶς ἓνας ΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ ΕΙΝΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΣ ΣΗΜΕΡΑ νὰ μάθῃ καὶ τὴ ΔΗΜΟΤΙΚΗ καὶ τὴν ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ γιατί ὑπάρχει μιὰ ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ καὶ ἓνας ΠΑΛΑΜΑΣ! Κάθε μέρα ποὺ περνᾷ θὰ τὸ καταλαβαίνουν καλλίτερα οἱ Σοφοὶ Εὐρωπαῖοι Ἑλληνισταί.

Τὸ τελευταῖο γράμμα τοῦ κ. Victor Magnien ἔχει ὥς ἐξῆς :

Cher Monsieur et Ami,

J' ai bien reçu les bonnes feuilles de votre ouvrage, jusqu'à la page 144, et j' ai commencé à les lire. Je recevrai sans doute le rcste demain matin.

Malheureusement je suis un peu fatigué en ce moment et j' ai beaucoup de peine à vous suivre. Mais je m' habitue peu à peu à suivre votre pensée malgré la difficulté de la langue pour moi. Espérons qu' Ἀρτεμὶς emportera au loin les mauvaises humeurs et les mauvaises dispositions, et qu' Ἀθηνᾶ dirigera ma γνώμη et ma φρόνησις, me conduisant jusqu'aux portiques du Temple de la Sagesse. Ainsi je pourrai tirer tout le profit possible de votre lecture.

Tous mes vœux pour le succès le plus éclatant de votre ouvrage.

Et à bientôt une nouvelle lettre.»

Πόσο μετριοφρονα εκφράζεται ὁ σοφώτατος αὐτὸς Ἑλληνιστὴς ποὺ τιμᾷ τὴν ἐπιστήμη! Αὐτὸς ποὺ κατῴρθωσε νὰ μπῇ στὰ μαγικά καὶ ἀπροσπέλαστα μύχια τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Συμβολισμοῦ. Γιατί—κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη—ὁ κ. Magnien εἶναι ἐκεῖνος ἀπὸ τοὺς ξένους Σοφοὺς ποὺ ἐπλησίασε περισσότερο στὴν Οὐσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Σοφίας. Ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς τῆς Εὐρώπης ποὺ διάβασα ἴσα μὲ σήμε-
ρα (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν H. P. Blavatsky τὴν ἀσύγκριτη καὶ ἀπαράμιλλη) ἐκεῖνος ποὺ μ' ἐβοήθησε περισσότερο εἶ-
ναι ὁ κ. Magnien. Τόση λάμψη καὶ φῶς ὑπάρχει στὸ Ὀ-
λύμπιο ἔργο του.

Τώρα, ἔχω νὰ προσθέσω καὶ κάτι τι : Ὀλόκληρο τὸ ἔργο τὸ τέλειωσα μέσα στὸν Ἰούνιο τοῦ 1933. Δέκα καὶ δεκαπέντε δακτυλογραφημένες σελίδες τὴν ἡμέρα μου εἶ-
ναι πολὺ εὐκόλο νὰ συγγράψω. Βοηθοί μου : ἡ ἔμπνευσις καὶ ὁ παραλληλισμός, ἀπὸ ἓνα ταμεῖο ἀρκετὰ πλούσιο...

Α. Φ. Χ.

ΠΕΜΠΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι 19 Αὐγούστου 1933.

Ἀγαπητέ μου κύριε Χαλᾶ,

Ἔχω τὰ τυπογραφικὰ φύλλα τοῦ βιβλίου σου ἕως τὴ σελίδα 240. Εἶμαι πολὺ ἀτυχῆς ποὺ δὲ μπορῶ νὰ σοῦ ἀποκριθῶ σὲ καθαρὰ ἐλεύθερο γράψιμο· ἐξακολουθεῖ ἡ ἀσθένειά μου. Ὀνειροπολῶ τοὺς ἄλλους τόμους ποὺ σχεδιάζεις γιὰ μένα· καὶ βέβαια θὰ εἶχαμε πολλὰ νὰ μι-
λήσουμε καὶ νὰ ξεκαθαρίσουμε γιὰ τὴν ποιητικὴ μου

έργασία, κυρίως τὴν ἀρχαιολάτρισσα, τὴν ἀπολλωνική. Πρέπει νὰ ξέρης πὼς τὰ ποιήματα τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» «Κομμάτια ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἥλιου» εἶναι βγαλμένα ἀπὸ ὁλόκληρο τρίπτυχο βιβλίο τὸ «Τραγοῦδι τοῦ Ἥλιου» ποὺ ἐφαντάσθηκα κ' ἐσχεδίασα στὰ 1899 βγαλμένο ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ θεοῦ τοῦ Φωτός. Μῦθος, Ἱστορία, Αἶσθημα, τὰ πιὸ ἀπλὰ καὶ τὰ πιὸ συμβολικὰ θέματα. Ἀλλὰ δὲν ἐγράφηκε· ὁ ποιητὴς δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελέσῃ πάντα προγραμματικὰ ὅσα τοῦ ἔρχονται στὴ σκέψη. Ὑπακούει στὸ δαίμονα, ποὺ εἶναι φωνὴ πολὺ πιὸ βαθειά, ἀσύλληπτη. Ἔτσι στὸν «Πρῶτο Λόγο τῶν Παραδείσων» ποὺ μοῦ ἀπόμεινεν ἀπόσπασμα βρίσκεται ἡ ἰδέα καὶ ἡ σύλληψη ὅλου τοῦ ἀπέραντου ἐπικοφιλοσοφικοῦ ποιήματος οἱ «Παράδεισοι» ποὺ φαίνεται ἐκεῖ. Ὁ «Ὑμνος τῆς Ἀθηνᾶς» εἶναι ἀπόσπασμα. Τὸ «Ἀνάγλυφο τῆς Ἀθηνᾶς» εἶναι ἡ θεὰ καθὼς φαίνεται μελαγχολικὴ ἀκουμπώντας στὸ δόρυ τῆς σὰ νὰ βλέπῃ μπροστά τῆς ὅχι μιὰ στήλη καθὼς φαίνεται, ἀλλὰ κάτι ἄλλο, εἶναι... ἡ νεώτερη ποίηση, ἡ Ρωμαντικὴ, ἡ Δαντικὴ, ἡ Σαιξπηρικὴ, ἡ Γκαϊτικὴ, ἡ Οὐγκικὴ, ποὺ τὴν ἔκαμε ὁ τεχνίτης, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ νὰ τὴν προφητεύῃ. Ἔτσι μελαγχολικὴ, μὲ τὴ μεταφορικὴ ἀοριστία, ποὺ χαρακτηρίζει τὴ νεώτερη ποίηση, μὰ πάντα θὰ εἶναι, καὶ κλασικὴ καὶ πολεμικὴ καὶ μελετηρὴ, ἡ θεὰ Σοφία, πάντα ἡ Ἀθηνᾶ, ποὺ χορεύει μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Νὰ τί νόημα δίνω στὸ σοννέτο μου ποὺ βρίσκεται πρὶν ἀπὸ τὸ «Ἀνάγλυφο τῆς Κυνηγέτρας», καὶ ποὺ σκέφτηκα τὸ συμβολισμό του ἔτσι ἄξαφνα διαβάζοντας τὶς σελίδες σου. Τώρα: στὸ ἀποκαλυπτικὸ θεοσοφικὸ φῶς ποὺ κάνεις πάντοτε νὰ πέφτῃ στοὺς στίχους μου, ὅσο κι' ἂν μὲ τιμᾷ, τὴ λιτότερη σεληναία σκιαύγεια ποὺ συνήθισα νὰ προσβλέπω στὴ φυσιογνωμία τῆς ποιήσεώς μου. Καὶ ἡ ταπεινοσύνη μου τaráσσεται στοὺς θεοσοφικοὺς λειτουργικοὺς σου ἤχους. Οἱ στίχοι τῶν «Ἐκατὸ Φωνῶν», «Τὸ πέρασμα, τὸ πέρασμά σου, ποὺ μάχεται μὲ τοὺς ρυθμοὺς τῶν ἱερῶν Ὀμήρων» γεννήθηκε ἀπὸ τὸ

παρουσίασμα μιᾶς ωραίας δραματικῆς πραγματικότητος χωρίς οὔτε νὰ τολμήσω νὰ διανοηθῶ ὅτι διεκδικῶ ἴση δόξα μὲ τὸν Ὅμηρον! Ὁ «Δελφικὸς Ὑμνος» ποὺ ἀναφέρεις (σελ. 215) εἶναι μετάφρασις, βαλμένη στὸ στίχο μου, ἀπὸ τὸν Ὑμνο ποὺ βρέθηκε, ἂν καλὰ θυμοῦμαι, στοὺς Δελφοὺς στὰ 1893, καθὼς τὸ δείχνουν καὶ οἱ στίχοι στὴν προμετωπίδα τοῦ ποιήματός μου «τὸν κιθαρίσει κλυτὸν παῖδα» κλπ. βαλμένο στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή». Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι λεπτομέρειες ποὺ δὲν μὲ πειράζουν τώρα ὅσο κι' ἂν μπορῇ νὰ παρεξηγηθοῦν ἀπὸ τοὺς καλοθελητές μας. Χάρηκα ποὺ ξεχωρίζεις καὶ παραθέτεις, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, δυὸ τρία μου ποιήματα ποὺ τὰ κρατῶ ἄψογα στὴ μνήμη μου ποὺ δὲ θυμᾶται σχεδὸν τίποτε ἀπὸ ἄλλους μου στίχους. Εἶναι «Ὁ Ὀρφικὸς Ὑμνος» καὶ ὁ «Ξενητεμένος» ποὺ εἶναι τὸ ταῖρι τῆς «Ξενητεμένης», τῶν «Ματῶν τῆς Ψυχῆς μου». Ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀφροδίτη, ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴν ἀνδρικότητα ποὺ τὴν ἐλάτρευαν, νομίζω, οἱ Ῥωμαῖοι. Πολυπρόσωποι οἱ Θεοί. Τὸν Ἀσκραῖο ἐξακολουθῶ νὰ τὸν ξεχωρίζω, ὑπέροχη κορφή μέσα στὴν ποίησή μου. Ὅσο γιὰ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» παρ' ὅλη τὴ Βυζαντινὴ τοῦ ἥρωολατρείας εἶναι ναὸς ποὺ βρίσκονται μέσα τοῦ βωμοῖ ὅλων τῶν προμάχων καὶ ὑπερμάχων θεῶν, ἐθνικῶν καὶ χριστιανῶν. Καὶ ὁ Ὀγδοὸς Λόγος μὲ τὸν Πρόκλο καὶ τὴν Ἀσκληπιγένεια.

Σοῦ στέλνω καὶ ἓνα συμπληρωματικὸ κατάλογο γιὰ ὅσους θελήσης νὰ στείλῃς. Ὁ Mario Meunier εἶναι —θὰ τὸ γνωρίζῃς ἴσως— ὁ συγγραφεὺς βιβλίου «La Légende Socratique» καὶ ὁ Ἑλληνολάτρης μεταφραστὴς ὕμνων τοῦ Πρόκλου, τοῦ Φαίδρου καὶ Φαίδωνος, τοῦ Πλωτίνου, τῶν Σχολίων τοῦ Ἱεροκλέους στὸν Πυθαγόρα.

Ἀναγκάζομαι νὰ διακόψω γιατί μὲ πονεῖ καὶ ἀντιστέκεται σὲ περισσότερο γράψιμο τὸ χέρ' μου.

Σὲ φιλῶ ὁ θαυμαστής σου

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 24η Αύγουστου 1933.

Σεβαστέ μου καὶ Ἀγαπητὲ Κύριε Παλαμᾶ,

Χθὲς τὸ βράδυ πῆρα τὸ τελευταῖό Σας γράμμα τῆς 19 Αὐγούστου. Τὸ μελέτησα πολλές φορές, ὅπως ὅλα Σας τὰ γράμματα καὶ τὰ ἔργα. Μοῦ ἄρεσεν ἐξαιρετικὰ ὁ συμβολισμός, ποὺ ἀποκαλύπτετε πίσω ἀπὸ τὸ «Ἀνάγλυφο τῆς Ἀθηνᾶς». Ναί, ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ, ποὺ χορεύει μὲ τὸν Ἀπόλλωνα! Τί ἐξοχη φράση! Καὶ τί δὲν κλείνει μέσα της!

Τὰ δυὸ βιβλία: «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθεια» καὶ «Παλαμᾶς καὶ Συμβολισμός» θὰ ἐκδοθοῦν ἀφοῦ ἔρθω στὴν Ἀθήνα καὶ ζητήσω μερικὲς ἐξηγήσεις καὶ διαφωτίσεις ὅπως Σᾶς ἔγραψα σ' ἄλλα μου γράμματα. Καθημερινῶς μελετῶ τὰ ἔργα Σας γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Κρατῶ σημειώσεις στὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ποὺ πρέπει νὰ ζητήσω τὸ φῶς ἀπὸ Σᾶς τὸν ἴδιο. Αὐτὲς τὶς μέρες τελείωσα τὴ μελέτη:— «Οἱ Λύκοι». Τὸ βρήκα ὑπέροχο. Ἡ φαγωμάρα, ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Ἡ Ἑνωση, ἡ σωτηρία. Μεγάλος εἶναι ὁ Αἰρεσιάρχης, ἀλλὰ ὁ Εἰρηνοποιός. Τέτοιος ἦταν ὁ Σόλων, τέτοιος καὶ ὁ Λυκοῦργος. Ἐνῶ οἱ νεώτεροι πολιτικοί, ὁ καθένας τους φιλόδοξος, πέρ' ἀπὸ κάθε ὄριο. Αἰρεσιάρχαι. Ἐνα πρᾶγμα δὲν κατάλαβαν οἱ πολιτικοί τῆς ἐποχῆς μας: Πῶς χρειάζεται ἀγωγή καὶ χαρακτῆρα κάθε ἔθνος. Κ' ἐξώρμησαν σὲ κατακτήσεις, χωρὶς πρότερα νὰ κατακτήσουνε... τὸν ΕΑΥΤΟ ΤΟΥΣ. Μ' ἄλλοι σ' ἐκεῖνον, ποὺ προσπαθεῖ νὰ κατακτήσῃ ἄλλους, χωρὶς νάχη πρότερα ὑποτάξει στὸν Κυβερνήτη Νοῦ τὸ κτῆνος καὶ τὸν Κάλιμπαν, ποὺ βρίσκεται μέσα του. Ἀποτέλεσμα:— οἱ πόλεμοι, ἡ Καταστροφή. Εἶχα πάρει κι' ἐγὼ μέρος στοὺς πολέμους. Οἱ σκηνὲς φρίκης καὶ ἀπελπισίας ποὺ εἶδα, ἀξέχαστες καὶ ἀπερίγραπτες. Ὑπάρχει, ὅπως καὶ Σεῖς πολλές φορές λέτε:— Ἡ Δίκη! Qui sème le vent, récolte la tempête. Καὶ αὐτὸ ἔγινε... «Τῆς Δίκης τὸ ζύγι...»

Μελέτησα καὶ θαύμασα μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ τὰ «Δυὸ Λουλούδια ἀπὸ τὰ Ξένα» καθὼς καὶ τὸν ὑπέροχο πρό-λογό τους καὶ τὸν ὅχι ὀλιγώτερον ἀποκαλυπτικὸν ἐπί-λογό τους. Ὁλόκληρος ὁ νοητὸς κόσμος περιέχεται σ' αὐ-τά. Πόσοι λίγοι ὅμως κατάλαβαν τὶς θησαυροφόρες ἐκεῖ-νες σελίδες. . .

Τὸ τωρινό μου πρόγραμμα εἶναι :— ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΟΛΟΥ ΣΑΣ ΕΡΓΟΥ, ὥσπου νάρθω κάτω. Ὅλο τὸ διαθέσιμο μου καιρὸ τὸν περνῶ ἀπάνω στὰ Βιβλία Σας. Καὶ μόνο τὸ βράδυ 1-2 ὥρες καταγίνομαι μὲ τοῦ Verdi καὶ μὲ τοῦ Richard Wagner τὰ θεῖα μελοδράματα. Γιατὶ γιὰ μένα ἐδῶ κάτω στὸν κόσμο τῆς ἀρνησιᾶς καὶ τῆς ἀθεΐας, μόνο τὰ θεῖα ποιήματα καὶ ἡ ἔνθεη μουσικὴ ἐνώνουν μὲ τὸν Οὐρανό, εἶναι τὸ Νέκταρ καὶ ἡ Ἀμβρο-σία, ἡ τροφή τῆς Ψυχῆς, ποὺ λίγοι τὸ αἰσθάνονται. Καὶ μαζί μὲ τὴν Ποίηση καὶ τὴ Μουσικὴ ἡ... Ὁμορφιά, πρὸ πάντων ἡ Παρθενικὴ, ποὺ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴ Θά-λεια, τὴ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς Χάριτες. Κοντὰ σ' αὐτὲς εἶναι καὶ μιὰ ἄλλη γέφυρα πρὸς τὸν Οὐρανό: Ἡ Γεωμε-τρία. Μὰ τώρα, μὲ τὴ μελέτη τῶν ἔργων Σας δέ μοῦ μένει καιρὸς γι' αὐτήν.

Σήμερα Σᾶς στέλνω καὶ τὴ δεύτερη «Ἀπογευματινὴ», μὲ τὸ δεύτερο γράμμα Σας. Ἐκαμαν καὶ τὰ δυὸ Σας τὰ γράμματα καταπληκτικὴ ἐντύπωση στοὺς Κωνσταντι-νουπολίτες. Καὶ τώρα περιμένω τὴν ἐντύπωσή Σας ἀπὸ τὸ ὅλο ἔργο. Γράψτε μου καθαρὰ ἂν ἔκαμα κανένα λάθος ἢ καμμιά παράβαση καὶ ἀπρέπεια.

Ὅσα μοῦ γράφετε γιὰ τὴν «Ἀσάλευτη ζωὴ», γιὰ «Τὰ Τραγούδια τοῦ Ἥλιου» πολὺ ἐνδιαφέροντα καὶ ἀπο-καλυπτικά. Ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀπλὸς συμβολισμὸς —πιὸ φυσικὸς δηλαδὴ καὶ παραστατικὸς— ἀπὸ τὸ μῦθο τὴν ἱστορίαν, τὸ αἶσθημα. Θὰ τὰ ποῦμε μὲ τὸ καλὸ «ἐν ἐκτάσει» ὅταν ἔλθω στὴν Ἀθήνα. Καθὼς καὶ τὴν ὅλη ἰδέαν τῶν «Παραδείσων».

Νὰ μὲ συγχωρέστε γιὰ τὰ λάθη ποὺ μοῦ ἀποκαλύπτετε:

«Τὸ πέρασμα» καὶ τὸ «Δελφικὸ Ὑμνο». Μὰ—καθὼς παρατηρεῖτε— αὐτὰ εἶναι ἐπουσιώδη Ὡς ἔζησα βλέπετε σχεδὸν ὅλη μου τὴ ζωὴ ἐξόριστος, μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀθήνα, μὰ πάντα μὲ τὴν ἔννοια των. Σοφία καὶ Ἀρμονία, Ἀθηνᾶ καὶ Ἀπόλλων. Σ' αὐτοὺς τοὺς δύο θεοὺς ἐθυσίασα τὴ ζωὴ μου κι' ὅλη μου τὴ λατρεία. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ αἰσθανθῶ παλμοὺς ἀγαλλιᾶσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὸ «Δελφικὸ Ὑμνο»; Καὶ μήπως . . . ΔΙΑΦΕΡΕΙ ἢ μετάφραση ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, ὅταν αὐτὴ εἶναι καμωμένη ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ;

Μὰ ἐλησμόνησα καὶ μιὰν ἄλλη θεά, τὴν Ἀρτεμη. Τὴ θεὰ τῆς Ἀγνότητος καὶ τῆς Παρθενίας. Διαρκῶς προσπαθῶ νὰ κλίνω τὸ γόνυ μου στὴν ὑπέροχη αὐτὴ Θεάινά, ποὺ μᾶς δίνει τὸ κλειδί τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, συντροφευμένη μὲ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Τὸν ἀποκαλυμμένο συμβολισμό στὴν Ξενητεμένη θαύμασα κι' ἐγώ, μὰ καὶ ὁ κ. Victor Magnien. Ὑπέροχη ἢ ἀποκάλυψις τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Οὐρανίας!

Τὸν Ἀσκραῖο τὸ μελετῶ πάντοτε καὶ κάθε φορὰ μοῦ δίνει τὸν ἐνθουσιασμό, ποὺ μεταδίδεται πάντοτε ἀπὸ τὰ ἔνθεα ποιήματα στοὺς ἀκροατὲς ἢ ἀναγνώστες.

«Τὴ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» θὰ τὴν προσέξω πολὺ περισσότερο.

Τὴν Ποιητικὴ Σας τὴν παρήγγειλα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Θὰ εἶναι γιὰ μένα πηγὴ ἀνεξάντλητη ἀποκαλύψεων καὶ διαλογισμῶν καὶ διαρκοῦς μελέτης. Θὰ προσέξω περισσότερο τὸν ὄγδοο λόγο τοῦ Πρόκλου καὶ τῆς Ἀσκληπιγένειας. Γιατὶ χρειάζεται ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ. Ξέρετε πόσο συχαίνομαι τοὺς Δοκησίσοφους. Διαβάζουν ἄκρες — μέσες. Καὶ . . . ἀποφαίνονται. Εἶχα χθὲς τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσω τὴ μανία αὐτὴ ν' ἀποφαίνωνται, χωρὶς «ἄκροις χεῖλεσι» νὰ ψαύσουν τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πραγματικότητα, στὰ λόγια ἐνὸς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ποὺ τὸν ἐπισκέφθηκεν ἓνας καλὸς μου

φίλος. Προσέξτε, Σᾶς παρακαλῶ, στήν ἀκόλουθη περι-
κοπή τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ φίλου: «Χθές
μετέβην πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ καθηγητοῦ. Τῷ ἐνεχείρησα
πρὸς ἀνάγνωσιν τὸ δελτίον ἐγγραφῶν εἰς τὸ ὅποιον
γράφεις τὴν διὰ τοῦ συγγράμματός σου διήκουσαν ἰδέαν.
Τὸ διεξῆλθε τροχάδην. Ἀντελήφθην ὅτι δὲν τῷ ἐνεποίη-
σεν ἐντύπωσιν. Ἴσως νὰ πρόκηται γι' αὐτὸν περὶ γνω-
στῶν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πραγμάτων. Ανέγνωσε
καὶ τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ ἐκδιδομένου ἔργου
καὶ εὕρισκει ὅτι μποροῦσε νὰ εἶναι κατὰ πολὺ συ-
νοπτικώτερον...»

Μένω ἐκπληκτος ἀκόμη γιὰ τὴν δοκησισοφία τοῦ
ἀνδρός. Χωρὶς νὰ τὸ διαβάσῃ κἂν τὸ ἔργο μου... ἀπο-
φαίνεται. Πόσον εἶχε δίκη ο Ὁ Σωκράτης! Ἐνα πρᾶγμα
μονάχα λυποῦμαι: ποὺ δὲν ἐδημοσίευσας στὸ βιβλίο τὴν
«περίφημη» πρόταση πρὸς τὴ Σεβαστὴ Σύγκλητο τοῦ
Πανεπιστημίου. (¹)

* * *

Ἔχω νὰ Σᾶς προσθέσω, ὅτι κατώρθωσα καὶ βρῆκα
τὸ πρωτότυπο τῆς Ἑδιθ ἀπὸ τὸ Χάϊνε. Ἐπιγράφεται:
Schlachtfeld bei Hastings:

*«Der Abt von Waltham seufzte tief,
als er die Kunde vernommen,
das König Harold elendiglich
Bei Hastings umgekommen...»*

Ἀκόμα ὅμως δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ τὸν Ἱππότη τοῦ
Schiller.

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τὸ νέο Κατάλογο. Πολλὰ
ὀνόματα μοῦ εἶναι γνωστά. Καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους
ὁ Mario Meunier. Μιὰ φορὰ ἀκόμα βλέπω πῶς στίς ἀντι-

(¹) Θὰ τὴν εὑρῇ ὁ ἀναγνώστης στὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου.

λήψεις μας καὶ στήν ἐκτίμηση τῶν προσώπων ὑπάρχει ταυτότης ἐκπληκτική. Καὶ Σεῖς τὸ παρατηρήσατε ἄλλωστε...

Α. Φ. Χ.

ΕΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι, 7 - 9 - 33.

Ἀγαπητέ μου Χαλᾶ,

Εἶναι ντροπὴ τώρα μόλις νὰ σοῦ γράφω. Μὰ θὰ μὲ συγχωρήσης. Τί νὰ κάμω; Περνῶ μέρες κακοδιάθετος. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ποὺ τὸ χέρι μου ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἄχρηστο. Μὲ δυὸ δάχτυλα καὶ μὲ μολύβι κάτι γράφω. Μὰ λίγες γραμμὲς καὶ μὲ πονεῖ. Νὰ ὑπαγορεύω μοῦ εἶναι ἀδύνατον. Καὶ λοιπόν. Ὅλες μου τίς εὐχαριστίες καὶ ὅλες μου τίς εὐγνωμοσύνες γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ (νὰ μιὰ λέξη ποὺ εἶναι ὀλόκληρη κριτικὴ) βιβλίου σου· τί ἄλλο νὰ σοῦ πῶ; Μὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα μὲ λυποῦν κάποιες ἐλλείψεις του. Ποιές; Εἶναι βιβλιοδετημένο ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο πολὺ χαλαρά. Οἱ σελίδες του σκορπίζονται λιτὲς καὶ στὰ προσεκτικώτερα χέρια. Ἐσπευσα νὰ τὸ στείλω στὸ βιβλιοδέτη ὅσο κι' ἂν δὲν ἐσυνήθισα νὰ δένω τὰ βιβλία μου, γιὰτὶ περισσότερο τὰ κακομεταχειρίζομαι ἀπὸ τὸ διάβασμα ποὺ τοὺς κάνω σημειώνοντας μὲ λογιῆς χρωμάτων μολύβια καὶ μουντζουρώνοντας. Καὶ ἄλλη του ἔλλειψη, αὐτὴ σημαντικώτερη· θὰ ἤθελε στὸ τέλος πίνακα περιεχομένων. Φαντάζεσαι τὸν κάπως περίεργο ἀναγνώστη ποὺ κάπως θὰ ἤθελε νὰ βρίσκη εὐκολώτερα ὅ,τι ζητεῖ. Τὸ βιβλίο σου εἶναι σ' ἂν κάποια κεφάλια μὲ πλούσια φουντωμένα μαλλιά ποὺ καὶ τὸ χάϊδεμά τους ἀκόμα δυσκολεύει. Καὶ στήν παρακολούθησιν ἀκόμα τῶν κεφαλαίων του ποὺ παρελαύνουν δρομαῖα τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο, χρειάζεται προσοχή. Αἶ, τὴν ἡῶρα ἐπὶ τέλους τὴν κύρια κριτικὴ λέξη. Προσοχή. Ὁ Th. Ribot ἔχει γράψει ὀλό-

κληρο βιβλιαράκι για την *Psychologie de l'attention*. Στοχάσου τώρα, κυριώτατα, τὸν νεοέλληνα ποὺ θέλει νὰ εἶναι ἀναγνώστης σου· τοῦ εἶναι δύσκολο, σχεδὸν ἀδύνατο ἀπὸ τὸ φυσικὸ τοῦ βιβλίου σου· καλὰ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοση· μπορεῖ νὰ τὴν ὑπομένῃ κατὰ τὴν συνήθειά του: ἄ κ ρ ε ς — μ έ σ ε ς . Ὁ ἄλλὰ τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα τοῦ Παλαμᾶ τί διάβολο θέλουν αὐτοῦ; Κάπου ζητᾶς κάτι «νὰ διαβλέψῃ ὁ π ρ ο σ ε κ τ ι κ ὸ ς ἀναγνώστης» Ὁ ἄλλὰ βέβαια γι' αὐτὸν ἔγινε τὸ βιβλίον σου· ἄλλὰ ποὺ νὰ βρεθῇ; θὰ εἶναι θησαυρὸς μέσα στὰ χέρια ποὺ ξεφυλλίζουν καὶ ποὺ διαβάζουν «ἄκρες μέσες». Ὁ ἄπὸ αὐτοὺς στρατολογοῦνται καὶ κάποιοι κριτικοί. Τὸ βιβλίο σου κι' ἐγὼ ὁ περισσότερο ἀπ' ὅλους αὐτοὺς ἐνδιαφερόμενος γιὰ νὰ τὸ γνωρίζω καλὰ, π ρ ο σ π α θ ῶ , γυρίζοντας καὶ ξαναγυρίζοντάς το. Πάντα κάτι θὰ μοῦ προσθέσῃ τὸ ξανακοίταμά του. Μέσα στὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου σου ποὺ ὅλα μοιάζουν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, δύσκολα κανένα νὰ ξεχωρισθῇ (Ὁ ἄ, ἡ Ἰλιάς τοῦ Victor Magnien καθὼς μᾶς τὴν παρουσιάζεις, τί δυνατὰ ματογυᾶλια θὰ εἶναι τὰ ἔργα του γιὰ τὴν ὄραση ἐκείνου ποὺ θὰ τὰ ταιριάσῃ γιὰ νὰ ἰδῇ τὸ ἐ ν ι α ῖ ο τῆς ἀρχαιότητος!) Μὰ μέσα σὲ ὅλα τί σημαντικὸ καὶ τί ὠραῖο τὸ κεφάλαιο «Πλούταρχος— Ὁ μεγίστη ἀποκάλυψις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.» Ὁ ἄθανατος. Ὁ ἄπὸ ἔφηβος ἤρθα σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀθανάτους «Παραλλήλους» του. Ὁ ἄκόμα τώρα τελευταῖα αἰσθάνθηκα τὴν ἀνάγκη νὰ ζωπυρήσω κάτι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ θρησκεία μου καὶ μοῦ χρειάστηκαν νὰ ξαναβρῶ καὶ νὰ ξαναδιαβάσω τὸν Φιλοποίμενα καὶ τὸ Σερτώριο. Ὁ ἄλλὰ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ κεφαλαίου σου αὐτοῦ μοῦ θύμισε (τίποτε δὲν πάει χαμένο ἀπὸ τὴν πνευματικὴ κληρονομία μας) «Τὸ ἐν Δελφοῖς Ε» ἀπὸ τὴν ἔκδοσι τοῦ Γρηγορίου Βερναρδάκη. Τὸ εἶχα χαμένο στὰ βιβλία μου κ' ἔκαμ' ἀνασκαφὲς γιὰ νὰ τὸ ξαναβρῶ. Στάθηκα στὴ λέξη φ ο ι β ο ν ο μ ε ῖ σ θ α ι . Βέβαια, θὰ ἐλέγονταν φ ο ι β ο ν ο μ ο ὄ μ ε ν ο ι οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ Φοίβου. Ὁ ἄ

φοιβονομία αὐτὴ δὲν εἶναι τὸ λάβαρο τοῦ ὑψώνεις εἰς τὸ βιβλίο σου; Ἀπολλωνολάτρης εἶσαι· καὶ μέσα στὴν ποιητικὴ μου ζωὴ καὶ τῇ δημιουργίᾳ μου καὶ παρ' ὅλη μου τὴν ταπεινοσύνη σοῦ δόθηκε νὰ μοῦ ἀποκαλύψῃς τὸν ἀπολλωνισμό μου. Σοῦ ἔγραφα, νομίζω, πῶς τὰ ποιήματά μου τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» «Κομμάτια ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Ἥλιου» εἶναι ἀπόσπασμα ὁλοκλήρου βιβλίου ἐμπνευσμένου ἀπὸ τὸν Ἥλιο «τοὺς δ' Ἀπολλωνα καὶ ἥλιον ἡγουμένους τὸν αὐτὸν» μᾶς λέγει ὁ Πλούταρχος—σοῦ ἔγραφα πῶς ἡῦρα τὰ σχέδιά του σὲ παλαιὰ μου τετράδια. Ἀλλὰ ἡ Ἀπολλωνολατρεία μου ἐκφράζεται χαρακτηριστικώτατα στὸ ποίημά μου «Τελευταία θυσία» ποὺ βρίσκεται στὴν «Πολιτεία καὶ Μοναξιά» (σελ. 142 πρώτη ἔκδοση) καθὼς καὶ στὸ ἴδιο βιβλίο στὴ σειρὰ «στὴ Χώρα ποὺ ἀρματώθηκε» ἀριθ. 19. Σήμερα ἀπλῶς σοῦ τ' ἀναφέρω χωρὶς περισσότερες λεπτομέρειες ποὺ θὰ ἐξέτειναν τὸ γράμμα μου. Ὅταν μὲ τὸ καλὸ τοῦ Θεοῦ ἀνταμωθοῦμε, θὰ τὰ ποῦμε· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μέλλον δὲν μπορῶ πλέον πλατιά καὶ θετικὰ νὰ τὸ προμαντεύω, λογαριάζω σὲ γράμματα ποὺ συνεχῶς, καθὼς ἐπιθυμῶ, θὰ σοῦ στέλλω, θὰ σοῦ γράφω μερικὰ διαφωτιστικὰ τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ χαρακτῆρος ποὺ βρίσκεται στὴν ποίησή μου· ποὺ δὲν πρέπει χωρὶς αὐτὰ νὰ γίνεται κριτικὸς λόγος ποὺ ν' ἀξίζει γιὰ τὸ τραγούδι μου, μάλιστα ἀπὸ σέ. Ἀναφέρομαι στὰ δυὸ βιβλία σου ποὺ σχεδιάζεις καὶ ποὺ μοῦ κάνεις μεγάλη τιμὴ νὰ ἀναφέρῃς ἐμπνευσμένα ἀπὸ μέ, πολὺτιμη ἀμοιβὴ τῆς θρησκείας ἐνὸς ποιητῆ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι γνήσιος καὶ ὄχι σκότειος, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴν ὡραία διάκριση τοῦ ἀρχαίου Δημοκρίτου. Ἀλλὰ καὶ σὺ κάποιες ἀπορίες σου θὰ μπορούσες ἀπὸ τώρα νὰ μοῦ τὶς σημειώνεις. (Βλέπω πῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξακολουθήσω νὰ γράψω καὶ ὅμως πρέπει ν' ἀντισταθῶ.) Ἔχεις ὅλα τὰ ἔργα μου; Δὲν πιστεύω. Οὔτε κι' ἐγὼ μερικὰ, μάλιστα ἐκεῖνα ποὺ δὲν ξαναεκδοθήκανε. Θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ μοῦ εἰπῇς

ποιά δὲν ἔχεις. Θὰ φροντίσω, ὅσο μπορῶ νὰ σοῦ τ' ἀνα-
πληρώσω. Ὡς τὴν ὥρα δὲν εἶχα καμμιὰν εἵδηση ἀπὸ τρί-
τους γιὰ τὸ βιβλίο σου. Οἱ δυὸ τρεῖς φίλοι ποὺ κάποτε
κι' αὐτοὶ μὲ βλέπουν, δὲν ἦρθαν τίποτε νὰ μοῦ ποῦν.
Ἐγὼ δὲ βλέπω κανένα, οὔτε πλησιάζω ἄλλους· ἡ ἀρρώ-
στια μου μὲ ἀπέκλεισε περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε ποὺ
ἤμουν αἰσθητὸς. Καμμιὰ ἀπὸ τίς ἐφημερίδες ἢ τὰ περιοδικὰ
τὸ ἐμνημόνευσε ; Ἄγνοῶ. Ἐγὼ εἶμαι πολὺ πεσσιμιστής.
Τὸ περιεχόμενό του δὲν κάνει γιὰ τοὺς δημοσιογραφικοὺς
καὶ γιὰ τὴν κριτικὴν ποὺ χοροστατεῖ. Κυρίως γιὰ δύο
λόγους : πρῶτον γιὰ τὴ «Σωκρατικὴ Παράδοση». Δὲν
τρώγεται καὶ ὡς θέμα συγγραφέως καὶ ὡς ὑπόθεσις κρι-
τικοῦ. Γιὰ τὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματα» ; !! Αὐτὰ εἶναι δὲ
ποὺ ἐπιβάλλουν τὴ σιωπὴ. Δὲν εἶναι κριτικὴ· εἶναι ἀποκά-
λυψις. «Τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια» δὲν εἶναι πιά τοῦ και-
ροῦ μας. Οἱ καθαρευουσιάνοι δὲν μιλοῦν γιὰ Παλαμᾶ.
Οἱ δημοτικιστὰὶ δὲν ἐπιτρέπουν οὔτε μιὰ ἐπιφύλαξιν γιὰ
τὴ δημοτικὴ. Ἐνας μας κριτικὸς ἐδῶ ἔκρινε καλὸ νὰ συγ-
κεντρώσῃ κάποια τοῦ ἄρθρου ποὺ εἶχε γράψῃ γιὰ μένα
καὶ νὰ τὰ ἐκδώσῃ σὲ βιβλίο μὲ τὸν τίτλο «Γύρω ἀπὸ τὸν
Παλαμᾶ». Ἐνας μου φίλος μοῦ ἔλεγε πῶς γιὰ τὸ βιβλίο
αὐτὸ εἶχαν ἀγανακτήσει καὶ ἄνθρωποι ποὺ μὲ ἀ ν έ χ ο ν -
τ α ι ὁπωσδήποτε ὡς ποιητὴ ! Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνε-
ται ἓνα βιβλίο μὲ εὐλάβειαν καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὸν Παλαμᾶ !
Διασκέδασα μὲ τὴν περικοπὴ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ καλοῦ
σου φίλου ποὺ εἶδε τὸν καθηγητὴ. Ὁ καθηγητὴς εἶναι ἀπὸ
τοὺς καλύτερούς τοῦ κύκλου του, φιλόλογος, ἀπὸ τοὺς
πλέον ἀξιοσημείωτους καὶ δημοτικιστὰς ποὺ μὲ τιμᾶ.
Ἀλλὰ ὁ τρόπος ποὺ εἶδε τὸ δελτίο τοῦ βιβλίου σου
καὶ ἡ ὀπτικὴ του, τροχάδην, ἡ κριτικὴ, πρὶν τὸ δια-
βάσῃ πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι συνοπτικώτερον, δὲν
ταιριάζει. Αὐτὴ ἡ λογικὴ ἐδῶ κυβερνᾶ κάποτε φί-
λους κ' ἐχθρούς.—Ὁ ἱππότης τοῦ ποιήματος τοῦ Σίλλερ
τιτλοφορεῖται στὴ γαλλικὴ μετάφραση : Chevalier Tog-
genburg.

Ἀπὸ τὰ ἔτοιμα νὰ ἐκδοθοῦν καὶ τὰ ὑπὸ μελέτην, κυριώτερα συγγράμματά σου καὶ μόνον ὁ τίτλος των κινεῖ τὴ σκέψη, ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν καὶ ἀφήνει νὰ ξετυλίγεται στὴ φαντασία τοῦ στοχαστικοῦ, τὸ ὄνειροπόλημα. Ἀμποτε νὰ ζήσης καὶ νὰ τὰ ἐκτελέσης. Ἦθελα νὰ τελείωνα τὸ γράμμα μου γράφοντάς σου περίεργες λεπτομέρειες γιὰ τοὺς λόγους τῶν «Παραδείσων» μου, τὸν «Ὑμνον τῆς Ἀθηνᾶς», τὰ «Τραγούδια τοῦ Ἡλίου» καὶ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ». Ἐπιφυλάσσομαι ἀργότερα καὶ τώρα παύω παρακαλῶντας σε νὰ μὲ συγχωρήσης ποὺ τόσο ἄργησα στέλνοντάς σου τὰ φιλιὰ τῆς ἀγάπης μου καὶ τοῦ θαυμασμοῦ μου.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 12 Σεπτεμβρίου 1933

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ.

Χθὲς τὸ βράδυ ἐπῆρα τὸ γράμμα Σας τῆς 7/9/33. Καὶ Σᾶς ἀπαντῶ ἀμέσως:

Καὶ πρῶτα πρῶτα: ὅλα Σας τὰ γράμματα εἶναι γιὰ μένα (γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ μιὰ δική Σας φράση) ἕνας μυστικὸς θησαυρὸς. Θὰ δοῦνε μιὰ μέρα ὅλα τὸ φῶς, μὲ τὴν ἄδειά Σας. Ἔρχεται τὸ ἕνα, ὥστερα ἀπὸ τ' ἄλλο, νὰ συμπληρώσῃ τὴν κριτικὴ Σας ἀπάνω στὸ βιβλίο μου. Μὰ καὶ νὰ μοῦ δώσῃ συνεχῶς περισσότερο φῶς ἀπάνω σ' ὅλο Σας τὸ Ποιητικὸ Ἔργο.

Μὴν παραξενεύεσθε ποὺ ἀκόμα δὲν ἀκούσατε τίποτε ἀπὸ τρίτους:—πρῶτα—πρῶτα εἶχα νὰ στείλω ΧΟΝΔΡΙ-ΚΩΣ βιβλία: στὴν Ἀθήνα, στὸ Παρίσι, στὴν Ὁξφόρδη, στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Αὕτῃ ἦτανε ἡ πρώτη μου φροντίδα. Γιατὶ δὲν εἶμαι μόνον συγγραφεὺς, μὰ καὶ... ἐρασιτέχνης Βιβλιοπώλης, πούζησε 15 χρόνια στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, στὴν Ἑλβε-

τία, στη Γερμανία. Ταξιδιώτης ακούραστος καὶ μελετη-
τῆς διὰ μέσου τοῦ Χρόνου καὶ τοῦ Τόπου. «Πολλῶν ἀν-
θρώπων ἰδὼν ἄστεα καὶ νόον γνούς» μεταχειρίζομαι κατ'
ἀνάγκην τὶς Εὐρωπαϊκὲς μεθόδους τῆς ρεκλάμας καὶ τῆς
ἐργασίας. Πρῶτα λοιπὸν ἔπρεπε νὰ στρέψω τὴν προσο-
χή μου στὸν ἐφοδιασμὸ τῶν βιβλιοπωλείων. Καὶ ὕστερα
νὰ στραφῶ στοὺς κριτικούς.

Καὶ τώρα ὥς Σᾶς μιλήσω γιὰ τὴν Πόλιν: Ἐδῶ εἶχε
καὶ ἔχει τὸ βιβλίον ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Μὲ ξέρουν ὅλοι
ἐδῶ. Μὰ πρὸ πάντων τὰ τρία Γράμματά Σας, ποὺ δημο-
σιευθῆκανε ἔγκαιρα στὴν «Ἀπογευματινὴ», κάνανε μεγάλο
θόρυβο.

Εἶμαι γνωστὸς στοὺς περισσοτέρους διανοομένους
τῆς Πόλης γιατί στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια ἔδωσα
συνεχῶς διαλέξεις Ἑλληνιστί, Γαλλιστί, Γερμανιστί...
ἔχω φίλους καὶ στὴ θεολογικὴ μας Σχολὴ τῆς Χάλκης.
Ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα τῆς Σχολῆς αὐτῆς μ' ἀγαποῦν,
μὲ σέβονται, μὲ ἀκούουν. Πολλὰ πουλήθηκαν ἀντίτυπα
καὶ μεγάλος θόρυβος ἔγινε.

Τώρα γιὰ τὴν Ἀθήνα... Κάθε μέρα στέλνω ἀντίτυπα
στὶς διευθύνσεις, ποὺ μοῦ δώσατε, καὶ σ' ὅσες ἐγὼ ἤξερα.
Καθὼς καὶ στοὺς φίλους μου. Εἶμαι, ὥς γνωρίζετε, κι'
ἐγὼ δημοσιογράφος. Ἦμουν ἀρχισυντάκτης τῆς Ἑσπερί-
ας τοῦ Λονδίνου, καὶ τῆς Φωνῆς τοῦ Λονδίνου. Ἐδῶ χρό-
νια τώρα συνεργάτης τῆς «Ἀπογευματινῆς». Γνωρίζομαι
κατ' ἀνάγκην μὲ πολλοὺς πολυτίμους φίλους.

Ἰδιαίτερα ἔχω νὰ Σᾶς τονίσω τὴν ἐξαιρετικὴ χαρὰ
καὶ συγκίνηση τῆς κ. Σοφίας Κ. Σπανούδη, ὅταν διά-
βασε τὸ βιβλίον μου. Ὅταν ἦρθε καὶ μὲ ἐπισκέφθηκε —
κατὰ θεῖαν παραχώρησιν — (δὲν τὴν ἤξευρα προσωπικὰ
προτῆτερα) μὲ τί ἀγάπη καὶ ἀφοσίωση μοῦ μιλοῦσε γιὰ
Σᾶς. Εἶχε τὰ δάκρυα στοὺς ὀφθαλμούς της. Κι ἐγὼ ἔκλα-
ψα. Μοῦ μίλησε γιὰ τὸ φαρμάκι ποὺ σᾶς ποτίζουν μερι-
κοὶ ἀνίδεοι. Μοῦ μίλησε γιὰ κάποιον διαγωνισμό, ποῦ...
ΔΕΝ ΣΑΣ ΕΔΩΣΑΝ ΕΝΑ ΒΡΑΒΕΙΟ ἀπὸ 23.000 δραχ-

μές. . . γνωστή με τις δυό μου αδελφές που μένουν στην Ἀθήνα, τις κ. κ. Εὐγενίαν Ἰωαννίδου καὶ Εἰρήνην Κυριακοπούλου.

Προχθές ἔστειλα στὴν Ἀγκυρα ἀνὰ ἓνα ἀντίτυπον στοὺς κ. κ. Τσαλδάρην, Μάξιμον καὶ Πεσματζόγλου. Ὅταν θὰ ἐπιστρέψουν οἱ Ἕλληνες ἐπίσημοι ἀπὸ τὴν Ἀγκυρα στὴν Πόλη μας, θὰ δώσω ἀνὰ ἓνα ἀντίτυπον στοὺς κ. κ. Ν. Μοσχόπουλον, (διευθυντὴν τοῦ Γραφείου τοῦ Τύπου), Γ. Βλάχον, διευθυντὴν τῆς «Καθημερινῆς», Κώσταν Ἀθάνατον τοῦ «Ἐλευθέρου Ἀνθρώπου», Ἀ. Λιδωρίκην τῆς «Ἀκροπόλεως», Γιοκαρίνην τοῦ «Βήματος», Μπόρτολην τῆς «Βραδυνῆς», Μάξιμον τῆς «Πρωΐας», Ἀσημακόπουλον τοῦ «Ἐθνους», Μακρὴν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Μέλλοντος».

Στὴ Γαλλία καὶ στὴ Γερμανία καὶ στὴν Ἀγγλία, καθὼς καὶ στὴν Ἰταλία ἔστειλα καὶ στέλνω ὅπου πρέπει.

*
* *

Ἡ σκέψη Σας νὰ μοῦ ἀποκαλύπτετε στὶς ἐπιστολές Σας τὴν ἐνότητα τοῦ Ποιητικοῦ Σας Ἔργου, εἶναι πολὺ εὐεργετικὴ καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ τοὺς Ἀναγνώστας Σας. Γιατί, Σᾶς τὸ ἐπαναλαμβάνω, ἔχω καὶ ἄλλους φίλους μου, στοὺς ὁποίους ἔχω συστήσῃ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτη τοῦ Ἔργου Σας. Πολλοὶ θὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὴν Ποίησίν Σας. Καὶ ὅταν φθάσῃ ἡ στιγμή, θὰ μᾶς δῆτε στὴν Ἀθήνα. Ὡστε, ὅσο Σᾶς τὸ ἐπιτρέπει ἡ ὑγεία Σας, γράφετέ μου γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὸ χαρακτῆρα τῆς Ποιήσεώς Σας. Κάθε Σας γραμμὴ, κάθε Σας ἀποκάλυψις εἶναι γιὰ μᾶς «ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΘΗΣΑΥΡΟΣ».

Ἐγὼ—ἂν ὁ Ἀπόλλων βοηθήσῃ καὶ θελήσῃ — θάρθω στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸ Μάρτη.

Κι' ἐγὼ θ' ἀρχίσω νὰ Σᾶς γράφω τὶς ἀπορίες μου, πού ἔχω σὲ πολλὰ ἀπάνω στὸ ποιητικὸ Σας ἔργο. Δὲν

τόκαμα ἀκόμα, γιατί εἶμαι ἀπασχολημένος μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ βιβλίου μου καὶ μὲ τὰ γράμματα, ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθοῦν τ' ἀποστελλόμενα ἀντίτυπα.

Φοβόμουν καὶ νὰ μὴ Σᾶς κουράζω. Μὰ τώρα, ποὺ μοῦ δίνετε τὴν ἄδεια θὰ Σᾶς γράφω τοῦλάχιστον μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα. Γιατὶ ΟΛΑ ΣΑΣ ΤΑ ΕΡΓΑ ΘΑ ΤΑ ΣΧΟΛΙΑΣΩ. Ὅπως τὸ «Ἀνάγλυφο τῆς Κυνηγῆτρας». Σημειώστε, παρακαλῶ, ποὺ ὅλοι οἱ φίλοι μου μένουν ΚΑΤΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΕΝΟΙ ἀπὸ τὴν ἀνάλυση καὶ τὰ σχόλια αὐτοῦ τοῦ ποιήματος. Καὶ δὲν ξέρουν τὸ γιατί... Δὲν ξέρουν ποὺ ἐκεῖνο ποὺ τοὺς συγκινεῖ, εἶναι αὐτὴ ἡ ΑΡΤΕΜΙΣ, ἡ ΚΑΘΑΡΤΙΚΗ τοῦ Πνεύματος Δύναμις. Ἡ Τοξική. Καὶ νομίζουν, ὅτι Σεῖς καὶ ἐγὼ τοὺς συγκινοῦμε.

Τὴν «Τελευταία Θυσία» καὶ «Στὴ Χώρα ποὺ ἀρματώθηκε» θὰ τὰ προσέξω μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ καὶ θὰ Σᾶς γράψω. Στὸν ἐσώκλειστο κατάλογο ἀναφέρω ποιά ἔργα Σας ἔχω.

Σᾶς παρακαλῶ θερμότατα ΟΛΑ ΤΑ ΑΛΛΑ—ποὺ δὲν εἶναι σημειωμένα στὸν κατάλογο—νὰ μοῦ τὰ στείλετε. Ὅλα, καὶ τὰ γραμμένα στὸν πεζό, καὶ τὰ ποιητικά. Μὴν ξεχᾶστε καὶ τὰ Διηγήματά Σας.

Σᾶς τὸ εἶπα καὶ Σᾶς τὸ ἐπαναλαμβάνω: ἓνα ἀπὸ τὰ ΚΥΡΙΑ τέλη καὶ σκοποὺς τῆς ζωῆς μου εἶναι πὼς νὰ ἐμβαθύνω περισσότερο στὸ ἔργο Σας γιὰ νὰ τὸ καταστήσω περισσότερο γνωστὸ καὶ ἀντιληπτὸ ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΑΣ, ἀλλὰ στὴν Παγκόσμια Διανόησιν.

Ἔχω καὶ ἄλλους σκοποὺς, ποὺ μοῦ εἶναι ἐξ ἴσου ἱεροί, γιατί πρόκειται ἀσφαλῶς... μὴ μὲ παρεξηγήστε... Σᾶς κάμω τὴν ἀποκάλυψιν μετὰ φόβου Θεοῦ... περὶ ΘΕΙΩΝ ΥΠΟΔΕΙΞΕΩΝ: νὰ μελετήσω καὶ νὰ ἐκδώσω: α) Τὴν Μεταφυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους. β) Τὴν Ἀριθμητικὴν τοῦ Εὐκλείδου. γ) Τὰ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου.

Τὸ σχῆμα τῶν δύο ἀντεστραμμένων ἰσοσκελῶν τριγώνων καὶ τοῦ κύκλου—ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ ἐκδοθέν-

τος βιβλίου μου —εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ἱερὰ τοῦ ᾿Αοράτου Κόσμου σύμβολα. Τοῦ λείπουν οἱ Χρωματισμοί.

* * *

Ἐάν ῥθῃ στὴ γνώση σας καμμιά κριτικὴ γιὰ τὸ βιβλίο μου, μὴν παραλείψετε νὰ μοῦ τὴν κάμετε γνωστή, καὶ γὰρ σὰς ὑπόσχομαι τὸ ἴδιο θὰ κάνω.

Ἐγὼ εἶμαι ἐξαιρετικὰ αἰσιόδοξος. Χρειάζεται μόνο ὑπομονή. Στὴν Αἴγυπτο ἔχω ἓνα πολύτιμο φίλο : τὸ συγγραφέα ᾿Αθανάσιον ᾿Αθανασούλην. Ἀσφαλῶς κάτι θὰ γράψῃ. Σὲ λίγον καιρὸ θὰ ἔχετε εἰδήσεις.

Ἐπειτα εἶναι οἱ ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΣΥΝΙΔΕΑΤΑΙ. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ ἐνθουσιώδεις, κι' οἱ πιὸ πολύτιμοι. Ξεφυτρώνουν ἀνέλπιστα ἀπὸ τὸ ᾿Αγνωστο. Καὶ ἀποκαλύπτονται πιὸ δικοὶ κι' ἀπὸ τοὺς στενώτερους καὶ γνωστότερους φίλους μας. Αἴφνης χθὲς γνώρισα πρώτη φορὰ ἓναν ᾿Απολλώνιον συμπολίτην : τὸν κ. ᾿Αγγελον Βουδούρη. Εὐγενής, οὐρανία, ἀγγελικὴ Ψυχὴ. Πόσο ἐνδουσιωδῶς ἐξεφράζετο γιὰ τὸ ἔργο Σας. . . Καὶ τί βαθὺς γνώστης τῆς ΜΟΥΣΙΚΗΣ. . . Μά. . . ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ, τῆς ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ !!!

Εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τὴν ὑπόδειξή Σας γιὰ τὸ Schiller. Θὰ μοῦ εἶναι εὐκολώτερο τώρα νὰ τὸ βρῶ στὰ Γερμανικά.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν Εὐχὴ Σας γιὰ τὰ συγγράμματά μου. Περιμένω ἀνυπόμονα τὶς ἐξηγήσεις γιὰ τοὺς λόγους τῶν «Παραδείσων»· τὸν «᾿Υμνο τῆς ᾿Αθηνᾶς»· τὰ «Τραγούδια τοῦ ᾿Ηλίου»· τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ».

Καὶ μιὰ ἀκόμη παράκληση : Στὸ μικρὸ βιβλιαράκι μου : «Τὸ Βιβλίον τῶν Παραδόξων» ὑπάρχει ἓνα ποίημα : «Γαλήνη καὶ Τρικυμία». Γράψτε μου πῶς τὸ βρίσκετε. Αὐτὰ γιὰ σήμερα.

Α. Φ. Χ.

Πόλη τῇ 16ῃ Σεπτεμβρίου 1933

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ,

Σᾶς ἀντιγράφω τὴν κριτικὴν γιὰ τὸ ἔργο μου στὴν «Ἀπογευματινὴ» τοῦ μόλις χθὲς ἀγνώστου—καὶ τώρα στενοῦ φίλου—κ. Ἀγγέλου Βουδούρη. Εἶναι διδάκτωρ τῆς Θεολογίας καὶ ἡ γνώμη του βαρύνει στὸν πολὺν κόσμον:

Φανάριον, τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1933

Ἀξιότιμε φίλε κ. Ἀντ. Χαλᾶ,

Τὸ νεοεκδοθὲν ἔργον σας «Τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις» 1933, ἐμελέτησα ἐπισταμένως. Ἡ πρωτοτυπία του μὲ ἐξέπληξε, τὸ δὲ περιεχόμενόν του μ' εὐχαρίστησε τόσον ὥστε μ' ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ λάβω ἓνα λουτρὸν τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως. Ἡ ἐντύπωσίς μου ἐκ τῆς μελέτης τοῦ βιβλίου σας συγκεντρώνεται εἰς τὰ ἑξῆς: Τοῦτο σᾶς φανερῶνει ἓνα ἐμπνευσμένον καὶ διὰ τοῦτο ἓναν ἀπὸ τοὺς πολὺ ὀλίγους ἐκ τῶν διανοουμένων μας, οἱ ὅποιοι νοιώθουν τὸν μεγάλον Ποιητὴ μας· γιατί ἄλλοιῳ δὲν θὰ μπορούσατε τόσον βαθυστόχαστα νὰ τὸν ἀναλύσητε. Μέσα εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ἀναπτύσσετε μὲ θερμὴν πίστιν ὑγιоῦς ιδεολόγου τὰς θρησκευτικὰς, φιλοσοφικὰς ιδέας καὶ δοξασίας τῶν μεγάλων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφων καὶ ποιητῶν, πρὸς τὰς ὁποίας δὲ παραλληλίζετε τὰς παρεμφερεῖς ιδέας τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ.

Τὸ βιβλίον σας ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ εἶναι ἐπαγωγὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι μεταχειρίζεσθε ἀρκετὰ εὐληπτα τὸ γλωσσικὸν λεκτικὸν καὶ διότι πολὺ ζωηρὰ καὶ μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν διατυπώνονται καὶ παριστάνονται ἐν γένει οἱ στοχασμοὶ καὶ ἡ κριτικὴ σας. Διὰ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης αὐτοῦ παρασύρεται εἰς τὴν μελέτην τοῦ βιβλίου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον διαθερμαίνεται καὶ ἐνθουσιάζεται

μαζί σας διὰ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερόχους ιδέας ποὺ κρύπτονται μέσα εἰς αὐτό.

Τὸ βιβλίον σας εἶναι προωρισμένον νὰ γίνῃ χειραγωγὸς πολύτιμος καὶ βοηθητικὴ κλεῖς διὰ τὴν μελέτην, κατανόησιν, ἐμβάθυνσιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἔργων τοῦ Ποιητοῦ εἰς τὸ μέλλον.

Διὰ τοῦ βιβλίου σας θὰ μπορέσουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ ἄδυτα οἱ θέλοντες νὰ μνηθοῦν εἰς τὴν ἄφθαστον ποίησιν τοῦ κ. Παλαμᾶ, τὸν ὁποῖον, δυστυχῶς, ἡ γενεὰ μας κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν ἀγνοεῖ, οἱ δὲ ὀλίγοι ἐκλεκτοὶ τὸν ἔχουν παραγνωρίσει, ἐπειδὴ δὲν τὸν νοιώθουν, δὲν τὸν αἰσθάνονται. Καὶ διατί ὅχι; Ἐκεῖνος εἶναι ὑψηλὰ, στέκεται σοφὸς ὁδηγὸς, φωτίζει ἐξ ἀποστάσεως ὡς τηλαυγὴς φάρος, οἱ ἄλλοι εἶναι ἀνίκανοι νὰ τὸν ἀκολουθήσουν στὸν δρόμον του, εἶναι δοκησίσοφοι, τοὺς λείπει ἡ π ν ο ῆ. Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ κ. Κωστής Παλαμᾶς στέκεται στὴν γραμμὴν τῶν μεγάλων Ἀναμορφωτῶν, ποὺ ἤλθαν στὸν κόσμον γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ προνομιούχοι γιὰ ἓνα αἰώνιον φῶτισμα τῶν ἰδικῶν των καὶ τῶν ξένων.

Τὸ βιβλίον σας λόγῳ τοῦ θεολογικοῦ, φιλοσοφικοῦ, φιλολογικοῦ, λογοτεχνικοῦ, καὶ τεχνοκριτικοῦ περιεχομένου του ἀνήκει μᾶλλον εἰς ἀναγνώστας ἀνωτέρου πνευματικοῦ ἐπιπέδου παρὰ εἰς ἀναγνώστας ἀπλῶς γευσάμενους τὴν μετρίαν παιδείυσιν καὶ στερουμένους φιλοσοφικοῦ καταρτισμοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ. Ἀνήκει εἰς τοὺς ὀλίγους. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ πρωτότυπον τοῦτο ἔργον σας σᾶς παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε, ἀγαπητέ φίλε, τὰ εἰλικρινῇ μου συγχαρητήρια.

Μὲ ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν

ΑΓΓΕΛΟΣ Λ. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ δ. θ.

καθηγητῆς

Χθὲς πῆρα αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸν κ. Magnien:

Toulouse, 8 Sept. 1933.

Cher Monsieur et Ami,

Combien je suis content d' avoir votre livre, et de l' avoir en double exemplaire! Je le lis et j'arrive peu à peu à le comprendre. Dans le Symperasma j' ai lu avec un plaisir tout particulier à la page 257:

«... ὅπως ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς Τοξικῆς ἐφόνευσε τὸ θηρίον τῆς κακίας, τὸν ἐχθρὸν τοῦ Πνεύματος ὄφιν, τὴν μεγάλην, κ.τ.λ.»

Apollon a tué et il tue Python. Mais il tue aussi le Loup ou le mauvais esprit amené par les ténèbres. Apollon λυκοκτόνος ἢ λύκειος disperse par ses traits l' obscurité qui empêche les yeux de voir la lumière ou l'obscurité qui gêne la vision de l' esprit humain.

J'ai hâte de savoir si votre livre reçoit l'accueil qu'il mérite.

Je vous donne les noms de deux amis avec l'espoir qu'ils pourront contribuer à faire connaître votre oeuvre.

Τὰ ὀνόματα δὲ τὰ ὁποῖα μοῦ δίδει εἶναι τοῦ κ. Fr. Baumei, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζω· καὶ τοῦ γνωστοτάτου πολιτικοῦ καὶ ἐλευθεροτέκτονος συγγραφέως M. G. Martin.

Τώρα ἔρχομαι νὰ Σᾶς πληροφορήσω, πῶς συστηματικὰ θ' ἀρχίσω νὰ Σᾶς ὑποβάλλω ἐρωτήσεις γιὰ νὰ με διαφωτίσετε σ' ὅλα τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τοῦ ἔργου Σας. Τὰ σκοτεινὰ δηλ. γιὰ μένα. Θ' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς «Ἰάμβους καὶ Ἀναπαίστους». Σὲ μερικὲς μέρες θὰ Σᾶς ὑποβάλω ὅλες μου τίς ἀπορίες. Ὑστερα θὰ πιάσω τὰ «Παθητικὰ Κρυφomιλήματα» καὶ με τῇ σειρᾷ ὅλα Σας τὰ ἔργα. Αὐτὸ ἄσχετα με τὴν ἀπόφασή μου νάρθω νὰ Σᾶς συναντήσω τὸν ἐρχόμενο χρόνο.

A. Φ. Χ.

Πόλη, 20 Σεπτεμβρίου 1933

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ,

Σᾶς γράφω τὶς λίγες αὐτὲς γραμμὲς γιὰ νὰ σᾶς πληροφορήσω πὼς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 14ης Σεπτεμβρίου ἔγραψε γιὰ τὸ βιβλίο τὰ ἀκόλουθα :

«Ἐπίσης ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν μᾶς ἔστειλε ὁ κ. Ἄντ. Χαλᾶς ἓνα τόμο ὑπερδιακοσίων σελίδων μελέτη καὶ ἔρευνα ἐνδιαφέρουσα μὲ τὸν τίτλο «Τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ παράδοσις». Στὸ τέλος τῶν σελίδων του δημοσιεύονται τὰ τρία κριτικὰ γράμματα τοῦ ποιητῆ τοῦ «Δωδεκαλόγου τοῦ Γύφτου».

Ὁ κ. Χαλᾶς μὲ τὸ ἔργον του προσφέρει μιὰ πολύτιμη συμβολή, μὲ τὸν δικό του τρόπο, στὴν ἐξήγηση καὶ τὴν βαθύτερη φιλοσοφία τοῦ Παλαμικοῦ πνευματικοῦ ὄγκου. Μὰ γι' αὐτὸ ἴσως ἀσχοληθῶ εὐρύτερα σὲ ἄλλη περίστασις».

ΜΙΧ. ΡΟΔΑΣ

Ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Χ. Θεοδωρίδη, πῆρα μιὰ κάρτα μὲ τοῦτα τὰ σημαντικὰ λόγια :

Θεσσαλονίκη, 16-9-33.

Φίλε κύριε Χαλᾶ,

Σᾶς εὐχαριστῶ θερμὰ πὺν εἴχατε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλετε τὸ βιβλίο σας. Τὸ πῆρα σιτὸ χέρι μὲ τὴν ἀγάπη πὺν πέρνω κάθε τι πὺν μοῦ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Πόλη, καὶ μοῦ ἔκαμε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Μὲ τὴ διεξοδική του ἐπιγραφή, μὲ τὰ σχέδια καὶ τὰ γνωμικά, θυμίζει τὴν ἡρωϊκὴ ἐποχὴ τῆς πρώτης Ἀναγέννησης καὶ μαρτυρεῖ καὶ πὼς σ' αὐτὰ τὰ δύσεχτα χρόνια δὲν ἔπαψε κάθε παλμὸς στὴν Πόλη. Στὸ βιβλίο σας νοιώθει κρνεῖς ἓνα παλμὸ δυνατό, ἀνήσυχο πολὺ καὶ κάπως ἀκανόνιστο. Τί πλοῦτος, φίλε

μου, τί τολμηρὲς παρομοιώσεις, τί αἰφνιδιαστικά καὶ παράνομα καμμιὰ φορὰ συνοικέσια! Αὐτὸ δὲ σημαίνει—ἐπιτρέψετε μου νὰ σᾶς τὸ πῶ—πὼς εἶμαι σύμφωνος σ' ὅλα. Ὅπως κάθε ἐξαιρετικὸ βιβλίον δίνει καὶ τὸ δικό σας ἀφορμὴν σὲ ἀντιλογίες ὅχι ὀλίγες. Πρῶτα γιὰτὶ ἓνας λεβέντης σὰν ἐσᾶς νὰ γράφῃ καθαρεύουσα, μάλιστα γράφοντας γιὰ τὸν Παλαμᾶ. Ἔπειτα μοῦ φαίνεται πὼς τὸ παρακάνετε ὅταν λέτε «πὼς ἡ πνευματικὴ μας ἀναγέννησις . . . φθάσασα εἰς τὴν ὑπάτην αὐτῆς ἔκφανσιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας». Ὅσο βγάζουμε βιβλία σὰν τὸ δικό σας μποροῦμε νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰν ἀνθήσιν. Καλύτερα ὅμως—νομίζω—δὲν πρέπει νὰ εἴμαστε ὑπερβολικοί. Κάποιαν ἀντίρρηση ἔχω καὶ γιὰ τὸ γέρον Σωκράτη. Μὰ σὲ ἄλλη εὐκαιρία ὅταν θὰ ἔχω καλοδιαβάσει τὸ βιβλίον.

Χαιρετισμούς.

Σ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

Βλέπω πὼς ὁ κ. Θεοδωρίδης εἶναι ἐξαιρετικὰ πρωτότυπος στὴ σκέψιν καὶ στὴν ἔκφρασιν. Μονόπλευρος, ὅμως στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. Δικαίωμά του. Μοῦ φαίνεται ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους Ἐπιστήμονας, ποὺ ἀξίζει νὰ τὸν προσέξῃ κανεὶς καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσῃ.

Α. Φ. Χ.

ΕΒΔΟΜΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι τῇ 6)10)33

Ἀγαπητέ μου Χαλᾶ,

Βέβαια θὰ νομίζῃς πὼς σ' ἐλησμόνησα, ἀφοῦ πέρασε τόσοσ καιρὸς χωρὶς νὰ λάβῃς ἀπὸ μένα γράμμα μου. Εἶναι ἀλήθεια πὼς πέφτω κάποτε σὲ μιὰν ἀθυμίαν καὶ σὲ μιὰν ἀπαισιόδοξιν ἀδιαφορίαν, σὲ μιὰν ἐρωτηματικὴν ἀδιαφορίαν, γιὰ ὅλα ὅσα σχετίζονται μ' ἐμένα. Μὰ πρέπει νὰ ξέρῃς καὶ πάντα πὼς δὲ σ' ἐξέχασα ποτὲ ἀπὸ τῆς σκέψιν μου καὶ ἀπὸ τῆς συγκίνησίν μου ποὺ μὲ κάνει νὰ ὀνειροπολῶ τὴν παρουσίαν σου συνταιριασμένην μὲ τὴν πνευμα-

τική σου ἐξαιρετική ἐνεργητικότητα καὶ ἐργασία μαζί με τὴν ὅμοια ἐξαιρετική στὸ ποιητικό μου ἔργο προσήλωση. Αὐτὴ μοῦ ἀνεγέννησε μέσα μου τὴν προσοχή καὶ τὴν ἐπισκόπηση στὸ ἔργο μου τοῦτο καὶ τὴν ἀνάμνησή του καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ σοῦ παραστήσω κάποτε κάποιες του πλευρὲς κάποιους κύκλους του κάποια του χαρακτηριστικὴ ἐνότητα ποὺ θὰ τὸ ἔκανε ἄξιο ν' ἀσχοληθῇς κάποτε σ' ἐκεῖνο, καὶ μένα νὰ χαράξω γιὰ κεῖνο διαφωτιστικὰ μονοπάτια γιὰ κριτικὰ περπατήματα, ἀδύνατα νὰ ἐπιχειρηθοῦν ἀπὸ τρίτους. Γιατὶ πρέπει νὰ καταλάβῃς πὼς ἂν ἐξαίρεσουμε ἐλαχίστους καὶ ἐκείνους ποὺ μίλησαν γιὰ σημεῖα ποὺ τοὺς προξένησαν ἰδιαίτερη ἐντύπωσιν, κανεὶς δὲν ἐμίλησε καὶ δὲν ἔγραψε γιὰ μένα συστηματικὰ κοιτάζοντάς με ἀπὸ ὅλα μου τὰ περάσματα.

Βέβαια ἔχουνε γίνει γιὰ μένα κάποια κριτικὰ ἢ ἀρθρογραφικὰ μελετήματα ποὺ με περιποιοῦν τιμὴ. Ὅμως πόση σαβούρα, ἄγνοια, αὐθάδεια καὶ ἀκρισία βρίσκει τὴ στιγμὴ της καὶ τὴν ὥρα της νὰ πῇ γιὰ μένα τὸ λόγο της! Καὶ πόσα στοιχεῖα δυσκολοσύλληπτα, ποὺ χρειάζοντ' ἐρμηνεία καὶ φῶς καὶ εἶναι ἱκανὰ γιὰ νὰ με παρεξηγήσουν καὶ ν' ἀποπλανήσουν. Ἀλλὰ παραμερίζω τὰ δικά μου. Σταματῶ στὴν ἐργασία σου καὶ στὴ διανοητικότητά σου ποὺ μόνο ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν ἔργων ποὺ μᾶς ἔδειξες πὼς σὲ ἀπασχολοῦν, πὼς μ' ἐκεῖνα καταγίνεσαι καὶ ζῇς, μᾶς λένε τί εἶσαι! Τὸ ἰδανικό, ποὺ μᾶς ἀνυψώνει δὲν τὸ δείχνουν τὰ ἔτοιμα, τὰ συντελεσμένα ἔργα μας, ἀλλὰ περισσότερο τὸ σύνολο ἐκείνων, ποὺ ἐτοιμάζουμε, καὶ ἀκόμα περισσότερο ἐκείνων πού, μιλῶντας ἢ σωπαίνοντας, μ' αὐτὰ ζοῦμε, στὸν ξύπνο μας καὶ στὸν ὕπνο μας. Οἱ ἔρωτες καὶ οἱ θεοὶ μας.

Πρέπει νὰ ξέρῃς πὼς ἐξακολουθῶ νὰ εἶμαι ἐρημίτης. Δὲ βγαίνω παρὰ σπανιώτατα στὴν ἀνάγκη καὶ δὲ βλέπω παρὰ λίγους μετρημένους φίλους μου, κι' ἐκείνους σπάνια! Ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ εἶναι τὸ χέρι μου ἄχρηστο, καθὼς βλέπεις καὶ στὸ γράψιμο. Καὶ τὸ νὰ ὑπα-

γορεύω μου εἶναι ἀντιπαθητικὸ καὶ ἀδύνατο. Γιὰ τοῦτο καὶ πολλὰ μου σχέδια γραφικὰ μένουν ἀτελείωτα, οἱ δύο τόμοι τῆς Ποιητικῆς μου, ὁ τελευταῖος—καθὼς τὸν εἶπα—τόμος ποιημάτων μου, τὰ «Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι». Φοβοῦμαι μήπως θὰ περάσω ἐγὼ πρὶν γίνουν. Μὰ δὲν πειράζει. Τὸ διάβα μου ἄφησε κάποια ἵχνη ποὺ κάποτε μπορεῖ νὰ λογαριασθοῦν ἀπὸ τοὺς ἰχνηλάτες. Τὸ μελέτημα ποὺ διάβασα ὡς τὰ τώρα, ὠραῖο, μὲ τὴν προσοχὴ καὶ μὲ τὴν εὐλάβεια ποὺ χρειάζεται εἶναι τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀγγέλου Βουδούρη. Ἄν τὸν ἰδῇς τὸν συγχαίρεις καὶ ἀπὸ μέρους μου, ὅχι γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ πρὸς ἐμένα προσοχὴ ἀλλὰ γιὰ τὴ γνήσια πρὸς τιμὴ του πρὸς τὸ ἔργο σου καὶ τὴν ἄξια τοποθέτησή του. Ὁ φίλος Βεζανῆς μου εἶπε πὼς ἔλαβε τὸ βιβλίο σου πρὸς τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τρέφῃ τὴν ἐκτίμηση καὶ τὸ σεβασμὸ ποὺ τοῦ ἀξίζει καὶ τὸ λόγο σου γιὰ τὴν ποίησή μου ποὺ νομίζει πὼς, καθὼς ἐσὺ τὴν ἀποκάλυψες, πάει πρὸς ἀπάνου ἀπὸ τὴν προσοχὴ ποὺ δίνει σ' ἓνα λογοτέχνην ἢ λεγόμενη «λογοτεχνικὴ κριτικὴ». Τὸ γράμμα τοῦ Θεοδωρίδου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ παρ' ὅλες του τὶς ἐπιφυλάξεις, γιὰτὶ εἶναι δημοτικιστὴς—δείχνει συμπάθεια κ' εὐγένεια, ἀπὸ τὴν ὁποία, τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς του μοῦ ἔλειψεν ἡ συμπάθεια τοῦ Ψυχάρη, μολονότι ὅλη του τὴν ζωὴ τὴν ἐπέρασε μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς δημοτικῆς καὶ μὲ τὸ διαλλάγμα τῆς μεγαλοφυΐας μου (!) καθὼς μὲ τὸν πεζὸ λόγο καὶ μὲ τὸ στίχο Ἑλληνικὰ καὶ Γαλλικὰ καὶ σὲ ὅλους τοὺς τρόπους τὴν ἐκήρυξε! Ἀλλὰ στὸ τέλος φέρθηκε πρὸς ἐμένα κακοηθέστατα, καθὼς ὅλοι ἐκεῖνοι βέβαια ποὺ παρεκκλίνοντας ἀπὸ τὴν εὐθύτητα, καταφεύγουν στὸ ψέμα καὶ τὴν ἐμπάθεια. Ἐξοφλῶ μὲ τὰ δικά του τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα του—*scripta manent*—«Τὰ κείμενα καὶ τ' ἀντικείμενα τοῦ Ψυχάρη», ἓνα τεῦχος ποὺ ψυχικὲς καὶ ἄλλες λογῆς δυσκολίες μ' ἐμποδίζουν, καθὼς ἔχω χρέος ἀπὸ τὴν ἱστορίαν νὰ φέρω σὲ πέρας.—Τὸ ζήτημα τοῦτο μοῦ θυμίζει τὸ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου σου «Ἡ ἀνοησία

τῆς ἐκάστοτε ὑποκινήσεως τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος». Δυστυχῶς θὰ ἔπρεπε νὰ σοῦ σταματήσω τὴν προσοχὴ σὲ ὠρισμένα καθέκαστα τοῦ ζητήματος ποὺ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ στὸ περιορισμένο τοῦτο γράμμα. Θὰ ἔβλεπες ὅτι οὔτε ἡ καθαρεύουσα, οὔτε ἡ δημοτικὴ φταῖνε, ἀλλὰ ἡ ἀψυχολόγητὴ ψυχολογία ὠρισμένων καθαρευουσιάνων καὶ ξεχωρισμένων ἀκόμῃ δημοτικιστῶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον, τῶν πρώτων ἢ ἀσυνειδησία. Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι κατάντησε πολιτικὸ καὶ προσωπικὸ τὸ ζήτημα, δηλαδὴ ξέφυγε ἀπὸ κάθε κάπως λογικὴ καὶ συνετὴ κίνησι, καθὼς ὅλα σ' ἐμᾶς ἐδῶ τὰ ζητήματα ποὺ ἐλεεινὰ ξεπέφτουν, καὶ ποὺ ἀνακατόνονται μὲ τὴν ἀμάθεια καὶ τὴ συμφεροντολογία. Σ' ἐμένα, καθὼς τὸ ξέρης, ὁ δημοτικισμὸς εἶναι τῆς ιδεολογίας μου, ὅμως πάντα στὰ μέτρα του, στὴν ἱστορίαν του, στὴν καλλιτεχνίαν του καὶ στὴ ζωτικότητα, ἀλλὰ ποτὲ ἀντιμέτωπος στὴν ἀρχαίαν ιδέα καὶ στῆς καθαρεύουσας ἀκόμα τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ συνετὴ ἐπικράτησι. Καὶ στὴ φανατικὴ τοῦ ἐπικράτησι τοῦ δημοτικισμοῦ δὲν ἔπαψα νὰ τὴ γράφω τὴν καθαρεύουσα ὅταν ἦταν ἀνάγκη καὶ ὡς μέλος τῆς Ἀκαδημίας πάντοτε τὴν ἐχρησιμοποίησα, ὥστε οἱ δοκησίσοφοι νὰ μὲ θεωροῦν προδότῃ. Στὴ δημοτικὴ, καὶ στὴν ποίησι ἀκόμα στάθηκα συντηρητικὸς. Στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖᾳ τοῦ «Πυρσοῦ» ποὺ ἔγραψα γιὰ τὸ «Σολωμὸς» βρίσκονται τὰ ἐξῆς λόγια μου: «Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ Σολωμὸς δεδηλωμένος δημοτικιστὴς ὅσον ὑπέτασσε διὰ τὸ νόημα τῆς τέχνης «τὸν ἀτομικισμὸν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς γενικότητος», ἀναλόγως ἐδείκνυεν ὅτι καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ἐφρόντιζε δημοτικίζων νὰ συνδιαπλάττῃ τὸν πανελληνισμόν πρὸς τὸν τοπικισμόν, ἢ, καθαρώτερον τὴν ἀκραιφνῇ δημοτικὴν πρὸς τὴν ἀρχαῖζουσαν παράδοσιν, ὡς νὰ κατεννόει μὲ τὴν ὀξεῖάν του διαίσθησιν, ὅτι χωρὶς τὴν τοιαύτην δεξιάν ἐναλλαγὴν, χωρὶς τὴν ὀφειλόμενὴν ἐκάστοτε συστηματικὴν ἐπικράτησιν καὶ ἐπικυριαρχίαν τοῦ σολωμισμού ἀπέναντι τοῦ κοραϊσμοῦ δὲν θὰ

ἦτο δυνατόν νά προκόψῃ παρ' ἡμῖν ὁ δημοτικισμός». Ἀλλὰ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα σχετικὰ μὲ τὴ νοοτροπία μου γράφω στὴν πραγματεία μου πλατεῖα γιὰ τὸν Ψυχάρη.

Ὡς τὴν ὥρα δὲν εἶδα στὴν Ἀθήνα, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων γραμμῶν τοῦ Ροδᾶ, τίποτε γιὰ τὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματα καὶ τὴ Σωκρατικὴ παράδοση»: Ἐγώ, ποῦ ἔχω δόσιν ἀπαισιοδοξίας, νομίζω:— Πρῶτα, ἐκεῖνοι ποῦ γράφουν ἐδῶ σ' ἐφημερίδες ἢ περιοδικὰ κριτικὲς δὲν εὐρίσκουν πρόθυμα καὶ πρόχειρο νά γράψουν γιὰ βιβλίο ποῦ δὲν ἔχει τίποτε νά ἐνδιαφέρῃ τὴν τρέχουσα λογοτεχνία καὶ δημοσιογραφία ποῦ ἀρχίζει μὲ τὸν Πλάτωνα, συνεχίζει μὲ τὸ Σωκράτη καὶ τελειώνει μὲ τὸν Πρόκλο. Κάτι ὅμως θὰ ἐπιχειροῦσαν καὶ θὰ κατῶρθωναν νά γράψουν, πάντοτε θὰ διέκριναν τὴν πολυγνωσία του καὶ τὴ σοβαρότητά του, ἂν δὲν ἦταν ἀνακατωμένος, κ' ἔτσι μὲ ἀποκαλυπτικὴν ἐπισημότητα, ὁ Παλαμᾶς. Μπορεῖ κανεὶς νά μιλήσῃ δημοσιογραφικὰ ἀκόμη καὶ φιλοφρονητικὰ γιὰ κάποιον τοῦ νεοδημοσιευμένο ποίημά του ποῦ ἔχει καὶ μιὰν ἐνημερότητα. Μὰ γιὰ τὸν Παλαμᾶ ποῦ ἔχει δυὸ τρία τοῦ ποιηματάκια ὑποφερτά, μὰ γιὰ τὰ «Σατυρικὰ γυμνάσματα» παλιὰ εἴκοσι χρονῶν καὶ πλέον, πάει πολύ: Ὁ Βεζανῆς τόλμησε νά γράψῃ βιβλίο «Ὁ Παλαμᾶς Φιλόσοφος» κ' ἓνας στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» τὸν ἐκτύπησε. Αὐτὰ στὰ γράφω διασκεδάζοντας κ' ἐμένα καὶ σένα. Εἶμαι ἀπὸ τὴν ἄλλῃ τὴ μεριά π ε π ε ι σ μ έ ν ο ς πῶς τὸ βιβλίο σου ἐδῶ ἢ ἄλλοῦ δὲν μπορεῖ νά πάει χαμένο. Γιὰ τὰ τρία τέσσερα βιβλία σου ποῦ μοῦ ἔστειλες χωριστά, ξεφυλλίζω καὶ διαβάζω, παρ' ὅλες μου τὶς ἀδυναμίες τοῦ καιροῦ. Στὸ «Βιβλίον τῶν Παραδόξων» εἶπα δυὸ φορές σιγὰ τὸν εὐλαβικό σου ὕμνο πρὸς τὴ μητέρα, τὴ «Γαλήνη καὶ Τρικυμία». Διάβασα ὅλα του τὰ διηγήματα καὶ περισσότερο μοῦ ἄρεσαν «Οἱ Παράδοξοι Ἑρωτες». Ὁ «Ἀόρατος Ἄνθρωπος» μοῦ θύμισε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Wells ποῦ διάβασα γαλλικὰ πρὸ πολλῶν χρόνων, Ὁ «Αἰχμάλωτος τοῦ Σιγγιόν», τῆς Χιλλῶνος καθὼς λέμε στὴν καθαρεύουσα, μοῦ ἔφερε πάλι

μπρός στά μάτια μου τις κατανυκτικές στροφές τοῦ Λόρδου Βύρωνος. Καί ὅλα τᾶλλα του. Μά προσεκτικώτερα διέτριψα στο «Πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ» τοῦ Haas καί θαύμασα τήν ὑπομονή σου καθῶς τόν συμπληρώνεις μέ τὰ σημειώματά σου τὰ λαερτικά τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Προσπάθησα ἀπάνου ἀπ' ὅλα νά καταλάβω καί νά ἐνδιαφερθῶ γιά τὸ «Εἰς τόν Ἑλληνικόν Ἀλφάβητον καί τὸ Σύμπαν ὑπολανθάνον Μυστήριον» πού ξεχύνεται ὁ ἀποκρυφικός ἰδεαλισμός σου. Μά αὐτὸ χρειάζεται προπαιδεῖα καί μύησις.

Περιμένω τις ἀπορίες σου γιά τὰ σκοτεινὰ σημεία τοῦ ἔργου μου. Τὰ περισσότερα ὅμως εἶναι κύκλοι. Τέτοιοι οἱ Ἰαμβοὶ καί Ἀνάπαιστοι. Αἱ ἐξηγήσεις μου— Ἥλιος—Φλογέρα—Ἀθηνᾶ— θά σοῦ ἔρθουν μέ τή σειρά. Δέν πιστεύω νά πειραχτῇς πού σοῦ μιλῶ μέ τὸ σὺ καί ὄχι μέ τὸ σεῖς—πῶς τὸ Κύριος τ' ἀφήνω νά ξεκουρασθῇ. Τὴν κυρία Σοφία Σπανοῦδη ἔχω πολὺν καιρὸ νά τὴν ἰδῶ. Μά τὴ θυμοῦμαι πάντα ἀπὸ τὴν ἀκριβὴ συγκίνηση πού μοῦ ἔδειχνε συχνὰ καί ἀπὸ τὴν ἱεράν της μιὰ φορά φιλολογικὴ ὑπεράσπιση πού ἔκαμε γιά τὸν ποιητὴ, καθῶς ὥραϊα γράφει μερικὰ πράγματα πού τὴ συγκινοῦν καί πού εἶναι γιά νά τὰ ζηλεύουν κάποιοι ἀρσενικοὶ λογιώτατοι. Ἀλλὰ κανεὶς εὐτυχῶς δὲ μέ πότισε φαρμάκι. Οἱ ἀνίδεοι μπορεῖ καμιά φορά νά μέ πειράζουν γιά τὴν αὐθάδειά τους, καί περισσότερο μέ διασκεδάζουν· ἀλλὰ μοῦ κάνουν καλὰ γιατί μέ φέρνουν νά ἐνδοσκοποῦμαι κάποτε. Τί καλύτερο! Ἀλλὰ ὅσα σοῦ εἶπε γιά κάποιο βραβεῖο 23.000 δραχμῶν δέν τὰ γνωρίζω. Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού μιὰ φορά νεώτατος ἔστειλα σ' ἓνα διαγωνισμὸ τὸν «Ὑμνο τῆς Ἀθηνᾶς» καί βραβεύθηκα, δέν πῆγα καί δέν ἔβαλα στο νοῦ μου ποτὲ διαγωνισμούς.

Καιρὸς νά ξεκουράσω τὸ χέρι μου φιλώντας σε.

Πάντα μέ τὴ σκέψη σου.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 10 Ὀκτωβρίου 1933.

Σεβαστέ μου καὶ ἀγαπητὲ Κύριε Παλαμᾶ,

Χθὲς ἦτανε μεγάλη μέρα γιὰ μένα. Ἔλαβα δυὸ γράμματα ἀπὸ τὰ Πρόσωπα ἐκεῖνα ποὺ ξεχωρίζω ἀπ' ὅλους στὴν ἀγάπη μου, θαυμασμό μου, ἐκτίμηση καὶ εὐγνωμοσύνη:—Ἀπὸ Σᾶς καὶ ἀπὸ τὸν κ. Victor Magnien. Σᾶς εὐχαριστῶ μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ γιὰ τὴ δεκασέλιδο πνευματικὴ πανδαισία, ποὺ μοῦ χάρισατε χθὲς, καὶ ποὺ ἀχόρταγα διαβάζω καὶ ξαναδιάζω. Ὁ κ. Victor Magnien, πνιγμένος ὅπως πάντα στὶς καθηγητικὲς τοῦ ὑποχρεώσεις (οἱ Καθηγηταὶ γιὰ μένα εἶναι αἰώνιοι σκλάβοι), εἶναι ὀλιγόλογος στὰ γράμματά του. Δὲ μπορῶ νὰ μὴ Σᾶς ἀνακοινώσω τὸ περιεχόμενον τῆς λαμπρᾶς τοῦ ἐπιστολῆς ποὺ δείχνει αὐτὴ τὴ φορά, πὼς μπῆκε στὴν ιδέα τοῦ βιβλίου μου ὁλότελα.

25 Sept. 1933

Cher Monsieur et Ami,

Je viens encore une fois de parcourir votre beau livre, que je comprends de mieux en mieux.

Toutes mes félicitations pour l'effort magnifique de divination que vous avez accompli.

Le Symperasma des pages 253 et suiv. me semble représenter la sagesse hellénique dans toute sa beauté.

Je relirai votre livre d'autres fois encore et vous dirai mon opinion sur quelques points de détail.

Il semble qu'Apollon est le même que Dionysos : Dionysos est : Νοῦς dispersé et comme perdu. Apollon : Νοῦς ramené à l'Unité et ramenant à l'Unité. Apollon est le même que Zeus...

Mais les mythologues peuvent les distinguer.

Bien à vous

VICTOR MAGNIEN

Τί εὐγένεια ψυχῆς, τί δύνάμεις ἀντιλήψεως! Ναί, περὶ DIVINATION πρόκειται.

*
* *

Ἀπὸ τὸν κ. Δ. Βεζανῆ πήρα ἓνα πολύτιμο γράμμα : ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ τοῦ φράση εἶναι ἡ ἀκόλουθη: «Σᾶς συγχαίρω θερμότατα διότι εἴσθε ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους ἐκείνους οἱ ὅποιοι κατενόησαν ὅτι ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ λογοτεχνικὴ μορφή ἀλλὰ ΜΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΟΡΥΦΗ ἓνας Ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος, ὅπως ὀρθότατα τονίζετε. Δυστυχῶς τὸ πλῆθος τῶν ἡλιθίων οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ συνήθη φιλολογία δὲν δύναται οὐδὲ πόρωθεν νὰ κατανοήσῃ αὐτὴν τὴν Ἀλήθειαν. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τὸ βιβλίον σας, ὅπως καὶ τὸ ἰδικόν μου, θὰ ἀποτελέσουν «σπερματικὸν λόγον, ὁ ὅποῖος μὲ τὸν καιρὸν θὰ καρποφορήσῃ».

Αὐταί τοῦ αἰ παρατηρήσεις δεικνύουν πόσο βαθιὰ μπῆκε στὴν οὐσία τῆς Ποήσεώς Σας καὶ τοῦ Ἔργου Σας. Συνεχίζοντας, γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐν ἔχω νὰ παρατηρήσω εἰς τὸ σύγγραμμά Σας:— α) Τὴν τυπικὴν ἔλλειψιν πίνακος περιεχομένων. β) Τὸ ἀσυστηματοποίητον...»

Ἔρχομαι τώρα στὸν κ. Louis Roussel: μούστειλε μιὰ κάρτα καὶ μοῦ γράφει:—*«J'ai bien reçu votre aimable lettre, puis, avec un gros retard votre livre dont la lecture m'a causé une grande surprise. Je parlerai de vous dans LIBRE à peu près dans trois ou quatre mois. Palamas et Socrate me paraissent peu comparables. Apollon et le Saint-Esprit de même. Mais c'est affaire d'appréciation.*

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 14-10-33.

Σεβαστέ μου καὶ Ἀγαπητὲ Κύριε Παλαμᾶ,

Ἐξακολουθῶ τὴν ἀπάντησή μου στὸ γράμμα Σας τῆς 6ης τρέχοντος.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ Σᾶς ἐπαναλάβω πὼς ἦ

τὸ Γενάρη ἢ τὸ ἀργότερο τὸ Μάρτη, θάρθω ἀποκλειστικῶς γιὰ Σᾶς στὴν Ἀθήνα. Ἄν εἴστε καὶ Σεῖς σύμφωνος μποροῦμε νὰ μένουμε στὸ Φαληρικόν, τοῦ κ. Σερράου (Παλαιὸ Φάληρο). Ἐγὼ μελετῶ ἐν τῷ μεταξύ τὰ ἔργα Σας. Εἶναι τώρα μιὰ βδομάδα, πῆρα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν πρῶτο Τόμο τῆς Ποιητικῆς Σας. Θὰ συνεργασθῶ μαζί Σας—ἂν μοῦ τὸ ἐπιτρέψετε—ἐνα μῆνα ἀποκλειστικά ἀπάνω στὸ ἔργο Σας. Ἐχω πολλὰ νὰ Σᾶς ρωτήσω. Καὶ Σεῖς πολλὰ νὰ μοῦ πῆτε. Ἀρχίζω σιγὰ-σιγὰ νὰ βλέπω τὴν Ἐνότητά του. Τὰ θέματα: Ἀθηνᾶ, Φλογέρα, Ἥλιος μοῦ δίνουν ἐνα πολύτιμο κλειδί. Καὶ τί δὲν παριστάνουν! Κόσμους ἀπέραντους ποὺ ψάλατε καὶ ποὺ ἀποκαλύψατε.

Μὰ ἄς Σᾶς γράψω γιὰ τὴν ἀπήχηση τοῦ βιβλίου. Ὁ κ. Τσάτσος μούστειλε αὐτὲς τὶς ἀκόλουθες γραμμές: «Θερμῶς εὐχαριστῶ ὑμᾶς διὰ τὴν εὐγενῆ προσφορὰν τῆς σοφῆς ὑμῶν μελέτης, ἣν θέλω ἀναγνώσῃ μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ ἐνδιαφέροντος».

Ἀπὸ τοὺς πολιτικούς μας ἴσα μὲ σήμερα ὁ μόνος ἐνδιαφερθεὶς εἶναι ὁ κ. Καφαντάρης. Δυστυχῶς ὅμως τὸ βιβλίο, ποὺ τούστειλα στὴ Βουλὴ, δὲν ἔφτασε στὰ χέρια του, καὶ εἶχε τὴν καλwsύνη νὰ μοῦ ξαναζητήσῃ νέον ἀντίτυπον, ποὺ τούστειλα ἀμέσως.

Ὁ κ. Baud-Bovy ἐκ Γενεύης μοῦ γράφει τὰ ἀκόλουθα: *C'est au retour d'un nouveau voyage en Grèce que je trouve ici votre aimable lettre et votre étude sur Costis Palamas et je ne veux pas tarder à vous remercier très vivement pour l'une et pour l'autre. Dès que les occupations qu'apporte avec elle la reprise des cours me le permettront, je lirai votre oeuvre avec l'attention qu'elle mérite. Monsieur Palamas que j'ai vu à Athènes, m'a dit lui-même en quelle estime il la tenait, et je suis sûr que vous m'aiderai à comprendre plus profondément le grand poète de la Grèce moderne.*

* * *

Ὁ κ. Octave Merlier:

Je vous remercie vivement de l'envoi de votre livre sur Palamas. Votre lettre m'est parvenue ici, à Chio, où je suis venu passer l'été. Je trouverai votre ouvrage à Athènes, à mon retour, dans quelques jours. Je ne veux pas tarder cependant à vous remercier d'avoir pensé à moi, et je vous assure que je lirai avec une particulière attention un livre consacré à un des plus grands poètes actuels, notamment une étude où vous tentez de dégager les éléments de l'hellénisme de Palamas».

Ἔχω τέλος πάρει καὶ ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ σοφώτατον Ἑλληνιστὴ Α. Diès, ποῦ ὡς γνωρίζετε συνέγραψε τὸ περισπούδαστο βιβλίον: «Autour de Platon». Δὲν ἤξερα τῇ διεύθυνσὶ τοῦ. Τὸ γράμμα τοῦ μοῦ τῇ δίνει. Καὶ τοῦ-στειλα ἀμέσως ἓνα ἀντίτυπο.

Τὰ «Νεώτερα» τῆς Πόλης γράφουν ἐξ ἄλλου τὰ ἐξῆς:

«Ἔχομεν ὑπ' ὅψιν τὸ προσφάτως ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἔργον τοῦ φίλου κ. Ἀντ. Φ. Χαλᾶ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν ἐργατικότητά τοῦ, διὰ τὰς βαθεῖας φιλοσοφικὰς μελέτας τοῦ καὶ διὰ τὸ γλαφυρόν τοῦ ὕφος. Δὲν εἶναι τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει. Ἀκούραστος καὶ τολμηρὸς ἵδρυσε τὴν ὁμώνυμον Βιβλιοθήκην εἰς τὴν ὁποίαν παρήλασαν σοβαρώταται μελέται, ἔργα τοῦ ἰδίου καὶ πρόκειται νὰ τὴν πλουτίσουν καὶ ἄλλα ἐξ ἴσου σπουδαῖα. Εἶναι ἀκούραστος διότι ἀριθμοῦμεν ὑπὲρ τοὺς 20 τόμους ἔργων, τολμηρὸς δὲ διότι ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ περιβάλλοντος καὶ προχωρεῖ εἰς τὸν ὥραϊον δρόμον τοῦ πνευματικοῦ Παρνασσοῦ. Τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ ἀποτελεῖ σύνολον πραγματειῶν αἱ ὁποῖαι κατευθύνονται ἀπὸ μίαν κεντρικὴν ἰδέαν: τὸν θαυμασμόν πρὸς τὴν Σωκρατικὴν μέθοδον καὶ ἄλλην μίαν: τὴν λατρείαν τοῦ πρὸς τὸν ποιητὴν Κωστὴν Παλαμᾶν.

Μὲ τέτοιο περιεχόμενον τὸ ὁποῖον ἐπεξεργάσθη τόσον δόκιμος κάλαμος εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ τόμος αὐτὸς θὰ ρουφηχθῇ ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἀναγνώστας, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δηλαδὴ οἱ ὁποῖοι ξεύρουν νὰ ἐντρυφοῦν εἰς

τάς ἀληθῶς ἐκλεκτάς πνευματικάς ἀπολαύσεις».

Ἔρχομαι τώρα στή φράση Σας, τή σχετική μέ τήν κατάργηση τοῦ... «Κύριε». Μά εἶναι τιμή μου καί εὐχαρίστηση πού μέ θεωρεῖτε πιά τέλεια δικό Σας. Ἐγὼ ὅμως καί λόγῳ τῆς ἡλικίας μου, καί λόγῳ τοῦ Ἔργου Σας, δέ μπορῶ παρὰ νά κρατῶ ἀπέναντί Σας τοὺς τύπους αὐτοὺς, μέ τοὺς ὁποίους καλεῖτερα ἐκφράζω τήν πρὸς Ὑμᾶς ἀγάπη, θαυμασμό, σεβασμό, εὐγνωμοσύνη. Ἡ παράλειψη τῶν τύπων αὐτῶν ἐκ μέρους Σας ἀπέναντί μου, εἶναι ἡ καλεῖτερη ἀπόδειξη τοῦ πόσον στενὰ εἴμαστε συνδεμένοι: ἴσως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο δεσμό. Ἐγὼ τοῦλάχιστον αὐτὸ αἰσθάνομαι. Συνδεθήκαμε Γιά Πάντα. Ἰσα μέ τὸν Τάφο καί... πέραν τοῦ Τάφου!

Μέ ἀνυπομονησία περιμένω τήν εὐτυχῇ μέρα πού θὰ Σᾶς συναντήσω καί πού θὰ μοῦ ἐξηγήσετε «κάποιες πηγές, κάποιους κύκλους καί τή χαρακτηριστική ἐνότητα τοῦ ἔργου Σας». Γιατί Σᾶς ἐπαναλαμβάνω: βλέπω καθαρὰ μπροστά μου τὰ ἱερὰ καθήκοντα, τίς βαρεῖες ὑποχρεώσεις πού ἔχω νά ἐκπληρώσω, προτοῦ περάσω: α'). Τήν ἀνάλυση καί τήν κριτική καί τὰ σχόλια σ' ὁλόκληρο τὸ Ἔργο Σας. Τὰ δύο τὰ ἔργα, πού ἀναγγέλλω, θὰ συμπληρωθοῦν μέ μιὰ βιογραφία, καί μέ ἄλλα συγγράμματα, πού ἀρχίζουν νά πέρνουν μέσα στήν Ψυχὴ μου γέννηση καί μορφή. Τήν τελική τους σφραγίδα θὰ πάρουν ὅταν συνεργασθῶ μαζί Σας στήν Ἀθήνα. β').— Ἡ Μεταφυσική τοῦ Ἀριστοτέλους θὰ δῇ καί κείνη ἀπὸ μένα τή σχετική ἐπεργασία. γ').— Τὸ μυστήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου πρέπει πλήρως νά διαλευκανθῇ. Καί δ'),— Πρέπει νά ξαναπάρουν τήν ἀρχική τους μορφή καί ὑπόσταση ἡ Ἀριθμητική καί ἡ Γεωμετρία, ὡς ὄργανα καί μέσα πρὸς τήν Ἀρμονίαν καί τὸν Νοητὸν Κόσμον. Ὅπως τὰ ἐχρησιμοποιοῦσαν οἱ Πυθαγορικοί, καί ὅπως ὑπαινίσσεται ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ἰάμβλιχος καί ὁ Πρόκλος. Αὐτὸ τὸ κολοσσιαῖον ἔργο μέ περιμένει. Αὐτὸ ἔχω ἀναλάβει νά φέρω εἰς πέρας. Ἡ καλεῖτερα: σ' αὐτὸ

εἶμαι προωρισμένος. Ἔχω ἄλλωστε σχετικὰς—καθὼς Σᾶς ἔγραψα— προτροπὰς καὶ ὑποδείξεις. Καὶ ἓνα ἄλλο ἀκόμα ἔργο μὲ περιμένει : ἡ μελέτη καὶ ἡ διάδοση τοῦ ἀνεξαντλήτου θησαυροῦ τῆς Helena Petrowna Blavatsky, τῆς πλήρους μυστηρίου Συγγραφέως.

Συμφωνῶ πληρέστατα μὲ ὅσα γράφετε σχετικὰ μὲ τὶς κριτικὰς ἀπάνω στὸ ἔργο Σας :—κανεῖς δὲν καταπιάνηκε μὲ τὴ συστηματικὴ καὶ συνολικὴ ἐξέταση, μελέτη ἐμβάθυνση καὶ διαφώτιση αὐτοῦ, ὅπως πρέπει. Καὶ μεγάλη εἶναι ἡ τιμὴ, ποὺ μοῦ κάμετε γράφοντας :— «Αὐτὸ μοῦ ἀναγέννησε μέσα μου τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἐπισκόπηση. . . ποὺ θὰ τὸ ἔκανε ἄξιον' ἀσχοληθῆς κάποτε σ' ἐκεῖνο καὶ μένα νὰ χαράξω γιὰ κεῖνο διαφωτιστικὰ μονοπάτια γιὰ κριτικὰ περπατήματα, ἀδύνατα νὰ ἐπιχειρηθοῦν ἀπὸ τρίτους». Γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ ἀποφάσισα μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ νὰ καταπιασθῶ μὲ τὴ μελέτη καὶ διαφώτιση τοῦ ἔργου Σας, μὲ τὴ βοήθειά Σας. Καὶ αὐτὸ τώρα εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀνώτερη μέριμνα. Ὅλα τ' ἄλλα τ' ἄφησα στὴν πάντα. Μὰ μὲ τὴ βοήθειά Σας, ἐπαναλαμβάνω.

* *

Πόσο ἀληθινὰ τὰ ὅσα γράφετε γιὰ τὸ «μελλοντικὸ ἔργο». Ἐκεῖνα ποὺ ἐτοιμάζουμε εἶναι πράγματι τὸ ἰδανικόν, ποὺ μᾶς ἀνυψώνει.

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τὴν προσοχή, ποὺ δείξατε γιὰ τὰ ἔργα ποὺ Σᾶς ἔστειλα. Εἶναι τὰ περισσότερα νεανικὰ γεννήματα. Κατ' ἀνάγκην ἀτελῆ. Μὰ εἶναι καὶ μερικά, ὅπως «οἱ Παράδοξοι Ἑρωτες»—ποὺ εἶναι βγαλμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν πραγματικότητα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ φαντασίαν.

* *

Εὐχομαί μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μου νὰ λυπηθῇ ὅλους ἐμᾶς ὁ Ἀπόλλων, ὅλους ἐμᾶς τοὺς λατρευτάς Σας καὶ νὰ Σᾶς χαρίσῃ τὴν ὑγίειαν, ποὺ Σᾶς χρειάζεται γιὰ νὰ φέρετε σὲ πέρας τὰ ὅσα σχεδιάζετε. Ἦθελα

νὰ μὴν ἔχω τὶς ἀλυσσίδες, τὶς ἐδῶ δηλ. δουλειές μου, νὰ πετοῦσα κοντά Σας καὶ νὰ Σᾶς πρόσφερνα ὅλη μου τὴν ἐνεργητικότητα. Σεῖς νὰ ὑπαγορεύετε καὶ γὼ νὰ γράφω...

* * *

Τοῦ Ψυχάρη τὰ κατορθώματα ἀπέναντί Σας στὶς τελευταῖες μέρες τὶς ζωῆς του δὲν τὰ γνωρίζω. Θὰ ἤθελα νὰ μοῦ γράφατε σχετικῶς. Ἄν ἐπιτρέπεται νὰ γνωρίζω περισσότερες λεπτομέρειες, γράψτε μου. Ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν πρόθεση νὰ γράψω τὴ βιογραφία Σας. Καὶ δόστε μου κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια ὅταν αἰσθάνεσθε τὴ διάθεση καὶ τὴ δύναμη. Τὸν Ψυχάρη τὸν ἐγνώρισα καλὰ στὸ Παρίσι. Γνωρίζω καὶ τὶς ἀδυναμίες του.

Εἰς τὰ μελετήματα, ποῦ θ' ἀφιερῶσω στὸ Ἔργο Σας, μιὰ σοβαρὰ προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ στοὺς ἀγῶνές Σας γιὰ τὴ Δημοτική, μὰ καὶ τὶς γενικὲς Σας ἀντιλήψεις γιὰ τὸ γλωσσικό, ποῦ δὲ μοῦ φαίνονται νὰ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὶς δικές μου, ὅπως τὶς ἐξέθεσα στὸ βιβλίο μου. Θὰ μοῦ δώσετε ὅταν συναντηθοῦμε, τὶς ἐξηγήσεις, ποῦ μοῦ ὑπόσχεσθε στὸ γράμμα Σας. Τὴν ἔχω γνωρίσει τὴν ἀσυνειδησίαν ὠρισμένων καθαρευουσιάνων καὶ τὴ Δοκησιοφίαν των. Εἶναι μονόφθαλμοι, ὅπως οἱ Κύκλωπες. Τὸ αἰῶνιο τὸ Ἑλληνικό:—Βενιζελικοὶ—Ἀντιβενιζελικοὶ. Δημοτικισταὶ καὶ Καθαρευουσιάνοι. Παλαιοημερολογῖται — Νεοημερολογῖται. Ἐρυθροὶ — Κυανοί. Εἰκονοκλάσται — Ὑπέρμαχοι Εἰκόνων. ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΙ. Δὲν ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ ἔχουν τὰς ἀντιλήψεις των. Ὁ καθένας μας ἔχει τὸ μονοπώλιον τῆς σοφίας. Οἱ ἄλλοι προδότη ἀμαθεῖς... ἀπάτριδες ! Κύκλωπες μονόφθαλμοι, δυστυχῶς, εἴμεθα οἱ περισσότεροι.

Ἡ Ἀθήνα—καθὼς μοῦ γράφετε, καὶ καθὼς καὶ γὼ ἴσα μὲ τούτῃ τὴ στιγμὴ γνωρίζω — μένει ἀκόμα ἀδιάφορη γιὰ τὸ βιβλίο μου:—Ἐχω καὶ γὼ τὴν ἀκράδαντη πεποίθηση καὶ βεβαιότητα πὼς τὸ βιβλίο μου «καὶ στὴν Ἀθήνα

ἢ ἄλλοῦ δὲν μπορεῖ νὰ πάη χαμένο». Μὰ ἐγὼ ἔπαψα πιά σοβαρὰ νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν περαιτέρω ἐνέργεια γιὰ τὴ διάδοσή του. Ἐκανα ὅ,τι ἔπρεπε. Τώρα τὸ ἀφήνω στὴν Τύχη του. Καὶ στρέφω τὴν προσοχή μου στὸ συνολικό Σας ἔργο. Πρὸς νέα τρόπαια καὶ νέους ὀρίζοντας! Ἀλλοίμονο ἂν μένη κανεῖς στὰ ἴδια. Διαρκὴς προσπάθεια! Ἴδου τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς τελικῆς ἐπιτεύξεως τῆς εὐδαιμονίας. Τὸ παράδειγμα πέρνω ἀπὸ Σᾶς...

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 15ῃ Ὀκτωβρίου 1933.

Σεβαστέ μου καὶ Ἀγαπητὲ Κύριε Παλαμᾶ·

Φαντάζεσθε τὴ χαρὰ μου, βλέποντας στὴ σημερινὴ ἐφημερίδα, πὼς προτείνεστε φέτος γιὰ τὸ Βραβεῖο «Νόμπελ». Μὲ δάκρυα ἀπὸ τὴ συγκίνηση εὐχομαι μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ αὐτὴν τὴ στιγμή στὸν Ἀπόλλωνα νὰ δώσῃ καὶ κεῖνος τὴν πανίσχυρη συγκατάθεσή του: Τὸν ἔχετε ὑπηρετήσῃ ἀπὸ τὰ παιδικὰ Σας χρόνια ἴσα μὲ σήμερα ἀκούραστα, ἀδιάκοπα ὅσο κανένας ἄλλος. Ποιὸς δικαιοτέρα μπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ τέτοιο Βραβεῖο;

Ὅπως βλέπετε ἀπὸ τὸ ἐσώκλειστο δελτάριο, ἔγκαιρα ἔστειλα ἓνα ἀντίτυπο τοῦ ἔργου μου στὴ Βιβλιοθήκη Nobel. Σήμερα στέλνω καὶ ἓνα ἀντίτυπο στὸ Γραμματεῖα τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας.

Ἀρχισ' ἀπὸ χτὲς τὴν ἀνάγνωση—τὴ μελέτη—τῆς Ποιητικῆς Σας. Συχνά, συχνότατα μὲ ἐκπληξή μου βλέπω τὴ συνταρακτικὴ συνταύτιση τῶν γραφομένων Σας μὲ τὰ γραφόμενά μου! Ὅπως π. χ. τὰ ὅσα λέτε γιὰ τὸν «Προφήτη—Ποιητὴ» στὴ σελίδα 28. Καὶ βλέπω καὶ πάλι μ' εὐχαρίστηση πὼς κι' οἱ δύο μας εἴμαστε βγαλμένοι ἀπὸ... τὸ ἴδιο Σχολεῖο. Γι' αὐτὸ τόσο βαθειὰ Σᾶς ἐνόησα καὶ μὲ καταλάβετε.

Α. Φ. Χ.

ΟΓΔΟΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19/10/ 1933.

Ἀγαπημένε μου,

Ἔχω ἔμπρός μου τὰ γράμματά σου τῆς 10, 13, 14, καὶ 15 Ὀκτωβρίου. Λίγα σήμερα σοῦ ἀποκρίνομαι γιὰ νὰ μὴν ἀργήσω.

Κάθε χρόνο Ὀκτώβριο, Νοέμβριο, οἱ ἐφημερίδες ξένες καὶ δικές μας, μᾶς ἀπασχολοῦν μὲ τοὺς ὑποψήφιους τοῦ Νόμπελ. Μέσα σ' αὐτοὺς φυγουράρει καὶ τ' ὄνομά μου. Κατάντησα νὰ εἶμαι ὁ ἰσόβιος ὑποψήφιος. Μ' ἐνοχλεῖ περισσότερο ἢ ὅσο θὰ μ' εὐχαριστοῦσε γιὰ σχετικὰ ἐνδεχόμενα ἢ ὑλική του ἱκανοποίησις. Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι δευτερεύοντα. Στὸν ὕπνο μου ἀπὸ παιδί εἶδα ὄνειρα ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ τῶν προσώπων ποῦ συμβολίζουν ἔγνοιες μου καὶ πόθους μου. Τὸ Νόμπελ ποτέ μου δὲν τὸ εἶδα. Ἐφέτος μᾶς λέν πὼς θὰ δοθῇ στὶς 20, αὐριο δηλαδή, καὶ πὼς οἱ σοβαρώτεροι ὑποψήφιοί του εἶναι κάποιος Φιλαντὸς συγγραφεὺς κ' ἐγώ. Ποιὸς ξέρει! Τὸ ἠθικὸ τοῦ ζητήματος μ' ἐνδιαφέρει. Ἀπὸ τοὺς δικούς μας πολλοὶ μὲ γνωρίζουν, οἱ περισσότεροι ὄχι, λίγοι μὲ ξέρουν λιγώτεροι ἔγραψαν καὶ ἀρκετοὶ ἀστεῖα καὶ ἀστόχαστα. Ἀπὸ τοὺς ξένους ἔγραψαν κάποιοι καὶ συνετά, μὰ οἱ περισσότεροι πάλι δὲν μποροῦν νὰ μὲ ξέρουν. Πολεμοῦν νὰ μὲ νοήσουν ἀπὸ τίς μεταφράσεις, κι' αὐτὲς σπάνιες καὶ λιγοστές. Ἀλλοτε θὰ σοῦ γράψω περισσότερα καὶ σαφέστερα γι' αὐτούς. Εὐνόητο πὼς μ' ἐνδιαφέρει τὸ ἠθικὸ τοῦ ζητήματος. Τὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματα» θὰ χτύπησαν σὰν ξαφνίσματα δικούς μας καὶ ξένους. Βέβαια πὼς στὴν πατριδολατρεία μου βρίσκεται τὸ πολὺ καὶ τὸ σημαντικώτερο τῆς κάποιας ἀξίας μου. Μὰ ἡ «Φλογέρα» θὰ κάνῃ τὴν ἐντύπωση πολὺστιχου καὶ ἀδιάβαστου ποιήματος σὲ ὅσους τὴν ποίηση τὴν πέρνουν μὲ τὴν ὁκᾶ.

Κανένα δὲν εἶδα νὰ μοῦ ἀναφέρῃ οὔτε μὲ τὴν πένα του οὔτε μὲ τὸ στόμα του τὴν «Παιδούλα στὸν τάφο τοῦ Μπότσαρη» (Παράκαιρα) ποὺ τὴν ἐτόνισε ὁ κ. Κ. Χατζόπουλος ποὺ εἶναι, γιὰ μένα, τὸ nec plus ultra τῆς δοξαστικῆς ὑμνογραφίας μου. Ἀπὸ τὸ πολῦτιμο βέβαια γράμμα τοῦ Βεζανῆ θὰ μπορούσε νὰ λείπῃ ὁ τελευταῖός του λόγος : Τὸ ἀσυστηματοποίητον !! Θὰ μπορούσε κάποιος ἄλλος νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ τὸ βιβλίό σου, κριτικὰ πάντα καὶ τὸ λόγο σου γιὰ μένα «ὡς ὑπερβολὴ συστηματοποιημένη». Στὸ ἄλλο μου πολὺ περισσότερα. Σὲ χαιρετῶ μὲ τοὺς τελευταίους στίχους τῆς «Τελευταίας Θυσίας» (Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά):

«Χαρά σου, ἡ μοῖρα ἐσένα ὦραία,
νὰ πέσῃς θεοῦ σημάδι ἐκδικητῇ,
στερνέ, πρῶτε, Ἀπολλώνιε ἱερέα,
τοῦ ξαναγεννημοῦ προφητευτή!»

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 22/10/33.

Σεβαστέ μου καὶ Ἀγαπητὲ Κύριε Παλαμᾶ,

Εἶναι τώρα μιὰ ὥρα, ποὺ ἔχω μπροστά μου τὸ γράμμα Σας τῆς 19/10/33. Τὸ διάβασα καὶ τὸ ξαναδιάβασα, ἀχόρταγα, ὅπως πάντα τὰ γράμματά Σας καὶ ὅλα Σας τὰ ἔργα. Καὶ πῶς μπορῶ νὰ κάνω ἄλλοιῶς ἐγὼ τοῦ Ἀπολλώνιου Φωτὸς ὁ σκλάβος καὶ λατρευτής ;

Καθὼς Σᾶς ἔγραψα, μελετῶ τὴν «Ποιητικὴ» Σας. Σᾶς ἔχω πάντα στὸ νοῦ μου. Ἐτοιμάζομαι γιὰ τὴ μεγάλη μέρα τῆς συναντήσεώς μας. Ἐκεῖνο ποὺ μοῦ κάνει περισσότερο ἀπ' ὅλα ἐντύπωση, εἶνε πῶς συνεχῶς στὴν «Ποιητικὴ» Σας καὶ στὸν πεζό Σας λόγο γενικὰ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙΤΕ τὴν ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, πρᾶγμα ποὺ κανέναν ἄλλον μὲ τόση τέχνη καὶ ἐπιμονὴ δὲν κατα-

πιάστηκε. Κ' ἐν' ἄλλο ἔχω νὰ προσθέσω: *Εσεῖς μὲ τὸ βάρος τῆς Ποιήσεώς Σας καὶ ἐμφανίσεώς Σας, ΕΣΩ-ΣΑΤΕ τὴ Δημοτική. Κι' ἀχάριστοι ὅλοι τους ἐκεῖνοι οἱ φανατικοὶ δημοτικιστές, πού, μονόφθαλμοι Κύκλωπες, δὲν κατάλαβαν πῶς ὁ Παλαμᾶς στέκεται ἀπάνω ἀπὸ φανατισμοὺς καὶ μονόπλευρες ἀντιλήψεις. Καθὼς πληροφοροῦμαι καὶ ὅπως καὶ Σεῖς μοῦ τὸ σημειώνετε, στρατὸς εἶναι οἱ δημοτικιστές ἐκεῖνοι, πού ἀντιστρατεύονται τὸν Κλασικισμό καὶ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα... Καὶ τώρα σημειώνεται καὶ μιὰν ἄλλη κίνηση... Ν' ἀναμορφωθῇ ἡ Γραφὴ μὲ ΛΑΤΙΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ!!! Πρέπει νὰ σπεύσω νὰ ἐκδώσω τὸ καινούργιο μου ἔργο ἀπάνω στὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο, πού θὰ πέση σὰ μπόμπα καὶ θὰ ἐκμηδενίσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ σχέδια τῶν ἀνίδεων.

Ἡ «Ποιητική» Σας εἶναι μιὰ βαθμιαία ἀποκάλυψη τοῦ Ἑαυτοῦ Σας, τοῦ Ἔργου Σας. Δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ χωρίσῃ τὸν Ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ Ἔργα. Ἀχώριστα. Τὸ ξέρω ἀπὸ τὸν Ἑαυτό μου. Τὸ ἔργο μου εἶναι ἡ συνιστάμενη (γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ μιὰ παραστατικὴ λέξη τῆς Μηχανικῆς) ὅλου μου τοῦ παρελθόντος. Σὲ κάθε Σας ποίημα, ἔργο βρίσκω ὁλόκληρο τὸν Παλαμᾶ.

«Τὴν Παιδούλα στὸν Τάφο τοῦ Μπότσαρη»—πού ξανοίγεται σὰν κρινολούλουδο—ὄχι μονάχα τὴν ἔχω προσέξει καὶ θαυμάσει μὰ καὶ τὴ μισοξέρω ἀπ' ἔξω. Στὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ θέσῃ θὰ κάνω λόγο γι' αὐτήν. Ὁ συμβολισμός της, ἡ Ἑλλάδα... ἡ ἀδιάσπαστα ἐνωμένη μὲ τὸ Πνεῦμα, μὲ τὴν Ἀρετὴ, μὲ τὴν Ἀνδρεία, μὲ τὰ Ὑπερκόσμια.

Ἡλῖος, Φλογέρα, Ἑλλάδα, Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλων, Γυναίκα... Τί σύμπλεγμα παραστατικώτερον, περιεκτικώτατον. Τί θέματα ἀνώτατα! Σ' αὐτὰ ἀπάνω περιστρέφεται ἡ Ποίησή Σας. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχει κατάβαθῃ τὴ σφραγίδα τῆς Ἀθανασίας.

Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὸ τελευταῖο τετράστιχο τῆς

«Τελευταίας Θυσίας». Μὲ κρατεῖ σὲ μιὰ διαρκῆ συγκίνηση ἢ τόση Σας καλωσύνη.

Ἐκεῖνο ποὺ θαυμάζω στὴν «Ποιητική» Σας εἶναι ἡ καταπληκτικὴ ΣΥΝΟΧΗ. Τὰ κεφάλαια ἔρχονται τὸνα ὕστερ' ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ ἀποκαλύπτουν τὸ Ἑνιαῖο: Ἀκέραιο δηλαδὴ τὸν Ποιητὴ Παλαμᾶ. Μπορῶ νὰ πῶ πῶς φτιάξατε μόνος τὸν Ἀνδριάντα Σας μὲ τὴν Ποιητικὴ Σας. Τὸ Κεφάλαιό Σας: ὁ «Ποιητής» ἀποκαλύπτει τὸν Ποιητὴ, καὶ ξεχωρίζει τὸν πραχτικὸ Ποιητὴ καὶ Ἱεροφάντη, ἀπὸ τὸν κάλπικο. Τὸ Κατόπι: Ὁ «Κριτικός», φανερὰ πιά διαλαλεῖ πῶς ὁ πραγματικὸς Ποιητὴς εἶναι καὶ ὁ πραγματικὸς Κριτής. Γι' αὐτὸ πάντα λέγω, πῶς ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶναι μόνον ὁ μεγάλος Ποιητὴς τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, μὰ κι' ὁ πιὸ βαρύνων ΚΡΙΤΙΚΟΣ. Σᾶς ὁμολογῶ, ὅτι μόνον διαβάζοντας τὸ Κεφάλαιο ἢ «Δόξα» κατάλαβα πῶς δὲν εἶναι πρᾶμα ἢ δόξα, πῶς εἶναι ὄνομα. Ἡ «Ποιητικὴ» εἶναι γιὰ μένα τὸ κατ' ἐξοχὴν βιβλίον Σας τῶν ἀποκαλύψεων.

Α. Φ. Χ.

Πόλη 25/10/33

Σεβαστέ μου καὶ ἀγαπητὲ Κύριε Παλαμᾶ,

Ἀφορμὴ πέρνοντας ἀπὸ τὸ χαιρετιστήριον τετράστιχο στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς Σας τῆς 19/10/33, πρόσεξα ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ χθὲς τὴν «Τελευταία Θυσία»! Στούς ΠΡΟΦΗΤΙΚΟΥΣ ἐκείνους στίχους συγκεντρώνεται ὅλη ἡ οὐσία τοῦ Βιβλίου μου. Μὲ συγκίνηση τὸ διάβασα καὶ τὸ ἐπανάλαβα, καὶ θὰ τὸ ξαναμελετήσω ὥσπου νὰ τὸ ἀποστηθίσω. Μέσα στὴν ἀτελεύτητη σειρὰ τῶν διαμαντιῶν τοῦ ποιητικοῦ Σας ἔργου εἶναι ἓνα ἐξαιρετικῆς φωτοχυσιᾶς ξεχωριστὸ μαγνάδι.

Σᾶς ἀντιγράφω ἓνα γράμμα τοῦ κ. Ἀγγέλου Βουδούρη. Εἶναι τὸ ἀπαύγασμα καὶ τὸ συμπέρασμα μακρῶν μας συνομιλιῶν ἀπάνω στὴ δυναμικότητα τῆς

Φυλῆς μας λόγω τῆς Πνευματικῆς της ὑποστάσεως καὶ παρακαταθήκης, στήν ἀπαράμιλλη ζωτικότητα καὶ στο ἀνεκμετάλλευτο τοῦ Ποιητικοῦ Σας Ἔργου, στῶν Ξένων τὴν προσοχὴ σ' ὅ,τι τὸ προγονικὸ μας, στήν ἐγκληματικὴ ἀκαταδεξιὰ τῶν Χριστιανῶν Νέο—Ἑλλήνων στοὺς πρῶτ' ἀπ' ὅλους δικούς των θησαυρούς. Π ε ρ ι μ έ ν ω (καὶ ὁ κ. Β ο υ δ ο ύ ρ η ς ἀκόμα περισσότερο) τὶς ἐντυπώσεις Σας ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦτο. Τὶς τελευταῖες μέρες μοῦ στέλνει ὁ κ. Β ο υ δ ο ύ ρ η ς τὸ υἷό του κοντά μου γιὰ νὰ μαθητεύσῃ τῇ γραφομηχανῇ. Εἶναι ἓνα πολὺ ἐξυπνο παιδί, κ' ἔχει ζυμωθεῖ ἀπὸ τὰ πρῶτά του χρόνια μὲ τὴ Μουσικὴ. Θὰ συστήσω καὶ στὸν Πατέρα του καὶ στὸν ἴδιο τὸ μικρὸ ν' ἀσχοληθῇ ἀπὸ τώρα μὲ τὴν Ποίησίν Σας. Γιατὶ μοῦ φαίνεται πὼς αὐτὸς ὁ μικρὸς θὰ πιάσῃ τόπο μιὰ μέρα, ἂν εἶναι τόσον ἐργατικὸς καὶ ἀκούραστος, ὅσο εἶναι ἐξυπνος.

Πρέπει νὰ Σᾶς πῶ, πὼς δὲν ἔχω κρατήσῃ ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν, ποὺ Σᾶς στέλνω. Μοῦ φαίνεται, πὼς μιὰ μέρα θὰ ἐκδοθοῦν—μὲ τὴν ἄδεια καὶ συγκατάθεσίν Σας, οἱ ἐ π ι σ τ ο λ έ ς ὅ λ ε ς , ποὺ εἶχατε καὶ θὰ ἔχετε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλτε. Γιατὶ διαφωτίζουν καὶ τὸ Ποιητικό Σας Ἔργο καὶ μέρος τῆς Ζωῆς Σας. Καλὸ λοιπὸν θὰ εἶναι, ἂν τὸ κρίνετε εὐλογο, νὰ κρατήσῃτε χωριστὰ καὶ τὰ δικά μου γράμματα, ποὺ νὰ εἶναι μπορετὸ μαζὺ μιὰ μέρα νὰ δημοσιευθοῦν. Στὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο, ποὺ ἐτοιμάζω, θὰ εἶναι ὁ πρόλογος.

Καὶ τὸ ἐ ρ μ η ν ε υ τ ι κ ὸ ἔ ρ γ ο θὰ γίνῃ γρήγορα. Γιατὶ εἶναι μιὰ ὑποχρέωση ποὺ βαθιὰ τὴν αἰσθάνουμαι καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὰ καὶ γιὰ τὴ ΔΙΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ. Πρὸ πάντων τῆς δευτέρας. Θέλω νὰ καταλάβῃ ὁ Κόσμος ὅλος—μιὰ φορὰ γιὰ πάντα τὴ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ποῦ ἐγκλείεται μέσα στήν Ἑλληνικὴ Φυλὴ. Καὶ μάλιστα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ἓνα βιβλίον, ποὺ θὰ φέρῃ τίτλο: «Ἡ Δυναμικότης τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς». Καὶ μέσα σ' αὐτὸ θὰ ἐξετάζω ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ, ποὺ δὲν τοὺς ἔχουν

καταλάβει ακόμα οὔτε οἱ δικοί μας, μὰ καὶ λιγώτερο οἱ Εὐρωπαῖοι αὐτῆς τῆς δυναμικότητος.

Ἄρχισα νὰ διαβάζω—ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ—τοὺς Βωμούς. Τὸν Πρόλογό Σας—σ τῇ «Φαντασίᾳ» δὲν τὸν κατάλαβα. Δώστέ μου, παρακαλῶ, τὸ κλειδί. Ὑστερα ἐξηγήστέ μου τὸ τί ἐννοεῖτε καθαρὰ μὲ τοὺς Βωμούς. Μήπως εἶναι ἐκείνη ἡ ἐννοια, ποὺ δίνει ὁ Κ. Χατζόπουλος στὸ σχετικὸ τοῦ ἄρθρου τῆς «Ποιητικῆς» Σας;

Ὅσο προχωρῶ στὴν «Ποιητικὴ» Σας, τόσο καὶ περισσότερο καταλαβαίνω πῶς θὰ εἶναι μεγάλο εὐτύχημα καὶ γιὰ τὴ Διεθνῇ Διανόηση ἢ συμπλήρωσή της μὲ τοὺς ἄλλους δυὸ τόμους. Κι' ἔτσι μούρχεται νάρθω τὸ Γεννάρη ἢ τὸ Μάρτη ὀριστικὰ νὰ ἐγκατασταθῶ στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ Σᾶς βοηθήσω, ἂν ἴσως ακόμα καὶ τότε Σᾶς ἐμποδίζῃ τὸ χέρι Σας. Ἐσεῖς νὰ ὑπαγορεύετε κι' ἐγὼ νὰ γράφω. Καὶ τὸ ἄλλο Σας ἔργο : «Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι» πρέπει νὰ βγῇ ὠρισμένως.

Ὡστε γράψτε μου τὴ γνώμη Σας καὶ σ' αὐτὴ μου τὴν πρόταση:— Εἶμαι ΠΡΟΘΥΜΩΤΑΤΟΣ καὶ θὰ λογίζωμαι ἐξαιρετικὰ εὐτυχῆς ἂν δεχθῆτε χωρὶς δεύτερη σκέψη αὐτὴν μου τὴν πρόταση. Τὸ θεωρῶ ΙΕΡΩΤΑΤΟ ΜΟΥ ΚΑΘΗΚΟΝ νὰ Σᾶς τὴν προτείνω. Καὶ περιμένω νὰ τὴ δεχθῆτε. Ἀνάλογα τότε θὰ κανονίσω τὶς ὑποθέσεις μου.

Α. Φ Χ.

Φανάριον τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1933.

Ἀγαπητὲ κ. Ἀντ. Χαλᾶ.

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς μου αὐτῆς, ἐπιθυμῶ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ, ἂν καὶ εἶμαι κάθε ἄλλο παρὰ ποιητῆς, ἐξ ἀφορμῆς καὶ πάλιν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βιβλίου Σας «Τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις» καὶ νὰ διατυπώσω μερικὰς μου σκέψεις ὅσον ἀφορᾷ μὲ τὸν Ποιητὴν.

Θὰ ἔπρεπε νὰ μελετηθῇ σοβαρὰ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν διανοούμενον κόσμον καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μας ποιητὰς καὶ λογοτέχνας τὸ δαιμόνιον τοῦ κ. Παλαμᾶ. Μοὶ φαίνεται πὼς αὐτοὶ ἔχουν καὶ καιρὸν καὶ ἀρμόδιοι εἶναι διὰ νὰ τὸ κάμουν. Αὐτοὶ θὰ καταστήσουν γνωστὸν τὸν Ποιητὴν καὶ τὸ ἔργον του εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς πολλούς.

Ζηλεύω τὴν καλὴν διάθεσιν τῶν ξένων ποῦ θέλουν νὰ καταγίνωνται μὲ ὅ,τι καλὸν παρήγαγε καὶ παράγει ἡ ἑλληνικὴ διάνοια, γνωρίζουν δὲ ἐξ ἄλλου νὰ ἐκμεταλλεύωνται κάθε δικό μας, ἐνῶ ἡμεῖς ἀπεναντίας φαινόμεθα ἐπιπόλαιοι, ἀδιάφοροι καὶ ὀκνοὶ εἰς τὸ νὰ ὠφελούμεθα ἀπὸ κάθε καλὸν ποῦ ἔχομεν μέσα εἰς τὰ χέρια μας καὶ τὸ ὅποῖον ἀποτελεῖ καὶ μιὰ δύναμιν μας. Τοῦτο βέβαια δὲν συμβαίνει ἀπόλυτα, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ἔτσι εἶναι.

Πρέπει ὁ Ποιητὴς νὰ εὕρῃ τοὺς ἐρμηνευτὰς τῆς Μούσης του. Ὅπως οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ μας κατανοοῦνται ἀπὸ τοὺς σημερινούς μελετητὰς των χάρις εἰς τὰ ὑπομνήματα τὰ ὅποια κατέλιπον γι' αὐτοὺς οἱ σύγχρονοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ διὰ τὰ ποιητικὰ προϊόντα τοῦ κ. Παλαμᾶ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ κάποια παρομοία ἐρμηνευτικὴ ἐργασία. Διότι τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἶναι χρησμοὶ δελφικοὶ χρήζοντα τῶν καταλλήλων μάντεων διὰ τὴν ἐρμηνείαν των. Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν εἶναι βέβαια οὔτε εὐκόλος ἀλλ' οὔτε καὶ ἀκατόρθωτος, θὰ εἶναι ὅμως μεγάλη ἢ ἐντεῦθεν ἐξυπηρέτησις τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως. Γι' αὐτὸ καὶ φρονῶ, ὅτι δὲν πρέπει μὲ κανένα τρόπον καὶ δι' ὅποιανδήποτε πρόφασιν νὰ παραμεληθῇ μιὰ τοιαύτη ἐργασία.

Ὁ Ποιητὴς πρέπει νὰ γίνῃ ἀντικείμενον σοβαρωτέρας μελέτης ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἐπαῖοντας, ὅχι μόνον διότι ἡ ποίησός του ἔχει τὸ ἐξαιρετικὸν ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ περιεχομένου της, ἀλλὰ—τὸ καὶ σπουδαιότερον—διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀποτελεῖ φαινόμενον μεταξὺ τῶν ποιητῶν

μας τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τῶν συγχρόνων ἀκόμη καθόσον ζῇ μέσα εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κλασικὸν κόσμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἀντλεῖ ἐκάστοτε τὰ ποιητικὰ τοῦ θέματα. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ τὸν κάμνει νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἑλληνας ποιητάς μας, ἐπίσης μὲν ἀξιολόγους, ἀλλὰ ἀνήκοντας περισσότερον στὴν ἐποχὴν ποὺ γράφουν.

Ὁ κ. Κωστής Παλαμᾶς εἶναι ὁ νεώτερος κλασικὸς μας ποιητής. Ἡ ποιητικὴ τοῦ Μοῦσα ἐνδεδυμένη μὲ τὸ νεώτερον καὶ σύγχρονον ἑλληνικὸν γλωσσικὸν ἔνδυμα, ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς σημερινῆς ἀντιλήψεως τῶν χριστιανῶν νεοελλήνων. Καὶ ἐδῶ στέκεται ἀκριβῶς ἡ σοβαρὰ αἰτία τοῦ νὰ μὴ μποροῦμεν, ὅσον τὸ θέλομεν, νὰ ἐννοήσωμεν τὰ ἔργα τοῦ. Πῶς τώρα ὁ νεοέλληνας οὗτος ποιητῆς ἐξειλίχθη εἰς τύπον κλασικόν, τοῦτο εἶναι ζήτημα ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει τὸν λόγον ὁ ἀποφανθῇ ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάλυσις τῆς προσωπικότητος τοῦ ποιητοῦ Παλαμᾶ.

Ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο χρειάζεται νὰ στραφῇ εἰς τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ περισσότερον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ μεγαλυτέρα ἢ προσοχὴ τῶν συγχρόνων τοῦ. Εἰδικῶς δὲ γιὰ σᾶς, Κύριε Χαλᾶ, ἔχω νὰ σᾶς κάμω τὴν ἐξῆς σύστασιν. Ἐπειδὴ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ τελευταῖόν σας βιβλίον, σεῖς ἔχετε κάμει ἀρκετὰ καλὴν γνωριμίαν μὲ τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τοῦ Ποιητοῦ, θὰ ἔπρεπε νὰ τάξετε ὡς σκοπὸν σας καὶ τοῦτο· Νὰ ἐπιδιώξητε νὰ εὑρεθῇτε ἐγγύτερον μὲ τὸν Ποιητὴν διὰ νὰ εἰσπορέσητε νὰ γνωρίσετε καλύτερα τὰ διάφορα ποιητικὰ τοῦ θέματα ἢ καὶ ὠρισμένα σημεῖα αὐτῶν, νὰ κρατήσητε σχετικὰ σημειώματα ἀπαραίτητα διὰ τὸ ἔργον τῆς ὑπομνηματίσεως μίαν ἡμέραν τῆς Παλαμείου Μούσης. Πρόκειται τότε νὰ χρησιμεύσητε ὡς Κάλχας διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ Παλαμᾶ. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ γίνῃ ἐγκαίρως, τὸ ἐνωρίτερον, ἐφόσον ἀκόμη ὑγιαίνει ὁ Ποιητής καὶ διατηρεῖ τὴν διαύγειαν τοῦ πνεύματος. Τώρα γενομένη ἡ ἐργασία αὕτη, ζῶντος αὐτοῦ, θὰ εἶναι ἐπιτυχέστερα παρὰ ποτὲ ἄλλοτε. Ἐπομένως μὴ

βραδύνετε. Ἡ προσκόλλησίς σας διὰ τὸν ἄνω σκοπὸν εἰς ἐκεῖνον, δὲν θὰ εἶναι παρὰ μιὰ τρανὴ ἀπόδειξις τῆς μεγάλης ἀφοσιώσεώς σας πρὸς τὸν Ποιητὴν καὶ τὸ ἔργον του, ὅπερ καὶ σᾶς ἐνέπνευσε τὴν συγγραφὴν τοῦ δημοσιευθέντος βιβλίου σας.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην καὶ τιμὴν
ΑΓΓΕΛΟΣ Λ. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ δ.θ.
Καθηγητῆς

Πόλη, 27 Ὀκτωβρίου 1933

Σεβαστέ μου καὶ ἀγαπητέ Κύριε Παλαμᾶ,

Ἐξακολουθῶ σήμερα τῇ Λειτουργίᾳ. Γιατὶ τὸ νὰ ἐπικοινωνῶ μαζί Σας εἶναι μιὰ διαρκὲς Μυσταγωγία. Ἐγὼ ὁ διψασμένος κατηχούμενος καὶ Σεῖς ὁ Ἱεροφάντης. Μὰ εἶναι καιρὸς νὰ Σᾶς κάμω μιὰν ἐξομολόγησιν καὶ νὰ σημειώσω πρῶτα μιὰ γενικὴ παρατήρησιν:— Εἶναι ζήτημα ἂν ὑπάρχῃ ἓνας, ποὺ διάβασε ὅχι παροδικὰ καὶ ἐπιπόλαια μὰ ποὺ μελέτησε βαθιὰ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΣΑΣ! Καὶ μένα, ποὺ μὲ γνωρίσατε ἀπὸ τὸ βιβλίό μου, δὲν πρέπει νὰ μὲ παρεξηγήστε ἂν Σᾶς κάμω μ' ὅλη τὴν εἰλικρίνεια τὴν ἴδια ἐξομολόγησιν:— Μόλις εἶναι μιὰ βδομάδα ποὺ ἄρχισα ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΑ νὰ μελετῶ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ, ποὺ ἔχω στὰ χερίά μου. Πρέπει νὰ γνωρίζετε, ποὺ μόλις τέλειωσα τὴν ἐκτύπωσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν στοὺς φίλους καὶ διανοομένους στὸν καθένα κι' ἀπὸ ἓνα ἀντίτυπο, μπῆκα στὴ σχολικὴ περίοδον (Σεπτέμβρης καὶ Ὀκτώβρης) καὶ μόλις εἶναι τώρα μιὰ βδομάδα ποὺ μοῦ μένει κάπως καιρὸς διαθέσιμος ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖό μου γιὰ ν' ἀσχοληθῶ σοβαρὰ μὲ τὸ ἔργο Σας.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἄρχισ' ἀπὸ τὴν «Ποιητικὴν» Σας. Μὰ ἀμέσως κατάλαβα πὼς καλύτερα θάκανα ἂν μελετοῦσα τοὺς «Βωμοὺς.» Καὶ εἶναι τώρα τρεῖς μέρες μὲ τοὺς «Βωμοὺς» καταγίνομαι. Σήμερ' ἀπὸ τὸ πρωτὶ ἐμελέ-

τησα μέχρις ἀποστηθίσεως τοὺς «Πατέρες». Πόσο τοὺς θαύμασα, περιττὸν νὰ Σᾶς τὸ πῶ! Ἐν ὃ Κωνσταντῖνος Χατζόπουλος αἰσθανότανε τὸ ἑκατοστὸ τῆς πνευματικῆς ἡδυπαθείας ποὺ αἰσθάνθηκα μελετώντάς τους, θὰ εἶχε τύψεις συνειδότος γιὰ μερικὲς ἄτοπες φράσεις, ποὺ τόσο ἀψυχολόγητα στέκουν μέσα στὴν κριτικὴ του. Τί χτυπητά, τί ζωντανὰ περνᾶν μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον οἱ Γίγαντες Νεοέλληνες, οἱ Πατέρες, ποὺ τοὺς χρωστοῦμε τὰ πάντα! Τί δυνατὰ τοὺς προσδώσατε τὰ κύρια χαρακτηριστικά τους! Ὁ Νεοέλληνας, ποὺ διαβάζει αὐτὸ Σας τὸ ποίημα, αἰσθάνεται σύγχρονα ὑπερφηάνεια καὶ γιὰ τὸ παρελθόν του, μὰ περισσότερο γιὰ τὴ Νεώτερη Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὴ Μελλόμενη. Καὶ πόσο μεγαλόπρεπα στέκεται μέσα σ' ὅλ' αὐτὰ ἡ δική Σας συνδρομή, ἡ ΥΨΗΛΟΤΕΡΗ, ΜΕΓΑΛΕΙΤΕΡΗ καὶ ΕΠΙΒΛΗΤΙΚΩΤΕΡΗ ΟΛΩΝ!

Διαβάζοντας τὸ ποίημά Σας κατάλαβα πληρέστατα τί σημαίνει ὁ τίτλος «Βωμοί». Καὶ Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ μοῦ δώσετε γιὰ τὴ σημασία του ἐξηγήσεις, ὅπως Σᾶς εἶχα ζητήσῃ στὴν τελευταία μου ἐπιστολή. Καὶ γι' αὐτὸ ἐθεώρησα καθῆκόν μου πιὸ ἀπάνω νὰ Σᾶς κάνω τὴν ἐξομολόγηση: Πῶς τώρα μόλις καταπιάνομαι σοβαρὰ μὲ τὴ μελέτη ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΣΑΣ.

Γράφοντας τὸ Βιβλίό μου «Τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις» τότε πρώτη φορὰ κατάλαβα τὴν ἱερὴ ὑποχρέωσι καὶ ΑΝΩΤΑΤΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ νὰ μελετήσω ὅσο μπορῶ πιὸ βαθιὰ ὁλόκληρο τὸ ἔργο Σας, μὲ τὸ σκοπὸ (κατὰ τὸ σύστημα τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν μελετητῶν τοῦ Πλάτωνος) νὰ τὸ σχολιάσω, νὰ τὸ διερμηνεύσω, νὰ τὸ (ἐπιτρέψτε μου τὴ φράση) διαφωτίσω, γιὰ νὰ τὸ καταστήσω ὅσο μπορῶ πιὸ προσιτὸ σ' ἐκείνους, ποὺ δὲν εἶναι γερὰ ὠπλισμένοι γιὰ νὰ τὸ καταλάβουν καὶ τὸ γνωρίσουν καλά.

«Οἱ Πατέρες» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ξεχωριστά Σας ποιήματα τὰ πατριδολατρικά, στὰ ὁποῖα ἴσα μὲ τούτῃ τῇ

στιγμή ἐγὼ καταλέγω «Τὴν Παιδούλα στὸν Τάφο τοῦ Μπότσαρη,» τὴν «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», «τὰ ΣΑΤΥΡΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ», τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», τὸ ἔξοχο ποίημα «Πατρίδες» καὶ τοὺς «Καημοὺς» τῆς «Λιμνοθάλασσας». Μελετῶντας περισσότερο τὸ ἔργο Σας, θὰ βρῶ καὶ τάλλα, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν αὐτὴ θεία Πηγὴ : Τὴν ἀγάπη Σας καὶ τὸ θαυμασμό Σας γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν «Κορὼνα τῶν Ἑθνῶν» ! Μά, γιὰ νὰ προσέξουμε λίγο περισσότερο : Μήπως πέρα καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κρύπτεται μιὰ ἄλλη ΟΥΣΙΑ ΑΝΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΤΙΜΙΩΤΕΡΗ ; Ναι, βέβαια, ὠριομένως ! Ἡ Ἑλλάδα γιὰ μένα δὲν ἔχει ἀξία παρὰ γιατί μᾶς ἐξυψώνει καὶ μᾶς μπάζει—ὅπως τίποτ' ἄλλο— στὰ ἐκθαμβωτικὰ Βασίλεια τοῦ Κόσμου τοῦ Πνεύματος ! Εἶμαι δηλαδή Ἑλληνολάτρης καὶ ὑπερήφανος, ποὺ γεννήθηκα Ἑλληνας, γιατί εἶμαι τοῦ Ἀπόλλωνος,—ὅπως εἶχατε στὸ τελευταῖό Σας γράμμα τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ σημειώσετε— Ἱερεὺς. Καὶ ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ΠΑΤΕΡΑΣ τοῦ Νεοελληνικοῦ Πανθέου μᾶς γνωρίζει περισσότερο, τελειότερο τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ ἀπέραντο τοῦ Νοῦ Βασίλειο, μὲ ὅλα του τὰ ἀτίμητα τὰ Μάγια, ἀπὸ τὸν ΠΑΛΑΜΑ ;

Αὐτὴ τὴν ἀποκάλυψη θὰ τὴ βροντοφωνήσω μὲ ὅλη τὴν δύναμη τῆς ψυχῆς μου, σὲ δικούς μας καὶ σὲ ξένους ! Καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ ἡ οὐσία τοῦ διερμηνευτικοῦ μου ἔργου ἀπάνω σ' ὅλο Σας τὸ ἔργο—Ποιητικὸ καὶ Πεζό.

Κανένας ἀκόμα—δυστυχῶς— δὲν πρόσεξε αὐτὴ τὴν πλευρά, τὴν τιμιώτερη ὅλων, τοῦ Ἔργου Σας, τῆς συνδρομῆς Σας στὴν Ἐποχὴ μας—δική μας καὶ διεθνῇ. ΚΑΝΕΝΑΣ, τὸ ἐπαναλαμβάνω, δὲν ἐμελέτησε ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΣΑΣ. Κι' ὅσοι γράψανε γιὰ Σᾶς μέσες ἄκρες ξέρουνε. Καταπροδίδουν τὴ Μοῦσά Σας. Κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ Κ. Χατζόπουλος, ποὺ τόσο βαθυστόχαστα φαινομενικὰ ἀποφαίνεται, εἶμαι

βέβαιος πώς ΔΕΝ ΠΡΟΣΕΞΕ καλά ΟΥΤΕ ΑΥΤΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΒΩΜΟΥΣ. Καί ὁμως τολμοῦν καί κρίνουν!

* *

Ἔχω ἀπὸ προχθὲς στὰ χέρια μου τὴν Ἀνθολογία
τοῦ φίλου κ. Ἡρακλῆ Ν. Ἀποστολίδη. Τοῦ εἶμαι εὐγνώ-
μων γιὰ τὴν πλούσια συλλογὴ του. Ἄν ὄχι γιὰ ἄλλο,
μὰ γιατί μοῦ γνώρισε τὸ ἄφθαστο δεκατετράστιχο «Χρι-
στούγεννα» τοῦ Μ. Ἀβλιχου, θὰ τοῦ χρεωστῶ αἰώνια
εὐγνωμοσύνη.

* *

Θαυμασία ἡ ἐκλογὴ τοῦ κ. Ἀποστολίδου ἀπ' τοὺς
«Ἰαμβους καὶ Ἀνάπαιστους»: «Καβάλλα πάει ὁ Χάρον-
τας...» Ἀπ' τὸν «Τάφο» πέρνει δυὸ ἀπὸ τὰ λαμπρότερα
μαργαριτάρια: τὸ «Ἀφκιαστο κι' ἀστόλιστο...» καὶ «Στὸ
ταξίδι πὺ σὲ πάει...» Ἀπὸ τὸν «Τάφο» τὸ ἐξόχου παθη-
τικότητος καὶ λυρισμοῦ αὐτὸ ποίημα, πὺ ἡ ἐμορφιά καὶ
τὸ συναίσθημα, πὺ ὑπερεκχειλίζει, ἐπιβάλλουν τὴν ἐκ-
στήθους μελέτην... Περνῶ τάλλα κ' ἔρχομαι στὰ Σα-
τυρικὰ Γυμνάσματα:

«Τρανοὶ κι' ἂν εἶναι οἱ Τάφοι Τάφοι θᾶναι.

Ὅ,τι δὲν ἀγαποῦμε, δὲν ὑπάρχει

Δὲ φτάνει

νὰ λάμπ' ἡ ἀλήθεια· πρέπει καὶ νὰ σφάζῃ . . .»

Λίγοι στίχοι, μὰ καλοδιαλεγμένοι καὶ παραστατικοί.
Ὁ κ. Ἀποστολίδης ἔχει τὴ δύναμη νὰ βλέπῃ τὰ ὠραῖα,
τὰ ἄξια προσοχῆς καὶ ἔτσι βοηθεῖ στὴ μόρφωση γνώμης
καὶ καλαισθησίας.

Μὰ θὰ ἤθελα νάχε ἀφιερῶσει περισσότερα ποιήματα
στὸ ἔργο Σας. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ σχετικῶς ν' ἀναφέρω
ὅτι ἐδῶ στὴν Πόλῃ, στὸ Ζάππειο Παρθεναγωγεῖο, ὑπάρ-
χει μιὰ ἀνώτερη γυναίκα, πὺ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Σχολείου.
Μὲ συγκίνηση ἄκουσα μιὰ μέρα ἀπὸ μιὰ χαριτωμένη Ζαπ-

πίδα νὰ μοῦ ἀπαγγέλλῃ τὸ ἐκφαντορικό Σας ποίημα.

«Στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου χαρίσματα θεϊκά,
Ὅλανοιγμένα νοιώθω δυὸ μάτια μυστικά . . .»

Καὶ τί δὲ λέει ἐκεῖνο τὸ ποίημα, καὶ τί δὲν ἀποκαλύπτει !
Μά... τὸ «Πρῶτο Παραμῦθι» ; ποὺ γεννᾷ μιὰ μιὰ τὶς κυριώ-
τερες ιδέες ποὺ ἀποτελοῦν τὸ εἶναί μας καὶ τῇ ζωῇ μας ;
Καὶ ἡ ὑπερκόσμια ἀποκάλυψη τῆς θεωρίας τῶν πε-
πραγμένων στὶς τελευταῖές μας στιγμές, σὰν ἀπὸ
κινηματογραφικὴν ὀθόνη ; Μά... Ἡ Ἀλήθεια ;

«Ἀλήθεια δίψα τῶν σοφῶν παντοτεινὴ, γιὰ σένα
τὰ πλήθη δὲν ταράζονται καὶ ζοῦνε ξενοιασμένα . . .»

Ἡ ἀνώτερη αὐτὴ γυναίκα εἶναι ἡ κ. Στρούβαλη.

* * *

Τώρα ζητῶ τὰ φωτὰ Σας : Καθὼς Σᾶς ἔγραψα
καὶ στὴν τελευταία μου ἐπιστολή, τὸν Πρόλογο τῶν
«Βωμῶν», τῇ ΦΑΝΤΑΣΙΑ, δὲν τὴν κατάλαβα. Περιμένω τὴν
ἐξήγησή Σας. Ἀπάνω στοὺς «Πατέρες» ἔχω τὶς ἀκόλουθες
παρατηρήσεις : Δηλαδή ζητῶ νὰ μοῦ δώστε φῶς στὰ ἑξῆς :
α) ἡ λέξη «ἀκράτο» τί σημαίνει καὶ ποιά εἶναι ἡ ἐτυμολο-
γία της.

«στὸν ἴσκιό τῆς ἱερῆς ἐληῆς καὶ μέσ' στὸ φῶς τὸ ἀκράτο».

β) Γιατί ὁ Κάλβος στέκεται σ' ΑΝΑΝΘΟ βράχο ; γ)

«Κ' ἐσὺ ὁ ἀσύγκριτος ! Μὲ σὲ πρωτόφαντος ὁ στίχος . . .

νύχτα γιομάτη θάματα, νύχτα σπαρμένη μάγια».

Ποιὸν κρύπτουν οἱ ἑπτὰ αὐτοὶ στίχοι ; Αἴνιγμα δύσλυτον
γιὰ μένα. Τὸ Βαλαωρίτη ; ἢ τὸ Σολωμός ; ἢ κάποιον ἄλλον ;

δ) Οἱ στίχοι :

«Κι' ἀπ' ὅλους δυνατώτερος μὰ καὶ γι' αὐτὸ γραμμένος . . .

θὰ σκαλιστῇ γιὰ νὰ γενῇ βωμὸς μὲ τᾶγαλμά σου.»

μοῦ εἶναι δυσκολονόητοι. Ποιὸς εἶναι ὁ ὑπονοούμενος ; ὁ
Ψυχάρης μήπως ; ἢ ὁ Σολωμός ; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ

άντάρτης καί καταλυτής, ό διδάχος καί οίκονόμος ; Καί γιατί ό Δάντε εΐναι ό τριςμεγάλος του πατέρας (έκτός άν εΐναι ό Σολωμός, πού τόν έθρεψε ή ίταλική γή). ε)
Οί στίχοι :

«Κ' εΐναι καί κάποιοι . . .» (Περί τίνων ύπονοεΐτε ;)
Εΐναι βωμοί πού γίνονται—δέν εΐναι—
μπορεΐ ψηλότεροι καί πιό φανταχτεροί άπό τούτους».

Έννοεΐτε δηλαδή τούς συνηθισμένους κενοδόξους βωμούς, πού κτίζουν οί άνίδεοι για ψεύτικους, μά όχι για πραγματικούς Πατέρες ;

Φοβοῦμαι μήπως Σας κούρασα μέ τήν πολυλογία μου. Βλέπετε μέ τι φόρα καταπιάστηκα τής μελέτης του έργου Σας καί πώς προσπαθῶ νά μή μοῦ μένη σκοτεινό καί τὸ πιό μικρό σημάδι κ' ή πιό μικρή γωνία. Δυό-τρεις φορές τήν εβδομάδα τούλάχιστον θάχετε νέα μου, καί πάντα τώρα θά Σας ζητῶ ἐξηγήσεις, ὡςάν σήμερα. Ὡσπου νάρθω κάτω.

Α. Φ. Χ.

Πόλη 29η Ὀκτωβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Προτοῦ νά ἐξακολουθήσω σήμερα τίς ἐρωτήσεις μου για τή συνέχεια τῶν «Β ω μ ῶ ν» ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νά ρίξω πάνω στο χαρτί μερικὲς μου σκέψεις για τοὺς «Π α τ έ ρ ε ς» τὸ ἔξοχό Σας ποίημα, πού ή Βραχυλογία του ή βαθυστόχαστη καί Σπαρτιατικὴ μπορεῖ ν' ἀναλυθῇ σέ πολλοὺς τόμους.

Καί πρῶτ' ἀρχίζω ἀπὸ τήν εἰσαγωγική Σας παρατήρηση—τήν τόσο ὀλίγο καταληπτή ὅχι μόνο ἀπὸ τοὺς Ξένους, μά κι' ἀπὸ τοὺς δικούς μας—πὼς ή σημερινή δηλ. Ἑλλάδα, παρ' ὅλα, εΐναι ἄξια τῆς Ἀρχαίας· καί πὼς τὸ μάτι τοῦ Προφήτη καί τοῦ Ἐπόπτου, πού βλέπει πίσω ἀπὸ τὰ σύμβολα καί τὰ περίπλοκα, τήν Ἀλήθεια καί τὰ

Ἀπλᾶ, ξεχωρίζει καθαρά τὴν ἄφθαστη δυναμικότητα τῆς σημερινῆς μας Ἑλλάδος καὶ βλέπει τὸ μεγαλεῖό της, ὅπως Τεῖς τόσο πιτυχεμένα προσπαθήσατε νὰ τὸ ἀποκαλύψετε στοὺς «Πατέρες». Τὸ ξαναγέννημα τῆς Ἑλλάδος μας βροντοφωνεῖ αὐτό Σας τὸ Ποίημα, τῆς αἰώνιας Ἑλλάδος, τῆς Κορώνας τῶν Ἑθνῶν. Αὕτῃ γιὰ μένα εἶναι ἡ βαθειά του καὶ πρωταρχικὴ σημασία καὶ οὐσία.

Ποῦ βρίσκεται τὸ Φῶς, τὸ Ἀληθινό, δυστυχῶς οὔτε οἱ Πολιτικοί μας, μὰ κι' οὔτε καὶ οἱ διανοούμενοί μας τὸ βλέπουν. Καὶ φεύγει στρατός ὁλόκληρος Φοιτητῶν Ἑλλήνων κάθε χρόνο «νὰ τελειοποιήσῃ στὴν Εὐρώπῃ τὴν σπουδές του». Ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἢ ὁ πρωθυπουργός μας, καλὰ θάκανε καταθέτοντας νομοσχέδιο ποὺ ν' ἀπαγορεύῃ τὴ σπατάλῃ τόσοσιν χρήματος, χρόνου καὶ νεότητος μέσα στὶς Εὐρωπαϊκὰς μεγαλουπόλεις, ὅπου οἱ Φοιτηταὶ τὰ... κοριτσόπουλα κυνηγοῦν, ἢ τὸ χαρτοπαίγνιο, ἢ τὰ καφενεῖα καὶ τελειοποιοῦνται (αὐτὸ εἶναι ἡ «τελειοποίησις τῶν σπουδῶν») σ' ὅλα τὰ εἶδη τῆς κακίας καὶ τῆς φαυλότητος, καὶ γίνονται ὀκνηροὶ καὶ δοκησίσοφοι. Ἐζῆσα χρόνια στὴν Εὐρώπῃ καὶ μελέτησα τὴ «Φοιτητικὴ Ζωή» ἀπὸ κοντά. Οἱ κουτοὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ κοντόφθαλμοι πολιτικοί : στέλνουν τὰ τιμιώτατα στὴν τυφλὴ Τύχῃ καὶ στὴ διαφθορά.

Ἀντὶ νὰ τοὺς στέλνουν στὴ Δύση, γιατί νὰ μὴν τοὺς εἰσάγουν στὰ τρία Πανεπιστήμια τοῦ Φωτός; στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Πλάτωνος, στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παλαμᾶ; Σ' αὐτὰ τὰ τρία Πανεπιστήμια, ἀπὸ τὰ ὅποια καυχῶμαι πὼς βγῆκα κι' ἐγώ, θάστελνα ὅχι μόνο τοὺς Φοιτητές, μὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὅλο τὸ μυστικὸ τῆς Παιδείας ἔγκειται στὴν κατάκτηση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καὶ μόνο στὰ τρία ἐκεῖνα πανεπιστήμια θὰ πραγματοποιηθῇ αὐτὸ τὸ Θαῦμα, ἡ Νίκη!

Τοὺς «Πατέρες» δὲν τοὺς κατάλαβαν οἱ Δικοί μας —διανοούμενοι ἢ πολιτικοί. Εἰ δ' ἄλλως, στὰ τρία ἐκεῖνα

Πανεπιστήμια θάστελναν νὰ μαθητεύσῃ ὁλόκληρη ἡ Νεότης, καὶ οἱ ὥριμοι κι' οἱ γέροι...

* * *

Ἔρχομαι τώρα στὴ δεύτερη στροφή: Ναὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιὰ ἔκφραση καὶ ΕΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙ! Ἀπὸ τὴν πιὸ βαρεῖα τὴν πέτρα, ὡς τὸ πουλί, ποῦ νικᾷ τὴ βαρύτητα,

«αἰσθάνονται ὅλα καὶ μιᾶν μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα».

Καὶ πιὸ κάτω δίνετε σὲ μερικοὺς στίχους ὅλη τὴ φιλολογικὴν ἐξέλιξή της:...

«ἅπ' τὴν πανάρχαιαν ὥρα
ποῦ γύρω ἅπὸ τίς ΜΑΝΤΙΚΕΣ βαλανιδιές καὶ κάτω
στὸν ἴσκιο τῆς ἱερῆς ἐληᾶς καὶ μέσ' στὸ φῶς τὸ ἀκράτο,
καλόρρυθμα, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ, διαβαίνουν τραγουδώντας.
Ἀλκαῖοι καὶ δωρικοὶ χοροὶ καὶ ἰωνικὲς κιθάρες»

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ ἡ Ἑλλάδα μας νὰ μὴν εἶναι ἓνα τραγοῦδι καὶ μιὰ μουσικὴ ἀφοῦ ὁ Θεὸς της εἶναι ὁ Ἀπόλλων;

Μὰ ἐκεῖνο, ποῦ θαυμάζω εἶναι, πῶς μὲ τὸ προφητικὸ Σας μάτι ξεχωρίζετε τὴν Πανάρχαια Ἐποχὴ καὶ μνημονεύεται τίς Μαντικὲς Βαλανιδιές. Ἡ πανάρχαια ἐκείνη ἐποχὴ ποῦ προηγήθηκε τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν—εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς... Νομοθεσίας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου. Ἦταν ἡ ἐποχὴ, ποῦ Ἡ ὨΡΑ καὶ τὸ Ζῶδιον, καὶ ἡ Λύρα καὶ ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Παρθένος, καὶ ἡ Ἀμαξά καὶ αἱ Πλειάδες καὶ ὁ ὀψὲ δύων Βοώτης καὶ ὁ Ὠρίων, καὶ ἡ Ἀρκτος, ποῦ μόνη

«ἄμμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο»

εἶχαν ΣΗΜΑΣΙΑ καὶ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς «ΠΑΛΑΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ» ποῦ μᾶς ἀποκαλύπτει «ξάστερα» ὁ Πορφύριος εἰς τὸ ἀφθάστου ἐκφαντορικότητος ἔργον

του :—«Τὸ καθ' Ὅμηρον ἄντρον τῶν Νυμφῶν», καὶ εἰς τὸ «Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων».

Μία μουσικὴ καὶ μία Ἀρμονία ἢ Ἑλλάς ὅχι μόνον τοῦ Ὀρφέως καὶ τοῦ Ὀμήρου, μὰ πίσω στὰ Πανάρχαια Χρόνια καὶ μπρὸς στὰ χρόνια τοῦ Παλαμᾶ. Κι' αὐτὸς ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος τὴν Οὐρανίαν Ἀρμονίαν μᾶς ἀποκαλύπτει, μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τοῦ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ Παντὶ Ἀληθείας· μὲ τοὺς θεσπεσίους ἤχους τοῦ, μὲ τὰ ἐπτὰ τοῦ φωνήεντα· τὰ 28 τοῦ γράμματα (καὶ ὅχι τὰ 24, ὅπως φανταζόμεθα) καὶ... ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟΝ, «τὸ «ἔξοχον τῶν σοφισμάτων»! («Προμηθεὺς Δεσμώτης» Αἰσχύλου).

* * *

Ἀπὸ τὴν τρίτη Σας τὴ στροφή ξεχωρίζω τὴ λαμπρὴ Ἰδέα ποὺ κλείεται στοὺς ἀκόλουθους στίχους :—

«Ὁ ψάλτης χωρὶς ὄνομα καὶ χίλια ὀνόματα ἔχει.

Ψάλτης κανένας ἀπὸ μᾶς τοῦ ψαλτηριοῦ σου, τί ὅλοι
κάτω ἀπὸ σὲ ΑΞΕΧΩΡΙΣΤΑ ΚΑΙ ΟΜΑΔΙ, εἴμαστε' Ὁ

[ΨΑΛΤΗΣ!]

Καὶ ὕστερα στὴν ἀποκάλυψη τὴ μεγάλη καὶ τρανὴ, ποὺ μᾶς ξηγᾶ ποὺ βρίσκεται ἡ πραγματικὴ δυναμικότης τῆς Φυλῆς μας :—ἡ δυναμικότης ἐκείνη, ποὺ διαρκῶς γεννᾷ Ὀμήρους, Τυρταίους, Ἀκρίτας :—ΤΑ ΒΟΥΝΑ, Η ΦΥΣΙΣ, Ο ΠΑΝ ! Η ΘΑΛΑΣΣΑ.

«Ἀγνώριστοι καὶ ἀγύρευτοι ζοῦν ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ

τοῦ ΒΑΡΥΠΝΟΥ, τοῦ ΑΚΑΘΑΡΤΟΥ καὶ ΚΡΥΟΥ καὶ

Μ Ο Λ Ε Μ Ε Ν Ο Υ . . .»

Ἡ Κόπρος τοῦ Αὐγείου στὶς Πόλεις βρίσκεται. Ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸν ὁ Δάσκαλός του—ὁ μεγάλος καὶ ἄφθαστος—τῷχε βαθιὰ καταλάβει. Μὰ περισσότερ' ἀπὸ ὅλους, Σεῖς. Καὶ τὸ βροντοφωνᾶτε σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ποιήσεώς Σας. Τί μεγάλη ἀλήθεια, μὲ ἀπεριόριστη δυναμικότητα, ἂν βαθιὰ τὴν καταλάβουμε.

Ὁ μέγιστος τῶν πολιτικῶν καὶ νομοθετῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν Αἰώνων... Λυκοῦργος, ὁ Μυστηριώδης Νομοθέτης, εἶχε βαθιὰ καταλάβει καὶ ἐνστερνισθῇ τὴν Ἀλήθεια αὐτή, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία περιστρέφεται ὁλόκληρη ἡ ΟΥΡΑΝΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ.

Τί βάθος περικλείουν οἱ στίχοι Σας. Καὶ πῶς ἡ Μοῦσά Σας μὲ φέρνει σὲ μακρυνοὺς χρόνους καὶ γεγονότα, γεμάτα λάμψη καὶ φωτιὰ τουρανοῦ!

... «καὶ παίρνουν

ἀπὸ βουνὰ καὶ ποταμοὺς καὶ στάνες καὶ ρουμάνια

κι' ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καθαρά κι' ἀπὸ τ' ἄγνὰ τῆς πλάσης

τὴ ΓΝΩΜΗ καὶ τὴ ΛΕΒΕΝΤΙΑ, τὸ ΣΤΙΧΟ καὶ τὸν ΗΧΟ!»

ἄφθαστοι καὶ ἀποκαλυπτικοὶ στίχοι, αἰώνιοι καὶ οὐράνιοι, ζυμωμένοι μὲ ἀστραπηβόλες ἀλήθειες.

Τὴ λεβεντιά της καὶ τὴ γνώμη της ἡ Σπάρτη τὴ χρωστᾷ στὴν κατάγνωση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὸ Λυκοῦργο! ἂν ὑπάρχη ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα, τὸ χρωστᾷ στὴν αὐτὴν αἰτία:— στοὺς Κλέφτες, στοὺς Ἀκρίτες. Καὶ στὰ βουνὰ της καὶ στὰ ρουμάνια τὴ Δημοτικὴ της Ποίηση καὶ Θυμοσοφία, τὴν ἀμβροσία καὶ τὸ νέκταρ τῆς Φυλῆς μας!.. Τὸ στίχο καὶ τὸν ἦχο:— μήπως ἡ Ἑλληνικὴ Φύσις δὲν εἶναι ἓνα Ποίημα καὶ μιὰ Μουσικὴ καὶ Ἀρμονία;

* * *

Κ' ἔρχεται ὁ Πολίτης καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει τὶς πηγὰς αὐτὰς καὶ τὴ Θυμοσοφία τὴν ἄφθαστη, τὴ σπίθα, ποὺ κρύβεται στὴ στάχτη τῆς παραδόσεως, τῶν δημοτικῶν αἰνιγμάτων, παροιμιῶν, τραγουδιῶν, ᾠμάτων... Μάλιστα, ὁ Πολίτης Πατέρας. Γιατὶ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ φῶς καὶ τὸ νόημα, τὸ ΠΝΕΥΜΑ, τὴ ζωὴ, τὴ δυναμικότητα ποὺ ἐγκλείεται στὸ ἄγραφο βιβλίον, ποὺ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τὸ μεγάλο Πανεπιστήμιον, ἡ μεγάλη ἡ Μάννα.

ὅλης τῆς ἐμορφιᾶς τῆς σύγχρονης καὶ αἰωνίας Ἑλλάδος.
«Τὰ ἅγια τῶν ἁγίων» τῆς Φυλῆς μας περίσωσε καὶ φύλαξ'
ἀπὸ τῆ Λησμονησιᾶ ὁ Πολίτης. Καὶ μᾶς φανέρωσε ταφα-
νέρωτα. Τὰ μύχια.

«Χαρῆτε, νιάτα Ἑλληνικά, περιφάνεψου Μάννα !»

Καὶ τὴν χαρὰν αὐτὴν καὶ ὑπερηφάνεια ὁ Πολίτης
μᾶς τὴν προξενεῖ μὲ τὴ βαθυστόχαστη καὶ ἀπαράμιλλη
ἐργασία του. Τὸ ΠΡΩΤΟ καὶ ΑΝΩΤΑΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, στὸ
ΙΕΡΩΤΑΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ποὺ συγκεντρώνει ὁλό-
κληρη τὴν ἑλληνικὴ παράδοση τόχουμε στὰ ἔργα τοῦ
Πολίτη : καὶ τρέχουμε καὶ καταστρέφουμε τὰ οἰκονομικὰ
τῶν γονέων μας καὶ τῶν ἀδερφῶν μας καὶ τοῦ δυστυχι-
σμένου Δημοσίου Ταμείου στὴν Εὐρώπη, ἐνῶ ἡ Σοφία καὶ
ἡ Ἐπιστήμη μᾶς προσμένει στὸ φωτοβόλο ἔργο τοῦ Πο-
λίτη, τοῦ Πατέρα, τοῦ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟῦ ΠΑΤΕΡΑ. Πατέ-
ρες εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ μᾶς φανερώνουν τοῦ Πνεύματος τὰ
μάγια, καὶ ποὺ μᾶς ἐξασφαλίζουν τὴν πραγματικὴ μας
ἐλευθερίᾳ, τὴν κυριαρχία δηλ. τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ Σᾶς μποροῦσε σὲ 21 μόνο στίχους
ν' ἀποκαλύψῃ καὶ νὰ ζωγραφίσῃ πρὸ δυνατὰ τὴν πηγὴ
τῆς ὠμορφιᾶς καὶ εὐεργεσίας, ποὺ εἶναι ὁ Κορνάρος ; Καὶ
ποὺ ἐξακολουθεῖ τὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση τοῦ Ἑρωτος
καὶ τῆς Ἀρετῆς, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτουν οἱ δύο Σας στίχοι :

«Καὶ μὲ τοὺς Ἑρωτόκριτους καὶ μὲ τὶς Ἀρετοῦσες,
δόξα κι' ἀγάπη καὶ τιμὴ κι' ὅλες τὶς ἀντρειοσῦνες !»

Ὁ Δαίμονας Ἑρωτας καὶ ἡ θεὰ Ἀρετὴ μήπως δὲν
κλείουν μέσα στὴν ἀγκαλιά των ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα,
ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ἴσα μὲ τὸν Παλαμᾶ ;

* * *

Στέκομαι στὸ Βηλαρᾶ, στὸν Πάλλη, στὸν Ψυχάρη . . .
Σολωμὸς καὶ Ρήγας καὶ Βαλαωρίτης βροντοφωνοῦν μόνοι
τους πῶς εἶναι πατέρες. Μὰ ὁ Βηλαρᾶς, ποὺ τοῦ στήνετε

τὸ Βωμὸ καὶ τοῦ πλάττετε τὸ ἄγαλμα γιὰ νὰ μένη στὸν αἰῶνα μὲ ἀδιάσπαστο ἀπ' αὐτὸν τὶς τραγικὲς καὶ ἀφάνταστες ἀπὸ σκληροκαρδία περιστάσεις καὶ συνθήκες μέσα στὶς ὁποῖες ἔζησε στὰ κατασκλαβωμένα Γιάννενα ἀπὸ τῆς Τουρκαρβανιτιᾶς τὸ Λύκο, σὲ πολλοὺς δὲν ξεχωρίζει ἀμέσως γιὰ Πατέρα. Ἕνας Σας ὅμως καὶ μόνος στίχος φθάνει γιὰ ν' ἀποκαλύψῃ τὸ ἄφθαστο μεγαλεῖο τοῦ Βηλαρᾶ :

»γιὰ κάποιο ΜΕΓΑ ΛΥΤΡΩΜΟ μελλόμενο τοῦ Λόγου...«

Καὶ τί δὲν κλείνει μέσα του ὁ μόνος αὐτὸς στίχος!!! Ὁ Βηλαρᾶς εἶναι ἡ ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΗΓΗ, ἀπὸ ὅπου ἀναβλύζει ὁλόκληρη ἡ ἀναμορφωτικὴ ΓΛΩΣΣΙΚΗ καὶ ΤΥΠΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ τῆς ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ! Ὁ Βηλαρᾶς, ποῦ στέκεται ἀπάνω ἀπὸ τὶς προλήψεις καὶ τὴν τυραννίαν τῆς ρουτίνας. Κοντὰ στὴν τυραννίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, βαθιὰ αἰσθάνθηκε μιὰν ἄλλη τυραννίαν: Τὶς βαριὲς ἀλυσσίδες τῆς Συνηθείας, τῆς Δοκησιοφίας, τῆς... Ἀμαθείας, τοῦ τριμόρφου τέρατος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐκτενὲς ἐγένετο λόγος εἰς τὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματα».

Πάλλης καὶ Ψυχάρης ἀκολουθοῦν τὰ ἴχνη τοῦ Βηλαρᾶ... Σ' ἐκεῖνον ἡ ΠΡΩΤΗ ΔΟΞΑ. Καὶ εἶχε τὴ δύναμιν νὰ ἰδῇ τὴν ἀλήθειαν ζώντας ὅχι μέσα στὴν πολιτισμένη Ἀγγλία ἢ στὴν Πόλιν τῶν Φώτων, ὅπως ὁ Πάλλης καὶ Ψυχάρης, μὰ μέσα στὴ Φωλιά τοῦ Λύκου! Μέσα σ' ὅλο τὸ βάρος τῆς δουλείας, τῆς ταπεινώσεως, τῆς κατάρας! Τί εὐγενικιὰ ψυχὴ, τί ἀέτειο μάτι!

«Ποῦ φαντασία μὲ πλανᾶς, ποῦ μάγισσα μὲ φέρνεις ;»

Ὁ Βηλαρᾶς μοῦ θυμίζει τὸν Κρατύλο τοῦ Πλάτωνος, τοὺς Νομοθέτες τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τὶς ἀρχαιότατες Ἀττικὲς Ἐπιγραφές, καὶ τὴν Ἀλεξανδρινὴ Ἐποχὴ τῆς... γραμματικῆς, τῶν τόνων, τῶν πνευμάτων, τῶν φοβήτρων τῆς μαθητικῆς καὶ... φοιτητικῆς ἡλικίας. Γιατὶ—ἀπὸ τὸ πολυσύνθετο—γερνᾷ κανεὶς

χωρίς καλὰ καλὰ νὰ μάθῃ τοὺς . . . «κανόνες τοὺς ὀρθο-
γραφικούς», τὶς βαριές αὐτὲς ἀλυσίδες, ποὺ ὑπαινίσσεσθε.
Καὶ ὁ Βηλαρᾶς . . . ὁ ΠΡΩΤΟΣ λυτρωτής! Στὸ βιβλίο μου:
«Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀποκρύφου διατάξεως τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ Ἀλφαβήτου, πηγῆς ἀπάσης τῆς τῶν Ἑλλήνων φιλο-
σοφίας» ἀφιερώνω ἓνα σπουδαιότατον μέρος ἀπάνω στὸν
Κρατύλο τοῦ Πλάτωνος, ποὺ ἔδειξα ἴσα μὲ σήμερα στὰ
«Σατυρικά Γσμνάσματα» πὼς εἶναι τὸ ἀποκαλυπτικώτατο
σύγγραμμα ὅχι μόνο τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, μὰ τῆς
παγκοσμίου φιλολογίας, ὁ μέγιστος τῶν γραπτῶν γνω-
στῶν θησαυρῶν. Ἀποδεικνύω στὸ σύγγραμμα αὐτό, πὼς
ἂν ἔμεινε ὁ Κρατύλος σὲ σπουδαιότατά του σημεῖα ΑΚΑ-
ΤΑΝΟΗΤΟΣ, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι ὁ Πλάτων
γράφοντάς τον, ΔΕΝ ΕΓΝΩΡΙΖΕ ΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΤΟΥΣ ΤΟΝΟΥΣ, ἐπινοήματα τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐποχῆς.
Ἄν χάσῃ κανεῖς τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἀπὸ τὰ μάτια του,
ΔΕ ΘΕ ΜΠΟΡΕΣΗ ΝΑ ΚΑΤΑΛΑΒΗ τὸν Κρατύλο!

Μὰ μήπως ὁ Ὅμηρος ἐγνώριζε . . . ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ;
ὦ, ἡ σχολαστικὴ περίοδος! Τί κακὰ ἐπεσσώρευσε! . .
Τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς—πρέπει καλὰ νὰ
τὸ θυμούμαστε—δὲν τοὺς διαβάζουμε μὲ τὴν ἀπλότητα
ποὺ γραφτήκανε, καὶ ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτουν οἱ πανάρ-
χαιες ἐπιγραφές, . . . μὰ μὲ τοὺς τόνους καὶ μὲ τὰ πνεύ-
ματα καὶ τὰ γραμματικὰ ἐπινοήματα τῶν Ἀλεξανδρινῶν.
Τὶς δυσκολίες καὶ τὶς ἀλυσίδες δὲν μᾶς τὶς ἐκληροδότη-
σαν οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Οἱ λάτραι τῆς Ἐλευθερίας καὶ
τῆς Ἀπλότητος. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Ἐποχὴ εἶν' ὑπεύθυνος.

Ὀλότελα ὅμως ἄδικοι δὲν πρέπει νὰ εἴμαστε γιὰ
τὴν Ἀλεξανδρινὴ Ἐποχὴ. Ὁ Πλάτων πρῶτος ἀρχίζει
νὰ βάζῃ τ' ἀρχικὰ θεμέλια τῆς γραμματικῆς. Κάμει πρῶ-
τος τὴ διάκριση τοῦ ρήματος. Τοῦ παθητικοῦ καὶ ἐνεργη-
τικοῦ. Καὶ τόσες ἄλλες γραμματικὲς παρατηρήσεις. Ἐκεῖ-
νος ὅμως ποὺ μᾶς κληροδοτεῖ τὸν περισσότερο γραμμα-
τικὸ φόρτο εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, μὲ τὴ φοβερὴ του καὶ

ἀπαράμιλλη δύναμη τῆς διακρίσεως καὶ τὸ μάτι τὸ βαθύτατο ποὺ ξεχωρίζει τὶς διαφορές.

* *

Τί πρέπει νὰ γίνη; Ἰδοὺ τὸ μεγάλο καὶ δύσλυτο πρόβλημα. Ὁ Πάλλης, γράφοντας τὴν Ἰλιάδα τοῦ μὲ κεφαλαῖα γράμματα, ἔκαν' ἓνα τεράστιο βῆμα πρὸς τὴν τελικὴ ἀπολύτρωση. Καὶ πρὸς τὴν Ἀλήθεια. Γιατὶ μᾶς ἔφερε στὴν κλασικὴ ἐποχὴ, ποὺ ἔγραφεν ὁ Πλάτων, δηλαδὴ χωρὶς πνεύματα. Μὰ... ὑπάρχει ὅμως ἓνα ΤΕΡΑΣΤΙΟ ΜΑ!!! Στὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος ΕΞΥΠΕΝΟΕΙΤΟ—χωρὶς νὰ γραφῇ μὲ πνεύματα καὶ μὲ τόνους—ἡ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΦΟΡΑ. Αὐτὴ ἔκτοτε πέταξε μὲ τὶς πτέρυγες τοῦ χρόνου. Καὶ τὰ ΙΧΝΗ της, ὁ σκελετός της, τὸ ἀχνάρι της εἶναι ἡ πολυσύνθετη καὶ πονοκεφαλοσκοτούρα, ποὺ λέγεται ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.

* *

Σὲ μένα τὸν ἀνάξιο, ποὺ δόθηκε ν' ἀποκαλύψω τὴν ἀπόκρυφο διάταξη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, μοῦ ἐπιβάλλεται πιὸ δυνατὰ καὶ πιὸ ἐμφαντικὰ νὰ χαράξω κάποιες σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις.

Ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος δὲν εἶναι τῆς τύχης συνάρτημα, ἀλλὰ τῆς ΠΑΝΣΟΦΙΑΣ ΠΟΙΗΜΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑ. Δὲν εἶναι μόνο μὲ τὶς μέγιστες ἀποκαλύψεις συνυφασμένος, ποὺ μᾶς δίνουν τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν καὶ τὸ κλειδί ποὺ μπαίνουμε

«Στῶν ὅλων τὰ προβλήματα, στὰ νυχτόπλεκτα γαῖτάνια».

Ἐκτὸς τοῦ ὅτι στενὰ εἶναι συνδεμένος μὲ τὸν Ἀριθμό, καὶ συμπληροῦται μὲ τὴν Περίοδο καὶ τέλειο ἀριθμὸ 28, διαιρεῖται καὶ σὲ Τέσσερες Ἑπτάδες. Τὰ ἑπτὰ τοῦ Φωνήεντα (τὰ «Σ' ἑπτὰ») ἔχουν στενὴ συνάφεια μὲ τοὺς Ἑπτὰ Πλανῆτες, μὲ τὰ ἑπτὰ Χρώματα καὶ... τοὺς ΕΠΤΑ ΦΘΟΓ-

ΓΟΥΣ. Ὅλο τὸ ἐκπληκτικὸ Μυστήριον τοῦ Ἦχου (=Mercurius, Ἑρμῆς) καὶ... τῆς μουσικῆς, εἶναι μὲ τὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον συνδεδεμένο.

Ἀπὸ τὰ τιμιώτατα ποῦ μᾶς ἔχει κληρονομήσει ἡ Ἀρχαία Ἑλλάς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι χωρὶς ἀμφισβήτηση ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος καὶ ἡ ΔΙΑΤΑΞΙΣ του, ποῦ ΑΔΙΑΦΘΟΡΗ, μέσῳ ποιὸς ξέρεي πόσων χιλιάδων ἐτῶν, μᾶς ἔχει ἴσα μὲ σήμερα παραδοθῇ. Καὶ τώρα λοιπὸν κ' ἐγώ, δεύτερος Ψυχάρης, μὰ μὲ ἀντίθετη κατεύθυνση, ἀναφωνῶ: «Πότε θὰ μᾶς ἔρθης, Πάνσοφε Προφήτη καὶ Κάλχα, νέε Οἰδίπους! Ποῦ θὰ μᾶς ἀποκαλύψεις ΟΛΑ ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ποῦ κρύβονται μέσα στὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον; Πότε θὰ μᾶς ἔρθης γιὰ νὰ λύσης τὸ Μυστήριον τοῦ ΘΑΡΩ καὶ τὸ Κρυφιόμυστον σύμπλεγμα:

ΑΡΩ

ποῦ τὸ περικλείει;»

* *

Αὐτὸν τὸν ὠκεανὸ τῶν σκέψεων καὶ τοῦ μυστηρίου μου ἐγέννησε ὁ πολυσήμαντος στίχος Σας:

«γιὰ κάποιο μέγα λυτρωμὸ μελλόμενο τοῦ Λόγου».

Κ' ἔτσι μιὰ φορὰ ἀκόμα δικαιολογεῖται καὶ δὲ φαίνεται καθόλου ὑπερβολικὴ ἡ παρατήρησή μου, πὼς τὸ ποιητικὸ Σας ἔργο εἶναι βραχύλογον καὶ περιεκτικὸ ὅπως ἡ δυναμίτις.

* *

Ὁ Τυρταῖος ἐποίησε τοὺς δυὸ αὐτοὺς στίχους:

«Δροσάτος ἀπ' τοῦ Κίσσαβου τὴν πάχνη, ἀπὸ τῆ φλόγα
μαυρειδερός, μοσχοβολᾷς μαροῦτι καὶ θυμάρει»

ἢ ὁ Παλαμᾶς;

Μὰ μέσα στοὺς «Βωμούς» Σας, δὲ λησμονεῖτε καὶ τοὺς βωμούς, ποὺ ἀνάξια στέκονται οἱ Ψευτοπατέρες.

«Κ' εἶναι καὶ κάποιοι... Εἶναι βωμοὶ ποὺ γίνονται δὲν εἶναι —
μπορεῖ ψηλότεροι καὶ πιὸ φανταχτεροὶ ἀπὸ τούτους.

*
* *

Μὰ ἂν σεῖς στήσατε τοὺς βωμούς καὶ τοὺς ἀνδριάντες τῶν πραγματικῶν Πατέρων, ποιὸς ΑΞΙΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ θὰ κτίσῃ τὸ δικό Σας;

Ὁ Ψυχάρης κάποτε προκήρυσσε διαγωνισμοὺς γιὰ τὴν καλεῖτερη Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς. . . Καὶ δὲν εἶχε φαίνεται τὴ δύναμη νὰ ἰδῇ πῶς ἡ Γραμματικὴ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ ΕΡΓΑ. Τὴ γραμματικὴ τὴν ἔχει δημιουργήσει ὁ Ὅμηρος, καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ὑστερα ἦρθαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ Γραμματικοὶ καὶ μᾶς ἔφτιαξαν τὶς γραμματικὲς καὶ τὰ συντακτικὰ. Μὰ ἡ γραμματικὴ ὑπῆρχε «δυνάμει» στοὺς Συγγραφεῖς καὶ Ποιητάς.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ ποῦμε γιὰ Σᾶς, ποὺ δώσατε στὴ Δημοτικὴ Γλῶσσα ὅλη της τὴ δύναμη κι' ὅλη της τὴ χάρη; καὶ τὴ Γραμματικὴ, ποὺ ἀποκαλύψατε ὅλη της τὴ δυναμικότητα, πλαστικότητα καὶ τοὺς ἀμύθητους θησαυροὺς της; ποὺ μᾶς ἐνώσατε, ποὺ γενήκατε ἡ γέφυρα γιὰ νὰ χορταίνουμε τὴ δροσιὰ καὶ τὴν αὐγὴ, ποὺ βρίσκεται μέσα στὴ Δημοτικὴ Ποίησι καὶ Θυμοσοφία;

Ποιὸς ψάλτης λοιπὸν ἄξιος θὰ ψάλλῃ ἐπάξια τοὺς ἄθλους Σας; ποιὸς θὰ ἐκφράσῃ λοιπὸν τὴν πραγματικὴ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἔθνους μας σ' Ἐσᾶς, τὸν Πατέρα τῆς Νέας Αὐγῆς, τὸν ἐξακολουθητὴ τῆς ΤΙΜΙΩΤΑΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ, μέσα στό γιγάντιον ἔργον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀναζῇ ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ Η ΕΛΛΑΣ, ἡ ΚΟΡΩΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ;

*
* *

Αὐτὲς τὶ σκέψεις καὶ διαλογισμοὺς μοῦ ἐγέννησεν ἡ μελέτη τῶν «Πατέρων». Τὸ ποίημά Σας αὐτὸ ὅποιος τὸ

αίσθάνεται κατάκαρδα, άντλεϊ άπεριόριστη αϊσιοδοξία, άν-
τιλαμβάνεται δηλ. τήν άφθαστη δυναμικότητα καί ζωτικό-
τητα τής Φυλής μας, όξύνει τήν κρίση του για νά βλέπη τά
πραγματικά φωτεινά καί άξια έξάρσεως καί σεβασμοϋ,
βλέπει μέσα του νά γεννᾶται ό πόθος τής μεγαλουργίας
καί ευεργεσίας, συνηθίζει ν' άντικρύζη τήν 'Αλήθεια καί
τήν έντατικότητα τοϋ 'Αληθινοϋ Φωτός, άντλεϊ δυνάμεις
για νά πολεμᾷ κατά τής Συνηθείας, τής Ρουτίνας τής
Δοκησιοφίας καί 'Αμαθείας, καί πίσω από τοϋς Βωμούς
τῶν Πατέρων ξεχωρίζει έναν άλλον Βωμόν, παμφαή, τοϋ
όποιου ή αΐγλη υπερακοντίζει τοϋς άλλους: κι' άπάνω στο
Βωμό... τό μεγαλοπρεπή Σας 'Ανδριάντα.,.

Αυτά για σήμερα.

Α. Φ. Χ,

Πόλη 31η 'Οκτωβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Στό τελευταϊό μου τό γράμμα—πού ἔστειλα επί συστά-
σει—διερωτόμουνα ποιός θά εἶναι ό δυνατός ἐκεῖνος, πού
θά μᾶς δώση ἐπάξια τό δικό Σας τό ἄγαλμα. Καί σκεπτό-
μουν σήμερον πῶς ή Πολιτεία ἔχει ὑποχρέωση ζώντας Σας
νά στήση τόν 'Ανδριάντα Σας στόν ΚΑΤΑΛΛΗΛΟ ΤΟΠΟ.
Κέψαχνα στο νοϋ μου νάβρω τόν τόπον, ἐκεῖνο, πού θάρ-
μοζε για νά τοποθετηθῇ : 'Η θέση για Σᾶς σκέφθηκα
δέν εἶναι μπροστά στο Πανεπιστήμιο, πού για μένα δέ
συμβολίζει άλλο παρά τήν ἐτερόφωτη σοφία. "Άλλος εἶ-
ναι ό δικός Σας τόπος ! Καί τότε μοϋ ἀποκαλύφθηκε
ποϋ ἐπάξια πρέπει νά σταθῇ ό ΔΙΚΟΣ ΣΑΣ ΑΝΔΡΙΑΣ :
'Απάνω στόν 'Ιερὸ Βράχο πού μέ τόση στοργή καί ἐπιτυ-
χία τόν ὑμνήσατε στοϋς «Βωμούς» καί περισσότερο στή
«Φλογέρα τοϋ Βασιλιᾶ», καί πού δέν τόν χάνετε σ' όλόκλη-
ρη τήν Ποίησή Σας από τά μάτια Σας. Καί τίνος άλλου ό

Ἀνδριάς θὰ ταίριαζε καλύτερα ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ἰδικό Σας;
Ποιὸς ἴσα μὲ τώρα ἐτόλμησε νὰ ὑμνήσῃ τῇ Θεᾷ Ἀ-
θηνᾷ; καὶ μήπως ὁλόκληρη ἡ ποίησή Σας δὲν εἶναι
ἕνας Ὑμνος στὴ Ἀθηνᾶ, στὴ Σοφία, παράλληλα μὲ τὸν
Ἀπόλλωνα; Μήπως τέλος ὁ περιεκτικώτατος στίχος ἢ
καλύτερα στροφή:

«Τῶν ὄλων τὰ προβλήματα νυχτόπλεκτα γαῖτάνια,
Στὴν ξαστεριά, στὸ ξέφωτο, καὶ κάτω ἀπ' τὰ πλατάνια
Νὰ τὰ ξεμπλέξω ἀφῆστέ με καὶ νὰ τὰ ψάξω πέρα
Στὴν πράσινη ἀκροποταμιὰ μὲ τὸν καθάριο ἀέρα.
Εἶμαι Ἀθηναῖος· τὰ κάστρα Σου τὰ σκοτεινὰ βιβλία,
Τάκλεια· ἀπλώσου, φέρνω Σε στὸ φῶς, φιλοσοφία!
Πές μου ξανά ψιθυριστὰ σὰ φύλλο καὶ σὰν κύμα
Τοῦ γόη τοῦ δαίμονα Ἐρωτα τὸν ἔπαινο, Διοτίμα!»

(Ἀσάλευτη Ζωή. Ἑκατὸ Φωνές 88,—)

δὲ μπάζει μέσα του ὁλόκληρη τὴν Ποίησή Σας καὶ τὸ
Ἔργο Σας ἀκέραιο; μήπως ὅλη Σας ἡ ζωὴ εἶναι τίποτ'
ἄλλο παρὰ διαρκῆς καὶ ἀμετάπτωτος προσοχὴ καὶ μελέτη
τῶν Προβλημάτων τῶν Ὁλων, τῆς ἐν τῷ Παντὶ δηλαδὴ
Ἀληθείας; Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ θέμα θὰ διαλάβῃ ἡ προ-
σεχὴς μου ἐπὶ τοῦ ἔργου Σας πρώτη πραγματεία.

* * *

Ἰσα μὲ τώρα λοιπὸν ἔχω τὶς ἀκόλουθες προτάσεις
γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία: ἡ Πρώτη ἔχει διατυπωθῇ
ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Ἐμπρὸς», θὰ ἐπαναληφθῇ ὅμως
στὴν κατάλληλη στιγμή καὶ σὲ βιβλίο: (¹)

Τῇ δεύτερῃ Σᾶς τὴν ἔγραψα προχθές: Νὰ στραφῇ ἡ
προσοχὴ τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Μαθητιώσης Νεολαίας
στὰ τρία Πανεπιστήμια (αὐτὰ εἶναι ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΑΝΕ-
ΠΙΣΤΗΜΙΑ) τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ
Παλαμᾶ.

¹ Ἡ 1η πρότασις βρίσκεται στὸ τέλος τοῦ παρόντος Βιβλίου.

Καὶ ἡ τρίτη: Νὰ στηθῇ τὸ ταχύτερον ὁ μεγαλοπρεπὴς Σας Ἀνδριάς στὸν **ΙΕΡΟΒΡΑΧΟ** !

Καὶ μὲ προφητικὴ διαίσθηση Σᾶς λέγω πῶς θὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ οἱ τρεῖς μου αὐτὲς οἱ προτάσεις. Ὁ σπóρος ρίχθηκε. Ἡ δυσκολία ἦτανε στὴ σύλληψη τῆς Ἰδέας. Καὶ... θὰ καρποφορήσῃ. **ΦΩΣ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ Ἡ ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΛΛΑΣ**. Κι' ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη δικοὶ μας καὶ ξένοι θὰ ἔχουν μπροστὰ τοὺς τὸν Ἀνδιάντα Σας τὸ φωτοδότη καὶ οὐρανοδείκτη. Καὶ μέσα Σας στὸ ἔργο ἀποκαλύπτεται πάνοπλος καὶ ἀπαστράπτουσα ἡ Θεὰ Ἀθηνᾶ.

* * *

«Σὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις» ἀπεκάλυψαν τὸν Προφήτην Παλαμᾶν καὶ τὸν Θεράποντα τοῦ Ἀπόλλωνος.» Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθεια» θ' ἀποκαλύψῃ τὸν **ΑΘΗΝΑΙΟΝ ΠΑΛΑΜΑΝ**, τὸν λάτρεν καὶ θεράποντα τῆς Ἀθηνᾶς.

* * *

Μὰ τῶρ' ἄς μπῶ σὲ ἄλλον εἰρμὸν σκέψεων: Ὅσο προχωρῶ στὴν ἀνάγνωση καὶ μελέτη τῶν «Βωμῶν» τόσο κι' ὁ θαυμασμός μου γι' αὐτό Σας τὸ ἔργο αὐξάνεται. Μοῦ θυμίζουν οἱ «Βωμοί» Σας τὸ γιγάντειον ἔργο τῶν Παράλληλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου. Ὅ,τι τὸ θεότερο καὶ ἄξιο προσοχῆς, θαυμασμοῦ καὶ μελέτης ὑπάρχει σὲ μιὰ ζωὴ ἐνός Ἡρώα ἢ μιᾶς Ἰδέας, τὸ ζωγραφίζετε καὶ συγκεντρώνεται τὴν προσοχὴ τοῦ Ἀναγνώστη, γεννῶντας στὴν ψυχὴ του τὸ θαυμασμό, ποὺ δυναμώνει τὴν ψυχὴ καὶ προτρέπει πρὸς τὰ βέλτιστα. Μὲ τί δύναμη, μὲ τί τέχνη, μὲ τί πρωτοτυπία! **ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ** πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὸ φῶς, τὴν ἀρετὴν εἶναι ὁ κύριος χαρακτήρ τῶν «Βωμῶν». Ναί, ὅσοι ἔχουνε τὴν Τέχνη καὶ τὴν Ἐπιστήμη ἔχουν τὴ Θρησκεία: καὶ προκαλοῦν τὸ θαυμασμό

τοῦ προσεκτικοῦ καὶ τῇ λατρείᾳ. Ὁ Ἀναγνώστης τῶν «Βωμῶν» εἰσέρχεται κατὰ ταῦτα στὸ Ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ συμβόλου τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Οἱ «Βωμοί» Σας εἶναι μία ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΑ !

* *

Στρέφω τώρα τὴν προσοχή μου πρὸς τοὺς δικούς μας Διανοουμένους. Σᾶς ἔγραψα τὴν ἐντύπωσή μου, πὼς ΚΑΝΕΝΑΣ ἴσα μὲ σήμερα δὲν ἀπησχολήθη ΣΟΒΑΡΑ μὲ τὸ Ἔργο Σας. Δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα γι' αὐτό. Ἔχω κάμει ἐν προκειμένῳ τὶς ἀκόλουθες σκέψεις: μήπως τὸν Σωκράτη τὸν κατάλαβαν, ἐφόσον ζοῦσε; «Οὐδεὶς προφήτης ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι». Φορᾶτε καὶ Σεῖς σάρκα, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Καὶ δὲν μπορεῖ τὸ μάτι τῶν Δοκησισόφων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀποτελεῖται ὁ μεγαλείτερος ἀριθμὸς τῶν διανοουμένων, πίσω ἀπὸ τὸ σῶμά Σας ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν πραγματικὸ Παλαμᾶ, τὸ σπινθηροβόλο Πνεῦμά Σας, τῇ ΜΕΓΑΛΟΦΥΪΑ. Ἡ μυωπία δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ξεχωρίσῃ τὸ ἄπλετον Φῶς.

Μὰ τὰ Ἔργα Σας διακηρύσσουν στεντορίως ποίος εἴσθε... Χρειάζεται ὅμως ὀπλισμὸς καὶ κόπος νὰ ἐννοηθοῦν. Οἱ περισσότεροὶ ΔΕΝ ΤΑ ΕΝΝΟΟΥΝ. Μικροὶ ὅμως καθὼς εἶναι δὲν τολμοῦν νὰ διακηρύξουν τὴν ΑΔΥΝΑΜΙΑΝ νὰ Σᾶς καταλάβουν. Γιατὶ θὰ πέσουν μικροί. Θ' ἀποδειχθῇ δηλαδὴ ἡ δοκησιοσοφία των. «Διάβολε, θὰ λέγουν μέσα των μερικοὶ ἐπίσημοι· μᾶς βγῆκε κι' αὐτὸς ὁ Παλαμᾶς καὶ μᾶς βάζει σὲ δύσκολη θέσῃ. Δὲν τὸν καταλαβαίνουμε, παρ' ὅλη μας τὴ Σοφία, τὰ Διπλώματα μας, τοὺς Τίτλους μας. Μᾶς ἔβαλε τὰ γυιαλιά. Τί πρέπει νὰ κάνουμε; Νὰ τὸν ἐρμηνέψουμε δὲ μποροῦμε, γιατί δὲν τὸν καταλαβένουμε. Τί νὰ κάνουμε;...»

Καὶ κάτι μοῦ λέγει πὼς καὶ μένα θὰ μ'ἔχουν οἱ τέτοιοι στὴ μπούκα τοῦ τουφεκιοῦ. Γιατὶ τέλος κατέβηκα μὲ θάρ-

ρος καὶ τοὺς ἀπέδειξα τὴν ἀδιαφορία τους. Τὴν κατα-
πρόδοση τῶν καθηκόντων των ἀπέναντι τοῦ οὐρανογεί-
τονος Ἔργου Σας. Δὲν προδίνουν μόνον Ἑσᾶς, προδίδουν
τὰ καθήκοντά τους καὶ ὑπεράνω ὅλων . . . τὴν ΕΛΛΑΔΑ !
Σὰ μαστίγιο κατὰ τῆς ἀδιαφορίας των καὶ τῆς ΔΕΙΛΙΑΣ
των ἔπесαν τὰ «Σατυρικά».

Τί ἔπρεπε νὰ κάμουν ; Ἐπρεπε νὰ βάλουν κατὰ μέ-
ρος τὴ ντροπή· καὶ νὰ Σᾶς ἀνακηρύξουν τὸν ΚΑΘΗ-
ΓΗΤΗ ΤΩΝ. Νάρθουν δηλαδή κοντά Σας καὶ νὰ Σᾶς
παρακαλέσουν νὰ τοὺς ἐξηγήσετε τὰ σημεῖα ποὺ δὲν κα-
ταλαβαίνουν. Μὰ . . . θάπεφταν μικροί. Καὶ ἡ δειλία τοὺς
ἔφαγε. Γιατὶ τοὺς ἔδειξε μικρότερους καὶ μηδαμινούς.
Μήπως βρίσκει κανεὶς εὐκόλα τιμιώτερο φῶς, ἀληθινώ-
τερο, ἀπὸ τὰ ἔργα Σας ; Καὶ μήπως δὲ θὰ κάνανε καλύ-
τερα ἂν προσπαθοῦσαν νὰ Σᾶς καταλάβουν, νὰ φωτι-
σθοῦν οἱ ἴδιοι, καὶ . . . ΝΑ ΦΩΤΙΣΟΥΝ.

Δὲν ἐτόλμησαν νὰ ὁμολογήσουν τὴ Δοκησιοφία
των. Δὲν προσπάθησαν νάρθουν κοντά Σας νὰ φωτί-
σθοῦν. Καὶ ἔτσι κατεπρόδωσαν τὸ καθήκον των καὶ ἀπέ-
ναντι τοῦ ἑαυτοῦ των, καὶ ἀπέναντι τῆς Πολιτείας.

Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ὁ ταπεινός :—ΔΙΑΚΗΡΥΣΣΩ ΤΗΝ ΜΗ-
ΔΑΜΙΝΟΤΗΤΑ ΜΟΥ, ΚΑΙ ΑΜΑΘΕΙΑ ΜΟΥ. Καὶ Σᾶς
βροντοφωνῶ :—ΣΕ ΠΟΛΛΑ, ΣΕ ΠΛΕΙΣΤΑ ΜΕΡΗ δὲν
μπορῶ νὰ ἔρθω στὸ φῶς, ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ
στίχο Σας. Καὶ Σᾶς παρακαλῶ, Σᾶς ἱκετεύω νὰ μοῦ δώ-
σετε τὸ κλειδί, νὰ μὲ ὁδηγήσετε στὴν κατανόηση. Εἶμαι
σάν τὸ παιδί ποὺ ρωτᾷ κάθε φορὰ ποὺ δὲν καταλαβαίνει
τὸν πατέρα του, τὴ μητέρα του. Καὶ ζητῶ τὴ διαφώτιση
αὐτὴ γιατί εἶμαι πεπεισμένος πὼς θὰ ὠφεληθῶ, γιατί ξέρω
πὼς εἶσθε ὁ ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΩ-
ΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ. Οἱ ἄλ-
λοι ὅμως κοιμοῦνται τὸν ὕπνο τῆς Δοκησιοφίας καὶ
τοῦ Κομματισμοῦ. Στρέφουν ὅλες των τίς σκέψεις καὶ
ὅλη των τὴν προσοχὴ στὰ Εἰδωλα. Καὶ φαντάζονται
τὴ σωτηρία νὰ τοὺς ἔρθῃ ἀπὸ τοὺς Ἀνίκανους. Μυωπά-

ζουν. Καὶ χάνονται στὰ πάθη τοῦ κομματισμοῦ καὶ τῆς φαγωμάρας. Καὶ προσκυνοῦν τὰ εἰδωλα ἀπ' τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδι. Καὶ οὔτε στὸν ὕπνο τους βλέπουν ποιὸς εἶναι ὁ μέγιστος τῶν εὐεργετῶν των καὶ ὁ πραγματικὸς ΕΘΝΟΣΩΤΗΡ.

Καὶ γι' αὐτὸ πολλές φορές ἐπιθυμῶ νάρθω κάτω στὴν Ἀθήνα καὶ γιὰ τὸ γνωστὸ Σας λόγο τῆς συνεργασίας μαζί Σας ἀπάνω στὸ Ἔργο Σας τὸ ταχύτερο, ἐπειδὴ ἄγνωστος ἢ Μοῖρα· καὶ γιὰ νὰ ἐκφράσω μὲ τὴν πέννα καὶ διὰ ζώσης μερικὲς ἀλήθειες, ποὺ θὰ μὲ πνίξουν ἂν μένουν μεσὰ μου ἀνείπωτες. Θὰ προσπαθῆσω δηλαδὴ μόλη τῇ δύναμει, ποὺ αἰσθάνομαι μέσα μου, ναποσπάσω τὴν προσοχὴ ἀπὸ τὰ εἰδωλα καὶ ἀπὸ τὴ χιμαίρα, νὰ στρέψω τὸ μάτι τῆς Πολιτείας πρὸς τὸ Φῶς, πρὸς τὴν Ἀγάπην, πρὸς τὴ Θυσίαν, ποὺ ἀντιπροσωπεύετε Σεῖς μὲ τὴ Ζωὴ Σας (ποὺ τὴν ἀφιερῶσατε καὶ τὴν ἐθυσιάσατε ὅλη γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀλήθειαν) καὶ μὲ τὸ Ἔργο Σας. Τὰ «Σατυρικά Γυμνάσματα» καὶ ἡ «Σωκρατικὴ Παράδοσις» εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα, ὁ πρῶτος θεμέλιος λίθος. Δὲ θ' ἀργήσουν καὶ αἱ ἄλλαι ἐνέργειαι καὶ ἔργα ν' ἀκολουθήσουν. Καὶ αὐτά μου τὰ γράμματα ποὺ Σᾶς γράφω θὰ δημοσιευθοῦν (ἂν καὶ Σεῖς δώσετε τὴν ἐπίνευσιν καὶ συγκατάθεσίν Σας) σὲ ἰδιαιτέρο τόμο. Καὶ πόσο θὰ εἶμαι εὐτυχὴς ἂν κατορθώσω τὴ συμπλήρωσιν τοῦ διερμηνευτικοῦ μου σκοποῦ ἀπάνω σ' ὅλο Σας τὸ Ἔργο μὲ τὴ διαρκὴ Σας παρακολούθησιν καὶ φροντίδα.

Καὶ ὅταν σκέπτομαι τὴν ἐγκληματικὴν ἀδιαφορίαν καὶ τύφλωσιν τῶν... Τεταγμένων ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ τὴν διάδοσιν τῶν Φώτων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων : Οἱ... ἀκατάδεχτοι ! Καὶ καταπιάνονται μὲ ὅλες τὶς μικρολογίες καὶ ἀνοησίες, καὶ ἀγνοοῦν τὸν Παλαμᾶ ! Τὸν ἀντιπαρέρχονται περιφρονητικά ! Δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ καταλάβουν τὸ θαῦμα, τὸ νέο σταθμὸ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος... Ὁ, τὴ μεγάλη Προδοσία ! Σᾶς πρόδωσαν γιὰτὶ Σᾶς κρίνουν ΔΙΧΩΣ ΝΑ ΣΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣΟΥΝ. Ἴσως

ἐγὼ πρῶτος κάπως συστηματικὰ ν' ἄρχισα τὴ μελέτη καὶ τὴν κριτικὴν στὸ ἔργο Σας. Μὰ ὁμολογῶ, μὰ τὴ διακηρύσσω τὴ σμικρότητά μου μπροστὰ σὲ Σᾶς, τὸν κολοσσὸ τῆς σκέψεως, τοῦ βάθους, τῆς πολυμαθείας. Μὰ μοῦ φαίνεται πὼς ὁ πραγματικὸς ἐρμηνευτὴς ἀπὸ κεῖ πρέπει ναρχίσῃ : ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν, δηλαδή, τῆς ταπεινότητός του καὶ τῆς ἀδυναμίας του. Ἄλλως, δοκησίσοφος αὐτός, θὰ παρέλθῃ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς ποιήσεώς Σας, ἀπὸ τὸ φόβο του... μήπως «πέση» στὴν ὑπόληψη τοῦ κόσμου, μήπως μειωθῇ ἡ ἐκτίμηση τοῦ κόσμου γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὴν ὑποθετικὴν του σοφίαν.

Ἄχ, ἡ Δοκησισοφία!.. Πόσον εἶναι μωρὰ, ἄτολμος, δειλή ! Ἐνῶ εἶχεν ἐπὶ 50 καὶ πλέον ἔτη μπροστὰ τῆς τὴν Πηγῇ, τὸ Φῶς, τὸν ΟΙΔΙΠΟΔΑ, ΔΕΝ ΕΤΟΛΜΗΣΕ ΝΑ ΣΑΣ ΠΛΗΣΙΑΣΗ καὶ ζητήσῃ τὴν λύσιν τῶν αἰνιγμάτων, ποὺ ὑπόσχονται τὴν σωτηρίαν ! Ἀσυνήθιστοι στὸ θάρρος, στὸν κόπο, στὴ σκέψη, ἀντιπαρέρχονται τὸ Ἔργο Σας...

Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μοῦ δώσετε στίς γενικὲς γραμμὲς του, τὸ σχέδιο καὶ τὴν κύρια Ἰδέαν τῶν Βωμῶν :—Στὸ πρῶτο βιβλίον δὲ βλέπω καλὰ-καλὰ τὴ λογικὴ διαδοχὴ. Τὸ πρῶτό Σας Ἄγαλμα, ἡ Ἀντιόπη, θὰ ἀντιπροσωπεύῃ τὰ τιμιώτατα : τὴν σεβαστὴν μοι Σύζυγόν Σας. Οἱ προτασσόμενοι στίχοι «Μὴ ρωτᾶς...» (Πεντασύλλαβοι) δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πὼς συνδέονται με ὅλο τὸ ποίημα.

Ἔρχομαι τώρα στὴ «Χώρα ποὺ δὲν πεθαίνει». Πρέπει νὰ ἐπαναλάβω τὸ θαυμασμό μου γιὰ τὴν πρωτοτυπία τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς ἐκάστοτε τῶν θεμάτων ; Σὲ κάθε σελίδα, σὲ κάθε θέμα, σὲ κάθε στίχο συναντᾷ κανεὶς τὴν πρωτοτυπία καὶ τὴ μεγαλοφυΐαν συνεχῶς ἐκδηλουμένην πανσθενῇ καὶ φωτοβόλον. Δὲν καταλαβαίνω καλὰ-καλὰ τὸν συνειρμόν, τὴν λογικὴν συνέχειαν ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἀντιόπη· τὴ θέσιν των μέσα στοὺς Βωμούς. Οὔτε τὴν ἀφιέρωση τὴν πολυκατάλαβαν ἀπὸ τῆς αὐτῆς

πάντοτε απόψεως τοῦ σχεδίου καὶ τῆς συνεχείας. Ἡ ἀφιέρωση σὲ ποιὸν γίνεται ; στήν πικρότατη ψυχῇ, τίνος ; τῇ δικῇ Σας ;

Ἔρχομαι στὸ Χινόπωρο. Καὶ πάλι δὲ βλέπω καλὰ τὸν εἰρμόν, τῇ θέσῃ του μέσα στὸ πρῶτο Βιβλίο καὶ στοὺς «Βωμούς». Μέσα σ' ὅλο τὸ ποίημα αὐτὸ ξεχωρίζει τὸ δίστιχο :

«Μὴν ἀγαπᾶς, τὶ ὁ ἔρωτας σκλαβώνει· θάμαζε!
Ὁ θαυμασμὸς μᾶς μεγαλώνει!»

Ἀπὸ τῇ μιᾷ μεριᾷ βλέπω τὸ κάλλος τῆς Φύσεως ποὺ ἐξυμνεῖτε μὲ τόση δύναμη, στὴ στιγμὴ ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ ὁ Χειμῶνας. Καὶ ὅλα τὰ μάγια τοῦ Πανός, ποὺ μᾶς προσκαλεῖ στὴ ΣΑΡΚΙΚΗ ΑΓΑΠΗ. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν Κόσμο τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Τέχνης, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ στίχος :

«μαργαριταροστέφανους τοῦ κόπου καὶ τοῦ ἀγῶνα,
καὶ τὸν ἐργάτη στὴ δουλειὰ καὶ τὸν τεχνίτη στὸ ἔργο».

Ἀπὸ τὸ θαυμασμὸ πρὸς ἄτομα καὶ πράγματα πνευματικὰ βγῆκαν οἱ Βωμοί. Γιατὶ ὁ θαυμασμὸς μᾶς μεγαλώνει, «τρέφει τῆς ψυχῆς τὸ πτέρωμα» — μὲ Πλατωνικὲς φράσεις.

Ἔρχομαι τώρα στὸ Δεύτερο Βιβλίο :

Ὅ,τι τὸ ἀσύγκριτο οἱ «Ἀγέννητες Ψυχές». Μοῦ γεννᾷ κόσμους ὅλους. Καὶ τί δὲ μοῦ θυμίζει ! Πρῶτα-πρῶτα τὴν ΠΗΓΗ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ. Τὴν Πρώτην Αἰτίαν. Τὸ... Ἀγαθόν, ποὺ εἶναι πρεσβύτερον τοῦ Νοῦ. Τὸ Ἀγαθόν, δηλαδὴ τὴν... ΚΡΥΦΙΟΜΥΣΤΟΝ ΣΙΓΗΝ. Νοῦς εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Ἐκφρασις. Τὸ Ἀγαθόν εἶναι ἡ Σιγή.

«Ὅ,τι ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται καὶ βλέπει ἡ καρδία
δὲν λέγει ἡ ἀνθρώπινος καὶ μικρολόγος γλῶσσα».

Ὁ Νοῦς εἶναι τὰ δύο : — ἐν ταυτῷ τὸ νοοῦν καὶ τὸ νοούμενον. Τὸ Ἀγαθόν εἶναι τὸ Ἐν ! Πέραν νοῦ καὶ νοήσεως, ἄνωτερον παντός λόγου καὶ ἐκφράσεως.

Δὲ μπορῶ νὰ μὴ Σᾶς μιλήσω καὶ σήμερα γιὰ τὸ

Βιβλίον μου:—«Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀποκρύφου διατάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, πηγῆς ἀπάσης τῆς τῶν Ἑλλήνων Φιλοσοφίας». Ἐχω ἀφιερῶσει σαυτὸ δύο κεφάλαια: τὸ ἓνα, στὴ Σιγῇ. Τὸ δεύτερο, στὸ Λόγο. Σᾶς γράφω αὐτὰ γιὰ νὰ Σᾶς ἀποδείξω μὲ τί ἡδονὴ ἐμελέτησα ἐπανειλημμένος τὸ ὑπέροχό Σας αὐτὸ ποίημα. Μὰ πρέπει νὰ προσθέσω καὶ κάτι ἄλλο:—Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ ἔκφρασις. Ἡ Σπάρτη, ἡ μυστηριώδης Σπάρτη, ἡ Σιγῇ.

Ἡ Ἑλένη — ἡ ἀνώτατη ἔκφανσις τῆς Καλλονῆς, ἂν δὲν ἀπατῶμαι—ἔρχεται συχνὰ στὴν Ποίησή Σας.

Βλέπω παντοῦ πὼς εἴσθε εἰσηγμένος σὲ πολλὰ μυστικὰ τῆς Μαγείας καὶ τοῦ Ἀόρατου Κόσμου. Ποιὲς εἶναι οἱ τρομερὲς Μητέρες; Μήπως αἱ Ἑρυννύες; Ὁ μαῦρος ὁ Ἀρνητής; μήπως εἶναι τῶν μάγων «οἱ ὑπηρέται τοῦ ἀόρατου κόσμου» ποὺ στὸ τέλος τρῶν τοὺς μὲ τὴν Μαύρην Μαγείαν καταγινομένους; ἢ μήπως ὁ Διάβολος, ὁ μέγας Ἀρνητής;

Θαυμάζω τὴν κατάταξιν ποὺ κάνετε:—πράγματι ὁ Οἶστρος ΔΕΝ ἀνήκει εἰς τοὺς θεοὺς, ἀλλ' εἰς τοὺς δαίμονας.

Σταματῶ σήμερα ἐδῶ. Φοβοῦμαι μήπως Σᾶς κουράζει ἡ πολυλογία μου καὶ ἡ ἐξέτασις ἡ λεπτεπίλεπτος. Ἄν εἶναι καὶ Σᾶς κουράζω, γράψτε τό μου καθαρὰ καὶ ξάστερα.

Σᾶς ἐσωκλείω καὶ τὸ ἀντίγραφον τοῦ γράμματος τοῦ κ. Eugène Clément.

Μὲ ὅλη μου τὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην

A. Φ. Χ.

Nice, le 18 Octobre 1933

Cher Monsieur,

Je viens vous remercier de l'envoi de votre remarquable ouvrage sur «Les Thèmes Satiriques de Costis Palamas et la Tradition Socratique». Je l'ai lu avec le plus

vif intérêt, comme tout ce qui touche à la Grèce en général et à son grand poète moderne en particulier.

Vous avez singulièrement élargi et approfondi votre sujet. Vous y avez fait entrer toute la philosophie grecque dans son imposante continuité et dans sa parfaite unité :— Homère, Orphée, Archiloque, Socrate, Platon, Xénophon, Aristote, Plutarque, Proclus, jusqu'à Palamas, en qui revivent toutes ces grandes figures de réformateurs, d'éducateurs, de prophètes. Vous montrez que ce courageux penseur continue l'enseignement de ses immortels devanciers. Comme Socrate, il s'insurge contre la routine, le préjugé, les mensonges, la fausse science et la présomption. Comme Socrate, il engage ses concitoyens à se connaître eux-mêmes, leur ignorance et leur corruption, au moyen de l'enquête (ἔλεγχος). C'est l'esprit Apollonien (νοῦς) qui le dirige. Admirable poète certes, mais aussi bienfaiteur—méconnu—de son pays. «Il est le pont, dites-vous, qui unit la Grèce antique à la moderne... Il est une des plus imposantes figures de notre histoire nationale... C'est un colosse de pensée, de sagesse, de science, de courage, de franc-parler». Le mérite de cet écrivain génial explique votre enthousiasme, que quelque personnes trouveront peut-être excessif. Quoi qu'il en soit, on doit admettre que c'est un nom promis à l'immortalité.

J'admire votre érudition si étendue en ce qui concerne la philosophie antique et particulièrement la philosophie socratique et platonicienne. Mais j'admire plus encore l'élévation constante de votre pensée et la haute moralité qui se dégage de votre livre.

La composition gagnerait peut-être à être plus condensée, certains développements pourraient être abrégés, certaines redites supprimées. Je conviens cependant que cette abondance est souvent instructive pour le lecteur. Ce que je regrette vraiment, c'est l'absence d'une table des matières, qui faciliterait les recherches et mettrait en lu-

mière te plan de l'ensemble. Voulez vous me permettre d'ajouter que, malgré quelques observations de détail qui me paraissent justes, je ne saurais partager votre opinion sur la légitimité de la καθαρεύουσα comme langue nationale. La diglossie est une anomalie préjudiciable à la vie intellectuelle du pays.

Veillez agréer, Monsieur, avec mes félicitations pour votre travail si original et si solide, l'expression de ma profonde estime et de ma vive sympathie.

E. CLÉMENT

Πόλη, 5 Νοεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Ἐσώκλειστα θὰ βρῆτε γράμμα τοῦ γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας τῆς Σουηδίας : ἐπειδὴ εἶναι ἴσως δυσκολοανᾶγνωστο, Σᾶς τὸ ἀντιγράφω μὲ τὴ γραφομηχανή :

Svenska Akademien

Stockholm

25. Okt. 1933

Herr Antuan F. Halas

Meinen besten Dank für das Buch über Kostis Palamas, das Sie die Güte gehabt mir zu übersenden.-Hochachtungsvoll.

Per Hallstran (Sekretär der Akademie).

Χθὲς εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ διαβάσω τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Ἡλιογέννητης στοὺς «Βωμούς». Μοῦ φαίνεται πῶς τὸ Ἐβδομο Βιβλίον τῶν «Βωμῶν» ἀποτελεῖ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ ὅλου Σας Ποιητικοῦ ἔργου. Καθὼς καὶ τὸν ΑΝΩΤΑΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟ. Κ' ἔτσι σιγὰ-σιγὰ πὶὸ καθαρά μοῦ ξετυλίγεται τὸ σχέδιον τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ Συμβολισμὸ Βιβλίου μου.

Οἱ τέσσαρες ἀκρογωνιαῖοι Λίθοι, ποὺ με ὁδηγοῦν πάντοτε στὶς μελέτες μου καὶ στοὺς διαλογισμούς μου, εἶναι

ἡ περίφημος καὶ πολυλάλητος ΤΕΤΡΑΚΤΥΣ τοῦ Πυθαγόρου, ποῦ τὴν ἔχει ἐξυμνήσῃ ὁ Λύσις στὰ Χρυσᾶ Ἔπη :

«Ναὶ μὰ τὸν ἀμετέρεα ψυχᾷ παραδόντα ΤΕΤΡΑΚΤΥΝ,
ΠΑΓΓΑΝ ἀενάου ΦΥΣΕΩΣ...»

Καὶ ὅσο πληρέστερα μελετῶ τὸ ἐκφαντορικό Σας Ἔργο, τόσο καὶ βλέπω καθαρώτερα πόσο βαθιὰ ἔχετε μπῆ στο Μυστήριό τῆς Τετρακτύος. (Ὑλῃ, Ψυχῇ, Νοῦς, Ἀγαθόν).

Ἦτανε γιὰ μένα σήμερα τὸ πρωῒ μιὰ ἐξαιρετικὴ χαρὰ ἡ μελέτη τοῦ Ἑκτοῦ Βιβλίου τῶν «Βωμῶν» :—«Νέοι Ἀνάπαιστοι καὶ Ἰαμβοί». Σᾶς ὁμολογῶ πῶς δὲν κατάλαβα τὸ τόπο τους στὸ σχέδιο τῶν «Βωμῶν», καὶ Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσετ' ἐξηγήσεις. Μὰ θαύμασα καὶ χόρτασα τίς βαθειὲς ἔννοιες, ποῦ κρύβονται στὰ 41 πολύτιμα αὐτὰ μαργαριτάρια. Καὶ τόσοσ μεγαλῆτερος ὁ θαυμασμός μου, γιατί βρῆκα πόσο βαθιὰ μπήκατε στὸ νόημα καὶ στὴν οὐσία τῆς Ὑλῆς. Οἱ ἀκόλουθοί Σας στίχοι θάλεγε κανεὶς πῶς εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ «Ἱεροῦ Λόγου» περὶ Ὑλῆς τοῦ Πυθαγόρου :

— 24 —

«Ὑλῃ τοῦ κόσμου, ἃς δείχνεσαι
πῶς ἀνεργῇ κοιμᾶσαι!
Ὅλο χορεύεις, δύναμη.
ΕΣΥ καὶ ΤΑ·Υ·ΛΟ θάσαι

Τοῦ ἀπείρου ἀνεμοστρόβιλε,
τοῦ ἀχτιδόβολου βρῦση,
φωτοθάλασσα, πλάστης σου
Θεός, ὁ αἰθέρας, φύση!

Οἱ λύρες βρέφη ἀγνάντια σου,
ἄπλερη ἡ Τέχνη ἐμπρός σου,
Οἱ ὄνειροπλέχτες ἄπραγοι
ἢ Ἐπιστήμη, Ὅμηρός σου».

Ἐγώ, ποῦ ἰδιαιτέρως κατέγινα μὲ τὴν Κοσμογονία καὶ τὴν Ἀνθρωπογονία, βάση τῆς μελέτης μου βάζοντας τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος (καὶ ἰδιαίτερα τὸν Τίμαιο) καὶ τὰ ἀποκαλυπτικώτατα καὶ περιεκτικώτατα τῆς H. P. Bla-

vatsky — οἱ δυὸ αὐτοὶ Γίγαντες μᾶς ἀποκαλύπτουν πληρέστατα τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν, σαφέστερα καὶ ἀναλυτικώτερα ἢ δεύτερη — τρίβω τὰ μάτια μου ὅσο προχωρῶ μὲ τὴ μελέτῃ τοῦ Ἔργου Σας. Καὶ διερωτῶμαι καὶ Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσετε ἐξήγησις:—ποιὸς Σᾶς εἰσήγαγε στὰ Μυστήρια τῆς Κοσμογονίας, τῆς Ἀνθρωπογονίας, στὴ Μαγεία, στὰ Ὑπερκόσμια; Πολλὰς φορές καὶ γὼ ἔχω δοκιμάσει τὸ ἄνοιγμ' αὐτὸ τῶν παραθύρων, ποὺ ὑπαινίσσεσθε στοὺς ἀκόλουθους στίχους, ΤΡΙΣΜΑΚΑΡΙΣΤΟΣ ἐκεῖνος, ποὺ εἶχε τέτοια τύχη:

— 36 —

Εἶδα ὄνειρο· Παράθυρο
μ' ἄνοιξαν κάποιοι μάγοι
πρὸς τὰ χρυσὰ ἀκροοῦρανα,
πρὸς τὰ μαβιὰ πελάγη.

Μὰ ἐκεῖ γιορτὴ ποὺ χαίρομουν
τὴν πλάση τὴ μεγάλη,
τὸ παράθυρο κλείστηκε,
κί ὁ τοῖχος ἦρθε πάλι.

Καὶ σὰ νὰ μὲ ξεχάσανε,
σάμπως γιὰ καταδίκη,
μὲ τὸ χτιστὸ παράθυρο
χτίσαν καὶ μένα. ὦ Φρίκη.

Καὶ τοὺς ξέρω τοὺς Μάγους, ποὺ ἀνοίγουν αὐτὰ τὰ παραθύρια.

Τὸ Ἔκτο τὸ Βιβλίον μαζὺ μὲ τάλλα, μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ δεύτερο μέρος τῆς Τετρακτύος, τὴν Ψυχὴ: τὴν ἔννοιάν της, τὴν ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ: — Καὶ θαυμασία ἡ φράσις τοῦ Μάρκου Ἀντωνίνου: — «Ἐση πότ' ἄρ', ὦ Ψυχὴ, ἀγαθὴ, καὶ ἀπλὴ, καὶ μία καὶ γυμνὴ, φανερωτέρα τοῦ περικειμένου σοι σώματος;» Καὶ ἀπαντᾷτε, καὶ στὴν ἀπάντησίν Σας μᾶς ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρο τὸ εἶναι, θάλεγα τὸ «τί ἦν εἶναι» τῆς Ψυχῆς:—

«Ψυχή,—πότε δλοφάνερη,
γυμνή, ἀγαθή, ἀπλή, μία ;
—Ποτέ, κορμὶ παράδαρμα,
καὶ ψυχὴ τρικυμία.

Ἡ ψυχὴ μου ἴσκιοι ἀρίφνητοι
κρυφοί, λαχτάρα, ζήλια,
βαργεστισιά, τὸ ξέγνοιασμα,
ἡ ἀμφιβολία, ἡ δείλια,

περηφάνια, μίση, ἔρωτες,
ἀστένιες, θυμοί, πόνοι
τὴ δένουν εἶναι κρούσταλλο,
τὴ λιώνουν εἶναι χιόνι.»

Ναί, αὐτὴ εἶναι ἡ Ψυχὴ, σύμφωνα μὲ «Τὴν μεγίστην
Ἀποκάλυψιν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος,» τοῦ Πλουτάρχου :
πάθος, τρικυμία, ἀκαταστασία !

Ὡστε τὸ Ἐκτο Βιβλίον σκοπὸ τοῦ ἔχει νὰ κάνῃ Βωμὸ
στὴν Ψυχὴ, στόνειρο καὶ στὸ πάθος ; ἢ δὲν κατάλαβα
καλά ;

Μὰ ἄς ἔρθουμε στὴν ἀνώτερη Δυάδα τῆς Τετρα-
κτύος. Στὸ νοῦ καὶ στὸ Ἀγαθό. Εἶναι λοιπὸν ἄλλο τί-
ποτε ἢ Ἑλιογέννητη, ἀπὸ τὸν ἀνώτατο συμβολισμό τοῦ
Νοῦ, μὲ ὅλα τὰ κάλλη, ποὺ τὸν κάμουν τόσο ἐπέραστο ;
Ἑλιογέννητη, Ἑλένη, Νοῦς, Ἀπόλλων, μοῦ φαίνονται
ταυτόσημα στὴν ποίησή Σας.

«Καὶ οἱ προφῆτες κυνηγάτορες
τῶν μεγάλων μυστηρίων
θὰ εἶδαν καὶ θὰ γρίκησαν
σὲ ΟΡΑΜΑΤΩΝ ΕΑΦΝΙΣΜΑ
πῶς τὰ κορφοβούνια ταπεινὰ
γέρνουν χαιρετίζοντας,
πῶς καλοτυχίζουν οἱ ἄετοὶ
κάποια κάποια ΜΕΤΩΠΑ, Ἀνθρώποι !»

«Καὶ τῶν μυστηρίων τῶν τρανῶν
οἱ προφῆτες κυνηγάτορες
τοὺς χοροὺς τῶν ἀβυσσοκόσμων
καὶ τὶς ΑΡΜΟΝΙΕΣ τῶν ἡλίων

θα εἶδαν καὶ θα γρίκησαν
σὲ ὁραμάτων ξάφνισμα
σὰ χοροὺς καρδιῶν καὶ στοχασμῶν,
σὰν τραγούδι ποὺ ἔβαλε
μέσα του ἑνας ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΘΕΟΣ
λόγια ἀπὸ μιὰ γλῶσσα ἀνθρώπινη!»

... Καὶ φλογέρας γλυκολάλημα ἄκουσα
νὰ ξυπνᾷ στὸ εἶναι μου ἑνας ΝΟΥΣ ...

Καὶ κατόπιν ἔχουμε τὴν Ἑλιογέννητη ποὺ μὲ αἰνί-
γματα καὶ μὲ συμβολισμοὺς ἀποκαλύπτεται :

«Καὶ εἶμ' ἐγὼ ποὺ ἀλυσωδένω κόσμους
καὶ τοὺς σέρνω ἀπὸ κοντά μου.
Παραιτοῦν τὰ βασιλόπουλα
τὰγαθὰ τῶν παλατιῶν
κι' ὅλες τὶς ἀγάπες τῶν κυράδων
κι' ὅλα τὰ λιβάνια τῶν λαῶν,
κ' ἓνα δρόμο ἀρχίζουν, καὶ ὅλο πᾶνε,
πᾶνε γιὰ τὸ ΜΑΓΙΟΒΟΤΑΝΟ,
πᾶνε γιὰ τὰ θάνατο ΝΕΡΟ,
γιὰ τὸν ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΟ ΛΙΘΟ ποὺ ἡλιοφέγγει
ΣΤΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥ ΤΟ ΒΥΘΟ (=Τὸ Ἄγαθόν, τὸ

Ἐν, ἡ Κρυφιόμυστος Σιγή.)

«Γιὰ νὰ ἰδοῦν καὶ γιὰ νὰ μὲ μαντέψουν
θέλει ὁ νοῦς κάποιο φῶς ξένο,
κάποιαν ἄλλη φλόγαν ἢ καρδιά». (= Τὴν ... Ἀπολ-
λωνιακὴν).

Καὶ στοὺς ἀκόλουθους τοὺς στίχους ἀποκαλύπτετε
τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀρμονίαν τῶν ὄλων, καθὼς καὶ
τὸν ΠΑΤΕΡΑ (=τὸ Ἄγαθόν) μὲ ἀφάνταστον δύναμιν καὶ
συμβολισμόν, ποὺ μόνον τὸ μάτι τοῦ Προφήτου, τοῦ κυ-
νηγάτορα τῶν μυστηρίων τῶν τρανῶν, ἀντιλαμβάνεται τὸ
μεγαλεῖον :

«Μόνον ὅταν χύνεται ἡ νυχτιά,
μὲ ξανοίγει κάθε μάτι,
γιατὶ τότε φωτοκύκλωτη,
γιὰ ὅλους εἶμ' ἐγὼ γιομάτι
ἀπὸ τοῦ πατέρα μου τὴ δόξα!»

Καὶ στοὺς ἀκόλουθους στίχους ἀποκαλύπτετε τὸν Πατέρα τῆς Ἑλιογέννητης, τὴν Κρυφιόμυστο Σιγή :

«Ἴσως καὶ ἀγναντέψω κάπου ἐκεῖ
(Ἄχ, βαρέθηκα τὸ πλάνημα στὰ ξένα !)
Τὴν ΚΡΥΦΟΤΑΤΗΝ ἡλιοπηγὴ
ποὺ ΠΡΩΤΟΣΠΕΙΡΕΝ ἐμένα !»

Κ' οἱ στίχοι αὐτοὶ τὴν ἴδια πρωτοπηγὴ ὑπονοοῦν :

«ὅποιου ἀνάψη τὰ σβυσμένα μάτια
τὸ δικό σου φῶς,
ὄνειρεύετ' ἓναν ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΗΛΙΟ
ποὺ σὲ γέννησεν ἐσέ!»

Μὰ στὸ τέλος τῆς Ἑλιογέννητης (12):—«Κάτι ὁλό-
λαμπρο χαμήλωσεν... ὥς στὸ στίχο «πρὸς τὴ Γῆ τὴν
ΗΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗ!» ἀποκαλύπτετε καὶ μιὰ ΔΕΥΤΕΡΗ
Ἑλιογέννητη:—τὴ Γῆ, ποὺ ἀποσπάρθηκεν ἀπὸ τὸν ἥλιο,
Βέβαια στὴν πρώτη περίσταση ἔχουμε τὴν Ἑλιογέννητη,
τὸν καθαρὸ δηλαδή καὶ ΑΚΡΑΤΟ ΝΟΥ ποὺ ἔχει Πατέρα
τὴν Πρώτη τοῦ Παντός Πηγὴ:—τὴν Κρυφιόμυστο Σιγή,
τὸ Ἄγαθό, τὸ Ἐν. Στὴ δεύτερη, ἔχουμε τὴν Ἑλιογέν-
νητη Γῆ, ποὺ Πατέρα τῆς ἔχει τὸ ΝΟΥ:—ἐπομένως εἶναι
Ψυχὴ. Μὰ Ψυχὴ θεία, ποὺ κυριαρχεῖται ὁλότελα ἀπὸ
τὸ Νοῦ.

Αὐτὰ εἶχα νὰ γράψω ἀπάνω στοὺς χαιρετισμοὺς
τῆς Ἑλιογέννητης, ποὺ συγκεντρώνει μέσα τῆς ἄφθαστη
Σοφία καὶ ὑπερκόσμιες Ἀποκαλύψεις.

Τοὺς «Βωμοὺς» τελειώνετε μὲ τὴ Λειτουργία... Ἔτσι
ἀποκαλύπτεται πιά φανερά καὶ καθαρά ὁλόκληρο τὸ σχέ-
διο τοῦ Ἔργου καὶ ἐξηγοῦνται ἀκόμη καλεῖτερα οἱ λέ-
ξεις:—«Ὅσοι ἔχετε τὴν Ἐπιστήμη καὶ τὴν Τέχνη, ἔχετε
θρησκεία». Ἐνας Ναὸς εἶναι οἱ «Βωμοί», ποὺ ἔχει μέσα
τοὺς ὅλους τοὺς Λειτουργοὺς τοῦ Πνεύματος, μὰ καὶ ὅλη
τὴν Ἱεραρχία τῶν Λογικῶν ὄντων, μὲ Ἀνώτατο Παρα-
στάτη τὴν Κρυφιόμυστο Σιγή. Οἱ Ἐπιστήμονες καὶ οἱ Τε-
χνίτες, οἱ Προφῆτες καὶ Ποιητὲς ποὺ ὕμνοῦν οἱ «Βωμοί»

Σας εἶναι οἱ εἰσηγημένοι εἰς τοὺς Κόσμους τοῦ Ἰδανικοῦ καὶ τῆς Ἀληθείας, εἰς τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν, καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν εἰς τοὺς ζῶντας εἰς τὰ Ὑδατα τῆς Λήθης, τὸ ΞΥΠΝΗΜΑ. Εἶναι οἱ Ἀγγελοι, οἱ σαλπίζοντες τὸ ἄγγελμα τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐπαναλαμβάνοντες :—Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας...

Α. Φ. Χ.

ΕΝΝΑΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ, ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι, Πέμπτη 2)11)33

Ἀγαπητέ μου Χαλᾶ,

Τὸ δυστύχημά μου εἶναι ὅτι δὲν κατορθώνω νὰ ἀποκρίνομαι ἔγκαιρα στὰ γράμματά σου, καὶ στὴν ἀπόκρισή μου πάντα στέκω φτωχὸς ἐμπρὸς στὶς πλούσιες γοητευτικὲς σελίδες τῶν γραμμάτων σου ποῦ εἶναι, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ἡ εὐτυχία μου. Καὶ πῶς νὰ σταθῶ παράλληλα μ' ἐσένα σὲ ὅσα μὲ ρωτᾷς καὶ μοῦ ζητεῖς. Ἀρκέσου, τὸ ἐλπίζω, σὲ ὅσα, λιγολέγοντας, θὰ μπορέσω κ' ἐγὼ νὰ σὲ κατατοπίσω καὶ νὰ φανῶ ἄξιός σου. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα συγχώρησε τὸ θαμπὸ αὐτὸ καὶ τ' ὠχρὸ μολύβι μου καθὼς καὶ ἄλλοτε στὸ εἶπα.

Τὸ γράμμα τοῦ κ. Β ο υ δ ο ὕ ρ η τὸ ἀνέγνωσα πολὺ συγκινημένος γιὰ τὴν πολὺ πλατειὰ θέση ποὺ φρονεῖ πῶς μπορεῖ νὰ χωρέσῃ ἡ ποίησίς μου. Στὶς ιδέες του θὰ παρατηρήσω προσεχῶς μὲ ἰδιαίτερο γράμμα μου πρὸς ἐκεῖνον. Ἡ ἰδική σου παρέμβασις ἢ μεθοδικὴ στὸ ζήτημ' αὐτὸ ποὺ φαίνεται πῶς ἀφορᾷ ἓνα πρόσωπο, ἓναν ποιητὴ, ἂν καὶ εἶναι τὸ βάθος τοῦ πολὺ μεγαλύτερο, φέρνει τὰ σύνορά του σὲ μελλοντικὴ γραμμὴ—στὸ σοβαρὸ ἐνδιαφέρον κάποιου κόσμου γιὰ κάποια ποίηση—ἃς ἐλπίσουμε μιὰ μέρα—ποιὸς ξέρει—πῶς θὰ χαραχθῇ κι' αὐτή. Ἀλλὰ τίποτε δὲ λύεται χωρὶς βραδύτητα καὶ ὑπομονή, χωρὶς νὰ εἶναι

στο δεφτέρι τῆς Μοίρας, παρ' ὅλο τὸ σπρώξιμο τοῦ ἀνθρώπου.

Πῶς σοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ πῶς μπορῶ νὰ μὴ φυλάξω τὰ γ ρ ά μ μ α τ ά σ ο υ πρὸς ἐμένα ; Τὰ κρατῶ φυλαγμένα, τακτοποιημένα, ἀριθμημένα, Δὲν λείπει τίποτε. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ θὰ μοῦ λείψουν, ἔστω καὶ προσωρινά, εἶμαι ἔτοιμος νὰ σοῦ τὰ στείλω ὅταν θὰ σοῦ χρειασθοῦν. Καὶ τὰ δικά μου τὰ γράμματα μπορεῖς νὰ τὰ κάμης ὅ,τι θέλεις.

Τώρα ἔρχομαι στοὺς Π α τ έ ρ ε ς.—Ὁ ἐρμηνευτικὸς γιὰ κείνους λόγος σου εἶναι καὶ κείνος τραγούδι. Γιὰ τοῦτο μ' ἔκαμε νὰ γυρίσω πρὸς τὸν ἑαυτό μου, νὰ πάρω συνείδηση τοῦ ὅτι εἶ μ α ι κ ά τ ι, νὰ συγκινηθῶ μέχρι τοῦ νὰ μὲ πιάσῃ ἀνατριχίλα ποὺ ἔφτασε στὰ δάκρυα, καθὼς μιλοῦσες γιὰ τὸ Β η λ α ρ ά. Πῶς στὸ φωτισμένο σὰν ἐσένα δείχνονται στὴν ὥρα τους οἱ ἀλήθειες ἀποκαλυπτικές ! Πῶς ἡ ἱεροτελεστία τῶν Πλατῶνων καὶ τῶν Πλωτίνων δὲν ἐμποδίζει νὰ σταθῇς γονατιστὸς σ' ἓνα φτωχό, παραπεταμένο, ἄμοιρο στὴ μοῖρα του καὶ στὸ τέλος τοῦ ποιητῆ «χυδαῖο ἀνατολίτη» καθὼς πρὸ πενήντα χρόνων τὸν ἀποκαλοῦσαν ἀβροδίαιτοι στιχοπλέχτες—γιατὶ τὸν ἀγνάντεψες ἔξαφνα σὰν ἀπάνου σ' ἓνα βάθρο ὀρθὸ «μέσα στὰ μαῦρα Γιάνεννα τὰ κατασκληρωμένα» νὰ δουλεύῃ «γιὰ κάποιον μέγα λυτρωμὸ μελλόμενον τοῦ Λόγου». Γιὰ τοῦτο μοῦ ἔφερε δάκρυα ἐρμηνευόμενος ἀπὸ σένα ὁ Βηλαρᾶς. Ἄλλ' ὁ Π ο λ ί τ η ς ; στὴ δεύτερη ἔκδοσι τῶν νεανικῶν «Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος» μου—πές μου ἂν δὲν τὸν ἔχῃς αὐτὸν νὰ σοῦ τὸν στείλω—ὑπάρχει ἓνας μου πρωτότυπος νέος πρόλογος ποὺ μιλῶ γιὰ τὸν Πολίτη. Καὶ μιὰ κριτικὴ μου ὑπάρχει στὸ «Νουμᾶ» ποὺ δὲν ξανατυπώθηκε, γιὰ ἓνα του λόγον ὅταν ἦταν Πρύτανις. Αὐτὸς ἔκαμε τὴν εἰσήγηση στὸ διαγωνισμό, ποὺ βραβεύτηκε στὰ 1889 ὁ «Ὑμνος εἰς τὴν Ἀθηνᾶν». Γνήσιος καὶ δοξασμένος ἀληθινὸς Π α τ έ ρ α ς ποὺ ἡ διδασκαλία του γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ μυθολογία, αὐστηρὰ

καὶ πεζολογικά, ἀξίζει τὸν οἰστρήλατον ὕμνο. Οἱ ἐ φ τ ἄ μου στίχοι στοὺς Πατέρες σελ. 14, (ἔκδοσις πρώτη) : «Κ' ἐσὺ ὁ ἀσύγκριτος ! Μ' ἐσὲ πρωτόφαντος ὁ στίχος» κλ. εἶναι ὁ Σ ο λ ω μ ό ς. Ὁλόκληρος. Ἡ ποίηση ἀπὸ κεῖνον καὶ ἡ κριτικὴ γιὰ κεῖνον. Κάποτε εἶπα : —Οἱ ἐφτὰ ἐκεῖνοι στίχοι κάνουν περιττὲς τὶς ἐκτεταμένες κριτικὲς ποὺ σκαρώθηκαν γιὰ κεῖνον. Ὁ δεύτερος στίχος : — «Μαζὶ ἡ πολέμια χλαλοή — καὶ ἡ κλάψα τῆς τρυγόνας», εἶναι στὸ πρῶτο ἡμίστιχο ὁ Σολωμὸς τοῦ πρώτου τοῦ ρητορικοῦ λυρισμοῦ :

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
Δείχνει πάντα ὅποιος νικεῖ
Κι' ἄς εἶν' ἄρματα γεμάτη
Καὶ πολέμια χλαλοή.

(Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, 36)

Τὸ δεύτερο ἡμίστιχο «ἡ κλάψα τῆς τρυγόνας» εἶναι ἀπὸ τὸ σχεδιάσμα Β τῶν «Ἐλεύθερων πολιορκημένων» ὅτε τὸν συνεχῇ τοῦ ρητορικοῦ λυρισμοῦ εἶχαν διαδεχθῇ τὰ μονότονα μουσικὰ ἀποσπάσματα :

«Στὸν ὕπνο της μουρμούριζε τὴν κλάψα τῆς τρυγόνας».

Τὰ συντρίμματα ποὺ γίνονται ἄγια λείψανα.

«Κι' ἂν τὸ πετᾶς μεσουρανής τοῦ βούκινου τὸ σκοῦσμα»

Τὸ βούκινο ποὺ σκούζει εἶναι ὁ στίχος τοῦ Β Σχεδιάσματος πάλι τῶν «Ἐλεύθερων πολιορκημένων» !

Κ' ἡ περιπλαίχτρα ἡ σά λ π ι γ γ α μεσουρανής πετιέται».

Ὁ στίχος :

«μυστικὰ γέρνει καὶ γλυκὰ τὸ στήθος πρὸς τὴν ἄρπα»

εἶναι ἀπὸ τὰ «Ἀποσπάσματα διάφορα» τοῦ «Λάμπρου» τό :

«Εἰς τὴν ἄρπα γλυκὰ γέρνει τὸ στήθος».

Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι μου ὁ 6ος καὶ ὁ 7ος εἶναι ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ Β Σχεδιάσμα : — «Κ' ἔπλασε τᾶστρο τῆς νυχτὸς

καὶ τᾷστρο τῆς ἡμέρας». Καὶ ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸ Γ Σχεδίασμα «Ὁ Πειρασμός». «Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια».

Οἱ 13 στίχοι (τὸ 13 κακοσημαδιὰ) ποὺ ἀρχίζουν: «κι' ὁ ἀπ' ὅλους δυνατώτερος» κλπ. εἶναι ὁ Ψυχάρης. Ὅσο κι' ἂν μοῦ στάθηκε στὰ τελευταῖά του χρόνια χαμηλὰ καὶ χυδαῖα, στὸ μαγικό μου καθρέφτη τὸν εἶδα καθὼς δείχνεται στοὺς Πατέρες. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὸν ὄνειροπόλησα τότε καὶ τώρ' ἀκόμα τὸν βλέπω παρ' ὅλη του τὴν ἀταίριαστη διπλοπροσωπία. Ἀνάμεσα στὶς ἄλλες του γιὰ μένα ἀνοησίες (τὸ ἀνέκδοτό μου τεῦχος «Τὰ κείμενα καὶ τ' ἀντικείμενα τοῦ Ψυχάρη» γι' αὐτὲς ἀντικειμενικὰ μὲ τὰ γράμματα καὶ τὰ δημοσιεύματά του μιλεῖ) εἶπε μὲ παιδαριώδη αὐταρέσκεια γιὰ νὰ μὲ ἀποστομώσῃ βέβαια πὼς ἐγὼ τὸν εἶπα κάπου Δάντη, —παντοῦ, ὅταν τάβαλε μ' ἐμένα, ἢ ἀνακρίβεια— ὄχι. Εἶπα μόνο, πὼς εἶναι ὁ Δάντης πατέρας του ὅταν μνημόνευε κάποιους στίχους τοῦ Δάντη, γιὰ τοὺς χ λ ι α ρ ο ὺ ς, τοὺς μήτε ζεστούς, μήτε κρύους ποὺ δὲν τοὺς θέλει μήτε ἡ παράδεισο μήτε ἡ κόλαση· ἀνάφερα τὸ Δάντη πατέρα του, γιατί παντοῦ σ' ὅλα τὰ βιβλία τοῦ Ψυχάρη ἀναφέρεται κάποιος στίχος ἀπὸ τὴ «Θεία Κωμωδία καὶ σ' ἓνα του ἄρθρο τοῦ Ψυχάρη τῆς Journal des Débats γιὰ τὸν Πετράρχη καὶ γιὰ τὸ Δάντη ὁ τελευταῖος χαρακτηρίζεται καὶ κρίνεται ἐξαίσιος καὶ θαυμαστὰ ἀπὸ τὸν ἀρθρογράφο του.

Ὁ Κάλβος ὀνομάζεται ἄ ν α ν θ ο ς καθὼς εἶναι ἡ ποίησή του, «ἀταίριαστη, μοναχὴ» χωρὶς μιμητὲς καὶ μαθητὲς, ποὺ ἀκόμα καὶ τώρα οἱ φανατικοὶ Σολωμικοί, μάλιστα οἱ Κερκυραῖοι, δὲν τὸν χωνεύουν. Ἀντιπάθεια ποὺ προσθέτει στὸ μεγαλεῖό του.

Ὁ στίχος μου «εἶναι βωμοὶ ποὺ γίνονται» ἀναφέρεται στοὺς νεώτερους, στοὺς μελλοντικούς καὶ ποιητὰς ποὺ θὰ γίνουν γλήγορ' ἀργά κι' αὐτοὶ Πατέρες «μπορεῖ ψηλότεροι καὶ πιὸ φανταχτεροὶ ἀπὸ τούτους.» Αὐτὸ εἶναι τὸ θαῦμα τοῦ Λόγου. Μέσα στὴν ἐκστατική του ἐνόραση,

τῇ φαινομενικῇ ἀλογίᾳ τίποτε νὰ μὴ βρίσκης ποὺ μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀνερμήνευτο. Ἔτσι περνοῦν ὅλοι οἱ ποιηταί μας περασμένοι καὶ μέλλοντες καὶ ἡ ποίησις ὅλη τῶν νεοελλήνων καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκεῖνοι τὴ συνείδησίν τοὺς. Δὲν πειράζει, ὑπάρχει. Βλέπω πῶς δὲν μπορῶ νὰ ἐξακολουθήσω· μὰ πρέπει νὰ σημειώσω ἀπὸ τὰ μυθικὰ καὶ τὰ ἱστορικὰ Σύμβολα (κι' ἀπὸ αὐτὰ καὶ οἱ Βωμοὶ σὰ μεθοδικώτερ' ἀποτελοῦνται,) προέχουν οἱ ποιηταί. Ἡ θρησκεία πάντα. Σολωμὸς (στὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου). Αἰσχύλος (Τὸ Χαῖρε τῆς τραγωδίας. Ἡρωϊκὴ Τριλογία στὴ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ) ἐκεῖ καὶ ὁ Ἰψεν. Βύρων (Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσας· Σκληροὶ καὶ Δειλοὶ Στίχοι) Λουκρήτιος, (Ὁ Θρίαμβος. Βωμοί). Οὐγκῶ (Ἀσάλευτη Ζωή).—Αὐτοὺς θυμοῦμαι τώρα. Γιὰ τὴν ἀπορία σου στὴ Φαντασίᾳ σὲ ἄλλο μου γράμμα. Σημείωσε πῶς ὅλοι μου σχεδὸν οἱ τόμοι συνοδεύονται ἀπὸ προλόγους ποὺ βοηθοῦν τὴν ἐρμηνεία τοὺς. Ὁ δὲ πρόλογος τοῦ Δωδεκάλογου εἶναι τέλεια σχεδὸν ἡ ποιητικὴ μου. Δείχνει, καὶ γενικώτερα, τὴν οὐσία καὶ τὴ μορφή τῶν τραγουδιῶν μου. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πολλὰ ἐρμηνευτικὰ. Λίγα λίγα. Κυριώτατα, κανένα ἀπὸ τὰ ποιήματά μου δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴ στηρίζεται σὲ μιὰ πραγματικότητα, μυθική, ἱστορική, προσωπική. Ἡ φαντασία δὲν παίζεται ὅπως ὅπως· εἶναι τὸ ὄργανο ποὺ ἐξαυλώνει καὶ μετεωρίζει τὴ συγκίνησιν τῆς ζωῆς· κι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἔμπνευσις. Τίποτε ἀπὸ τὸ μηδὲν ἢ ἀπὸ τὸ αὐθαίρετο θέλω. Αὐτὰ γιὰ σήμερα ἐνόσω ὑπάρχω.

Σὲ φιλῶ.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη 8ῃ Νοεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Χθὲς τὸ βράδυ πῆρα τὸ γράμμα Σας τῆς Πέμπτης (2/XI/33). Τὸ διάβασα καὶ τὸ ξαναδιάβασα, ἀχόρταγα, ὅπως πάντα.

Πῶς πρέπει νὰ Σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴ διαφωτιστικώτατη ἐπιστολή Σας στὶς ἐρωτήσεις μου ; Γιὰ τίς ἀνεχτίμητες λεπτομέρειες, ποὺ εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσετε καὶ ποὺ τόσον κόπο καὶ χάσιμο χρόνου προϋποθέτουν γιὰ νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ δοθοῦν :

Πῶς κάθε λέξις κάθε φράση τοῦ ποιητικοῦ Σας ἔργου ἔχει τὴ βαθυστόχαστη σημασία του, τόχω βαθιὰ καταλάβει καὶ ἀποδείξει στὰ σχόλιά μου ἀπάνω στὴν Κυνηγῆτρα. Μὰ τί θησαυροὶ ἀνεκτίμητοι μένουν ἀκόμη ἀνεκμετάλλευτοι μοῦ τὸ κατέστησε γνωστὸ τὸ τευλευταῖό Σας γράμμα. Πρέπει νάρθω τὸ ταχύτερο κάτω, ὥστε νὰ μὴν κουράζεστε γράφοντας. Τὸ ἀργότερο, θὰ εἶμαι κοντὰ Σας τέλη Φεβρουαρίου. Ἄν ὁ Θεὸς μοῦ τὰ φέρῃ βολικὰ καὶ δώσῃ τὴ συγκατάθεσή του—θαρθῶ πιὸ γρήγορα. Θὰ λογίζωμαι ὑπεύθυνος προδοσίας τῶν τιμιωτάτων καὶ ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ἀπέναντί Σας καὶ ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν κάμω ὅ,τι εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατό γιὰ νὰ συντομέψω τὴν ἐδῶ παραμονή μου.

Πόσες φορές καὶ γὼ διαβάζοντας τὰ γράμματά Σας δὲν μπορῶ νὰ συγκρατήσω τὰ κλάματα, ἀπὸ τὴ βαθειὰ συγκίνηση ποὺ αἰσθάνομαι, κι' ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς ἐγκληματικῆς ἀδιαφορίας ἀπέναντί Σας κι' ἀπέναντι τοῦ Ἔργου Σας τῶν Τεταγμένων !

Πόσο θὰ χαρῇ ὁ ἀγαπητὸς κ. Βουδούρης ποὺ ἐορτάζει σήμερα λαβαίνοντας τὸ γράμμα Σας. Εἶναι θερμότητος λάτρης Σας. Γι' αὐτὸ καὶ ξεχωριστός μου φίλος.

Μὰ δὲ Σᾶς γράφω περισσότερα σήμερα γιὰ νὰ προφθάσω τὸ ταχυδρομεῖο καὶ γιὰ νὰ γνωρίζετε ἔγκαιρα τὴ βαθειὰ μου συγκίνηση, χαρὰ καὶ εὐγνωμοσύνη, ποὺ μοῦ προξένησε ἡ ἐπιστολή Σας.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 11 Νοεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Καθόλου δὲ Σᾶς χάνω ἀπὸ τὰ μάτια μου. Καὶ τὴ νύχτα ἀκόμα Σᾶς σκέπτομαι. Καὶ μόλις ξυπνήσω καὶ

ντυθῶ, ἀρχίζω τὴ μελέτη τῶν ἔργων Σας. Ὅσος καιρὸς μοῦ ἀπομένει τῇ μέρα στὴ μελέτην αὐτὴ τὸ διαθέτω.

Χθές, μελετώντας τοὺς «Βωμοὺς» ἔκανα ἀπάνω σ' ὅλο Σας τὸ ἔργο τὴν ἀκόλουθην σκέψη: — Ὁ θαυμασμός γιὰ τὸ Ἔργο Σας εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴ δύναμιν ποὺ ἔχει ὁ Ἀναγνώστης καὶ Κριτικός Σας νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ κατανοήσῃ αὐτό. Ὡπλισμένος καθὼς εἶμαι μὲ περισσότερα μέσα κατανοήσεως τοῦ Ἔργου Σας ἀπὸ τὸ μέτριο Ἀναγνώστη καὶ Κριτικό, κατὰ φυσικὴν ἀνάγκη εἶμαι καὶ μεγαλείτερος θαυμαστής Σας. Καὶ ὁ θαυμασμός μου αὐτὸς κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔντασιν εἶναι προοδευτικός, ἐπειδὴ — ὅσο περνοῦν οἱ μέρες καὶ ἐξοικειοῦμαι περισσότερο μὲ τὸ συνολικὸ Νόημα τοῦ Ἔργου Σας — τόσο προχωρῶ βαθύτερα στὴν κατανόησίν του. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκπληττώμεθα βλέποντας καὶ διαπιστώνοντας πόσο ὑπολείπονται καὶ οἱ ξένοι — μὰ καὶ οἱ δικοί μας — στὸ σεβασμό, στὸ θαυμασμό καὶ στὴν εὐγνωμοσύνη των ἀπέναντί Σας. Αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος λόγος ποὺ κι' αὐτὴ τῇ φορᾷ δὲ δόθηκε σὲ Σᾶς, ποὺ τόσο τὸ ἀξίζετε, τὸ Βραβεῖο Νόμπελ. Μιὰ μέρα θάρθῃ — καὶ δὲν εἶναι μακρινή — ποὺ θὰ ντρέπονται οἱ Κριτὲς τοῦ Νόμπελ γιὰ τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν . . . ἀκρισίαν τους.

Μὰ ἡ σκέψη αὐτὴ ἡ χθесινὴ μούφερε καὶ τὴν ἀκόλουθην: — Γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Ρωμαϊκὸ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων Σας, καθὼς καὶ οἱ Ξένοι πρέπει νὰ καταβληθῇ ἡ σχετικὴ προσπάθεια καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐργασία, ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἡ κατανόησίν των. Καὶ τότε θ' ἀρχίσῃ ὁ ὁ πραγματικὸς θρίαμβος γιὰ τὴ Νεώτερη Ἑλλάδα.

Μὲ τὸ φῶς ποὺ μοῦ δώσατε ἀπάνω στοὺς Πατέρες μπῆκα τέλεια στὸ ὅλο νόημά τους καὶ τοὺς μελετῶ μέχρις ἀποστηθίσεως. Καὶ σκέφθηκα: — Οἱ πολιτικοί μας καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἂν θέλῃ νὰ βάλῃ μιὰ γιὰ πάντα τὴν βάσιν τῆς πραγματικῆς ἀναμορφώσεως τῆς νεολαίας, ὀφείλει νὰ διαλέξῃ 6 ἀπὸ τὰ καλείτερα Ποιήματά Σας

(μά...πιά εἶναι τὰ ἄσχημα ; ἐγὼ δὲν τὰ ξέρω)· νὰ διαλέξη δηλαδή ἔξη ἀπὸ τὰ πιὸ κατάλληλα· καὶ μέσα σ' αὐτὰ ὠρισμένως θὰ εἶναι :—«Οἱ Πατέρες»· «Τὸ Πρῶτο Παραμῦθι»· «Ἀλήθεια»· «Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου». Καὶ νὰ διατάξη ὅλα τὰ Σχολεῖα — ἐκ περιτροπῆς — ὕστερ' ἀπὸ τὴν προσευχὴ κάθε μέρα νὰ διαβάζουν ἀπὸ ἓνα. Αὕτῃ μου εἶναι ἡ Τετάρτη Πρόταση πρὸς τὴν Πολιτεία.

Μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ ἡ Ἑλλάς μπήκε σὲ μιὰ νέα Περίοδο. Καὶ ἀλλοίμονό μας ἂν καλὰ δὲν τὴν ἐνοήσουμε. Προτῆτερα ὅλες μας οἱ φροντίδες, ὅλη μας ἡ ἐνεργητικότης ἐστρέφετο γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς Ἑθνικῆς Ἀποκαταστάσεως. Μὲ τὴ φαγωμάρα, μὲ τὰ λάθη μας· μὲ τὴ σκληροκαρδία μας ἐπισύραμε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μας τὴν Κατάρρα. Οἱ Ἑριννύες οἱ ἄγρυπνες. . .

Κ' ἔτσι μὲ παράξενο τρόπο συμπληρώθηκε ἡ . . . Ἑθνικὴ μας ἀποκατάσταση. Ἐπαψε πιά ἡ διαρκὴς φροντίδα γιὰ τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς. Αὐτὸ γιὰ μένα δὲ σημαίνει τίποτ' ἄλλο, παρὰ ἀπολευθέρωση ἀπὸ τὶς φοβερὲς ὑποχρεώσεις, ποὺ αἰσθανόντανε τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος ἀπέναντι τῶν ὑποδούλων. Σήμερα ἔχει συντελεσθεῖ καὶ κάτι ἀκόμη :—Ἡ Ἑλληνο-Τουρκικὴ Φιλία καὶ Προσέγγιση. Κι' αὐτὸ τὸ μεγάλο, τὸ ὑπεράνθρωπο, τὸ χρωστοῦμε στὸ Βενιζέλο. Κι' αὐτό του τὸ κατόρθωμα τοῦ ἐξαγοράζει ὅλα τὰ ἄλλα μεγάλα καὶ βαριὰ λάθη. Πάντως, θὰ τοῦ χρωστοῦμε καὶ μεῖς καὶ ἡ Ἱστορία αἰώνια εὐγνωμοσύνη, ποὺ βρῆκε τὴν ψυχικὴ δύναμη νὰ τείνῃ πρῶτος αὐτὸς χέρι ἐγκάρδιο στοὺς Τούρκους.

Τώρα λοιπὸν μπήκαμε σὲ νέα περίοδο :—καὶ καλὰ πρέπει νὰ τὸ καταλάβουμε. Πρῶτα-πρῶτα νὰ ἐξασφαλίσουμε σ' ὅλους τοὺς ἀδελφούς μας—καὶ πρὸ πάντων στοὺς δυστυχεῖς Πρόσφυγας—ἓνα κομμάτι ψωμί. Καὶ ὕστερα κι' ἀπάνω ἀπ' ὅλα νὰ ἐξυψώσουμε τὸ πνευματικὸ μας — δὲ λέγω διανοητικὸ μας, ἐπίπεδο. Μ' ἄλλους λόγους καλὰ ἡ Ἑλλάδα μας ἡ Σύγχρονη πρέπει νὰ κατα-

λάβη τὸ Σωτήρᾳ τῆς Θεοῦ, τὸν . . . Ἀπόλλωνα! Ἀλλοιῶς, χαθήκαμε. Τὴν κατὰκτησῆς τοῦ ἐαυτοῦ μας πρέπει νάχουμ' ὅλοι μας ὡς μόνο σκοπὸ τῆς ζωῆς μας. Αὐτὴ εἶναι ἡ νέα περίοδος, στὴν ὁποία μπήκε ἡ Ἑλλάς. Ἡ μόνη τῆς Ἑλπίδα.

Θὰ προσπαθήσω ἐρχόμενος κάτω ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων—νὰ μπάσω ὅσους μπορέσω περισσότερους ἀπὸ τοὺς δικούς μας στὸν Κόσμο τοῦ πνεύματος. Καὶ βάση τὰ δικά σας τὰ βιβλία.

Θὰ λάβετε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσετε, μὲ τὸν καιρὸ, περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸν Ψυχάρη. Τὸ γνῶρισα προσωπικὰ στὸ Παρίσι καὶ ὠφελήθηκα σημαντικὰ ἀπὸ τὴ διδασκαλία του καὶ τὰ βιβλία του ποὺ δὲν τὰ διάβασα ὅλα. Μὰ βρῆκα καὶ μεγάλα ψεύδη καὶ δοκησιοφίλια σ' αὐτά. Πρὸ πάντων ἐκεῖ ποὺ τολμᾷ νὰ χτυπήσῃ ποιόν; ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ!!! χωρὶς νὰ τὸν καταλάβῃ.

Ὡστε τὸ Ζώδιό του τόχε τοῦ Ψυχάρη νὰ τὰ βάζῃ μὲ τοὺς πραγματικὰ μεγάλους, φωτισμένους, μεμυημένους, ἐμπνευσμένους. Γιατὶ αὐτός—παρ' ὅλα—ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο κι' ἀπὸ τὴν ἐν τῷ Παντί Ἀλήθειαν. Δὲν πρέπει λοιπὸν κανεὶς νὰ παραξενεύεται γιὰ τὴ στάση τοῦ Ψυχάρη. Μὰ μοῦ λέτε κάτι ἄλλο, πῶς ἐφάνηκε διπρόσωπος. Τόσο τὸ χειρότερο γι' αὐτόν.

Θὰ εἶμαι πολὺ εὐτυχῆς—ὅταν ἔρθω στὴν Ἀθήνα—νὰ γνωρίσω τὴν εἰσήγησιν τοῦ Πολίτη στὸν Ὑμνο τῆς Ἀθηνᾶς.

Μοῦ γράφετε: «Αὐτὸ εἶναι τὸ θαῦμα τοῦ Λόγου:—μέσα στὴν ἐκστατικὴ ἐνόραση, τὴ φαινομενικὴ ἀλογία, τίποτα νὰ μὴ βρίσκῃς ποὺ μπορεῖ νὰ μένῃ ἀνερμήνευτο».

Τὸ ξέρω πολὺ καλὰ αὐτό, γι' αὐτὸ νὰ μὲ συγχωρήτε ποὺ θὰ Σᾶς σκοτίζω τόσο πολὺ σ' ὅτι γιὰ μένα εἶναι ἀνερμήνευτο. Εἶδατε, ἄλλωστε, πόσες ἀπορίες εἶχα καὶ ἔχω. Καὶ Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὸ φῶς, ποὺ μοῦ δώσατε. «Ὁ ἄνανθος βράχος» τοῦ Κάλβου, τί δυνατὴ μεταφορικὴ ἔκφραση!

Τώρα προχωρῶ στοὺς «Βωμούς», ἀφοῦ κάνω μιὰ παρένθεση: — Ἀφοῦ τοὺς διάβασα ὅλους—σὲ πρώτη ἀνάγνωση καὶ μελέτη—ἐθεώρησα καλὸ νὰ ξαναμελετήσω τὸν Πρόλογό Σας στὴν Ποιητικὴ Σας, καθὼς καὶ τὴν Κριτικὴ τοῦ Κ. Χατζοπούλου ἀπάνω τους. Ὁ Πρόλογός Σας, κυρίως στὴν ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου ὅλης Σας τῆς Ποιητικῆς, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀποκαλυπτικός. Πόση διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ φράση Σας:— «Ἡ γυναίκα, ἡ συμβολικὴ ὑπέρτατη μοῦσα τῆς τέχνης μέσα στὴν Ποίηση καὶ ξεχωριστὰ στὴν Ποίησή μου». Αὐτὴ ἡ φράση Σας εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολυτιμώτερα κλειδιὰ γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ Ἔργου Σας. Δὲν ἔχω ἀκόμα γνωρίσει ποίηση, ποὺ νὰ φθάνη τὴν ἰδικὴ Σας ὅσο ἀφορᾷ τὸ συναίσθημα καὶ τὴ συνείδηση τοῦ Καλοῦ, τῆς Ὁμορφιάς. Γι' αὐτὸ ἐπιμένω στὴν ἀνάγκη τῆς διαδόσεως τῶν Ἔργων Σας, γιατί ἐκτὸς τῶν ἄλλων προτερημάτων της, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ μέγιστο εἶναι ἡ βαθύνοια καὶ βραχυλογία, ποὺ ἀκονίζει τὸ πνεῦμα τοῦ μελετητοῦ καὶ τὸν συνηθίζει ν' ἀνακαλύπτει παντοῦ ὕστερα τὴν Ἀλήθεια, ἀναπτύσσει στὸν ἀνώτατο βαθμὸ τὸ συναίσθημα τοῦ Καλοῦ, καὶ τῆς Καλλιτεχνίας:—μὲ τοῦτο μπαίνει σιγὰ-σιγὰ ὁ μελετητὴς τῶν ποιημάτων Σας στὴν πραγματικὴ Ὁμορφιά, ποὺ τόσο πλούσια εἶναι χυμένη γύρω μας ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. Μὰ... ποῦ Ἑσεῖς τοῦ τὴν ἀποκαλύπτετε γιατί πρὶν δὲν τὴν ἔβλεπε

Μόνο τὸ περιεχόμενο, ποὺ δίνετε στὸν Πρόλογό Σας τῶν δύο ἄλλων τόμων, ποὺ συμπληρώνουν τὴν Ποιητικὴ Σας, μὲ κάμει νὰ τοὺς λαχταρῶ, γιατί πλούσιο τὸ φῶς ὑπόσχονται σ' ὅλο Σας τὸ ἔργο.

Καὶ τώρα ἔρχομαι καὶ πάλι στὴν Κριτικὴ τοῦ Χατζοπούλου. Εἶναι βέβαια βαθυστόχαστη, ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ ἔχει συνείδηση τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων. Μὰ... ἡ κριτικὴ του πόσον ὑπολείπεται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Μ' ἀφήνει ὑπὸ τὴν ἐντύπωση ἥ πῶς δὲ μελέτησε τοὺς «Βωμούς», ἥ πῶς δὲν τοὺς κατάλαβε. Αὐτὴ τοῦ π.χ. ἡ φράση: «Ὁ καθαυτὸ σκοπὸς τοῦ ὁρμᾶ πρὸ πέρα· μα-

κρύτερα καὶ πιὸ ψηλά, πλατύτερα καὶ πιὸ βαθιά, καὶ τόσο, ὅσο κανεῖς δὲν τόλμησε στὴν ποίησή μας ὡς τὰ σήμερα. Ἡ ὁρμὴ ἴσως νὰ κόβεται συχνά, ἡ προσπάθεια νὰ μὴ βγάνῃ πάντα τὸ μεγάλο της σκοπὸ . . . Αἰτία κλπ. . . . Μὰ κι' ἂν δὲ σπάζουν, ἡ προσπάθεια μένει». Αὕτῃ ἡ φράση του σημαίνει πὼς δὲν κατάλαβε τὴν Ποίησή Σας. Ὅλη—ἓνα σκοπὸν ἔχει:—νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὸν κόσμον τῆς Ἀρμονίας. Καὶ τὸ κατορθώνει ὅσο κανέναν ποιητὴς, οὔτε σύγχρονος, οὔτε παλιός. Ποιὸς μεγαλύτερος, ὑψηλότερος ἀπὸ τοῦτον σκοπός; Εἰς τὴν Πηγὴν τοῦ Παντός μᾶς εἰσάγει ἡ Ποίησή Σας. Μὰ . . . μήπως αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ ὑπατος σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας, τῆς θρησκείας, τῆς ποιήσεως, τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν νόμων, τῆς πολιτείας;

Ξεσηκῶν καὶ μιὰ ἄλλη φράση:— «Ἡ θλίψις ἀπὸ τὸν ξεπεσμό, ἔστησε σ' ἓνα προγενέστερο τόμον τοῦ ποιητοῦ, στὸ «Δωδεκάλογο», μνημεῖον ἀναμφίβολα ψηλότερο καὶ λαμπρότερο παρ' ὅ,τι ἡμέραι εὐτυχέστεραι κατάρθωσαν νὰ ὑψώσουν τώρα στοὺς «Βωμούς».

Γιὰ μένα οἱ «Βωμοὶ» ἀποτελοῦν τὸ κατ' ἐξοχὴν προτρεπτικὸν πρὸς ὅ,τι Ἀνώτατον καὶ Ὑψηλότατον ὑπάρχει ἐν τῷ Παντί, Ἔργο Σας. Καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλοπρεπέστατα καὶ θεσπεσιώτατα τῶν Ποιητικῶν Σας Μνημείων. Ἄν ὁ Χατζόπουλος εἶχε καταλάβει τίς τρεῖς Σωκρατικὲς μεθόδους, καὶ μέσα σ' αὐτὲς τὴν Ἑρωτικὴ ἢ Προτρεπτικὴ, τότε θὰ καταλάβενε τὴν ἀφθαστὴ ἀναμορφωτικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴν ἀξίαν τῶν «Βωμῶν». Μὰ . . . ἡ Δοκησιοφία! Τὶ εὐκόλα πού ἀποφαινόμεθα, τὶ εὐκόλος ὁ ψόγος ἢ ἀνεύρεσις τῶν κουσουριῶν, ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπάρχουν!

Καὶ τώρα ἅς Σᾶς δώσω τὸ σχέδιον τῶν Βωμῶν, ὅπως ἐγὼ τὸ ἀντιλαμβάνομαι:—Καὶ περιμένω νὰ μοῦ ὑποδείξετε τὸ πραγματικὸ πλάνον.

Τὸ ὅλον ἔργο ἀποτελεῖ ἓνα μεγάλο Ναό, μὲ ἑπτὰ πατώματα. Ὁ Ναὸς αὐτὸς εἶναι ἀφιερωμένος, ὅπως τὸ δείχνει καὶ τὸ ἐπίγραμμα, στὸ ξώφυλλον, τοῦ Goethe, στὴν

Τέχνη καὶ στήν Ἐπιστήμη, στήν Ἀθηνᾶ δηλαδή καὶ στὸν Ἀπόλλωνα.

Τὸ Πρῶτο Πάτωμα: — Ἀρχίζει μὲ τὸ Βωμὸ τῆς γυναικός. Ἐξυμνεῖ ἡ Ἀντιόπη τὴ Γυναίκα, ὡς τὸν ἀτίμητο σύντροφο καὶ τὸ δεύτερο στῦλο τοῦ Σπιτιοῦ, τῆς Ἑστίας. Μοῦ θυμίζει ἡ Ἀντιόπη τὴν Πηνελόπη τοῦ Ὀμήρου. Τὴν ὑπέρτατη Μοῦσα. Καί... τὴ Γυναίκα μου, τὸν Παραστάτη μου Ἀγγελο.

«Ἡ Χώρα ποὺ δὲν πεθαίνει» — εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὰ πρωτότυπη μεταφορικὴ ἀναπαράσταση τῆς συνολικῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ποὺ — χαμένη στὸ σκότος καὶ στὴ διαρκῇ φροντίδα τῆς ἡδονῆς, τῆς σκληροκαρδίας, τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, — κατορθώνει νὰ ξεχνᾷ τὸ Αἰωνόβιο Ὅρνεο: — τὸ Θάνατο, ποὺ περιῖπταται ἀδιάκοπα καὶ κάθε τόσο κι' ἀρπάζει στὰ νύχια τοῦ ἀπὸ ἕναν, ποὺ ἐξαφανίζεται στὸ ἄγνωστο τῆς ἀπεραντοσύνης, τοῦ Τάφου...

Μὰ ὑπάρχουν κ' ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀνώτεροι τοῦ τάφου: — Οἱ Ἀθάνατοι, οἱ ἄξιοι γιὰ νὰ τοὺς γίνῃ Βωμός.

«Τὸ Χινόπωρο» μᾶς ἀποκαλύπτει τὰ πιὸ γλυκὰ μάγια τῆς Φύσεως, τοῦ Πανός. Ὁλόκληρο τὸ Βασίλειο τοῦ Ποσειδῶνος, μὲ τοὺς κινδύνους τοῦ: — τῇ... Γένεση. Καὶ μόνο μιὰ ἐλπίδα ὁπάρχει σωτηρίας ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπὶ εἴκοσι συναπτὰ ἔτη προσπαθοῦσε ν' ἀπαλλαγῇ ὁ Ὀδυσσεύς: — ὁ θαυμασμός χωρὶς δεσμὸ πρὸς τὸ κάλλος, ὁ θαυμασμός, ποὺ τρέφει τὴν ψυχὴ. «Τὸ Χινόπωρο» περικλείει μέσα τοῦ ὅλο το βαθυστόχαστο Φαῖδρο τοῦ Πλάτωνος. Ἀποκαλύπτει τὴ Γέφυρα, τὴν Κλίμακα τοῦ Ἰωσήφ, ποὺ ὁδηγεῖ στὸν Οὐρανό. Πρὸς τὴν ἀθανασία.

«Οἱ Πατέρες». — Τοὺς δημιουργοὺς καὶ τοὺς προστάτας τῆς παντοτεινῆς Ἑλλάδος ἐξυμνεῖ τὸ ἔξοχο αὐτὸ ποίημα, ποὺ κάθε Ἕλληνα πρέπει νὰ τὸ γνωρίζῃ σὰν τὸ «Πιστεύω».

Ἡ συνολικὴ ἰδέα τοῦ Πρώτου Βιβλίου, κατὰ τὴν ἀντίληψή μου μπορεῖ νὰ συνοψισθῇ στὰ ἀκόλουθα: — Ἐξυ-

μνεῖτε, ἐγείρετε σ' αὐτὸ βωμοὺς στὴν Πλάση, στὸ Βασίλειο τοῦ Ποσειδῶνος, στὸ Μεγάλο Σχολεῖο τῆς Γενέσεως ποὺ εἶναι ἀναμεμιγμένο μὲ τὴ θάλασσα, μὲ τὴν τρικυμία, τὴν ἀστάθεια καὶ τὴ δυστυχία. Τὰ πιὸ παρήγορα καὶ ψηλότερα σημεῖα, τὰ ἄξια λατρείας, στὸ Βασίλειο αὐτὸ τοῦ Ποσειδῶνος εἶναι ἡ Γυναῖκα καὶ ἡ Οἰκογενειακὴ Ἑστία (δηλαδή ἡ διαιώνις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους), δεύτερον ὁ Θάνατος, ποὺ μᾶς ὠθεῖ πρὸς τὴν κατάγνωση τῆς ἐν τῷ Παντὶ Ἀληθείας καὶ ποὺ δὲ μᾶς ἀφήνει ἡσυχους καὶ λησμονημένους στὴν κακία μας καὶ στὴν ἐξακολούθηση τῆς δυστυχίας μας, μὰ ποὺ μᾶς κεντᾷ, σὰν ἓνας αἰώνιος περνηστήρ πρὸς τὴν κατανόηση τῆς ματαιότητος κάθε προσπαθείας ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὰ ἐφήμερα μόνο :

«Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα,
ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον»...

καὶ τρίτον, ἡ θυσία τῶν εὐγενῶν συνανθρώπων μας, τῶν Πατέρων, ποὺ μᾶς βοηθοῦν μὲ τὴ γνώση, τὴν ἐπιστήμη, τὴν ἔμπνευση, τὴν αὐταπάρνηση νὰ διέλθουμε ὅσο μπορούμε πιὸ εὐχάριστα καὶ ἀνθρώπινα τὴν Ἐπίγειο Ζωή μας.

Τὸ πρῶτο Βιβλίο μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πὼς ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ ὅλου Ναοῦ. Παμμήτωρ φύσις (Ποσειδῶν). Πατρίδα ἢ Κοινωνία (γυναίκα, ἑστία). Καὶ μέσα σ' ὅλα ὁ θ α υ μ α σ μ ὁ ς (θυσία), ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ Γέρων Ἑρωτας, ποὺ μᾶς ὑπόσχεται τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ Ποσειδῶνος (=γένεση, δυστυχία τῆς ζωῆς) καὶ ποὺ μᾶς φτερώνει—ἀφοῦ εἶναι ὁ ἴδιος φτερωτὸς θεός, ἡ δαίμων—γιὰ τὰ κορφοβούνια.

Τώρα ἐρχόμαστε στὸ δεύτερο Βιβλίο. Στὸ Δεύτερο Πάτωμα τοῦ ὅλου ἐκθαμβωτικοῦ Οἰκοδομήματος. Μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι τὸ Ἀνάκτορο τῆς Παραδόσεως καὶ τῶν Διδαγμάτων της. Ἡ ἱστορία καὶ ὁ μῦθος μὲ τὸ ἀπαστράπτον νόημα, σὰν τὴ σπῖθα στὴ στάχτη, ποὺ μόνο τὸ μάτι τοῦ Προφήτη τὴ διακρίνει καὶ τὴ βγάζει γιὰ νὰ γίνῃ κτῆμα, φῶς καὶ φωτιὰ ὅλου τοῦ Κόσμου.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἔρχεται ἡ Κρυφιόμυστος Σιγῇ, οἱ «Ἀγέννητες ψυχές», μὰ πού ὑπάρχουν καὶ πού ἀντιστοιχοῦν μὲ τὴν προΐστορία. Τῇ μακρινῇ ἐκείνῃ ἐποχῇ, πού δὲ διακρίνονται τὰ καθέκαστα, μὰ πού ἔχει μέσα της τὸ σπόρο καὶ τὶς ρίζες τῶν πάντων :—ἐκεῖ, στὴν Κρυφιόμυστο Σιγῇ—στὸν κόρφο τὸν Ἀξεδιάλυτο—κρυφοτρέμουνε ὅλα τὰ μελλόμενα... Τὸ ὄ ν ε ι ρ ο, πού θὰ πραγματοποιηθῇ.

Καὶ ὕστερα ἔρχεται ἡ Μυθικὴ καὶ Ἡρωϊκὴ Ἐποχὴ : ὁ Θησεύς, πού ἀπαλλάσσει τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὰ κακὰ στοιχειά, ἀπὸ τὸ τρίδιπλο Τέρας τῆς Ἀγνοίας, τῆς Ἀμαθείας, τῆς Δεισιδαιμονίας. Ὁ Λυτρωτής, πού στὸ προφητικό του μάτι ξετυλίσσονται τὰ μελλόμενα :—ἡ Δόξα τῶν Ἀθηνῶν, μὰ καὶ ἡ κατάπτωση :—Τὰ ἴδια στοιχειά, πού πολέμησε νὰ σκοτώσῃ, ξαναφυτρώνουν καὶ πνίγουν τὸ Φῶς.

Τὸ «Μῆλο» παριστάνει τὴν ἀτομικὴ λύτρωση, πού τὴν περιλάβατε στὸ στίχο :

«Τὶ ἀγάπησες τὸ ξέραςμα τοῦ σκότους καὶ τοῦ ὀλέθρου»

Δὲν ἀνήκει ὁ Συμβολισμὸς τοῦ Μήλου σὲ ὠρισμένη ἐποχῇ. Γιατὶ εἶναι δεμένος αἰώνια μὲ τὴν Ἀνθρωπότητα, μὲ τὸ Δεσμώτη Προμηθέα, πού τὸν ἀπολευθερώνει ὁ Ἡρακλῆς, δηλ. ἡ ἀ τ ο μ ι κ ῇ π ρ ο σ π ά θ ε ι α, γιατί αὐτὸ ὁ Ἡρακλῆς παριστᾷ.

Ὁ ζωγράφος Λάζαρος εἶναι ὁ «Ἡρώας τῆς γνώμης καὶ τῆς πίστεως». Ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου, πού ζῇ μὲ τὸν ἰδεατὸ κόσμο, καὶ πού τίποτα δὲν τὸν ἀποσπᾷ ἀπ' αὐτόν, μήτε αὐτὰ τὰ βασανιστήρια :—Ὁ μάρτυς ! Ὁ λυτρωμένος ἀπὸ τὴ σάρκα.

Ὁ Θρίαμβος μοῦ εἶναι κάπως σκοτεινός. Μοῦ φαίνεται πὼς παριστάνει τὸν ποιητὴ, πού ἔχει ἀπὸ ὅλα ἀπολευθερωθῇ :—φόβους, ἐπιδείξεις, φιλοδοξίες, πάθη, ἀπὸ

ὅλα τὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ σκλαβωθῇ στήν Οὐράνια Ἀφροδίτη,

«Μὰ ἡ Ἀφροδίτη καὶ τῶν Θεῶν χαρὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων»...

ποῦ μοῦ θυμίζει :

«Καὶ σ' οὔτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδεὶς,
οὔθ' ἀμερίων σέ γ' ἀνθρώπων»...

Μοῦ φαίνεται δὲ πῶς αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν ὕπατο τῶν θριάμβων :—ἡ σκλαβιά δηλ. στήν Οὐράνια Ἀφροδίτη.

Καὶ τώρα ἔρχομαι στὸ Βασιλόπουλο καὶ στήν Πεντάμορφη. Τὶ ἔξοχη καὶ βαθυνόητη καὶ στοχαστικὴ ἡ καινούργια λύση ποῦ τοῦ δίνετε τοῦ παραμυθιοῦ. Μὰ τί νὰ παριστάνη τὸ ποίημά Σας αὐτό ; Ὅπως πούχω ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ Μυστικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου ἀποκαλυμμένα, βλέπω μέσα στὸ ἐκτάκτως ἀποκαλυπτικὸ αὐτό Σας ποίημα τὸ «Μυστήριον τῆς Ἀφῆς» καὶ τὴν ἀπολύτρωσή μας ἀπὸ τὸ φοβερὸν αὐτὸ δαίμονα καὶ συγχρόνως θεό, τὴν Ἀφῆ. Τρισμακάριστος ἐκεῖνος, ποῦ ἔχει ὑπερνικήσῃ τὴ σαρκικὴ ἡδονή, τὴν Ἀφῆ, καὶ ποῦ ἀφήνει ἀπείραχτο τὸ ὄνειρο καὶ ἀγνὴ τὴν Παρθένο. Ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴ σαρκικὴ ἡδονὴ εἶναι τὸ βαθὺ νόημα τῆς Πεντάμορφης. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλή τὴ μεριὰ τὸ Ὄνειρο καὶ ἡ Κρυφιόμυστος Σιγή :

Κι' οὐδὲ φιλί, οὐδὲ ξύπνημα...

Μάθε, εἶν' ἀφίλητη ἡ χαρὰ καὶ ἡ Ἐδὲμ ἀνέγκιαγη εἶναι, Στὸν οὐρανὸ τοῦ ἀχάϊδευτου (=ἄνευ ἀφῆς) καὶ στὸ μακάριο φέγγος ζῆσε καὶ ἐσὺ τοῦ ἀξύπνητου (Κρυφιόμυστος Σιγή). . .

Ὡστε, ἀνακεφαλαιώνοντας :—Ἀρχίζει τὸ Δεύτερο Βιβλίον μὲ τὴν Κρυφιόμυστο Σιγή καὶ τελειώνει στήν ἴδια. Μὰ ἡ τελικὴ ἀπολύτρωση εἶναι ἡ ἐπιστροφή στήν Κρυφιόμυστο Σιγή, στήν Ἀπεραντοσύνη. Φεύγουμε ἀπὸ τὴν Πρώτη τοῦ Παντός Πηγὴ, καὶ γυρνοῦμε στήν ἴδια Πηγὴ. Τὸ Δεύτερο Βιβλίον τὸ Μυστήριον τῆς Ἀπολυτρώσεως μᾶς

ἀποκαλύπτει, τὶς διαφορὲς τοῦ φάσεις, καὶ τὴ δύναμη τῆς Ἀφῆς, ποὺ μᾶς κρατᾷ αἰχμάλωτους τοῦ Ποσειδῶνος, μέχρις ὅτου νικήσουμε τὴν Ἀφῆ, καὶ σεβασθοῦμε τὸν Ὑπνο τῆς Πεντάμορφης, γινόμενοι ἄγνοοι ὅπως ὁ Ἴππολυτος καὶ λάτρες τῆς Ἀρτέμιδος. Καὶ κάτι ἀκόμα μοῦ θυμίζει τὸ παραμῦθι τῆς Πεντάμορφης. Τὸ Συμπόσιο τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴ σκηνὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τοῦ Σωκράτους, ποὺ ὁ Ψυχάρης βρῆκε... βρώμικη καὶ ποὺ τὴν ἐθεώρησε προσβλητικὴ τῆς Αἰδοῦς. Γιατὶ δὲν κατάλαβε τὸ ὑπέροχο καὶ βαθυστόχαστο νόημα τοῦ Πλάτωνος:— ποὺ ἤθελε ν' ἀποκαλύψῃ, πῶς ὁ πραγματικὰ τέλειος (ὁ Σωκράτης) εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τέλεια νικήσῃ τὴν Ἀφῆ καὶ μένει ἀτάραχος, ἀπαθὴς μπροστὰ στοὺς πιὸ προκλητικούς σαρκικούς πειρασμούς.

Αὐτὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω στὰ δύο Σας πρῶτα Βιβλία. Δὲ θέλω νὰ Σᾶς κουράσω περισσότερο σήμερα μὲ τὴν ἀπεραντολογία μου. Περιμένω τὰ νέα Σας. Καὶ πῶς βρίσκεται τὴν ἀπάνω σ' αὐτὰ ἐρμηνεῖα μου. Κ' ἔτσι μὲ τὴν ἐνθάρρυνσή Σας καὶ διαφώτισή Σας θὰ προχωρίσω παρακάτω.

Τοὺς δώδεκα στίχους ποὺ ἀποτελοῦν τὴν εἰσαγωγὴν στὸ Τρίτο Σας Βιβλίον, μὲ τὴν ἐπιγραφὴ Διπλομοναξιά, δὲν τοὺς κατάλαβα.

Α. Φ. Χ.

ΔΕΚΑΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἐν Ἀθήναις, 6 Νοεμβρίου 1933. Δευτέρα

Ἀγαπημένε μου Χαλᾷ,

Ἔχω μπροστὰ μου τὸ τελευταῖόν σου γράμμα τῆς 31 Ὀκτωβρίου.

Μπορεῖς νὰ φαντασθῇς τὴν ψυχικὴ μου διάθεση. Κάτι θὰ εἶμαι. Εἶμαι σὰ νὰ ἄκουγα κάτι ἀπὸ μιὰ μπετόβεια συμφωνία μὲ προσοχὴ καὶ μ' αἴσθημα, μὰ τώρα μόλις καὶ μ' ὅλους τοὺς πιανίστες, ἀπὸ σένα ἀκούοντάς τιν ἀρχίζω νὰ μεθῶ. Μὰ τὸ λογικὸ μου μέτρο ποὺ δὲ θέλει νὰ μ' ἀ-

φίση, μοῦ ψιθυρίζει:—Σταμάτα. Τοῦ στέκει τοῦ Μπετόβεν νὰ τὸν ἀκούσης χωρὶς κρασί. Βλέπω πῶς πέφτω σὲ μιὰ παραβολὴ ποὺ δὲν ἔχει τὸν τόπο της. Τῇ σβύνω κ' ἐξακολουθῶ. Πρόκειται γιὰ τὸν κριτικὸ σου ἐνθουσιασμὸ γιὰ μένα. Μὰ ὅσο κι' ἂν καὶ στὸ δικό μου λογισμὸ δείχνεις τὸ μάγεμα τοῦ στίχου μου, δὲν μπορῶ νὰ μὴ σοῦ κράξω σ' ἐσένα περισσότερο ποὺ βλέπεις κάποια ἰδεατὰ καθαρώτερα καὶ περισσότερο ἀπὸ ἐμένα, δὲ μπορῶ νὰ μὴ σοῦ κράξω:—Μηδὲν ἄγαν. Ὅσο κι' ἂν εἶναι ἡ ποίησίς μου μεγαλόπνευστη—κσὶ τολμῶ σ' ἐσένα νὰ τὸ πῶ, ἀφοῦ τὸ φρονεῖς, κι' ἀσύγκριτη, εἶναι ὁ κίνδυνος μεγάλος ἐκεῖ ποὺ θέλεις νὰ ὑψωθῇς, ὑψώνοντάς με: Νὰ πέσουμε κι' οἱ δύο, νὰ γίνουμε Ἰκαροί. Χρειάζεται καὶ γιὰ τὰ μεγάλα καὶ γιὰ τὰ ἰδανικά, ἓνα [ῥοῖο· καὶ γιὰ τ' ἀπέραντα τοῦ ἀπολύτου, τὸ πέρασμα τοῦ σχετικοῦ. Ἔρχομαι στὶς δύο πρὸ τὰ σεῖς σου, καθὼς τίς λές: Στὴ δεύτερη: Μάλιστα. Χρειάζονται τρία Πανεπιστήμια:—τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐκεῖνο τὸ τρίτο, θὰ πρέπη νὰ σταθῇ ἀπαραλλήλιστα μοναχό, κ' ἔξω ἀπὸ τὸ φεγγαβόλημα τῶν ἄστρων αὐτῶν ποὺ θαμπώνουν ὅ,τι στέκεται σιμά τους, καὶ τ' ἀστέρια. Ὁ στίχος μου ὅση κι' ἂν εἶναι ἡ λάμψη του, εἶναι ταπεινός. Φτάνω στὴν τρίτη πρόταση· γι' αὐτὴ πιά τονίζω καὶ μεγαλύνω τὴ φωνή μου. Ἀφησέτους ἡσυχούς τοὺς Ἀνδριάντες καὶ τοὺς Παρθενῶνες. Γιὰ τοὺς ἀνδριάντες θὰ ὑπάρχη καιρὸς μετὰ θάνατον, τολμῶ νὰ ὑποθέσω. Γιὰ τοὺς Παρθενῶνες, δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ κανένα. Καὶ γιὰ τὸ πλεόν ἀστόχαστο καὶ ἀδιάλλακτο κ' ἐχθρικὸ κοινὸν εἶναι ἀνάγκη γιὰ κάποιο σεβασμὸ καὶ γιὰ κάποια συγκατάβαση. Ἀλλως κινδυνεύομε τὰ γραφόμενά μας νὰ μένουν ἀμελέτητα ἀπ' ὅλους, κι' ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη ποὺ ἐνδιαφέρονται καὶ ποὺ μᾶς συμπαθοῦν. Ὑπάρχει καιρὸς καὶ ὑπάρχει τόπος γιὰ τὴν ἀθανασία ποὺ τὴ θεωρεῖς χρέος:—ἡ μελέτη καὶ τὸ μίλημα γιὰ τὰ ποιήματά μου, γιὰ τὴν ποίηση. Γιατὶ δὲν εἶς' ἐσὺ τάχα «ὁ δυνατὸς

ἐκεῖνος πού θά μᾶς δώσῃ ἐπάξια τὸ δικό μου τὸ ἄγαλμα ;» Καὶ τί εἶναι ἡ ἰδέα νὰ μιλήσῃς ἐσὺ γιὰ ὅλο μου τὸ ἔργο ἐρμηνεύοντάς το καὶ διαφωτίζοντάς το παρὰ τὸ σκάλισμα κάποιου μου ἀγάλματος γιὰ τὴν αἰωνιότητα ; Καὶ τί δὲν ἐμφανίζεται καὶ τί δὲν εἰκονίζεται μὲ συνοχή, μὲ τὴν ἀλήθεια τοῦ ἀπολλώνιου λυρισμοῦ στὸ ταπεινό μου ἔργο παρ' ὅλα του τὰ κωλύματα καὶ τὶς ἀδυναμίες ; Π. χ. Νὰ ὁ Παρθενῶν. Πρῶτα δυὸ φορές στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» Ὁ Παρθενῶν, λυρικός ὕμνος, Ἰδέα. (Λόγος τρίτος—Α' Ἔκδοση, σελίδα 55. Ἐξήντα ἕνας στίχοι. «Ἐσ' εἶσαι πού κορώνᾳ σου φορεῖς τὸ βράχο» κλπ). Ἐπειτα (Λόγος ἑβδομος σελ. 95 μία τοιχογραφία, ἐπικὴ ἀναπαράσταση στὴν ἐντέλεια τοῦ Ἱεροῦ Βράχου πρὶν ἐρειπωθῇ) πολὺ περισσότεροι ἀπὸ ἑκατὸ στίχους.

Εἶναι καὶ τρίτη φορὰ πού παρουσιάζεται ὁ Παρθενῶν στὸ βιβλίό μου «Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί». Ὁ τίτλος του «Τὸ ρημάδι» σελ. 34. Στίχοι 28 μὲ τὴν ἐπὶ ὁδὸ «ἡ χάρη σου ἀσύγκριτη νὰ μένης ρημάδι». Θὰ ἤθελα νὰ τὸ διάβαζες τὸ ποίημ' αὐτό. Ἐναντίον ὅλων τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν φιλόρχαιων κριτικῶν πού παραδέχονται κ' ἐγκωμιάζουν τὴν ἀποκατάσταση, τὴν ἀναστύλωση τοῦ Παρθενῶνος ἡ ἐμπνοή μου καὶ τὸ λυρικό μου διαίσθημα τὴν ἀποδοκιμάζουν. Γιατὶ τὸν ἐμοίρανε ἡ ἱστορία τὸν Παρθενῶνα σεπτὸς ἱερὸς καὶ πάγκαλος νὰ εἶναι ἐρείπιο, ἀπείραχτο ἀπὸ τίς βόμβες τοῦ Μοροζίνη. Τὸ ποίημα τὸ τύπωσα καὶ καμιὰ οὔτε φωνή, οὔτε ψιθύρισμα δὲν ἄκουσα γιὰ κεῖνο. Τί τόλμη, τί αἰρετικὸ πείσμα ν' ἀντιστρατεύεται ἕνας στιχοπλέκτης στὴν παραδεγμένη κ' ἐγκωμιασμένη ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον σοφὴ ἐργασία τοῦ κ. Μπαλάνου. Τὸ ἀρχαιολατρικὸ μου ποίημα συνεχίζεται («τὸ ποίημα τῆς ἐντέλειας ἅ! τὰ ἐρείπια πῶς τὸ κλαίνει») στὸ «Ἀνέβασμα στὸ Βράχο» εἶναι κ' αὐτὸ στοὺς «Βωμούς». Θὰ τὸ ἰδῇς. Μόνο μιὰ νέα κόρη (λησμονῶ τώρα καὶ τ' ὄνομά της καὶ τὴν ὄψη) ἦρθε μιὰ φορὰ νὰ μ' ἐπισκεφθῇ φέρνοντάς μου τὴ συγκίνησή της καὶ τὸν ἐνθουσιασμό της ἀπὸ τὸ «Ρη-

μάδι». Είναι οί πληρωμές μου αυτές. Κι' άλλοτε ή γυναικεία εύαισθησία μου έδειξε πώς στέκεται κοντότερα στη Μούσα κ' έχει λεπτότερη τήν αντίληψή της από τούς άντρες. Άλλοτε θα σου σημειώσω αξιομνημόνευτο δείγμα τής ύπεροχής αυτής.

Τις ώρισμένες άπορίες που μου σημειώνεις για τήν «'Αντιόπη», τὸ «Φθινόπωρο», τή «Χώρα που δέν πεθαίνει» τὶς «'Αγέννητες Ψυχές», μὰ καί άλλα πολλά, παρακαλῶ νά ἔχης κάποια ύπομονή νά σου τὰ σημειώσω συμπληρώνοντας σέ άλλα μου γράμματα. Μόνο πρέπει σήμερα νά σου θυμίσω πώς διαφωτιστικές πληροφορίες μου που πρέπει νά τὶς ἔχης ύπ' ὄψει σου, ἀφοῦ μάλιστα καί τὶς ζητεῖς, βρίσκονται ἐκτὸς ἀπ' τούς προλόγους τῶν βιβλίων μου καί ἀπὸ τήν «Ποιητική» μου, ὅταν τὰ κείμενα δυσκολεύουν, εἶναι, κυριώτατα—χωριστὰ τὸ ἀναφέρω—στὸν Πρόλογο τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου», γιατί αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο» μπορεῖ νά λεχθῇ πὼς εἶναι καί Ποιητικὴ τοῦ συνόλου τοῦ ἔργου μου που δείχνει, πὼς σκέπτομαι, πὼς αἰσθάνομαι καί πὼς ἐργάζομαι. Καί ὅμως δύο ἀράδες ἀπὸ τὸν πρόλογο τὸν ἐκφάντορικὸ—ἄς τὸν πῶ κατὰ τὴ λέξη που μεταχειρίζεσαι—τῶν «Ματιῶν τῆς Ψυχῆς μου» λένε πολὺ περισσότερα κί' ἀπ' ὅλες τὶς ποιητικές μου. Ἴδου οἱ ἀράδες αὐτές : «'Ο Ποιητῆς εἶναι ὡς ὁ Ἴων τοῦ Εὐριπίδου. Ἀπάτωρ καί ἀμήτωρ, πατέρα καί μητέρα ἔχει τὸν Θεὸν τοῦ φωτός καί τούτου εἶναι πιστὸς χρυσοφύλαξ».

Εἶναι ἀνάγκη νά σου τοὺς ἀναφέρω, γιὰ νά τοὺς ξέρεις πάντα, τοὺς φίλους, ποιητὰς καί κριτικούς που ὅταν τοὺς δόθηκε ἀφορμὴ κ' εὐκαιρία μιλήσανε γιὰ μένα ἐνθουσιαστικά, συνετά, συμπαθητικά. Εἶναι—περιορίζομαι σέ ὅσους ζοῦν—ὁ Ρήγας Γκόλφης, ὁ Γ. Κατσίμπαλης, Τὰ κριτικὰ καί τὰ βιβλιογραφικά του σημειώματα γιὰ μένα πολύτιμη πηγὴ καί ἀρχὴ μιᾶς ἱστορικῆς γνωριμιᾶς, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γιὰ τὸ ἔργο ἐνὸς ποιητῆ, πάντα τόσο εὐκολο γιὰ τήν ὑποκειμενικὴ προχειρολογία. Ὁ Κ. Τσάτσος—που

προετοιμάζει, καθὼς φαίνεται καὶ ὁλόκληρο βιβλίο— ὁ Δ. Βεζανῆς—τὸν ξέρεις—ὁ Ἀνδρέας Καραντώνης, ὁ Ἐμπειρῖκος. Κάποια τεύχη τοῦ Κατσιμπαλη ἂν δὲν τὰ ἔχῃς γράψω μου νὰ σοῦ τὰ στείλω. Καὶ ἡ Σοφία Ἀντωνιάδου πόσο τιμητικὰ ἐξαγγελτικῆς γιὰ τὴν ἐργασία μου στὸ ἐναρκτηρίο μάθημά της μέσα στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Leyden τῆς Ὀλλανδίας γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Καὶ ἡ Λιλή Ἰακωβίδη. Ὅσους θυμοῦμαι τώρα. Παραλείπω τοὺς ξένους καὶ ἄλλους. Ὅσοι ἀποσπασματικὰ ἢ γενικὰ γράψανε εἶναι ἄξιοι τῆς εὐγνωμοσύνης μου. Τὸ γράμμα τοῦ Clément μὲ συγκίνησε. Εἶναι ἀπὸ τοὺς ξένους ἀνεπιφύλακτος θαυμαστῆς μου καὶ γνώστης μου. Καὶ ἀπὸ τὸ γράμμα του φαίνεται πὼς καὶ στὴν κριτικὴ του γιὰ τὸ βιβλίο σου παρ' ὅλες του τὶς ἐπιφυλάξεις, εἶναι ὁ συμπαθητικώτερος καὶ ὁξυδερκέστερος. Εἶναι καὶ ὁ πιστότερος καὶ φιλόκαλος μεταφραστῆς μου, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατὸ τοῦ μεταφραστῆ.

Ἀλλὰ πολλὰ ἐπιφυλάσσομαι. Σὲ φιλῶ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη 14ῃ Νοεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Ἔχω μπροστά μου τὸ γράμμα Σας 6ῃς τρέχοντος. Εἶναι ἡ τρίτη φορά, πού τὸ διαβάζω. Αὐτὸ δὲ θὰ πῇ πού εἶναι κ' ἡ τελευταία. Μοῦ συνιστᾶτε τὸ «Μηδὲν ἄγαν». Λαμπρὰ ἡ σύσταση γιὰ τοὺς ὀρθοφρονοῦντας, ὅχι ὅμως διὰ τοὺς ἐνθουσιῶντας. Εἶμαι μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ὠμορφιὰ καὶ σοφία τοῦ Ποιητικοῦ Σας Ἔργου. Καὶ ὅ,τι γράφω ἀπάνω στὸ Ἔργο Σας γράφεται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ· καὶ—ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ ὁ Πλάτων—«ἐξιστάμενος δὲ τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων καὶ πρὸς τῷ θεῷ γιγνόμενος, νοθετεῖται μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς παρακινῶν, ἐνθουσιάζων δὲ λέληθε τοὺς πολλούς». Αὐτὸ συμβαίνει. Μοῦ μεταδίδει τὸ ἔργο Σας τὴ φωτιὰ τουρανοῦ, καὶ ὅπως μπροστὰ σὲ μιὰ Παρθένο, (πού ἡ Θάλεια, ἡ Ἀγλαΐα καὶ ἡ Εὐφροσύνη τῆς προσδί-

δουν ὑπέρθεα ὑπόστασις) τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὸ θαυμασμό καὶ τὴ λατρεία, καὶ ξεχειλίζεται τὸ συναίσθημα ἀκράτητο ἀπὸ τὰ φρένα τοῦ Λόγου.—ἔτσι ὑπερεκχειλίζει ἀπὸ θαυμασμό καὶ ἔκστασις ἡ ψυχὴ μου μπροστὰ στ' Ἀγάλματα τῶν «Βωμῶν» Σας καὶ ὅλου Σας τοῦ Ἔργου.

Καὶ σ' αὐτήνα Σας τὴν ἐπιστολὴ καὶ στὴν προηγούμενη, καὶ στὶς πιὸ παληὰς θὰ ἐπανέλθω σ' ἄλλα μου γράμματα:—αὐτὸ μόνο ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσω:—καὶ ἡ πιὸ παραμικρὴ Σας ὑπόδειξις γιὰ τὴν κατανόησιν τοῦ Ἔργου Σας νὰ εἴσθε—παρακαλῶ—βέβαιος πῶς δὲ μένει ἀπρόσεχτη:—Τὸν Πρόλογό Σας στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», μὰ καὶ σ' ὅλα Σας τὰ ἔργα, τοὺς μελετῶ κατ' ἐπανάληψιν. Κι' ὅσα γράφετε γιὰ τὸν Παρθενῶνα τάγραψα βαθιὰ μέσ' στὴν ψυχὴ μου.—Τοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους μου καὶ ὁμοῖδεάτες, ποὺ μὲ τόση λατρεία ἐργάσθηκαν ἀπάνω στὸ ἔργο Σας τοὺς περιβάλλω μὲ ἰδιαίτερη στοργή:—μὰ δὲν κρίνω πῶς ἔφτασεν ἀκόμη ἡ στιγμὴ νὰ τοὺς μελετήσω:—Ἐκεῖνο, ποὺ θέλω ἐγὼ εἶναι νὰ σχηματίσω ἀντιλήψεις καὶ γνῶμες μόνος μου, χωρὶς ἀκόμα νὰ περάσω ἀπὸ τὸ φακὸ τῶν ἄλλων, ὅσονδῆποτε ἀγαπητῶν, ὅσονδῆποτε πολυτίμων. Θάρθῃ ὁ καιρὸς τῆς μελέτης των. Ὁ θησαυρὸς ὁ δικὸς Σας πρῶτα, ἀκέραιος, καθάριος ὥς μ' ἀντικρύζει.

«... Εἰ δ' ἄεθλα γαρούειν
ἔλδεαι, φίλον ἦτορ,
μηκέτ' ἀελίου σκόπει
ἄλλο θαλπνότερον ἐν ἀμέ-
ρα φαινὸν ἄστρον ἐρή — μας δι' αἰθέρος...»

Πιστεύω ἐν τῷ μεταξὺ νὰ πῆρατε τὰ γράμματά μου τῆς 5ης, τῆς 8ης, καὶ τῆς 11ης τρεχούμενου μηνός. Ἔδωσα σ' αὐτὰ τὸ κατὰ τὴν ἀντίληψή μου σχέδιο τοῦ Α' Β', ΣΤ' καὶ Ζ' Βιβλίων τῶν Βωμῶν. Σ' αὐτό μου τὸ γράμμα θὰ συμπληρώσω τὸ ταχὺ σκιαγράφημα τῶν ὑπολειπομένων Βιβλίων, καὶ θὰ σταθῶ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ λαμπρότατα Ποιή-

ματά Σας:—«Μιά βραδιά σ' ένα σπίτι», πού βάλθηκα νὰ τὸ μάθω ἀπ' ἔξω γιὰ τὴν ἀγάπη μου γιὰ τὴν Κρήτη καὶ γιὰτὶ ἔτσι, ὅπως τὸν ζωγραφίζετε, θάθελα νὰ τὸν βλέπω π ἄ ν τ α τὸν Κυβερνήτη τῆς Αἰωνίας Ἑλλάδος!

Τὸ τρίτο βιβλίο μοῦ φαίνεται πὼς ἐγείρει Βωμοὺς στὴν Τέχνη! Καὶ πρῶτα—πρῶτα τὸ Ἀποθέωμα τῆς τέχνης: «Τὸ ἀνέβασμα στὸ Βράχο». Τὸ ἀνώτατο θαῦμα τῆς Ἀρχαιότητος. Ὑστερα Τὸ «Ἀεροπλάνο». Ὅταν βρισκόμουνε κατὰ τὸ 1912 στὸ Παρίσι θυμοῦμαι πὼς ἡ ἐφημερίδα «Le Matin» εἶχε προκηρύξει διαγωνισμό:—ποιά εἶναι τὰ μεγαλύτερα θαύματα τῆς Τέχνης:—κ' ἐκεῖνος, πού πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο, εἶχεν ὑποδείξει τὸ ἀεροπλάνο. «Οἱ Νεράϊδες» κ' ἐκεῖνες ἓνα Βωμο στὴν Τέχνη ἐγείρουν.

Μὰ γιὰ νὰ προσπαθήσουμε βαθύτερα νὰ κατατοπισθοῦμε:—ἔχουμε στὸ Τρίτο τὸ βιβλίο τῶν Βωμῶν τρία ἀνεβάσματα:—Τὸ πρῶτο στὸν Ἰδεατὸ Κόσμο, στὸ Νοητὸ Βασίλειο—κατὰ τὴν Πλατωνικὴ καὶ Νεο—Πλατωνικὴν ἔκφραση, πού μᾶς ἐσυμβόλισεν ὁ Ὅμηρος, καὶ πού τὴν Ποίηση μετέβαλαν μὲ τὴν Οὐρανία Τέχνη των σὲ χειροπιαστὰ μεγαλουργήματα, πρὸς τὰ ὅποια κλίνουν τὸ γόνατο οἱ Αἰῶνες, ὁ Φειδίας καὶ ὁ Ἰκτῖνος. Ἡ Ἀθηνᾶ, Ἡ Παρθένος, Ὁ Παρθενῶν. Τὸ Ἀνώτατον σύμβολον τῆς Σοφίας, μὲ τὴν ἀνώτατη ἀποκάλυψη:—Σοφία καὶ Παρθενία (=ἄνευ ἀφῆς) ἀχώριστα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἀρτεμις, ἡ Θεὰ τῆς Ἀγνείας, Παρθένος καὶ αὐτή. Μὰ τὸ περίεργο, πού καὶ οἱ Χριστιανοὶ Ἕλληνες μετέβαλαν τὸν Παρθενῶνα σὲ Ναὸ τῆς Παρθένου. Καὶ κατόπι μήπως δὲ διαδέχτηκε στὴν Πόλιν τὸν Ἀνώτατο Ναὸ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὸν Παρθενῶνα, ὁ Ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, τοῦ Λόγου, ὅπου ἴσα μὲ σήμερα ἔχει διασωθῇ ἡ εἰκὼν τῆς Παρθένου! Ἡ ἐξακολούθησις τῆς αὐτῆς λατρείας διὰ μέσου τῶν Αἰώνων!

Μὰ μήπως καὶ σήμερα, πού βρῆκε ἡ Νεώτερη Ἑλλάδα τὸν π ρ α γ μ α τ ι κ ὸ ἑαυτὸ της μὲ τὸν Παλαμᾶ, δὲν ἐξακολουθεῖ τὴν αὐτὴ Λειτουργία; Τί ἄλλο λοιπὸν

εἶναι ὁ Ὕμνος Σας πρὸς τὴν Ἀθηνᾶ, τὸ Ποίημά Σας «Ἀνέβασμα στὸ Βράχο», ἡ ἰδέα τοῦ Παρθενῶνος (ὅπως μοῦ τὴν ἀποκαλύπτετε στὸ τελευταῖό Σας γράμμα) στὸν Τρίτο Λόγο τῆς Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ, στὸν Ἑβδομο, καὶ στὸ Ρημάδι τῶν Περασμάτων καὶ τῶν Χαιρετισμῶν—τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ καταφανέστατη συνείδησις, πὼς τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος ἀναπόσπαστα εἶναι ζυμωμένο μὲ τὴν Ἀθηνᾶ—τῇ Θεᾷ τῆς Τέχνης, τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Σοφίας—ποὺ ὅλα εἶναι δημιουργήματα τῆς Παρθενίας ;

Τὸ δεύτερο ἀνέβασμα :—μὲ τὸ Ἀεροπλάνο—εἶναι γιὰ μένα τὸ ξαγνάντεμα τοῦ Σύμπαντος, δεμένο μὲ τὴν ἰδέα τοῦ Ἰκάρου. Ἡ Τέχνη πάλι βασίλισσα. Οἱ πιὸ περιληπτικοὶ τῆς ἰδέας στίχοι :

«Ὅσο πὺν συνεπῆρέ τον καὶ τόνειρο τοῦ ὄνείρου
καρaboκύρη τοῦρανοῦ στὸ φτερωτὸ καράβι.
Μὰ τὰ ἐπουράνια εἶν' ἄφταστα καὶ χαλασμός τὸ ἀνέβα,
κι' ἀπάντησε στὸ δρόμο του τὸν κεραυνὸ καὶ πέφτει.
Ἀλαφρανέβασμα ἡ ψυχὴ, βαριὸ κατέβα ἡ σάρκα...»

Τὸ τρίτο ἀνέβασμα εἶναι τὸ ἀνέβασμα στὸ Βασίλειο τῆς Κοινωνικῆς ἢ Πολιτικῆς Τέχνης.

Μὲ πόση δύναμη ἀποκαλύπτετε τὰ θέλγητρα τῆς Γυναικὸς καὶ τὴν Τέχνη τῆς νὰ κατακτᾷ τὸν Ἄνδρα· μὰ καὶ ὁ Ἄνδρας τῇ Γυναῖκα. Κι' ἔτσι γεννιέται ἡ Ἑστία, τὸ μόριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο γεννιέται ἡ Πολιτεία καὶ ὅλη ἡ πολιτικὴ Τέχνη, ποὺ δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ, παρὰ τὴν ὑποδούλωση τοῦ ἀτόμου στὰ γενικὰ καθήκοντα καὶ τίς ἱερὲς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς Ἰδέας τῆς Πατρίδος :—μὰ ὅσο περισσότερο ὁ Πολίτης εἶναι δ ο ὕ λ ο ς—ἐγκάρδια καὶ χωρὶς ἐγωῖσμό—στὴν Ἰδέα τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Κοινῆς Ὁφελείας, τόσο εἶναι καὶ π ι ὀ ἐ λ ε ὑ θ ε ρ ο ς ! Τόσο καὶ πιὸ βαθιὰ μπαίνει, ἐνῶ βρίσκεται τὸ σῶμά του στῇ Γῇ, στὰ ἀνέσπερα Βασίλεια τοῦ Νοῦ, τῆς Ἀληθείας, τῆς Εὐδαιμονίας...

Αὐτὰ βιαστικὰ καὶ πεταχτὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω γιὰ

τὸ σχέδιο καὶ τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ Τρίτου Βιβλίου. Ἄρά γε καλὰ μ ἄ ν τ ε ψ α ; Ἡ μήπως κατεπρόδωσα τὴν Τέχνη τοῦ Κάλχαντος ; Γράψτε μου γρήγορα γιὰ νὰ κάμω ἐξιλαστήριο θυσία στὸ θεὸ τῆς Μαντικῆς καὶ τοῦ Φωτὸς Ἀπόλλωνα...

Τὸ τέταρτο εἶναι ἕνας διαρκῆς Ὑμνος στὴ Γυναῖκα.

Στὰ «Κομμάτια» παριστάνεται ἡ Ἰδεατὴ Γυναῖκα. Ἡ Ἰδέα, ποὺ τῆς δίνει σάρκα ὁ Ζωγράφος, ὁ Ποιητής, ὁ Γλύπτης, ἡ Τέχνη, ὁ Λόγος. Εἶναι δηλαδή ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου.

Ὁ Ὑμνος πρὸς τὸ Πρόσωπο, μοῦ θυμίζει τὴν εἰσαγωγή μου στὸ Βιβλίό μου :—«Αἱ ἐκπλήξεις, ποὺ συναντᾷ ὁ Ξένος στὸ Λονδίνο». Σ' αὐτό μου τὸ Βιβλίό προσπαθῶ νὰ δώσω τὴ σκιαγραφία τοῦ Ἀγγλικοῦ Πολιτισμοῦ. Μὰ ζωγραφίζω τὸ Λονδίνο. Καὶ παραβάλλω μαυτὸ τὸ πρόσωπο. Ἡ λοιπὴ Ἀγγλία εἶναι τὸ σῶμα. Πάρτε δέκα σώματα, χωρὶς κεφάλια. Δὲ μπορεῖτε νὰ διακρίνετε τὸ ἕνα ἀπὸ τάλλο:—Γιατὶ ἐκεῖνο, ποὺ δίνει τὰ διακριτικὰ χαρακτηριστικά, τὸ ν ό η μ α, εἶναι ἡ Κεφαλή, τὸ Πρόσωπο. Ἡ... Πρωτεύουσα. Γι' αὐτὸ ἔχουμε :—Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ Ρώμη καὶ τὸ Βυζάντιον, τὰ π ρ ό σ ω π α τ ῶ ν δύο ἀπεράντων Αὐτοκρατοριῶν.

Αὐτὴ τὴν ἰδέα μοῦ φαίνεται πὼς θέλετε ν' ἀπεικονίστε στὸν Ὑμνο γιὰ τὸ Πρόσωπο.

«Μέσ' στὰ κάγκελα», μοῦ φαίνεται πὼς συμβολίζει τὴν ψυχὴ, φυλακισμένη στὸ σῶμα, ποὺ ζῇ μὲ τὸν κόσμον τοῦ Ἰδεατοῦ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ ἀπελευθερώσεως «πρὸς τὰ σμαραγδοπέλαγα καὶ τανοιχτὰ λιμάνια».

Ἡ «Μελένια» εἶναι τὸ Σύμβολο τῆς Ἀγοραίας Ἀφροδίτης, ποὺ μ' ὅλο τῆς τὸν ἐξευτελισμὸ ἀπὸ τὴ Σαρκικὴ Ἡδονή, εἶναι πάντα πηγὴ ἐρώτων καὶ ἀνεβάσματος. Γιατὶ πάντα ὁ Ἐρωτας εἶναι φτερωτός, ἀκόμα καὶ στὴν πιὸ εἰδεχθῇ του μορφῇ.

Ἡ «Κασσιανή» εἶναι τὸ Σύμβολο τοῦ πλάσματος ἐκείνου, ποὺ βρίσκει τὸ Σωτήρᾳ τῆς στῆ νύχτα τὴν ἀσέληνο τῆς παρανομίας καὶ τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς. Παράλληλᾳ τῆς στέκεται τὸ ἄγαλμα τῆς Μαγδαλινῆς καὶ Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.

Τὸ ποίημά Σας «Γυναῖκες» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ περιληπτικὰ ὄλων τῶν μορφῶν, τῶν ἀσθενειῶν ἢ ἀδυναμιῶν τοῦ... «ἀσθενοῦς» φύλλου, τοῦ παντοδυνάμου ἐν τῇ φαινομενικῇ του ἀδυναμίᾳ...

Τὸ Πέμπτο Βιβλίον εἶναι ἓνας Ὑμνος πρὸς τὴ Δόξα καὶ τὴν Ἰδέα τῆς Πατρίδος.

«Στὴν ἀσημένια Σου Γιορτῇ», εἶναι Ὑμνος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου; τοῦ Μάρτυρος Βασιλέως; Ποῦ στὸ σεπτὸ τοῦ πρόσωπο ἔχουμε τὸν Ἐλευθερωτὴ τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης; Ἀσχετὰ τάλλα. Ἡ Ἑλληνικὴ μου ἡ καρδιά δὲν μπορεῖ π ο τ ἔ ν ᾶ ξεχάσῃ τὴν Εὐεργεσία...

Τί θεσπέσιος ὁ Ὑμνος Σας πρὸς τὴν Κρήτη! Τὸ τρισευλογημένο αὐτὸ Νησί, ποὺ πάντα κράτησε μέσα του τὴ θεὰ Λευτεριά καὶ τὴν ἡμίθεα Ἀμαζόνα (ὅπως ξεσκεπάζετε τὰ δύο τοῦ Ἰδανικά), τὴν Ἀντίσταση. Καὶ ποὺ προσφερε στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἑαυτὸ της, μὰ καὶ σύγχρονα τὸν Κυβερνήτη, ποὺ κράτησε σόλη του τὴ ζωὴ ζωντανή τὴν Ἰδέα τῆς Ἀπελευθερώσεως τῶν Ὑποδούλων. Ὅποιος καλὰ δὲν ἔχει χωνέψῃ αὐτὴ τὴ συνεχῇ προσήλωση τοῦ κ. Βενιζέλου στὸ Ὑπατο αὐτὸ Ἰδανικό, καὶ ὅποιος ξεχνᾷ, πὼς ἔζησε χρόνια, προτοῦ ν' ἀπολευθερωθῇ ἡ Κρήτη, ὄνειροπολῶντας αὐτὸ τὸ Ἰδανικὸ γιὰ τὴν Πατρίδα ὅπου γεννήθηκε καὶ γιὰ τὸν ἄλλον Ἑλληνισμό, θ' ἀδικήσῃ τὸν κ. Βενιζέλο ἂν ἀπόλυτα κρίνῃ τὰ ἄλλα του μεγάλα καὶ σοβαρὰ λάθη, ποὺ συνέτειναν στὸ διχασμὸ καὶ στὴ διάσπαση τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Ὑμνος στὴν ἡρωϊκὴ Χειμάρρα μιλεῖ μόνος του.

Ὁ Ὑμνος στὸ Δελμοῦζο μᾶς θυμίζει, πὼς ἡ δόξα δὲν ἀνήκει μόνον στὸ σπαθί, μὰ καὶ σε κείνους ποὺ ἐργάζονται —καὶ σαυτοὺς πρὸ πάντων— γιὰ τὴ Θρησκεία τοῦ Πνεύ-

ματος. Κι' ἂν ἔχη μιὰ χώρα ἢ μιὰ φυλὴ ἀξία, εἶναι ἀπὸ τὴν Πνευματικὴ Παρακαταθήκη ποὺ εἶναι συνδεδεμένη μ' ἐκείνη τὴ Φυλὴ. Καὶ μόνο τὸ σήκωμα τοῦ Σπαθιοῦ γιὰ τὴν ὑπεράσπιση καὶ διαφύλαξη τοῦ Θησαυροῦ αὐτοῦ τοῦ Πνευματικοῦ ἐπιτρέπεται.

Ἡ συνείδηση τῆς Πνευματικῆς αὐτῆς Ὑπεροχῆς καὶ τοῦ ἀνυπερβλήτου Θησαυροῦ, ποὺ συνδέεται μὲ τὸ ὄνομα Ἑλλάς ἔχει φτερώσει πάντα διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὸ Γένος καὶ ἔχει δημιουργήσει τὴν ἀτελεύτητη σειρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἡρώου, ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα καὶ Λεωνίδα, ἴσα μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ Μιαούλη, κάτω στὰ δικά μας χρόνια μὲ τὰ τρόπαια τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Πλαστήρα. Αὐτὸς ὁ Θησαυρὸς καὶ αὐτὸ τὸ Παρελθὸν καὶ ἡ Παρακαταθήκη ὠμίλησαν βροντόφωνα στὴ μεγάλη Ψυχὴ τοῦ κ. Βενιζέλου,—ποὺ τὸ διακρίνει μιὰ ὑπεράνθρωπη Ἐνεργητικότης καὶ σήκωσε ψηλὰ καὶ ἔβαλε γιὰ κύριο προορισμὸ τῆς ζωῆς του τὴν εὐγενικὴ Σημαία τῆς Ἀπελευθερώσεως τῶν Ὑποδούλων, ἐκείνων δηλαδὴ ποὺ ἔχουν μαζί μας τὰ αὐτὰ ἰδανικά, τὴν αὐτὴ Κληρονομία τὴν Πνευματικὴ, τὴν ἴδια γλῶσσα, καρδιὰ καὶ ψυχὴ.

Τὴ δόξα γιὰ κείνους, ποὺ ἐργάσθηκαν γύρω ἀπὸ τὴν ἰδέα αὐτὴ ὕμνει τὸ πέμπτο Βιβλίο τῶν «Βωμῶν»... Γιὰ τὴ δόξα αὐτὴ ἐργάσθηκε καὶ ὁ Δελμοῦζος γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν πνευματικὴ παρακαταθήκη· καὶ νὰ προσθέσῃ νέα πνευματικὰ τρόπαια ἐργαζόντανε στῆς Μελέτης τὸ τραπέζι καὶ ὁ Νῆκος Β. Φανδρίδης.

Στέκουμε μιὰ φορὰ ἀκόμα ἔκθαμβος στὸ ποίημά Σας, τὸ χρονολογούμενο 1915 :—«Μιὰ Βραδιὰ σ' Ἐνα Σπίτι»! Τί ὥραϊα ποὺ ζωγραφίζεται ἡ ἀναμονὴ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ κ. Βενιζέλου. Τί ἐκλεκτὴ, τί διαλεγμένη συντροφιά. Ἀξια γιὰ τὸν Περικλέα! Ἡ Τέχνη καὶ ἡ Λατρεία, ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Ποίηση. Καὶ ὕστερα ὁ ἑξοχος Ὑμνος τῆς Κρήτης! Κάθε Ἑλληνόπουλο πρέπει βαθιὰ μέσ' στὴν ψυχὴ του νὰ κρατᾷ τὸ ἀσύγκριτο αὐτὸ καλλιτέχνημα. Τὸν Ἰδεατὸ Κυβερνήτη τῆς Παντοτεινῆς Ἑλλάδος ἔχουνε

ζωγραφίσει οί ἀμίμητοί Σας ἐκεῖνοι στίχοι ! Ὑποθέ-
ναι μενε στὴ μνήμη μας καὶ στὴ συνείδησή μας ἀκέραια
κι' ἀχάλαστη καὶ ἀκηλίδωτη ἀπὸ τὰ ὕστερα ἢ ὑπέροχη
αὐτὴ Ζωγραφιά, ποὺ θὰ τιμοῦσε, τὸ ἐπαναλαμβάνω, κι'
αὐτὸν τὸν Περικλῆ.

Αὐτὰ εἶχα νὰ γράψω γιὰ τὸ πέμπτο Βιβλίο τῶν
«Βωμῶν». Καὶ ἔτσι ἔδωσα ἀπάνω σ' ὅλο τὸ Ἔργο περί-
που τὶς αὐτοσχέδιες ἀντιλήψεις μου γιὰ τὸ σχέδιό του.
Σχετικὰ πρὸς τὸ Τρίτο τὸ Βιβλίο, θὰ εἶχα νὰ προσθέσω
τὰ ἀκόλουθα :—Τὸ πρῶτο τὸ ἀνέβασμα, τοῦ Ἱεροῦ Βρά-
χου, συμβολίζει τὴν κατάκτηση τοῦ Ἰδεατοῦ Κόσμου. Τὸ
Δεύτερο, τὴν κατάκτηση ὑπὸ τοῦ Ἀνθρώπου τῆς Φύσεως.
Τὸ Τρίτο, τὴν κατάκτηση τῶν Συνανθρώπων, ποὺ εἶναι ἡ
Πολιτικὴ ἢ Τέχνη...

Βέβαια δὲν ἐτελείωσα ἀκόμα τὴ μελέτη τῶν Βωμῶν.
Μόνο μία συστηματικὴ ἐργασία δική μου πολλῶν μηνῶν
θὰ μποροῦσε νὰ ἐξαντλήσῃ ὁλόκληρο τὸ διερμηνευτικὸ
μου ἔργο ἀπάνω σ' αὐτό Σας τὸ Βιβλίο. Τόσο βαθυνόητο
καὶ περιεκτικὸ εἶναι. Μὰ ἐπείγομαι νὰ συμπληρώσω τὴ
μελέτη τῶν ἄλλων Σας ἔργων, ὥστε ἐρχόμενος κάτω
νάχω μιὰ συνολικὴ αὐτῶν ιδέα. Τὴ συμπληρωματικὴ
μελέτη θὰ τὴν κάνω ἀφοῦ Σᾶς συναντήσω.

Τώρα λοιπὸν μὲ τὴ σειρὰ θὰ πιάσω τάλλα Σας τὰ
ἔργα :—Τὸ Δεύτερο εἶναι ἡ Ποιητικὴ Σας.

Στὴν Ἀθήνα, θάρθω μόνο καὶ μόνο νὰ συνεργασθῶ
μαζί Σας ἀπάνω στὸ ἔργο Σας. Δὲν ξέρω ἂν θ' ἀποφα-
σίσω τὴν τελικὴ μου ἐκεῖ ἐγκατάσταση. Αὐτὸ ὁ καιρὸς
θὰ μοῦ τὸ δείξῃ.

Παρατηρῶ, πῶς ἡ Ἀθήνα μὲ ἀδιάφορο μάτι εἶδε ἴσα
μὲ σήμερα τὸ Βιβλίο μου. Ἀκόμη καὶ κάτι στενοί μου φί-
λοι δὲν κατάλαβαν περὶ τίνος πρόκειται. Δὲν μποροῦν
νὰ καταλάβουν τί κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ Παλαμᾶ καὶ
Σωκράτους !!! Αὐτὸ σημαίνει, πῶς ὠχυρωμένοι πίσω ἀπὸ
τὴν προκατάληψή τους, δὲν ἔκριναν οὔτε ἀναγνώσεως

ἄξιο τὸ βιβλίον μου. Καὶ ποῦ νὰ ξέρουν πῶς στὸ ἔργο Σας ὄχι μόνο ὁ Σωκράτης βρίσκεται, μὰ ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάς, Ἀρχαία, Μεσαιωνική, Σύγχρονη! Ὅπως ὀρθότατα τὸ παρατηρεῖτε, ὁ Eugène Clément — περισσότερο ἀπ' ὅλους—μπήκε στὴν οὐσία τοῦ βιβλίου μου, καθὼς καὶ ὁ Magnien.

Ὁ κ. Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἀποστείλῃ τὸ δελτάριό του μ' αὐτὰ τὰ λόγια:— «Εὐχαριστεῖ θερμῶς διὰ τὴν φιλόφρονα ἀποστολὴν τῆς τόσο ἀξιολόγου μελέτης περὶ τῆς σατύρας Παλαμᾶ—ἣν διεξέρχεται μετ' ἐνδιαφέροντος—καὶ διὰ νὰ συγχαρῇ δι' αὐτήν».

Στὸν κ. Παπαναστασίου ἔστειλα. Πιστεύω νὰ τόλαβε.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 18 Νοεμβρίου 1933. (Σάββατο).

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση περιμένω τὶς Παρασκευές. Γιὰ μᾶς ἐδῶ εἶναι ἡ μέρα τῆς Κυριακῆς ἀργίας. Καὶ μένουν κατὰ νόμον κλειστὰ τὰ καταστήματα. Κ' ἔτσι ἔχω τὴν εὐκαιρίαν ὅλη τὴν ἡμέραν νὰ μελετῶ τὰ ἔργα Σας. Χθὲς λοιπὸν ἐτελείωσα δεύτερην φοράν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου». Εἶναι τώρα μερικὰ χρόνια ποῦ τὸ διάβασα πρώτη φορά.

Σεῖς εἶστε ὁ πρῶτος ποὺ χαρακτηρίσατε τὸ ἔργο μου «καλχικό». Ὑστερ' ἀπὸ Σᾶς ὁ κ. Victor Magnien μεταχειρίσθηκε πάνω κάτω τὴν αὐτὴν ἔκφραση. Ὅπως εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ σᾶς γράψω. Ὁμολογῶ πῶς ἡ μαντική μου δυσκολεύτηκε νὰ βρῇ τὸ νόημα τῶν «Βωμῶν». Μὰ δὲν ἐδίστασε στὸ τέλος νὰ δώσῃ τὴν ἐξήγησιν. Ἀδιάφορο ἂν ἀπέχη ἀπὸ τὴν Ἀλήθειαν. Βρῆκε τουλάχιστον μιὰ ἱκανοποιητικὴν γιὰ μένα ἐξήγησιν. Καὶ τὸ δικό Σας φῶς ἔτσι πολυτιμώτερος θὰ κἀνῃ τοὺς «Βωμούς».

Μὰ δὲν ἔχει ἔτσι μὲ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Ἐδῶ ἀμέσως ἡ μαντική μου διαίσθηση — προτοῦ νὰ προχωρίσω πολὺ—σὰν ἀστραπή μου ἀποκάλυψε τὸ Νόημα ποὺ ἀπ' ἀρχῆς ἴσα μὲ τὸ τέλος δίνει τὴν ἐκπληκτικὴν ἐνότητα σ' ἓνο τόσο ἐκτεταμένο καὶ πολὺπλοκο ἔργο.

Μὰ καὶ κάτι ἄλλο μοῦ ἀποκάλυψαν οἱ «Βωμοί», περισσότερον ὁμῶς ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου»:—Πῶς εἶχα τέλεια ἀνακαλύψει τὸν Προφητικὸ Χαρακτήρα τοῦ ὅλου Σας ἔργου, ἂν καὶ ἐβάσισα τὴν ὅλη μου ἔμπνευση καὶ ἐπιχειρηματολογία στὰ «Σατυρικά Σας Γυμνάσματα». Γιατὶ ἀναμφιβόλως ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» ξεπερνᾷ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἀσύγκριτα τὰ «Σατυρικά Γυμνάσματα».

Μὰ γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἂν ἐμάντεψα καλὰ τὴν οὐσία τοῦ «Δωδεκαλόγου» :

Παριστᾷ γιὰ μένα ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγαλοπρεπέστερους ναοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀλύμπου, ποὺ εἶναι ἀφιερωμένος στὴ Θεὰ «Ἐλευθερία». Λέγω Ἑλληνικοῦ, γιατί ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ Χώρα ἡ κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἑλευθερίας. Ἀπειρα ἐν προκειμένῳ τὰ τρόπαιά της. Καὶ ἡ οὐσία ἄλλως τε τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι συνυφασμένη καὶ ἀναπόσπαστη μὲ τὴν Ἰδέα τῆς Ἑλευθερίας.

Ὁ πραγματικὸς Ὑμνὸς τῆς Ἑλευθερίας, δὲ γράφηκε ἀπὸ τὸ Σολωμό!

Ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» ἀποτελεῖ τὸν Ἑλληνικώτατο καὶ θειότατο Ὑμνο τῆς Ἑλευθερίας, μὲ ἐξαιρετικὴ ἀποκαλυπτικότητα, πρωτοτυπία καὶ ἐντυπωτικὴ ἀπαράμιλλη δύναμη. Ἡ ἰδέα καὶ μόνη τοῦ Γύφτου, εἶναι μία ἀποκάλυψη.

Τί πράγματι γιὰ μένα παριστάνει ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων; Τί λοιπὸν ἄλλο παρὰ τοὺς μεγαλείτερους ἐλευθερωτὰς ἀπὸ τὴ ροϋτίνα, τὴν προκατάληψη, τὴ δοκησισοφία, τὸ ψευδὸς;

Ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» μᾶς δίνει τὴν πραγματικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀπολύτρωση, ἔχετε

μέσα ἐξετάσει τὰ μέγιστα προβλήματα. Κ' ἔχετε δώσει τὴν λύση. Ὁ Γύφτος, ὁ Ἡρώας τοῦ «Δωδεκαλόγου» εἶναι ὁ Προφήτης, ἀνώτερος ἀπὸ κάθε πειρασμό, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε πρόληψη, ἀπὸ κάθε πλάνη.

Καὶ ποιά ἰδέα μεγαλόστομη καὶ ἀπολευθερωτικὴ δὲ βρίσκεται στὸ Γύφτο!!! Ὁ Λυκοῦργος ἦτανε ὁ πρῶτος νομοθέτης, ποὺ κατάλαβε πὼς ἡ ἰδιοκτησία, ἡ κακῶς ἐννοουμένη, ριζώνει τὸν ἄνθρωπο. Καὶ γεννοῦνται μὲ τὰ σπίτια οἱ Πολιτεῖες. Καὶ μὲ τὰ τείχη...κόβεται ἡ Πολιτεία ἀπὸ τὴ λοιπὴ ἀνθρωπότητα, χάνει τὴν ἰδέα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θυσίας· κόβεται κι' ἀπὸ τὴ Μητέρα Φύση, ἀπὸ τὴν Παμμήτορα Γῆν:—ἀπὸ τὴν πηγὴ δηλαδὴ τῆς Ἀρμονίας, τῆς Ὑγείας, τῆς Ἀληθείας, τοῦ Φωτός.

Στὸ ἀνέκδοτο Σύγγραμμά μου :—«Πόλεμος, Βαρύτης, Ἀπόστασις, Θάλασσα καὶ Πολιτισμός», ἀναπτύσσονται διὰ μακρῶν ὅλες αὐτὲς οἱ ἰδέες. Ἰδιοκτησία καὶ Βαρύτης εἶναι συγγενεῖς ἰδέες. Βαρύτης, Ἰδιοκτησία = ρίζωμα, σκλαβιά. Ὁ Γύφτος ἐλεύθερος, φτερωτός, γιατί δ ἐ ν ἔ χ ε ι σ π ί τ ι καὶ π ο λ ι τ ε ῖ α ! Χρόνια τώρα καταγίνομαι μὲ τὴ μελέτη αὐτὴ, ποὺ εἶναι ἔτοιμη καὶ θὰ ἐκδοθῇ... στὸν καιρὸ της. Ὅλες οἱ προλήψεις, ἡ ἀμάθεια, ὁ φανατισμός, ἡ σκλαβιά ἔχουνε τὴ γέννησίν τους—ὅπως θαυμάσια παρατηρεῖτε—στὴν Πολιτεία ὅταν παρανοεῖται ὁ ἀναμορφωτικὸς της σκοπός!

Αὐτὴ—μοῦ φαίνεται—πὼς εἶναι ἡ βασικὴ ἰδέα, καὶ γύρω της πλέκεται ὁλόκληρο ποίημα. Μὰ γιὰ νὰ ἐξετάσουμε πιὸ προσεκτικὰ τὸ σχέδιο τοῦ «Δωδεκαλόγου :»

Ὁ Ἐ ρ χ ο μ ό ς :—Ἡ ἐκλογὴ τοῦ τόπου :—Θράκη, ἐξ οὗ καὶ ἡ λέξη Θρησκεία. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ μυθικὸς τόπος, ποὺ γεννήθηκε ἡ Μουσικὴ, μὲ τὸν Ὀρφέα. Καὶ τί ἄλλο γιὰ μᾶς, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Πνεύματος, τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶναι Θρησκεία ἀπὸ τὴν Ποίηση καὶ τὴ Μουσικὴ ; Καὶ τί μεγαλειότερη Μουσικὴ ἀπὸ τὴν Ἐλευθερία ; Τί μεγαλειότερη Θεά ;

Καὶ κοντὰ στὴ Θράκη,—τὸ σύμβολο τῆς Μουσικῆς,

τῆς Θρησκείας, τῆς Λευτεριᾶς — ἡ Πολιτεία, πού ξέχασε τὸν προορισμό της, ἡ Πόλη μὲ τὰ τείχη της, τὸ Σύμβολο τοῦ περιορισμοῦ, τοῦ φανατισμοῦ, κομμένη ἀπὸ τὴ Φύση, ἀπὸ τὴν Ἀνθρωπότητα, ἀπὸ τὸν... Παράδεισο, τὸν Οὐρανό. Πόλη=σκλαβιά. Ὁ Γύφτος, Ἐλεύθερος. Ἡ Πόλη παραδομένη στὰ Στοιχεῖα, στὸ φαγοπότι, στὴ λησμονησιᾶ. Στὴν ἀθεΐα.

«Καὶ καρτέραγε τὸν Τοῦρκο νὰ τὴν πάρῃ».

καὶ ἡ λευτεριά :

«Ο ὕτε σπίτια ο ὕτε καλύβια... κλπ.»

καὶ περαιτέρω :—Ἡ εἰκόνα τοῦ ἐλευθέρου ἀπὸ κάθε πρόληψι, πού τὰ τείχη γεννοῦν :

Κι' ἔτσι στὰ πανάλαφρα (=ἄνευ βαρύτητος)
στὰ πανύψηλα ἔτσι ἐγὼ εἶμουν
μέσα στοὺς ξεχωριστοὺς
ὁ ξεχωριστὸς ἐγὼ εἶμουν...

Ὁ Δουλεὺτής :—Κάνει τὴ σύγκριση τῆς Ἰδεατῆς Τέχνης καὶ τῆς Τέχνης, πού κι' ὁ Λουκιανὸς καταφρόνησε :—«κάτω νενευκῶς εἰς τὸ ἔργον, χαμαιπετῆς καὶ χαμαίζηλος καὶ πάντα τρόπον ταπεινός, ἀνακύπτων δὲ οὐδέποτε οὐδὲ ἀνδρωδεὲς οὐδὲ ἐλεύθερον οὐδὲν ἐπινοῶν...» Τὴν Τέχνην, πού δουλώνει, καὶ ὁ Λουκοῦργος τὴν εἶχε καταλάβει καὶ τὴν ἔβγαλε ἀπὸ τὴ Σπαρτιατικὴ Δημοκρατία. Καὶ ὁ Πλάτων τὴ Σπαρτιατικὴ Νομοθεσίαν ἔχοντας ὑπόδειγμα, καὶ τὴ διαφθορὰ τῆς Τέχνης στὴν Ἀθήνα, ἔβγαλε καὶ... τὸν Ὅμηρον ἀπὸ τὴν Πολιτεία του.

«Τὴν πρωτοταίριαστην κι' ἀταίριαστη τέχνην»

ζητᾷ ὁ Γύφτος τοῦ «Δωδεκαλόγου»... τὴν Ἰδεατὴν: μ' ἄλλους λόγους ὁ Γύφτος αὐτὸς ἔχει ἀπολευθερωθῇ ἀπὸ τὶς Τέχνες ἐκεῖνες τῆς Πολιτείας, πού μόνο σὲ σκλάβους πρέπουνε.

Δὲν εἶναι ὁ χαλκιᾶς, πού πλάθει συνεχῶς ἀλυσσί"

δες, και κλινάρια καὶ σύνεργα γιὰ φαγοπότια, ἢ κουδούνια γιὰ κοπάδια γιὰ σφαγή.

Οὔτε ὁ παίχτης τοῦ Ζουρνᾶ γιὰ κάθε ἐξαχρείωση, ὅπως τὰ περισσότερα σημερινὰ θέατρα, τὰ καφωδεῖα, ποὺ μόνο τῇ Σάρκα καὶ τὴν Ἑδυπάθεια θεραπεύουν.

Οὔτε ὁ Οἰκοδόμος Παλατιῶν γιὰ νὰ σκλαβώνουν τοὺς ὑπηκόους.

Ἡ Τέχνη τοῦ Γύφτου, εἶναι ἐκείνη, ποὺ τὰ μυστικά της τὰ γνώριζε ἓνας Φειδίας, ἓνας Σοφοκλῆς, ἓνας Λυκούργος. Ἐλευθεριὰ καὶ Οὐρανός, ὅχι Σκλαβιά καὶ Κόλασις.

Ἡ Ἀγάπη.—Ἐξετάζεται σ' αὐτὸ ἡ Σαρκικὴ Ἑδονὴ καὶ Προσῆλωση στὴν Ὑλῃ. Ὅλη ἡ Ἑδυπάθεια καὶ ἡ πιὸ δυνατὴ καὶ ἀκατανίκητη : ἡ λαχτάρα ἡ ἄσβυστη καὶ ἡ ἀπόλαυση τῆς Μάγισσας Γυναικός, ποὺ τόσον ὥραϊα τὴ συμβολίζει ἡ Μάγισσα Τσιγγάνα, ἡ περδικόστηθη, ποὺ καὶ τὰ ἄστρα τὴν ὑπακούουν καὶ μαγεύονται. Σκλάβοι ὅμως κι' αὐτὴ, ποὺ θυμίζει τὶς Σειρῆνες τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τὰ πέριξ κόκκαλα :

... «πολὺς δ' ἄμφ' ὀστεόφιν θῖς
ἀνδρῶν πυθομένων, περὶ δὲ ρινοὶ μινύθουσιν...»

«Στὰ μεστά, στὰ νικηφόρα
στήθια σου ἡῦρα μοναχὰ
τῆς γυναίκας τὴν ἀπάτη
καὶ τῆς σάρκας τὴ σκλαβιά,
κι' ἀχαμνὴ πλανεύτρα ἀγάπη
κ' ἔν' ἀρρωστημένο φῶς
καὶ τὸ λίγωμα ποὺ λιώνει
τὸ κορμὶ τοῦ καθενός.»

Ὁ θηλυπρεπὴς ἔρωτας, ἡ Ἀγάπη ἡ ψεύτικη, ἡ ἐγωϊστική, ἡ ἀγάπη ἐκείνη, ποὺ κάμει τὸν ἄνδρα νὰ χάσῃ τὸν ἀνδρισμὸ του, καὶ νὰ γίνῃ κουφὸς σ' ὅλες τὶς ἀνώτερες παρορμήσεις :

«τῷ δ' οὔτι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα
οἴκαδε νοστήσαντι παρίσταται οὐδὲ γάννυνται...»

Ἐπιλήσμων τῶν τιμιωτάτων . . . Ὁ Γύφτος ὁμῶς εἶναι ἀνώτερος τῆς ἀγάπης αὐτῆς, ὅπως καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἀκολουθήσας τὴν συμβουλὴν τῆς Κίρκης, δηλ. τὰ

«θέσφαθ' ἄ μοι Κίρκη μυθήσατο, δία θεάων.
ἀλλ' ἐρέω μὲν ἐγὼν, ἵνα εἰδότες ἦ κε θάνωμεν
ἢ κεν ἀλευάμενοι θάνατον καὶ κῆρα φύγοιμεν.
Σειρήνων μὲν πρῶτον ἀνώγει θεσπεσιῶν
φθόγγον ἀλεύασθαι καὶ λειμῶν' ἀνθεμόεντα . . .»

Ἡ Κίρκη, θεὸς οὔσα, ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ὀδυσσεά τοὺς κινδύνους, τοὺς ὀδηγοῦντας εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν λήθην. Καὶ μεταξὺ τούτων ὁ μέγιστος ἡ Ἡδυπάθεια, ποὺ συγκεντρώνεται πανταδύναμος σὲ γυναῖκα, ὅπως ἡ Περδικόστηθη Τσιγγάνα, ἄξιο ταῖρι καὶ πιὸ μαγευτικὸ τῶν Σειρήνων. Θάνατος ὁμῶς ἡ ἀγκαλιά της. Ὁ Γύφτος, ἄλλος Ὀδυσσεύς, . . . τὴ Σειρήνα, τὴ Νεράϊδα, νικᾷ καὶ ἀντιπαρέρχεται.

«Ὁ Θάνατος τῶν Θεῶν.—Ἡ Πολιτεία ἔχει στοὺς κόλπους της, κοντὰ στὴν ἀληθινή, καὶ τὴν ψευδοθρησκεία. Καὶ εἶναι δοῦλος ὁ ὄχλος σὲ φαντάσματα. Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς Πολιτείας ποτὲ δὲ θὰ γίνη, ἐφόσον ἐνσυνειδήτως δίδομεν ὑποστήριξιν εἰς τὸ ψεῦδος, ἐμφωλεύοντες αὐτὸ ἀπὸ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὰς καρδίας καὶ τὸν νοῦν τῶν πολιτῶν. Καὶ ὁ Γύφτος, ποὺ ἡ καρδιά του ἐξανίσταται κατὰ τῆς σαπίλας καὶ τῆς καταπτώσεως, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς Ἀρνήσεως (διότι ὁ Δωδεκάλογος διαιρεῖται εἰς δύο Τμήματα: — Εἰς τὸ Τμήμα τῆς Ἀρνήσεως καὶ τῆς Κατεδαφίσεως ὅλων τῶν Εἰδώλων—καὶ ἡ περίοδος αὕτῃ μοῦ θυμίζει τὰ Σατυρικά Σας Γυμνάσματα τῆς κατεδαφίσεως: — ὁ Δωδεκάλογος καὶ τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα ἔχουν μεγίστην συγγένειαν, καὶ στὰ δεύτερα εὐρίσκονται ὅλοι οἱ σπόροι τοῦ μεγαλοπρεποῦς δένδρου τοῦ Δωδεκαλόγου, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ Πολιτεία Σας, ὅπως ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους)—καὶ τὸ δεύτερον μέρος εἶναι τὸ Τμήμα τῆς Ἀνανήψεως καὶ Ἀναστάσεως, ποὺ περιλαμβάνει τὸ οἰκοδο-

μητικὸν ἔργον. Ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, εἰς τὰς Τεκτονικὰς Στοὰς ὁ Ὑπατος τοῦ Κόσμου Ἀρχιτέκτων παρουσιάζεται ὑπὸ τρεῖς μορφάς:—Τὴν τοῦ Δημιουργοῦ, τὴν τοῦ Φύλακος ἢ Διατηρητοῦ, καὶ τὴν τοῦ Καταστροφέως! (Créateur, Conservateur, Destructeur). Ὁ Νομοθέτης προτοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ, πρέπει νὰ κατεδαφίσῃ. Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου εἶναι ἡ Νομοθεσία Σας. Ἡ ἄρνησις καὶ ἡ κατεδάφισις περιλαμβάνει:—Τὸν Ἐρχομόν, Τὸν Δουλευτήν, Τὴν Ἀγάπην, τὸν Θάνατον τῶν Θεῶν, τὸν Θάνατον τῶν Ἀρχαίων, Γύρω σὲ μιὰ Φωτιά.

Ἀφ' ἑτέρου, τὸ Βιολί, ὁ Ἀναστάσιμος, τὸ Παραμῦθι τοῦ Ἀδάκρυτου, καὶ ὁ Κόσμος εἶναι τὸ Τμήμα τῆς Ἀνανήψεως καὶ τῆς Οἰκοδομικῆς.

«Τὸ Πανηγύρι τῆς Κακάβας» ἰσοδυναμεῖ καὶ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν Πειρασμόν τοῦ Χριστοῦ. — Τὸ Βιολί, μὲ τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου.—Ὁ Ἀναστάσιμος, μὲ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.—Ὁ Κόσμος μὲ τὴν Μεταμόρφωσιν.

Βλέπων ὁ Γύφτος τὴν ἐκμετάλλευσιν ὑπὸ τῶν ἀνάξιων Ἱερέων καὶ ἐν γένει τῶν παραγνωρίζουσῶν τὸν προορισμόν των Θρησκευτικῶν Ὀργανώσεων, παντὸς ἀνθρώπου καὶ θεοῦ, ἐξανίσταται, κατακρημνίζει καὶ γίνεται τῶν πάντων ἄρνητής· καὶ τοῦ Ὀλύμπου, καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βούδα, πάντων τῶν Θεῶν καὶ λατρεύει τὸ τίποτε! Κ' ἔχει δίκην. Ἐὰν αἱ θρησκευτικαὶ αὐταὶ ὀργανώσεις, στὰ χάλια ποὺ βρίσκονται, ἦσαν εἰς θέσιν νὰ δώσουν τὸ φῶς, ὁ Κόσμος δὲν θὰ εὕρίσκετο εἰς τὴν παναθλίαν κατάστασιν, ποὺ μᾶς εἶναι φεῦ, τόσον γνωστή. Οὐδεμία Πολιτεία, οὐδὲν Κράτος δύναται νὰ καυχηθῇ περὶ Εὐνομίας, Δικαιοσύνης, Εὐδαιμονίας!

Οὔτε οἱ Θεοὶ λοιπὸν ζοῦν, οὔτε καὶ οἱ Ἀρχαῖοι.

Ἐρχομαι τώρα στὸ «Θάνατον τῶν Ἀρχαίων»... Μεγαλούργημα καὶ ὁ Λόγος αὐτός. Μὰ τὸ νόημά του πολὺ πιὸ βαθύ, ἅφ' ὅ,τι παρουσιάζεται ἐκ πρώτης ὄψεως. Δι' ἐμὲ ὁ Λόγος αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸν χωρισμὸν τοῦ πνεύ-

ματος ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Ἀλλοίμονο στὸν Ἀνθρωπο, στὴν Πολιτεία, στὸ Ἔθνος ποὺ χάνει τὸ Πνεῦμα τὸ ζωοποιόν!

«Πάει κι' ὁ χαλκιᾶς, πάει κι' ὁ ψωμᾶς, πάει κι' ὁ Προφήτης πάει . . .» μοῦ θυμίζονται οἱ δυνατοὶ καὶ συγκινητικοὶ καὶ ἐνθουσιαστικοὶ στίχοι τοῦ Προλόγου τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ». Ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ἔφυγε τὸ Πνεῦμα. Γιατὶ οἱ Ἀρχαῖοι εἶναι πάντοτε καὶ αἰώνια τὸ Πνεῦμα τὸ ζωοποιόν:

«Χαίρετε Σεῖς, οἱ Ἀρχαῖοι κι' οἱ Πρωτοὶ ποὺ νὰ ξεχνιέστε μορεῖ, μὰ ποὺ ὑπάρχετε, μήτε περνᾶτε...»

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ τὸ Βυζάντιον εἶναι καταδικασμένο! Ἡ μαύρη σκλαβιά τοῦ Ἔθνους εἶναι πραγματικότης. Ἐλλειψε ἡ Πνοή, τὸ Πνεῦμα. Οὔτε ἡ Ἀθηνᾶ, οὔτε ἡ Παναγία! . . Καὶ ὅταν τὸ Πνεῦμα ἀποκοπῇ τῆς Ψυχῆς, ἀρχίζει ἡ ἀγρία καὶ ἀπηνήστειμος τιμωρία, ἡ...κόλασις!

«Γύρω σὲ μιὰ Φωτιά», Συμβολικὸ τῆς Πολιτείας ἐκείνης, ὅπου ὁ φανατισμὸς καὶ τὸ σκότος εἶναι τόσο βαθιὰ ὥστε μόνη τῆς καταστρέφει καὶ ἀναθεματίζει τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ Φῶς! Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ πράξη εἶναι πράγματι ἡ ἀπόδειξη τοῦ πόσο κάτω εἶχε πέσει τὸ Βυζάντιο. Εἶχε φτάσει στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι τῆς καταπτώσεως. Τὸ Πνεῦμα ἔκαμε τὴν τελευταία του προσπάθεια στὸ πρόσωπο τοῦ Γεμιστοῦ, ν' ἀναστήσῃ τὸ πτώμα! Μὰ τοῦ κάκου! Τὸ πτώμα ἦτανε καταδικασμένο. Καὶ μόνο του, αὐτό, αὐτουργῶ χερὶ, παραδίνει στὴ φωτιά τὴν τελευταία του Ἑλπίδα.

Μά, καθὼς τὸ λέτε, τὸ Πνεῦμα δὲ χάνεται. Καὶ κάτι μέσα μου σὰν νὰ μοῦ φανερώνῃ, πὼς ἡ Ἀναγέννηση τῶν Γραμμάτων στὴ Φλωρεντία καὶ στὴ Βενετία ὀφείλεται στὸ Γεμιστό, τὸ μεγαλῆτερον ἄνδρα, ποὺ γέννησε τὸ Βυζάντιο! Καὶ μάλιστα στὸ ψυχομάχημά του!

Τὸ Πανηγύρι τῆς Κακάβας. Οἱ μαντατόροι καὶ οἱ ρήτορες τοῦ Βασιλέως εἶναι ὁ Πειρασμός: — Προσπαθοῦν νὰ πείσουν τὸ Γύφτο ν' ἀπαρνηθῇ ὅλα τὰ

ιδεώδη γιὰ νὰ δουλέψῃ στὸ Μαμωνᾶ, καὶ τοῦ ὑπόσχονται ὅπως ὁ Σατανᾶς στὸ Χριστό, λαγούς καὶ πετραχήλια. Μὰ ὁ Γύφτος μὲ προφητικὸ μάτι, βλέπει τὴν Ἀλήθεια καὶ τὴ Σαπίλα τῆς Πολιτείας ἐκείνης, καὶ μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του ἐξανίσταται κατὰ τῶν παραπλανητικῶν εἰσηγήσεων τῶν Βυζαντινῶν Ρητόρων.

Οἱ μεγαλείτεροι πειρασμοὶ—μοῦ φαίνεται—ἔρχονται στὸν ἄνθρωπο, ὅταν φθάνῃ στὴν Ἀπολύτρωση. Ὅταν πλησιάζῃ στὴν Πρώτη Μύηση. Στὸ. . . «Βιολί».

Ὁ Προφητικὸς. Εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς πλήρους καταπτώσεως τῆς Πολιτείας. Κάθε Πνοή, κάθε Πνεῦμα, κάθε Ἀρετὴ ἔχουν ἐγκαταλείψει τὸ Βυζάντιον. Τέτοια Πολιτεία εἶναι ὁ Ἀντίπους τοῦ Κόσμου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖο Λόγου τοῦ Δωδεκαλόγου, τῆς ἰδεώδους καὶ λαχταριστῆς Πολιτείας. Ἡ Ἀθεΐα, τὸ Φαγοπότι, ἡ Ἐξαχρεΐωσις.

«Χώρα τρισκατάρατη, ἀπ' τὰ ὕψη
σὲ ποιά βάθῃ, χώρα ἁμαρτωλή!
καὶ κανέννας νὰ σοῦ δώσῃ δὲ θὰ σκύψῃ
τοῦ θανάτου τὸ στεγνὸ φιλί. . .»

Ἀπὸ τὴ στιγμὴν αὕτῃ αἱ Ἑριννύες προετοιμάζονται νὰ κατοικήσουν στὸ Βυζάντιο καὶ σ' ὅλη τὴ Ρωμηοσύνη γιὰ νὰ ἐπιτελέσουν τὸ ἐξαγνιστικὸ ἔργο:—

Ὅσο νὰ τὴ λυπηθῇ τῆς ἀγάπης ὁ Θεὸς
καὶ νὰ ξημερώσῃ μιὰν αὐγή,
καὶ νὰ σὲ καλέσῃ ὁ λυτρωμὸς,
ὦ ψυχὴ, παραδαρμένη ἀπὸ τὸ κρῖμα. . .»

Τὸ Βιολί. Εἶναι γιὰ μένα ταυτόσημο μὲ τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου. Ἐνὰ ἀπὸ τὰ ποιητικώτατα, τὰ ἐκφαντορικώτατα μέρη τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι τὸ α' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Λουκᾶν, τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ποιητοῦ Εὐαγγελιστοῦ. «Χαῖρε, Κεχαριτωμένη ὁ Κύριος μετὰ Σοῦ!»

Ὁ Ἀγγελος Γαβριὴλ καθιστᾷ γνωστὸν εἰς τὴν Ψυχὴν τὸ εὐφρόσυνον ἄγγελμα, τὸ χαρᾶς εὐαγγέλιον:—

τὴν ἐπανασύνδεσίν της μὲ τὸ Πνεῦμα,
τὸν Κύριον! Ὁ σπόρος ἐρρίφθη τὴν 25 Μαρτίου· καὶ
μετὰ ἐννεάμηνον, ἀπὸ τὴν Παρθένον Μήτηρ, τὴν 25ην
Δεκεμβρίου θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός! ὦ! Τί μεγάλη καὶ
οὐρανία ἀποκάλυψις περιέχεται εἰς τὸν συμβολισμόν τοῦ
Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου! Καὶ πόσον ἀντάξια στὸ
Βιολί ψάλλετε τὴν εὐφροσύνην, ποὺ αἰσθάνεται ἡ Ψυχὴ
καὶ ἡ Πλάσις ὅλη εἰς τὸ ἄγγελμα αὐτὸ τὸ χαρμόσυνον,
ποὺ προμηνύει τὴν Ἀνοιξιν! Ἡ νέα Περίοδος ἀρχίζει. Ὁ
Ἑρῶδης ταράσσεται:

«Γυναῖκες, ἄντρες, νέοι καὶ γέροι
μακριὰ ἀπὸ κεῖνο γοργοφεύγουν,
καὶ μήτε νὰ τὸ ξανακούσουν,
καὶ τὰ σφραγίζανε ταυτιά τους,
καὶ τράβαγαν τὰ μάγουλά τους,
καὶ καταριόνταν τὸν τεχνίτη,
τὸ βιολιστὴ πετροβολοῦσαν...»

Δὲν ξέρω γιατί πάντα, ὅταν μούρχεται στὸ νοῦ ὁ
Εὐαγγελισμὸς ἓνα θεῖο ρίγος τρέχει μέσα στὸ κορμί μου,
καὶ μούρχεται μπρὸς στὰ μάτια μου ἡ εἰκόνα τοῦ Γαβριὴλ
ποὺ προσφέρει τὸν κρίνο, καὶ μαζί μ' αὐτὴν ὁ ὠραιότατος
ἴσως Ὑμνος τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας:—«Τὴν ὠραιότητα
τῆς Παρθενίας Σου...»

«Ποῖόν Σοι ἐγκώμιον προσαγάγω ἐπάξιον;... δι' ὃ,
ὡς προσετάγην, βοῶ Σοι:—Χαῖρε, ἡ Κεχαριτωμένη!»

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἡ Καρποφορία ἀρχίζει...

Καὶ μόνον ἡ Ἀνοιξις, τὰ μπουμπούκια, τὰ παιδιὰ
καταλαβαίνουν τὸν Προφήτη. Ἡ νέα γενεὰ ἄρχισε νὰ
πλάττεται μὲ τὴν Ἀνοιξιν...

«Χαίρετε, κλειστὰ λουλούδια
τῆς πρωτόβγαλτης αὐγῆς
ὦ! τὸ ἀσκόρπιστο τὸ μύρο
μέσα τὸ φυλᾷτ' ἐσεῖς!»

Ἀναστάσιμος. Αἱ δύο ἀποκοπαὶ ποὺ συνο-
δεύουν τὸν Ἀναστάσιμο :

« Ἄν εἶμαι Χάρος χαλαστής
εἶμαι καὶ Χάρος πλάστης... »

(ὁ μῦθος τοῦ Hiram στὴν Τεκτονικὴ Παράδοση) καὶ μόνον
ἐκεῖ ποὺ εἶναι τάφοι, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἀνάσταση, δίνουν τὸ
κλειδί σ' ὅλο Σας τὸ Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου :— Τὴν κα-
τεδάφιση τοῦ σάπιου, ὅπως τὴν ἔχετε βροντοφωνήση στὰ
« Σατυρικά Σας Γυμνάσματα »

« Ρούγα πλατειά, μὴν τρέμετε γκρεμῆστε ! »

μὰ... καὶ τὴν Ἀνοικοδόμηση. Τὸ Θάνατο τῆς Πόλης, τῆς
ἄνομης Πολιτείας, μὰ καὶ τὴν Ἀνάσταση καὶ Ἀναγέν-
νηση τοῦ Ἔθνους, τοῦ Ἀτόμου, τῆς ἀνθρωπότητος, τῆ
γέννηση τῆς ἰδεατῆς Πολιτείας. Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ
Γύφτου δὲν εἶναι ἡ Ἱστορία τοῦ Ἔθνους μας. Εἶναι ἡ
αἰώνια Ἱστορία τῆς Ἀνθρωπίνης Ψυχῆς, τῆς Ἀνθρωπό-
τητος. Ἡ Πόλη, ἡ Θράκη, τὸ Βυζάντιο εἶναι Σύμβολα. Ἡ
Θράκη ὁ Ἰδεατὸς Κόσμος, ἡ Θρησκεία : ὁ Κόσμος, ποὺ
εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος Λόγος τοῦ Δωδεκαλόγου, ἡ ἀνω-
τάτη Βαθμὶς. Ἡ Πόλη ὁ ἀντίπους τοῦ Ἰδεατοῦ, ἡ ἀθεΐα
ἡ χωρὶς πνεῦμα ψυχὴ !

Ἔχει καὶ δὲν ἔχει δίκη ο ἰ. Πέτρος Βλαστός στὴν ἔξο-
χη κριτικὴ τοῦ ἀπάνω στοῦ Ἔργο Σας. Ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Σο-
φοκλῆς ἴσως νὰ μὴν ἔχουν καθαρὴ Ἑλληνικὴ συνεί-
δηση, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ κ. Βλαστός. Μὰ ἔχουν
μιὰν ἄλλη, ὑψηλότερη συνείδηση, ποὺ τὴν ἔχετε καὶ
Σεῖς, ποὺ τὴν αἰσθάνομαι μέσα μου κ' ἐγώ :— τὴ συνεί-
δήση τοῦ αἰωνίου ἀνθρώπου ! ποὺ ὑπερβαίνει
τὰ στενὰ ὅρια τῆς Πατρίδος καὶ ποὺ περιλαμβάνει μέσα
τοῦ ὁλόκληρη τὴν Ἀνθρωπότητα :— τὴ συνείδηση τοῦ Ἰδεα-
τοῦ Ἀνθρώπου, ποὺ στὴν ἀντίληψη τῆς Ἀρχαίας Ἑλλά-
δος συνέπιπτε μὲ τὴ λέξη : Ἑλλην= Ἀρμονία= Πνευμα-
τικὸς Ἀνθρωπος= Ἐλεύθερος.

Ἀντίθετα πρὸς τὴν ἔννοια αὐτή:—ὁ βάρβαρος, ὁ σαρκικός, ὁ κακός, ὁ δοῦλος, ὁ ἀνελεύθερος.

Ὁ Ἥρωις τῆς Ἰλιάδος εἶναι ὁ Κάλχας, ὁ Πνευματικός Ἀνθρώπος. Ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους ἡ ἰδέα τῆς Δικαιοσύνης καὶ στὴν Ἰλιάδα καὶ στὴν Ὀδύσσεια ἀναπτύσσεται. Ἐπιστατεῖ δὲ πάντοτε ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Ὡστε ὁ Ὅμηρος εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἔχει συνείδησιν τοῦ Ἰδεατοῦ Ἀνθρώπου, τοῦ Αἰωνίου, τοῦ. . . Ἑλλη-
ν ο ς. Διότι ὁ Κάλχας γιὰ μένα εἶναι ὁ Ἕλλην, καθὼς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς. Ὁ Αἰώνιος Ἀνθρώπος. Ὁ Σοφοκλῆς, ὅταν ὁμιλῇ γιὰ τὴν Ἀντιγόνη μᾶς παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τῆς Ἰδεατῆς Ἑλληνίδος, ποὺ ἡ καλλονὴ της—ἡ Ψυχικὴ Καλλονὴ—εἶναι ἰσότιμη μὲ τὴν Αἰωνίαν Ἑλένη. . .

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου ἐπειδὴ κλείει μέσα του τὴν Ἱστορίαν τοῦ Αἰωνίου Ἀνθρώπου, τὸ δράμα τῆς Ἀμαρτίας, τῆς Πτώσεως, τῆς Ἀνανήψεως, τῆς Ἐλευθερίας, τῆς Ἀπολυτρώσεως, εἶναι Ἑλληνικώτατον ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνομαι τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἕλληρος, ἢ μᾶλλον ὅπως ἀντικατοπτρίζεται αὕτη εἰς τὸν Ὅμηρον, τὸν Σοφοκλῆ, τὸν Πλάτωνα, τὸν Λουκιανόν, τὸν Πρόκλον καὶ ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται καὶ ὁ Παλαμάς.

Καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς τοὺς «Τάφους»—ὅπως ἀνεστήθη ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸν Τάφον—ξεπετιέται ὁ ἀναγεννημένος Κόσμος:—ἡ Ἀγάπη, ὅπως τὴν ὠνειρεύτηκε ὁ Ὅμηρος μὲ τὸν Κάλχαντα καὶ μὲ τὸν Ὀδυσσεά του. Καὶ ὁ Σοφοκλῆς μὲ τὴν Ἰσμήνη καὶ μὲ τὴν Ἀντιγόνη. . . Δικαιοσύνη καὶ Σεβασμὸς στὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὄσια! Αὕτη εἶναι ἡ πραγματικὴ Θρησκεία! Ἡ Θρησκεία τῆς Ἀγάπης. Ὁ σεβασμὸς καὶ ὑπεράσπισις τῆς τιμῆς τοῦ ἀδυνάτου καὶ... τοῦ νεκροῦ! Μὲ κίνδυνον τῆς Ζωῆς, μὲ τὴν Θυσίαν! Αὕτη εἶναι ἡ Θρησκεία, αὕτη εἶναι ἡ Ἀγάπη, αὕτη ἡ Θυσία! Πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστόν, τὴν Ἀγάπην πρὸς τὸν Πλησίον καὶ τὴν Θυσίαν μᾶς τὴν ἔχουν ἀποκαλύψει ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ Σοφοκλῆς. Ὁ Κάλχας, ἡ εὐγενεστάτη μορφή τῆς Ἰλιάδος. Καὶ ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἰδεατὴ Γυναίκα, ποὺ καμμιᾶ ἄλλη δὲν ὑπερ-

βαίνει τὴν αἴγλη της ! Τὸ σύμβολον αὐτὸ τοῦ σεβασμοῦ, μέθυσιαν τοῦ ἰδίου αἵματος, πρὸς τοὺς νεκρούς !

Καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερο Τάφο ἀστραπηβόλος ἡ Ἰδεατὴ Πατρίδα !

Μὲ τὰ πραγματικά της Παλάτια, ποὺ δὲν προκαλοῦν τὴν ὑποδούλωση· μὲ τὴν πραγματικὴ Ἰδιοκτησίαν, τὴν Ἰδεατὴ. Καὶ τότε τὰ Σπίτια καὶ τὰ Παλάτια δὲ θὰ εἶναι αἰτία ὑποδουλώσεως, μὰ σύνεργα ἐλευθερίας καὶ αἰωνίου φωτός. Ἡ ἰδιοκτησία θὰ ὑπάρχη ὅχι γιὰ νὰ γίνεται ὁ Πολίτης δοῦλός της, ἀλλ' αὐτὴ δούλη τοῦ Πολίτου. Πάνω κάτω μοῦ θυμίζει αὐτὴ ἡ Ἰδεατὴ Πατρίδα, ποὺ βγήκε, ποὺ ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸ Δεύτερο Τάφο, τὰς Ἀθήνας—ὅχι τοῦ Περικλέους—μὰ τοῦ Θεμιστοκλέους. Δὲν εἶχαν ἀκόμη κτισθῇ τὰ μακρὰ Τείχη, τὰ σύμβολα αὐτὰ τοῦ περιορισμοῦ καὶ τῆς ὑποδουλώσεως, καὶ τῆς ἀδελφοκτονίας. Οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἦσαν οἱ δοῦλοι τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν σπιτιῶν των. Ὅταν ἐνεφανίσθη ὁ Πέρσης, οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἐδίστασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἰδιοκτησίαν των, τὰ σπίτια των, τοὺς ἀγρούς των, καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἦσαν ἔτοιμοι δηλαδὴ ἐκεῖνοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ μιὰ στιγμὴ σὲ ἄλλη νὰ γίνουν . . . γύφτοι. Ἐλεύθεροι ζοῦσαν στὴν Πολιτείαν. Ὅχι δοῦλοι. Ἦσαν πλησιέστεροι οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς τὸ Θησέα, τὸ Λυτρωτὴ, τῶν «Βωμῶν» Σας. Ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Περικλέους . . . διάφοροι, σκλαβωμένοι στὴν ἰδέαν τῆς ἰδιοκτησίας : — ἐπομένως ἐγωῖσταί, σκληρόκαρδοι, ἀνελεύθεροι. Καὶ ὅταν εἶδαν καταστρεφομένην ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν τὴν Ἰδιοκτησίαν των, ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τοῦ Περικλέους. Δὲν ἦσαν ἄξιοί του. Καὶ ἡ Μοῖρα τοὺς τὸν πῆρε . . . Ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ ἀπὸ τὴν ἀφροσύνην των ἔχασαν τὴν μόνην των ἐλπίδα :—Τὸν φωτοδότην Γεμιστόν.

Καὶ ἀπὸ τὸν τρίτον Τάφον ἀναστήνονται οἱ Θεοί, οἱ Δημιουργοί . . .

Τὸ Παραμύθι τοῦ Ἀδάκρυτου καὶ τῆς Ἀγέλαστης. — Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς βαθυτάτους Συμβολισμοὺς τῆς Ἑλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Ὁ ἀδάκρυτος εἶναι ὁ μεθυσμένος μὲ τὸν Ἰδεατὸ Κόσμο καὶ μὲ τὴ δίψα τῆς Γνώσεως. Ὁ Ἑρωτικός, κατὰ τὴν Πλατωνικὴν καὶ Σωκρατικὴν ἔννοιαν. Στὸ Βωμὸ τῆς Γνώσεως, τῆς Ἀληθείας, τῆς Ἀγάπης. θυσιάζει τὰ πάντα. Κανένα ὑλικὸν ἀγαθὸ δὲν ἔχει δι' αὐτὸν ἀξία, καὶ χωρὶς νὰ τρέμῃ τὸ φέρει θυσίαν εἰς τὸν Βωμὸν τῆς Ἀληθείας. Μὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἐξήγηση:—Γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν Ἀλήθεια ἔχουμε ἀνάγκη τῆς Ἀλληλεγγύης, τῆς Πολιτείας, τῆς Ἀφῆς (=ἐπαφῆς μὲ τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν συνανθρώπων μας), καὶ τῆς ὑλικῆς της βοηθείας. Τονίζεται δηλαδή ἡ ἀλληλεγγύη, Ἐπομένως καὶ αἱ ὑποχρεώσεις μας ἀπέναντι τῆς Πολιτείας, τῆς Κοινωνίας:—τὰ καθήκοντα ἀπέναντι τῆς Πατρίδος, τῆς Ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία μᾶς παρέσχεν ὅλα τὰ μέσα τῆς ἀναδείξεώς μας, καὶ τῆς τελικῆς μας ἀπελευθερώσεως. Καὶ πρωταρχικῶς ἀπέναντι τῶν Γονέων μας.

Προχωρῶ τώρα εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ βαθυτέρου νοήματος:—Γιὰ νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν, πρέπει νὰ φάγῃ τὸν πατέρα του, τὴ μάνα του καὶ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ Θάνατο... Τί σημαίνουν αὐτά; ἡ ἀπολύτρωσις, ἡ τελικὴ ἀπελευθέρωσις θὰ ἐπιτευχθῇ ἀφοῦ ξεράσουμε ὅλο τὸ σκότος, ὅλο τὸ φανατισμό, τὴν ἄγνοια, τῆς συνηθείας καὶ τῆς Παραδόσεως, ποῦ συμβολίζονται σὰν πατέρας καὶ σὰν μητέρα. Τρῶμε τὸν Πατέρα καὶ τὴ Μητέρα μας:—δηλαδή παραμερίζουμε ὅλες τὶς προλήψεις καὶ τὸ φανατισμό, μὲ τὰ ὁποῖα ἐζήσαμε, ἐγαλουχήθημεν. Καὶ τότε πιά εἴμεθα προετοιμασμένοι νὰ θανατώσουμε ὅλα μας τὰ πάθη καὶ τὶς ματαιότητες καὶ τοὺς πειρασμοὺς τῆς Ἑρήμου. Καὶ ἔτσι ὁ θάνατος προηγεῖται τῆς ἀπολύτου εὐτυχίας, ποῦ συμβολίζεται μὲ τὴν ἔνωση τοῦ Ἀδάκρυτου μὲ τὴν Ἀγέλαστη. Οὔτε δάκρυα, οὔτε γέλοια στὴν πανευδαίμονη ζωὴ τῶν Θεανθρώπων:—μόνον θεῖος

ἔρωτας, γεννητῆς τῶν νέων κόσμων, καὶ ἐνέργεια καὶ πό-
λεμος κατὰ τοῦ Τέρατος τῆς Κακίας :—Γιατὶ ἐπιστρέφει
ὕστερα ὁ Ἀδάκρυτος καὶ σκοτῶνει καὶ τὸν Βασιλέα τοῦ
Ψεύδους, τοῦ Μίσους, τοῦ Σκότους, τὸν Ἐχθρὸν τοῦ
Φωτός, τὸν Ἡρώδη :

«Βασιλιᾶ, κατὰ σένα γυρίζω,
τῆς ἐκδίκησης ἦρθα σπαθί,
τὴν Ἀγέλαστη φέρνει ὁ Ἀδάκρυτος
ταιριασμένοι τοῦ ὀλέθρου (τῆς Κακίας), οἱ θεοί»...

Ὁ Ἀδάκρυτος, ποῦ

«καὶ πατέρα καὶ μάνα τοὺς πούλησε
ἀπὸ πείνα ἱερὰ μυστική».

Μὰ σὰ νὰ ξανοίγω στὸν Ἀδάκρυτο τὴν προσωποποίηση
τῆς Φυλῆς μας, τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, ποῦ θυσιάζει τὰ
πάντα γιὰ τὴ Γνώση καὶ γιὰ τὸ Φωτισμὸ τῆς Ἀνθρω-
πότητος :

«Κι' ἂν ἐμένα μὲ διώχνει ἢ κατάρα
κι' ἂν τὸ κρῖμα μὲ δέρνει, καὶ τί ;
Πατητάδες, πατᾶτε με ἀλύπητα,
γιὰ νὰ γίνη τ' ἄγνὸ τὸ κρασί !

Μήπως ἀπὸ τὴ δυστυχία δὲ βγαίνει ἡ Ἀγνότης ;

Καὶ οἱ ἀκόλουθοι στίχοι περιλαμβάνουν στὰ ἀγγε-
λικά των φτερὰ τὴν Οὐσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποῦ αἰωνίως
μάχεται γιὰ τὴν Ἐλευθερίᾳ τῆς Ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τὸ
Σκότος, τὸ Μῖσος, τὸ Ψεῦδος, τὴν Ἀμάθεια, τὴ Δοκησι-
σοφία, ἀπὸ τὸ Τέρας τὸ πολὺσπειρο, τῆς Κακίας :

«Εἴμ' ἐγὼ πατριάρχης τοῦ Γένους
ποῦ ἄσμιχτο ἀνέγγιχτο, πάντολμο ξένο
πάει, περνάει καὶ δὲ μένει,
κι' ἀπαράλλαχτο πάντα φαντάζει,
καὶ τοῦ κόσμου μεγάλο κάποιον ἄγαλμα,
σὲ νυχτέρι ὕφαντῆς, ἀργοῦφαίνει»...

Ὁ Κόσμος.—Ἐξηγεῖται ἀπὸ τὰ προηγούμενα.—Κό-
σμος=Ἀρμονία=Μουσική, ποῦ τὸν δημιουργοῦν τὸ ἀχώ-

ριστο παναρμονικό Ταΐρι :—'Ο Ἀδάκρυτος καὶ ἡ Ἀγέλαστη. Στὴ Θράκη, τὴν Πατρίδα τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Ὁρφέως. Ὁ Κόσμος, ἡ Λύρα...

Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου ! Ὁ ἀνώτατος καὶ πρωτοτυπώτατος Ὑμνος τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Ἀρμονίας. τοῦ Φωτὸς καὶ τῆς Σοφίας.

Ἐνα παράδοξο καὶ πάλι συμβαίνει :—Ὁ Στερνὸς Λόγος: «Σὲ μιὰ Γυναῖκα», ποὺ εἶναι καὶ πάλι, ὅπως οἱ στίχοι τῶν Πατέρων γιὰ τὸν Ψυχάρη, μὲ τὸν ἀριθμὸ 13 σημειωμένος, μοῦ εἶναι *τ ε λ ε ί ω ς ἄ κ α τ ἄ λ η - π τ ο ς* ! Ἄν δὲ Σᾶς γίνετε κόπος, δώστε μου, παρακαλῶ τὸ κλειδί.

Ἄρά γε ἐρμήνεψα καλὰ τὴ γενικὴ ἰδέα τοῦ Δωδεκαλόγου τοῦ Γύφτου ; Ἄν ὄχι, δώστε μου, Σᾶς παρακαλῶ, τὸ ἀπαραίτητο φῶς. Ξέχασα νὰ πῶ δυὸ λόγια στὸν ἕκτακτό Σας χρησμό, ποὺ καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Zadig θὰ ἐζήλευε :

«Στὸν πατέρα μου καβάλλα,
τὴ μητέρα μου φορῶ,
κι' ἤπια, γιὰ νὰ ξεδιψάσω
μὲ τὸ Χάρο μου νερό !»

Πολυσήμαντο τὸ τετράστιχο αὐτό, ὅπως τὰ Τεκτονικὰ Σύμβολα καὶ οἱ Συμβολικοὶ Θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου. Πρῶτα - πρῶτα ὁ Χρησμός—τὸ Αἴνιγμα αὐτὸ τῆς Σφιγγός,—συμβολίζει τὴν Ἀλληλεγγύη, τὸ Χρέος, τὴν Ἀφή. Τὸ θάνατο τοῦ παλικοῦ Ἀνθρώπου καὶ τὴν Ἀνάστασι τοῦ καινούργιου. Μὰ... καὶ ὀλόκληρη τὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση, ποὺ τίποτα δὲν τῆς λείπει, ποὺ κρατεῖ τὰ Πάτρια ἀκαταπρόδοτα, ποὺ διψᾷ γιὰ τὴ γνώση, καὶ ποὺ τὴ Θυσία γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα τὴ θεωρεῖ ὡς τὸ ὕπατό της χρέος : «Ὁ Θάνατος τῶν Ἀρχαίων» συμβολίζει τὴν θυσίαν αὐτὴν :—Θυσιάζεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Βυζαντίου γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα :—ἡ πτώσις τοῦ Βυζαντίου, οἱ προπηλακισμοὶ καὶ τὸ μαρτύριον τῆς Δουλείας, εἶναι ἡ πορεία

τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Σταύρωσιν. Τὸ Βυζάντιον ἔπescen, ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη. Ἄλλ' ἡ πτώσις ἐκείνη—ὁ θάνατος ἐκεῖνος—ἐφώτισε τὴν Ἀνθρωπότητα, ἐπραγματοποίησε τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐθεμελίωσεν ἀδιασείστως... τὴν κοσμοκρατορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος!

Ἰσα μὲ σήμερα ἔδωσα κάποιαν ἐξήγησιν, ἔστω καὶ φτωχική, στὰ δυὸ Σας ἔργα :—«Βωμοὶ» καὶ «Δωδεκάλογος». Τώρα θὰ πιάσω τὴν Πολιτεία καὶ Μοναξιά.—Ἀπ' αὐτὸ τὸ Βιβλίον μόνο δυὸ ποιήματα ἔχω μελετήσει καὶ ἀποστηθίσει :—Τὴν «Τελευταία Θυσία» καὶ «Ρόδου Μοσκοβόλημα». Μοῦ εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα παρθένο ἔδαφος. Ὅ,τι συμπληρωματικὸν ἔχετε γιὰ τοὺς Βωμοὺς καὶ γιὰ τὸ Δωδεκάλογον, γράψτε το, Σᾶς παρακαλῶ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Πρόλογον τοῦ Δωδεκαλόγου, θὰ τὸν διαβάσω καὶ 5 καὶ 6 καὶ δέκα φορές. Ἡ σπουδαιότης του προφανής.

Ἐσώκλειστα θὰ βρῆτε καὶ τὴ φωτογραφίαν μου. Μεγάλη μου τιμὴ ἂν τὴ δεχθῆτε.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 26 Νοεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

«Τί πρῶτόν τοι ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω ;»
Ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσω καὶ ποῦ νὰ τελειώσω ; Αὐτὴ τὴ στιγμή πῆρα τοὺς «Δειλοὺς καὶ Σκληροὺς Στίχους», ποὺ εἶχατε τὴν ἄφθαστη καλωσύνη, νὰ μοῦ στεῖλτε. Δὲν πῆρα ὅμως γράμμα Σας. Περιττὸ νὰ προσθέσω, πῶς δὲ Σᾶς χάνω ἀπὸ τὴ σκέψη μου κι' ἀπὸ τὴν προσοχή μου. Δὲ μένει διαθέσιμη στιγμή, ποῦ νὰ μὴν τὴ χρησιμοποιῶ ἀπάνω στὸ Ἔργο Σας. Τὴν ἐβδομάδα αὐτὴν εἶχα μάλιστα πρώτη φορὰ τὸ εὐτύχημα νὰ Σᾶς δῶ στὸν ὕπνον μου. Συντάσσατε ἓνα ποίημα. Τὸ περίεργον εἶναι πῶς τὴ δεύτερη βραδιά εἶδα πῶς βρισκόμουν σὲ μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλείτερες

καὶ ἐπιβλητικώτερες πανεπιστημιακὲς αἵθουσες· ὑπερπεντακόσιοι μαθηταί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἓνας ἦμουν καὶ γὰρ —μὰ στὰ πιὸ μακρινὰ θρανία—ἀκούαμε μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν τὸν Καθηγητὴ· τὴν Helena Petrowna Blavatsky, ποὺ δίδασκε καὶ ἐξηγοῦσε πράγματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, σ' ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν. Τὴν τρίτη βραδιά —περίεργη ἐβδομάδα!—βλέπω στὸν ὕπνο μου τὸν . . . Oscar Wilde. Ἔχω νὰ Σᾶς κάνω μιὰν ἀπίστευτὴ ἐξομολόγηση:—Ἡ Helena Petrowna Blavatsky παρουσιάζεται συχνὰ στ' ὄνειρό μου. Καὶ δὲν πρέπει ἀπὸ Σᾶς νὰ κρύψω πῶς εἶναι ὁ Ἀνώτερος Ὁδηγός μου, ὁ σεβάσμιος καὶ προσφιλέστατος. Μὰ ὕστερ' ἀπὸ κείνην, ὁ πιὸ ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς μοῦ εἴσθε Σεῖς! Καὶ πῶς μπορεῖ τὸ πρᾶγμα νὰ ἔχει ἄλλοιῶς; Ἔχετε πιστεύω αἰσθανθῇ τῇ φλόγα, ποὺ μὲ καίει καὶ μὲ ἐξυψώνει:—τὴν ἀγάπη μου καὶ τὸ θαυμασμό μου γιὰ Σᾶς, ποὺ ὑπερεκχειλεῖ. Ὅσο περισσότερο προχωρῶ στὴ μελέτη τοῦ Ἔργου Σας, τόσο ὁ θαυμασμός μου γίνεται μεγαλείτερος, γιγαντοῦται! Τὰ δύο κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς Ποιήσεώς Σας εἶναι τὸ βάθος τῆς σκέψεως καὶ ἡ ἀταίριαστη, ἡ ξεχωριστὴ συγκίνησή Σας μπροστὰ στὴν Ὁμορφιά. Σκέψη καὶ Συναίσθημα. Ἀθηνᾶ καὶ Οὐράνία Ἀφροδίτη! Αὐτὲς τὶς δυὸ τὶς Θεὲς περικλείει ἡ Ποίησή Σας.

Στέκομαι μπροστὰ στοὺς δύο Πινδαρικοὺς Ὑμνοὺς τῆς «Πολιτείας καὶ Μοναξιάς». Πῆρα καὶ τὸ πρωτότυπο στὸ πλάϊ, καὶ εἶπα:—Τί κρίμα ποὺ δὲν καταπιαστήκατε νὰ μεταφράσετε» (ἐπιτρέψτε μου τὴ λέξη) ὁλόκληρο τὸν Πίνδαρο! Τί θησαυρὸς ἀνεχτίμητος θὰ ἦτανε γιὰ τὴ νεώτερη Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὸν Κόσμο τῶν Ἑλληνιστῶν! Οἱ Πινδαρικοὶ Σας Ὑμνοὶ μεταφέρουν ὅλο τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ Νόημα τοῦ Πινδάρου αὐτοῦ σιὸ στὴν ἐποχὴ μας. Καλλιτεχνήματα ἄφθαστα, ἀριστουργήματα! Λουλούδια, θησαυροὶ ἀνεχτίμητοι μέσα στὸν ὠκεανὸ τῆς Ὁμορφιάς καὶ τῆς Σκέψεως τοῦ Ὀλυμπίου Σας Ἔργου!

Στέκομαι μὲ εὐλάβεια καὶ θαυμασμό μπροστὰ στὸ

Βωμό τοῦ Θεοφίλου Καίρη:—Τὸν στήσατε αἰώνια, κι' ἄς μὴν ἤθελεν ἡ Πολιτεία. Εἶναι καὶ κεῖνος ἀπὸ τὴν Πατρίδα μου, τὴν Ἄνδρο. «Στοῦ Λόγου τὸν ὀρείχαλκο χυμένο, γιὰ τοὺς αἰῶνες τάγαλμά του στήσατε!» Καὶ πόσο βαθυστόχαστα χαρακτηρίζεται ἡ Πολιτεία, μὲ τοὺς στίχους Σας :

«Μὰ ἡ Πολιτεία, μὰ νὰ ἡ μεγάλη μάννα
ποὺ συχνότατα βρέχει οὐράνιο μάνα
στὸν τιποτένιο ἢ στὸ ληστή, κρατεῖ
τὴν πόρτα τῆς τιμῆς γιὰ σὲ κλειστή».

«Ὁ Ὕμνος τῶν Αἰώνων» εἶναι μιὰ ἀποκάλυψη. Κι' αὐτὴ ἡ Δουλεία εἶχε τὸ λόγο της μέσα στὶς δυσκολοθώρητες καὶ δυσκολοδιάλυτες Βουλές τῆς Μοίρας. Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ Ζύμη ὁλόκληρης τῆς Δύσεως. Τὸ Πνευματικὸ Προζύμι, διὰ μέσου τῶν Αἰώνων. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπόκρυφη οὐσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅχι μόνο ἡ Ἀρχαία Ἑλλάδα· μὰ καὶ ἡ Νεώτερη. Ἀπόδειξη τὸ Ἔργον Σας.

Μέσα στὴ σύγχρονη Εὐρώπη ἐμ εἶς, ἡ Ἑλλάδα εἴμαστε τὸ πνευματικώτερο ἔθνος... Καὶ γιατί; κοί τολμῶ ν' ἀπαντήσω:—Γιατὶ περάσαμε ἀπὸ τὴ δουλεία, ἀπὸ τὴν ταπείνωση, ἀπὸ τὸ μαρτύριο, ἀπὸ τὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ λέγω πῶς ὁ Ὕμνος τῶν αἰώνων εἶναι μιὰ ἀποκάλυψη. Καὶ γι' αὐτὸ τόσον ὀρθῇ βρίσκω τὴ γνώμη Σας γιὰ τὸν Παρθενῶνα. Ἄς μᾶς λείπουν οἱ περασμένες δόξεις, ποὺ δὲ μᾶς ἀνήκουν:—δηλαδὴ ἡ ἀναστηλῶσις αὐτοῦ:—καλείτερο τὸ ἐρείπιο. Εἶναι πιὸ ἔμορφο, πιὸ διδακτικόν, πιὸ... πνευματικόν, ζωντανόν! Ὁ ἀναστηλωμένος Παρθενὼν θὰ εἶναι μούμια καὶ φάντασμα. Βρυκόλακας!

«Στὴ Χώρα ποὺ ἄρματώθηκε»!!! Ἕνας Ὕμνος στὴ Θυσία, καὶ οτὴν ἐκπολιτιστικὴ Δύναμη καὶ Κοσμοκρατορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος, ποὺ ὁ Ἀλέξανδρος συμβολίζει. Δὲν πρέπει νὰ Σᾶς κρύψω πῶς δὲν μπόρεσα νὰ κρατήσω τὰ κλάματά μου στὶς στροφές μὲ ἀριθμὸ 15:—«Χτύποι λειτουργικοί...» Πολλές φορές μὲ δάκρυα ἔχω

ποτίσει δὲ θυμοῦμαι κ' ἐγὼ πόσες σελίδες τῶν ἔργων Σας.

«Κ' ἐσὺ δὲν πᾶς νὰ τὸν ξεπροβοδίσης ;
Στρατιώτης πάει μὲ τάλλα τὰ παιδιά,
μακριάθε τὸν ξανοίγεις . . . Πᾶς νὰ σβύσης
δὲ σβεῖς. Ἀτσάλι βάλε στὴν καρδιά.»

Τὰ κοσμοκρατορικὰ χρόνια τοῦ Ἀλεξάνδρου παρήλ-
θαν. Ἡ σημερινὴ Ἑλλάς ἓνα ὄνειρο εἶχε· ὅχι ὀλιγώτερο
πολύτιμο :—τὴν ἀποκατάσταση τῆς Φυλῆς, τὴν ἀπολευθέ-
ρωση τῶν ὑποδούλων. Ὡς τὴ μεγάλην εὐγνωμοσύνη σ'
ὅσους ἔπесαν στοὺς Βαλκανικοὺς· καὶ σ' ὅσους ἄταφοι
ἔμειναν στὸ Σαγγάριο ! Δὲν ἔχει ἡ Ἑλλάς νὰ δείξη—κατὰ
τὴν ἀντίληψή μου—εὐγενέστερον ἀγῶνα μέσα σ' ὅλη της
τῇ μακραίωνη ἱστορία ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τοῦ 21, ποὺ ἦταν
ἡ ἀρχή, ἴσα μὲ τὰς μάχας τοῦ Σαγγαρίου. Καὶ οὔτε πῆγαν
χαμένοι ! Ἐκλείσει μὲ κείνους ἡ μεγάλη περίοδος καὶ προ-
σπάθεια :—συντετελέσθη ἡ ἀποκατάστασις τῆς Φυλῆς.
Ἐκλείσει ἡ πρώτη περίοδος. Καὶ ἔτσι ἐδημιουργήθησαν τὰ
δεδομένα καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς νέας περιόδου, ποὺ
ἄνοιξε μὲ τὴν Τουρκο—Ἑλληνικὴν φιλίαν.

Μέσα στὴ «Χώρα ποὺ ἀρματώθηκε» ἀναζῇ καὶ «Ἡ
Βαλκανικὴ Συμπολιτεία», ποὺ εἶναι τόσο προσφιλὴς στὸν
ἀγαπητὸ. κ. Παπαναστασίου, μὰ ποὺ τὴν πρώτην ἰδέα,
ὅπως παρατηρεῖτε, τὴ συνέλαβε καὶ προσπάθησε νὰ τὴν
πραγματοποιήσῃ ὁ προφήτης Ρήγας· καὶ δεῦτερος, ὁ Ἐ-
λευθέριος Βενιζέλος τῷ 1912.

Διάβασα μὲ συγκίνηση καὶ τὶς στροφές κάτω ἀπὸ τὸν
ἀριθμὸ 19 : — τὸ χρησμὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ μοῦ ση-
μειώνετε καὶ στὸ πολύτιμο γράμμα Σας τῆς 6/10/33. Κ'
ἔχω ἐδῶ νὰ παρατηρήσω, πὼς μένω κατάπληκτος γιὰ τὴν
ἀπέραντη μνήμη Σας καὶ γιὰ τὴν ἀπίστευτη πολυμαθεία
Σας. Στὸν πρόλογό Σας τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῶν Τρα-
γουδιῶν τῆς Πατρίδος μου, μέσα σὲ τόσες ἄλλες βαρυσή-
μαντες ἀποκαλύψεις, ποὺ κάνετε ἀπάνω στὴν Ποίηση γε-
νικά, ἔχετε κι' αὐτὴν τὴ στοχαστικὴ φράση : — «Ποιητὴς

κάνεις, δὲν φτάνει νὰ γεννηθῇ. Πρέπει νὰ γίνη.» "Οτι Σεῖς παριστάνετε ἓναν κολοσσὸν σκέψεως, πολυμαθείας, συναισθήσεως μπροστὰ στὸ ὠραῖο ἐκπληκτικῆς, δυνάμεως διεισδύσεως εἰς τὰ μυχαιότατα τῶν προβλημάτων τῶν πέριξ καὶ τῆς καρδίας—καὶ ὁ πιὸ ἀνίδεος ἀμέσως τὸ ἀντιλαμβάνεται. Μὰ ἐκεῖνο ποὺ εὐκόλα δὲν καταλαβαίνει εἶναι πὼς ἡ Μεγαλοφυΐα εἶναι τὸ προῖόν συνεχοῦς καὶ ἀδιακόπου ἐργασίας. «Τὸ Κελλί» τῶν Παρακαίρων καὶ κάθε σελὶς τοῦ ἔργου Σας ἀποκαλύπτει τὸ δ ο υ λ ε υ τή, τὸν Ἑρημίτη, ὅπως συχνὰ μοῦ γράφετε στὰ γράμματά Σας :—Τὸν ἄνθρωπο τῆς Μελέτης! Ἄν δὲν ἀπατῶμαι, ὁ Δεύτερος Τεκτονικὸς Βαθμὸς ἐφιστᾷ ἐξαιρετικὰ τὴν προσοχὴ τοῦ εἰς αὐτὸν μυουμένου ἀπάνω στὴ λέξη :— Μεγαλοφυΐα, ὡς προῖόν συνεχοῦς καὶ πολυετοῦς ἐργασίας.

Αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις ἔχοντας στὸ νοῦ καταλήγω στὸ συμπέρασμα πὼς Ἑσᾶς ἔχουν παραλάβει στὴν ἀγκαλιά των οἱ τρεῖς Νεράϊδες, οἱ τρεῖς πρωταρχικὲς Μοῦσες : Μνήμη, Μελέτη καὶ Ἀοιδή. Σαυτὲς τὶς τρεῖς βρίσκεται τὸ κλειδί τοῦ Παλαμικοῦ Θαύματος.

Αὐτοὺς τοὺς στοχασμοὺς μοῦ γεννήσανε τὰ ποιήματα ποὺ ἴσα μὲ σήμερα διάβασα στὴν Πολιτεία καὶ Μοναξιά.

Μὲ προσοχὴ διάβασα ὁλόκληρη τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Ἀριστείδου Φουτρίδη τοῦ Ἔργου : Kostas Palamas, Life Immobile, Cambridge, Harvard University Press, 1919. Τὴ χαρακτηρίζει εἰλικρινῆς ἀγάπη καὶ βαθύτατη ἐκτίμηση γιὰ τὸ Ἔργο Σας. Μὲ συνεκίνησε βαθιά. Κρίμα ποὺ τόσο γρήγορα πέθανε. Ἐχασε ἡ Μητέρα μας ἡ Ἑλλάδα ἓνα ἀπὸ τὰ σπάνια μεγαλουργὰ Τέκνα της. Αὐτὴ τὴ στιγμή στέλνω μιὰν ἔκφραση βαθειᾶς εὐγνωμοσύνης στὴ μακαρία ψυχὴ του ! Σημαντικὰ ὠφελήθηκα ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς.

Διάβασα καὶ τὶς Γαλλικὲς κριτικὲς ἀπάνω στὸ Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου. Ἐκεῖνος ποὺ μὲ συνεκίνησε περισσότερο εἶναι ὁ Ρολάν. Μὰ ἡ πιὸ ἐνθουσιώδης καὶ ποὺ πηγαίνει πιὸ βαθιά στὴν καρδιά μου εἶναι οἱ κριτικὲς τῆς

Κοντές ντε Νουάϊγ. Μὰ καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι ἔγραψαν βαθυστόχαστα.

Ἀπὸ τὸ λογογράφο κ. Μ. Βάλσα, ποὺ μένει στὸ Παρίσι καὶ γράφει καὶ σὲ Γαλλικὰ περιοδικά, πῆρα μιὰ κριτικὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἀπάνω στὸ βιβλίο μου :—Θεωρῶ καθήκόν μου νὰ παραθέσω ἐδῶ αὐτὴ τὴν περικοπὴ τοῦ : —«Τὸ Παλαμικὸ Ἔργο εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς Ἑλληνικῆς σύγχρονης διανόησης. Πρέπει νάμαστε ὑπερήφανοι γι' αὐτό. Ὁ Ψυχάρης γελοιοποιήθηκε θελήσαντας ἀπὸ τὴ φθονερώτερη ταπεινότητα νὰ τὸ κατακρίνη. Χαρὰ καὶ καμάρι σας ναφιερώσετε στὴν Ἀθήνα τὶς κριτικὲς σας δυνάμεις νὰ τὸ ἐξάρετε καὶ νὰ τὸ φωτίσετε»... Καὶ πιὸ κάτω :—Στὴν Ἀγγλία ἓνας Παλαμᾶς θὰ δημιουργοῦνταν λόρδος καὶ πάμπλουτος»,.

Καὶ ἀπὸ τὸν εὐγενικώτατο καθηγητὴ κ. Ἰω. Μ. Παναγιωτόπουλο πῆρα τὸ ἀκόλουθο γράμμα :

Ἀθῆναι 9)XI)33

Ἀξιότιμε Κύριε,

Εὐχαριστῶ θερμότατα διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ προσφάτως ἐκδοθέντος ἔργου σας «Τὰ σατυρικὰ γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ παράδοσις». Ἐδιάβασα μὲ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον τὰς πλουσίας σελίδας, ποὺ ἀφιερώσατε εἰς τὸν μεγάλον μας σύγχρονον Ποιητὴν, καὶ δὲν ἔχω παρὰ νὰ σᾶς συγχαρῶ διὰ τὴν ἀπίστευτον εὐρυμάθειαν, τὴν ἐξαίρετον φιλοπονίαν καὶ τὴν ὀξυτάτην κριτικὴν ἀντιληψίαν, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν ἐργασίαν σας.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Εἶναι παρήγορο, ποὺ ὑπάρχουν τέτοιες εὐγενικὲς ψυχές, καὶ μᾶς τονώνουν στὴν προσπάθειά μας γιὰ τὸ Φῶς καὶ γιὰ τὴν Ἀλήθειαν. Ἄν ἔλλειπαν αὐτοί, ἡ Γῆ μας θὰ ἦτανε ἔρημος Σαχάρα.

Κατῶρθωσα ἐδῶ νὰ βρῶ τὰ Ἀπαντα τοῦ Σολωμοῦ, μὲ τὴν Εἰσαγωγή. Ἐνας φίλος μου τὴν εἶχε καὶ μοῦ τὴν

εδάνεισε. (Πρόλογος δικός Σας, Ἑκδοσις Ἑλευθερουδάκη, 1921). Φαντάζεσθε τὴν εὐτυχία μου.

Γράμμα Σας δὲν πῆρα εἶναι τώρα πολλές μέρες καὶ ἀνησυχῶ.

Ἡ Ἑκδοση τῶν Δειλῶν καὶ Σκληρῶν Στίχων τοῦ Ἑλευθερουδάκη εἶναι ἓνα ἀριστοτέχνημα. Θὰ τὸ μελετήσω προσεχτικά. Ὅσοι φίλοι μου τὸ εἶδαν εἶναι καταγοητευμένοι.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 7 Δεκεμβρίου 1933

Σεβαστέ μου Κύριε Παλαμᾶ,

Σήμερα πῆρα τὴ Φωτογραφία Σας καὶ Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ γι' αὐτὴν καὶ γιὰ τὴν ἀφιέρωσή Σας. Τρεῖς μέρες πρὶν Σᾶς εἶδα δεύτερη φορὰ στὸν ὕπνο μου. Ἦμουν γονατισμένος μπροστά Σας ἀπὸ τὴ χαρά μου καὶ τὸ θαυμασμό μου, καὶ Σᾶς φιλοῦσα τὰ χέρια, ποὺ τέτοιους θησαυροὺς μᾶς ἔχουν χαρίσει καὶ ὕστερα σηκώθηκα καὶ Σᾶς φίλησα τὸ μέτωπο, τὸ βαθυστόχαστο καὶ γεμάτο ἔμπνευση καὶ πρωτοτυπία, ποὺ ξανασῆκωσε ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα στὴν ἀρχαία της δόξα.

Κάνω ὅ,τι μπορῶ γιὰ νὰ συντομέψω τὴν ἐδῶ παραμονή μου, καὶ ἔρθω ὅσο τὸ δυνατὸ ταχύτερα κοντά Σας.

Ἐν τῷ μεταξύ περιμένω εἰδήσεις Σας γιατί ἀνησυχῶ. Μόλις ἔρθω θ' ἀρχίσῃ ἡ ἐκτύπωση τῆς ἀλληλογραφίας μας.

Εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ μείνω κοντά Σας ὅσος καιρὸς χρειασθῇ γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τῆς συνεργασίας. Μάλιστα ἀπὸ τώρα Σᾶς λέγω, πὼς εἶμαι πρόθυμος νὰ Σᾶς βοηθήσω καὶ γιὰ τὸ γράψιμο ὅλων Σας τῶν ἄλλων ἔργων, ποὺ ἔχετε ὑπ' ὄψει Σας. Καθὼς βλέπετε εἶμαι ὁ ἄνθρωπος τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν ἔργων. Ἐστάθμισα καλὰ τὰ πράγματα. Καὶ ὕστερα ἀπὸ βαθειὰ σκέψη κατέληξα στὸ συμπέρασμα, πὼς δὲν ὑπάρχει γιὰ μένα—σ' αὐτὲς

τις στιγμές και περιστάσεις—ιερώτερο καθήκον και υποχρέωσις, και άπέναντι του έαυτου μου, και άπέναντι των ανθρώπων και του Θεου Ἀπόλλωνος παρὰ νά παραμερίσω κάθε άλλη σκέψη και συνέπεια και νά τρέξω κοντά Σας για νά Σᾶς βοηθήσω στη συμπλήρωση του έργου Σας. Θα θυσιάσω έν ανάγκη και αυτό μου τό Βιβλιοπωλειό. Τουλάχιστο θα Σᾶς δώσω την ικανοποίηση έμπρακτα νά διαπιστώσετε πώς υπάρχει ακόμα ένας Ρωμηός που αίσθάνεται βαθειά μέσ' στην ψυχή του τή μεγάλη του εύγνωμοσύνη μπροστά σέ Σᾶς, τον πιο μεγάλο Εύεργέτη τής Ρωμηοσύνης.

Διαβάζω, μελετώ τά «Τραγούδια τής Πατρίδος μου» Και την «Ἀσάλευτη ζωή». Όταν πάρω γράμμα Σας θα έξακολουθήσω νά Σᾶς γράφω τις έντυπώσεις μου. Ἐπειδή φοβοῦμαι μήπως Σᾶς στενοχωρῶ μέ τά πολλά μου γράμματα. Περιορίζομαι σήμερα σ' αυτά τά όλίγα: Ἀπό όλους τους Ποιητάς που γνωρίζω, είστε ό μόνος που παρουσιάζεστε στη δημοσιότητα μέ... τήν αὐτοψυχολογία Σας! Οί πρόλογοί Σας και ή Ποιητική Σας είναι ή Ψυχολογία Σας. Μά νά έννοοῦμαι:—όχι τή δική Σας μόνο· μά γενικά τήν ψυχολογία του Ποιητή ἡμᾶς άποκαλύπτουν οί Πρόλογοι και ή Ποιητική Σας. Μεγάλο αυτό τό πρωτάκουστο θαῦμα. Μοῦ φαίνεται πώς δέν τό πρόσεξε κανείς ἴσα μέ τώρα. Παρ' όλη τήν άφάνταστη δυναμικότητα. Ξεδιαλύνω, όσο προχωρῶ στην τελειότερη και βαθύτερη μελέτη του Ἔργου Σας, την άδιάσπαστη ένότητά του. Καταλαβαίνω τώρα τί έννοεΐτε μέ τους «Κύκλους». Τους βλέπω καθαρά. Βλέπω και τό Θεμέλιο του όλου Σας Ποιητικού Οίκοδομήματος:—«Τά Τραγούδια τής Πατρίδος μου». Περιλαμβάνουν μέσα τους όλα τά σπέρματα.

Εΐναι ή ρίζα του όλου οὐρανογείτονος Ποιητικού Σας Δένδρου. Για νά καταλάβη κανείς καλείτερα τά ύστερνά Σας έργα, ανάγκη νά έχη έμβαθύνη στα «Τραγούδια τής Πατρίδος». Εΐναι τά Προπύλαια. Ἡ Μυσταγωγία και τά

Ἄδυστα τῶν Ἀδύτων ἔρχονται ὕστερον. Ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ Πλάτωνος, ποῦ εἰδικῶς ἀσχολεῖται μὲ τὸ «Γνῶθι σαυτόν», εἶναι τὸ Σημεῖον Ἐκκινήσεως τῆς Φιλοσοφίας, ἔτσι καὶ τὸ βιβλίον Σας αὐτό. Γνωρίζοντας κανεὶς τὴν Πατρίδα του καὶ τὴν Παράδοση γ ν ω ρ ί ζ ε ι τ ὸ ν ἑ α υ τ ὸ τ ο υ. Ἕνας μαγικὸς Καθρέφτης εἶναι τὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδος». Ποῦ κλείνει ὅλα μέσα του. «Τὰ Δῶρα τῆς Πρωτοχρονιάς» μήπως δὲν ἔχουν μέσα τους «Τὴ Χώρα ποῦ ἀρματώνεται», «Μιὰ βραδιά σ' ἓνα σπίτι», «Τὸ τραγοῦδι τῶν Προσφύγων» καὶ... «τοὺς Λύκους;» Μήπως δὲν κλείνουν μέσα τους τὴν Ἰδέα τῆς Ἐνότητος καὶ Ἀποκαταστάσεως τῆς Φυλῆς μας ; Μὰ καὶ ὁλόκληρο τὸν Πνευματικὸ Κόσμο, ποῦ ἐξηγεῖ τὴν Πατριδολατρεία Σας καὶ ὁλόκληρη τὴν Πατριδολατρικὴ Σας ἔμπνευση ; Τὸ πρῶτό Σας Ποίημα 31 Δεκεμβρίου 1883 τῆς συλλογῆς αὐτῆς περικλείει μέσα του ὁλόκληρη τὴν Ποίησή Σας. Προφητεύει καὶ τὴν Ἀναγέννηση. Δείχνει καὶ τὰ μέσα :— Προσπάθεια καὶ Ἀγάπη τοῦ Ἰδεώδους. Πατρίς, Ἔρως καὶ Κόσμος τοῦ Πνεύματος. Ἡ... θ ρ η σ κ ε ί α Σ α ς !

Σταματῶ βιαστικὰ στὴ Γέννηση τῆς Κόρης... Μήπως μέσα της δὲν ἀντικατοπτρίζεται ὁλόκληρη ἡ πληγὴ τῆς κοινωνίας μας ; μήπως δὲ βρήκατε μὲ τὸ Ποίημα αὐτὸ τὴ φτέρνα τοῦ Ἀχιλλέως ; Ἀποκαλύψατε τὴν π η γ ῇ τ ῆ ς ἑ ξ α χ ρ ε ι ὡ σ ε ω ς, μὰ καὶ τῆς ἀ ν α σ τ ᾶ σ ε ω ς τ ῆ ς κ ο ι ν ω ν ί α ς. Ἀπὸ τὴν ἀνύψωση τῆς Γυναίκας ἐξαρτᾶται ὁ Καθαρμὸς καὶ τὸ Ὁρθοπόδισμα τῆς Κοινωνίας. Ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ βαθυστόχαστα ποιήματα, ποῦ ἔχω ἴσα μὲ σήμερα μελετήσῃ τῆς καθόλου διανοήσεως. Τί ψυχολόγημα ! Τί συγκίνηση ! Ἀφθαστο μαργαριτάρι.

Ἀμ' ὁ Καθρέφτης τοῦ Ἀἰ Γιάννη ; Ἰδοὺ ἡ... δευτέρα Δύναμις τοῦ Θεοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ μ α ν τ ι κ ῇ ἀναζῶσα μέσα στὴν π α ρ ᾶ δ ο σ η τή... Ν ε ο - ε λ λ η ν ι κ ῇ. Μοῦ θυμίζει τὸ Δεξίλεο καὶ τὸν Ἀἰ - Δημήτρη. Ἄης Γιάννης = Πύθιος Ἀπόλλων. Τὸ 53 τῶν Ἑκατὸ

Φωνῶν τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς, πού εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ ἐκπληκτικὲς ἀποκαλύψεις τοῦ τόσο πλουσίου σὲ ξαφνίσματα Ὁκεανείου Ἔργου Σας.

Μά, στέκουμ' ἐδῶ, γιατί ἡ σιωπὴ Σας μὲ κάνει ἐπιφυλακτικό. Φοβοῦμαι μήπως Σᾶς κουράζω καὶ Σᾶς στενοχωρῶ.

Περιμένω νέα Σας.

Α. Φ. Χ.

Πόλη 9η Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ.

Ὅπως Σᾶς ἔγραφα προχθές, Σᾶς στέλνω σήμερα ἐσώκλειστα τὸ ἀντίγραφο τοῦ πρώτου ἀδημοσίευτου γράμματός Σας. Βέβαια καὶ οἱ τρεῖς ἐπιστολές Σας, πού ἔχουν δημοσιευθῇ στὴ «Σωκρατικὴ Παράδοση», πρέπει νὰ ξαναδημοσιευθοῦν μὲ τὴ χρονολογικὴ τους σειρὰ στὸ καινούργιο τὸ Βιβλίο. Ἔτσι τὸ Βιβλίο αὐτὸ τὸ καινούργιο, πού θὰ περιέχῃ τὴν ἀλληλογραφία μας, δὲ θὰ παρουσιάσῃ κανένα κενό. Μὲ τὴν ἡσυχία Σας διαβάζετε τώρα σιγὰ-σιγὰ ὅλη τὴν ἀλληλογραφία, συνταιριαστὴ καὶ μὲ τὰ δικά μου γράμματα.

Πόσο εἶμαι εὐτυχής, πού βρίσκομαι σὲ πνευματικὴ ἐπαφὴ μὲ Σᾶς, τὴ μεγαλείτερη διανόηση τῆς Ἑλλάδος—μὰ κι' ὀλόκληρης τῆς Δύσεως,—καὶ τὴν πιὸ εὐγενικὰ καρδιά! Γιατὶ ἡ Ἐμπνοὴ μόνον σὲ παρθένο ψυχὴ εἶναι δυνατὴ. Προτοῦ νὰ γνωρίσουμε τὸν Ἀπόλλωνα, στὴν ἀγκαλιά της πρέπει νὰ μᾶς πάρῃ ἡ Ἀρτεμις, ἡ... ἀδελφὴ του...

Α. Φ. Χ.

Πόλη 11η Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ.

Τέλειωσα τὴ μελέτη τῶν 100 Φωνῶν. Δὲν εἶναι φωνές, μὰ σὰν ἓνα πολυτιμώτατο περιδέραιο ἀπὸ 100 πρῶ-

του μεγέθους άψεγάδιαστα μαργαριτάρια. 100 εικόνες, 100 δράματα. Μιά ένδοσκόπηση και μία έξωσκόπηση. Γιατί τις διαιρείτε σέ Πέντε Νύχτες ; ή μήπως σκότος καλύπτει την έσωτερική ζωή μας ;

Στήν 6γδοη Φωνή ρωτάτε :

«Ποῦ εἶστε, άπρίληδες με τάνθια...»

Και άπαντῶ :— Στο ποιητικό Σας έργο βρίσκονται :— Έκεῖ ξαναναμμένα βρίσκονται όλα τὰ τραγούδια κι' όλα τάστρα.

Ποιός άρά γε νά εἶναι ό οἰηματίας εκείνος της 18 Φωνής που

«θροιάστηκεν άστόχαστα παράπλευρα στον Ποιητή, και μήτε βρέθηκε κανείς νά τον τραβήξει κάτω ;»

Ποιά εἶναι «ή άμίλητη ῶρα και άζωγράφιστη» της 18ης Φωνής ; Ποιά ; μήπως ή ῶρα της δόξας ; Ποιό άμίλητο έννοεῖτε στη 46η Φωνή ; 'Η 56η Φωνή βοηθά στην κατανόηση του Πρώτου Λόγου των Παραδείσεων.

Τήν 78η Φωνή δέν την κατάλαβα καλά.

— Το χρέος ;— °Ω μόρα = ; ; ;

Τήν εἰκόνα της σκληροκαρδίας παριστάνει ; Δέν την κατάλαβα.

Ποιά εἶναι ή 'Αροδαφνουσα της 86ης Φωνής ;

Και την 89η Φωνή δέν την κατάλαβα.

Και το 93 μου εἶναι δυσκολονόητο.

Τ' άλλα όλα τὰ έφαγα από την άγάπη και το θαυμασμό. Τήν κάθε μία φωνή την έμελέτησα 10 και εἴκοσι φορές. Φῶς, άστραπή, βροντή, κάλλος, πόνος, βαθειά σκέψη, και κάποτε—κάποτε μαστίγιο. 'Η κάθε Φωνή κι' ένας κόσμος. Παντοῦ καταφανής ή Μεγαλοφυΐα και ή βαθυστόχαστη Τέχνη. 'Ανάγλυφα που ταιριάζουνε σέ Παρθενῶνες.

Βέβαια άπάνω στα περισσότερα, σελίδες ανάπτυξη μπορεί κανείς νά κάμη. Κι' αυτό θά γίνη όταν έρθη ή κατάλληλη στιγμή. 'Υστερα από τή συνεργασία μας.

Τώρα προσεκτικὰ θὰ μελετήσω τὴ «Φοινικιά» καὶ τὸν «Ἄσκραϊο» γιὰ νὰ ἐννοήσω τοὺς κύκλους, ποὺ λέτε στὴν εἰσαγωγή Σας τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς. Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρήσω, πὼς ἡ τρίτη τῆς ἔκδοση στερεῖται τοῦ Προλόγου τῆς. Εὐτυχῶς ἓνας φίλος μου μοῦ προμήθευσε τὴ δεύτερη ἔκδοση μὲ τὸν Πρόλογο. Καὶ βλέπω τώρα καλὰ, πὼς οἱ Πρόλογοί σας εἶναι τόσο ἀνεκτίμητοι, ὅσο καὶ τὰ ποιήματα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται. Σύγχρονα : Ψυχολογία καὶ Ἀποκάλυψη. Μ' αὐτοὺς σημαντικὰ διευκολύνεται ὁ ἀναγνώστης καὶ μελετητής. Μά, καθὼς μοῦ τὸ ἔχετε παρατηρήσει, πόσο λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγαποῦν τὸ πραγματικὸ Κάλλος καὶ Φῶς ! Ὁ ἄνθρωπος ἀπεχθάνεται τὴν προσπάθεια. Θέλουν πάντοτε νὰ τοῦ μασοῦν τὴν τροφή, ὅπως τὰ μωρά, ξένα δόντια. Ἡ 67η καὶ 68η Φωνὴ εἶναι ἡ πιστότερη ἀπεικόνισις τῆς ἀδυναμίας, ὀκνηρίας καὶ ἀπροσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου νὰ δοκιμάσῃ τὸ φῶς τοῦ σοφοῦ. Στὸν ὕπνο καὶ στὸ σκότος ὁ ἄνθρωπος ρέπει. Στὴ συνήθεια, στὴ ρουτίνα. Φτερὰ εἶναι τὰ Ποιήματά Σας. Λίγοι ὅμως ἐκεῖνοι, ποὺ προσπαθοῦν μ' αὐτὰ νὰ φτερωθοῦν καὶ νὰ πετάξουν στοὺς κόσμους τῆς ἀληθείας, τῆς ιδέας, τῆς τέχνης. τῆς ἐπιστήμης, τοῦ κάλλους, τοῦ ἀνδρισμοῦ, τῆς προσπαθείας, τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐλευθερίας !

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 13η Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Ἐσώκλειστα θὰ βρῆτε ἀντίγραφο τοῦ γράμματός Σας τῆς 6)10)33.

Σήμερα θὰ μοῦ συγχωρέστε τὴν ὀλιγολογία μου :— Σὲ μιὰ ὥρα θὰ μοῦ κάμουν ἐγχείριση στὸ ἀριστερό μου μάτι. Ἔχω ἓνα... «χαλάζιον», ποὺ ἐπιμένει νὰ μὴ φεύγῃ εἶναι τώρα τρεῖς μῆνες, καὶ ὁ φίλος ἱατρὸς κ. Ταχιντζῆς

μου συνέστησε νὰ μεταβῶ σήμερα στὸ νοσοκομεῖο νὰ μοῦ
κάνῃ αὐτὴ τὴ μικροεγχείριση.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 16 Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Ὡς βλέπετε, συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπη εἶναι ἡ προσή-
λωσή μου σ' Ἐσᾶς καὶ στὸ Ἔργο Σας. Ἀκόμα καὶ στὴ
σάλα τῆς ἀναμονῆς γιὰ νάρθη ἢ σειρά μου στὸ νοσοκο-
μεῖο γιὰ τὴν ἐγχείριση τοῦ «χαλαζιοῦ» τοῦ ἀριστεροῦ μου
ματιοῦ—ὅπως Σᾶς πληροφοροῦσα στὸ τελευταῖό μου τὸ
γράμμα—ἐδιάβαζα τὸν «Πρόλογο τῶν Παράκαιρων», ποῦ
κι' αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς διαφωτιστικώτερους ἐπάνω
στὸ Ἔργο Σας καὶ στὴν Ψυχολογία τοῦ Ποιητῆ. Γράφετε
ἐκεῖ, μέσα σὲ τόσα ἄλλα, τὰ σύντομα κεφάλαια τῆς Ποιη-
τικῆς Σας. Κι' ἀκόμα μιὰ φορὰ τονίζω, πὼς μοναδικὸ εἶ-
ναι τὸ παράδειγμα στὴν Ἱστορία τῶν Γραμμάτων ποῦ πα-
ρουσιάζετε:—μαζὶ Ποιητῆς καὶ Φιλόσοφος καὶ Κριτικός,
μᾶ... καὶ Αὐτοψυχολόγος. Καὶ ἡ δική Σας Ψυ-
χολογία δὲν εἶναι ἡ γνωστὴ καὶ σχολαστικὴ. Πρωτόφαντη
ἀποκαλυπτικὴ. Καὶ στὰ γράμματά Σας πρὸς
ἐμένα, συχνὰ δίνετε ἄξια πάσης προσοχῆς ἐρμηνευτικὰ,
ψυχολογικὰ σημεῖα.

Ἡ ἐγχείρισή μου ἐπέτυχε. Ἄλλωστε μοῦ ἦτανε γνω-
στὴ ἡ ἐπιστημονικὴ δεξιότης τοῦ ὀφθαλμιάτρου κ. Ταχιν-
τζῆ, ποῦ τιμᾷ ἐδῶ στὴν Πόλιν τὴν Ὁμογένεια καὶ τὴν Ἐπι-
στήμη. Εἶχα μάλιστα τὴν εὐκαιρία ν' ανταλλάξω μερικὲς
γνώμες μαζί του ἀπάνω στὸ Ἔργο Σας. Γιατὶ ὁ κ. Ταχιν-
τζῆς συνδυάζει τὸ βαθὺ καὶ καλλιτέχνη Ἐπιστήμονα μὲ
τὸν προσεκτικὸ Παρατηρητὴ καὶ Μελετητὴ τῆς Φιλολογίας
καὶ τῆς Φιλοσοφίας. Καὶ μοῦ εἶπε:— «Ὁ Παλαμᾶς εἶναι
δυσνόητος. Αὐτὴ δὲν εἶναι δική μου μόνο γνώμη. Τί παί-
δευση λοιπὸν χρειάζεται γιὰ νὰ τὸν καταλάβῃ κανεὶς ;
Συχνὰ συνάδελφοί μου Ἐπιστήμονες ἐκφράζουν τὴν ἴδια

ἀπορία. Τέλος ὑποτίθεται, πὼς εἶναι ἀρκετὴ ἡ μόρφωση καὶ ἱκανοποιητικὴ οἱ γνώσεις ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ ἀποφοίτησε τὸ γυμνάσιο καὶ πῆρε δίπλωμα Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Παρισίων. . . » Ἐξετίμησα τὴν εἰλικρίνεια τοῦ κ. Ταχιντζή, ποὺ τόσο μετριόφρονα ἐξέφραζε μιὰν... ἀλήθεια. Ἐγὼ βέβαια ἔδωσα «Στὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα καὶ τὴ Σωκρατικὴ Παράδοση» τὴν ἐξήγηση. Ἄλλο ἢ Περιγραφικὴ Ἐπιστήμη καὶ ἄλλο ὁ Κόσμος τοῦ Πνεύματος. Ὀλόκληρη ἡ «Ἐγκύκλιος καὶ Πανεπιστημιακὴ Μόρφωσις» μὲ πᾶν ἄλλο καταπιάνεται παρὰ μὲ τὰ Πράγματα τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ τόσο δύσκολο εἶναι γιὰ τὸν Ἀνθρώπο τῆς σημερινῆς Ἐπιστήμης νὰ κατανοήσῃ τὸν Παλαμᾶ, τοῦ ὁποίου τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ... Πνευματικότης, τὸ Ἀπολλώνιο Φῶς !

Μὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι λόγοι. Σᾶς ὁμολογῶ, πὼς ἐννέα συνεχεῖς μῆνες μελετοῦσα στὴν τελειότερη τῶν ἐπὶ Γῆς Βιβλιοθηκῶν—στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου τοῦ Λονδίνου—γιὰ νὰ καταλάβω τὰ παράδοξα καὶ ἀποκαλυπτικώτατα ἔργα «Ψευδο - Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου». Καὶ δὲν τὸ κατώρθωσα. Καὶ μάλιστα ἤμουν ἐφωδιασμένος μὲ ὅλα τὰ σχόλια στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ, Λατινικὴ, Γαλλικὴ, Ἀγγλικὴ καὶ Γερμανικὴ Γλῶσσα. Φαντάζεται κανεὶς τί βοηθήματα μπορεῖ νὰ βρῇ ἀπάνω στὰ Ἔργα τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ὁρθόδοξον, μὰ κυρίως τὴν Καθολικὴν, σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους Αὐτῆς Στύλους,—μέσα στὴν πλουσιωτάτην ἐκείνη Βιβλιοθήκη. Καὶ τὸ θαῦμα συνετελέσθη κατὰ παράδοξον τρόπο !—Ὑπάρχουν Βιβλία μαγικά ! Δηλαδή, ἀγρυπνοῦν ἀπάνω των ἀόρατοι φύλακες. Ὁ Ἡσίοδος μᾶς ἀποκαλύπτει τοὺς φύλακας αὐτοὺς :

«τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς
ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων...»

Καὶ ὅταν κανένας σοβαρὸς μελετητὴς καταπιάνεται

μέ την ανάγνωση τῶν μαγικῶν αὐτῶν Βιβλίων, μέ...
ὁ ρά ματα βοηθοῦν οἱ Δαίμονες αὐτοὶ εἰς τὴν κατα-
νόησίν των. Ἐγὼ λοιπὸν σᾶς κάνω τὴν ἐκπληκτικὴν ἀπο-
κάλυψη, πῶς κατώρθωσα νὰ καταλάβω τὴ «Μυστικὴ Θεο-
λογία» Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὕστερ' ἀπὸ δύο
Ὁράματα, ποὺ μ' ἀποκάλυψε στὸν ὕπνο μου ἕνας λευ-
χίμων Ἱερεὺς.

Μαγικὸ Βιβλίον ὅμοια εἶναι «Ἡ Μεταφυσικὴ» τοῦ
Ἀριστοτέλους. Τὸ ξέρω ἀπὸ σχετικὸ ὄραμα.

Μὰ... κι' ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος εἶναι μαγικ-
κός. Τὴν ἀπόκρυφον Διάταξίν του δὲν τὴ βρήκα
μόνον. Μοῦ... ἀπεκαλύφθη μέ ὄραμα τὴ
νύχτα· καὶ τὸ πρωτὶ τῆς ἀλησμόνητης ἐκείνης νύχτας μέ...
φωνή! Ζοῦμε σὲ Κόσμον Πνευματικόν, παράδοξο.
Λίγοι ὁμῶς ξέρουν τὸ ἐκπληκτικὸ μυστικόν!

Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ Παλαμᾶς, ποὺ εἶναι δυσνόητος,
μόνος. Χρειάζεται προπαίδεια πνευματι-
κὴ, ποὺ δὲ μᾶς τὴ δίνουν τὰ Σχολεῖα, οὔτε τὰ Γυμνά-
σια, οὔτε τὰ Πανεπιστήμια. Γι' αὐτὸ ἐπιμένω στὴν
πρωτῇ μου πρότασιν πρὸς τὴν Πολιτείαν.

Μὰ καὶ ἄλλες σκέψεις μοῦ ἔρχονται:—τὸν Ἀριστο-
τέλη δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀρχίσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴ μεταφυ-
σικὴ του:—ὑπάρχει ἡ Ἰστορικὴ Φιλοσοφικὴ
Ἐξέλιξις του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνιστὰς ἔχουν
καταγίνει μέ τὴν ἀναζήτησιν πρῶτον ἀπὸ τὰ ἔργα του
γράφτηκε καὶ πρὸ τελευταῖο. Μάταιος κόπος! Οἱ καλύτε-
ροι, ποὺ ἐμελέτησαν τὸ ζήτημα, εἶναι:—ὁ Jaeger καὶ ὁ
Ross. Καὶ ὁ Burnet ἔχει γράψει. Ἐγὼ ἕνα πρᾶγμα ξέρω:
—πῶς γιὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὴν Ποιητικὴν του, πρέ-
πει νὰ ξέρῃ τί ἐστὶ μίμησις, ποὺ τὴν ἐξήγησίν της μᾶς
τὴ δίνει ὁ Πλάτων στὸ 10ο Βιβλίον τῆς Πολιτείας. Γιὰ νὰ
μῇ στὸ νόημα τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων, πρέπει καλὰ
νάχη χωνέψῃ καὶ τὸν Πρωταγόρα καὶ παντοῦ ὅπου γίνε-
ται λόγος περὶ Ἀρετῆς καὶ Εὐδαιμονίας στοὺς Πλατωνι-
κοὺς Διαλόγους. Γιὰ νὰ ἀντιληφθῇ τίς Κατηγορίες (ποὺ

μᾶς βοηθοῦν τόσο στη συνολικὴ κατανόηση τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Σταγειρίτου) πρέπει καλὰ νὰ γνωρίζη τὰ καθόλου καὶ τὰ καθ' ἑκάστα τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὰ πέντε ὄντα (κίνησις, στάσις, ταυτότης, διαφορά, ὄν)· οὔτε ἡ Φυσικὴ εἶναι ἀντιληπτὴ ἂν δὲν καταλάβη κανεὶς τὸ Ἀὐτοκίνητον καὶ Ἐτεροκίνητον τοῦ Πλάτωνος, γιὰ τὸ ὁποῖο κάνω λόγο καὶ στη Σωκρατικὴ Παράδοση. Μ' ἄλλους λόγους ἡ Σωκρατικὴ Παράδοση εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ λίγο στὴν κατανόησή του μᾶς βοηθεῖ ὁ καθορισμὸς τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν ἔργων του, ἂν δὲν προηγηθῇ ἡ προπαίδεια μὲ τὴ μελέτη τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Ἀπομνημονευμάτων.

Μὰ καὶ αὐτὸς ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ Πλωτῖνος δὲν μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν χωρὶς τὸν... Πλάτωνα. Ὁ Σωκράτης εἶναι ὁ πνευματικὸς πατήρ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Δὲν καταλαμβάνεται καὶ ὁ Παλαμᾶς χωρὶς πνευματικὴ προπαίδεια. Καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξη πὼς εἴστε ἀχώριστος ἀπὸ τὴν Πνευματικὴ Ἑλληνικὴ Κληρονομία, ποὺ εἶναι γνωστὴ στὴν Ἱστορίᾳ μὲ τὸν ὄνομα : «Σωκρατικὴ Παράδοσις». Καὶ ἂν μὲ τόση ἀποκαλυπτικότητᾳ Σᾶς παρουσίασα (ὅπως γράφετε στὰ πρὸς με γράμματά Σας)· κι' ἂν μιλῶ συχνὰ στίς ἐπιστολές μου γιὰ ὀράματα καὶ γιὰ ὄνειρα καὶ γιὰ ἀφή,—ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ μὲ κάμουν γελοῖο στοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνίδεου, τοῦτο ἐξηγεῖται γιὰτὶ ὁλόκληρο τὸ Πλατωνικὸ Ἔργο εἶναι γεμάτο μὲ ὑπερκόσμιες ἀλήθειες καὶ μὲ μιὰν ἄλλη πραγματικότητα, μ' ἕναν ἄλλον Κόσμο, ποὺ μόνον τὸ μάτι τῆς Ψυχῆς μπορεῖ νὰ ἰδῇ. Γι' αὐτὸ τόσο συχνὰ ὁ Πλάτων μιλεῖ γιὰ ὄνειρα, γιὰ ἐκστάσεις, γιὰ ἀφή (Θεάγης), γιὰ ὀράματα (Φαῖδρος). Δὲ χωρίζονται αὐτὰ ἀπὸ τὸν Πνευματικὸ Κόσμο καὶ τὸν Πνευματικὸν Ἄνθρωπο.

Μ' αὐτὰ ποὺ εἶπα πρὸ πάντων δὲ θέλω βέβαια νὰ πῶ

πώς ἡ. . . ἱστορικὴ ἐξέλιξις στὰ ἔργα ἑνὸς Ποιητοῦ ἢ Συγγραφέως, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει γιὰ τὴ διευκόλυνση τῆς κατανοήσεώς του. Βέβαια συντελεῖ πολὺ ἡ μεθοδικὴ μελέτη, ποὺ ἀρχίζει ἢ μὲ ἀπλούστερα ἢ μὲ τὰ πρωϊμώτερα. Καὶ γι' αὐτὸ συνέστησα στὸν ἀγαπητό μου φίλο κ. Ταχιντζῆ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ᾠδῶν Σας : «Πάρτε τὰ ἔργα τοῦ Παλαμᾶ, εἶπα, κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ καὶ μελετήστε τα. Πάρτε πρῶτα «Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου».

Μὰ, νὰ ἐννοοῦμεθα. Πρέπει καὶ πάλι νὰ προσθέσω πὼς ἄσχετα μὲ τὴ γλῶσσα, καὶ μὲ τὶς ἱστορικὲς ἢ ἄλλες περιγραφικὲς γνώσεις, ὑπάρχει ὁ Κόσμος τοῦ Πνεύματος καὶ ὁ Κόσμος τῆς Ἀληθείας. Καὶ πρέπει ὁ Μελετητὴς μὲ τὰ ᾠδῶν τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Παλαμᾶ νὰ ἔχη σὴ μα ν τ ι κ ῆ κ ά θ α ρ σ η. Νὰ εἶναι δηλαδὴ ἡ Ψυχὴ του ἑτοιμὴ γιὰ τὰ πράγματα τοῦ Πνεύματος. Νὰ τὸν ἔχη καλέσει ὁ Ἀπόλλων στὸ Χορὸ του. Νὰ ἔχη τελειώσει τὸ δρόμο τῆς Ἀποστασίας τοῦ Ἀσώτου καὶ νὰ εἶναι ἑτοιμὴ ἡ ψυχὴ γιὰ τὴν Ἐπάνοδο, τὴν Ἐπιστροφὴ στὴν Ἀγκάλῃ τοῦ Πατρός.

Ἔρχομαι τώρα καὶ πάλι στὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου». Χθὲς—Παρασκευὴ—καὶ μὲ πονεμένο ἀκόμα καὶ ἄρρωστο μάτι, κατέγινα μὲ τὴν προσεκτικὴν τῶν ἀνάγνωσι καὶ μελέτη. Πρέπει ἄρα γε νὰ Σᾶς πῶ, πὼς πότισα μὲ ἄφθονα δάκρυα ἀκατάσχετα «Τὸ Σχολεῖον» ; ποὺ τὸ θεωρῶ ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτης σειρᾶς μπριλάντια μέσα στὸν οὐρανὸ τῆς Ποιήσεώς σας ; Εἶναι τ ρ α γ ο ὕ δ ι μὲ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ σημασία :—Τραγῶδι ! Ἄ, τί συγκίνησι καὶ τί ἐμορφιά ἔχετε συγκεντρώσει Σεῖς, μὰ καὶ ἡ Μοῖρα, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ποίημα. Καὶ πόσο, ὅσο μελετῶ προσεκτικώτερα τὸ Ποιητικὸ Σας ᾠδόν, καλύτερα καταλαβαίνω τὴ φράση μιᾶς τῶν ἐπιστολῶν Σας :—«Κυριώτατα, κανένα ἀπὸ τὰ ποιήματά μου δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴ στηρίζεται σὲ μιὰ πραγματικότητα, μυθική, ἱστορικὴ, πρόσωπική... Τίποτε ἀπὸ τὸ μηδὲν ἢ ἀπὸ τὸ «αὐθαίρετο θ έ λ ω».

Καταλαβαίνω καλά αὐτὰ τὰ λόγια γιατί κ' ἐγὼ ἔγραψα καὶ ποιήματα καὶ διηγήματα καὶ ἄλλα ἔργα :— ἔξαφνα :—«Ἡ Γαλήνη καὶ Τρικυμία» γράφτηκε ἀπάνω στὸ κρεβάτι, στὸ Παρίσι, —κατὰ τὴ φοιτητικὴ μου ζωὴ— πέρνοντας μιὰν ἐπιστολὴ τῆς ἀδελφῆς μου κ. Εὐγενίας Ἰωαννίδου, ποὺ εἶχε μέσα τὴ φωτογραφία τοῦ παιδιοῦ της. —«Οἱ Παράδοξοι Ἑρωτες» τοῦ Βιβλίου τῶν Παραδόξων εἶναι μιὰ τραγωδία, ποὺ ἔχει μεγάλη τὴ συγγένεια μὲ «τὸ Σχολεῖο» τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος μου». Ἡ αἰτία προσωπική.

Μὰ «Τὸ Σχολεῖο» μᾶς ἀπακαλύπτει καὶ κάτι τι ἄλλο: ἀπὸ τότε Σᾶς εἶχε πάρει στὴν ἀγκαλιά της ἡ Μοῦσα Μελέτη, ποὺ π ο τ ἐ δὲ Σᾶς ἔχει ἐγκαταλείψει. Καὶ μιλῶντας ἀκριβῶς μὲ τὸν ἀγαπητό μου ἰατρό κ. Ταχιντζή, ποὺ εἶναι πνευματικὸς Ἄνθρωπος, γιατί ἓνα ἀπὸ τὰ διακριτικὰ του γνωρίσματα εἶναι ἡ ὑπηρετικότης, —τὴν ἐπιστήμη δηλαδή τὴν ἔμαθε γιὰ νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν ἀνθρωπότητα, τὴ δυστυχία καὶ ν' ἀνακουφίζῃ τοὺς πόνους — εἴχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐξετάσουμε τὸ θέμα τῆς Μεγαλοφυΐας, ὡς προϊόντος τῆς Μελέτης. Καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῇ Ἑσεῖς ἤσαστε τὸ θέμα. Καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς Ποιήσεώς Σας μιλάτε γιὰ τὸ Σχολεῖο καὶ γιὰ τὶς Σχολικὲς Σας ἐντυπώσεις. Καὶ ὅλο ρίχνετε φῶς στὴν ἐνδότερη Ζωὴ Σας.

Ὅσο προχωρῶ στὴ μελέτη τοῦ Ἔργου Σας τόσο καὶ περισσότερο ἐξανίσταμαι ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ἐννοοῦν νὰ κρίνουν ἔτσι ἐπιπόλαια καὶ ν' ἀποφαίνωνται δοκησίσοφα. Ἀκρες-μέσες διαβάζοντας ἔχουν ἀξιώσεις κριτικές. Ἄν ὅχι ἄλλο, τόσο οἱ ἐπιστολές μου αὐτές, ὅσο καὶ ἡ προηγούμενη ἀπάνω στὸ ἔργο Σας πραγματεία καὶ οἱ μελλόμενες θὰ δώσουν ἓνα μάθημα σὲ πολλούς, πὼς προτοῦ νὰ κρίνῃ κανεῖς καὶ κυριώτατα π ρ ο τ ο ὕ ν α κ α τ α κ ρ ί ν η ἀνάγκη νὰ ἔχῃ βεβαιωθῇ ἂν ἔχει κ α τ α λ ά β ε ι. Ἔτσι κι' αὐτὸς ὁ Emile Faguet ἔπες' ἔξω εὐκόλα κατακρίνοντας τὸν Πλάτωνα· μὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ψυχάρης, καθὼς εἶχα τὴν εὐκαιρία σ' ἄλλῃ μου ἐπιστολῇ νὰ ἐξηγηθῶ.

Χρειάζεται προσεκτική μελέτη μακροχρόνιος. Καί αυτό κάνω, καθώς βλέπετε, άπάνω στο Ἔργο Σας. Ἔτσι διακρίνω σιγά-σιγα τί έννοεῖτε μέ τήν άποκαλυπτική λέξη «Κύκλος». Μά για νά προσπαθήσω νά έξηγηθώ. Ἔτσι θά ίδητε άν τήν κατάλαβα καί—άν όχι—θά μέ καθοδηγήσετε: «Τά Τραγούδια τής Λίμνης» τών «Τραγουδιών τής Πατρίδος μου» προετοιμάζουν «Τούς καημούς τής Λιμνοθάλασσας». «Ἡ Ἑλῆά» μᾶς προμηνάει τή θεά τής Προκοπής, τήν Ἀθηνᾶ. «Τά Χριστούγεννα» τὸ Μεσσία. «Τὸ Παραμύθι τής Ἡλιογέννητης» ώρισμένως ἔχει μέσα του τὰ πρῶτα σπέρματα τών «Χαιρετισμῶν τής Ἡλιογέννητης». Μά κι' αὐτός ὁ «Βασίλειος Βουλγαροκτόνος» βρίσκεται στο «Σκυλογιάννη».

Στὰ «Τραγούδια τής Πατρίδος μου» βρίσκει κανεῖς τή διαρκή προσήλωσή Σας στήν Καλλονή τής Φύσεως καί στήν Ὑγιεία, καθώς καί στήν Ἰδέα τής Ἑλευθερίας, πού άργότερα θά λάβῃ τήν άνώτατή της έκφανση στο «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Οἱ δυὸ στίχοι: πού τελειώνουν τὰ Τραγούδια τής Πατρίδος:

«Τὸν οὐρανὸ σας δὲ φωτοῦν δυὸ ἄστρα:—ἡ πατρίδα
Καί ἡ ἑλευθερία!»

ἔχουν μέσα των τήν άποκάλυψη τών δύο πτερνηστήρων, πού συνεχῶς οἰστροηλατοῦν τή Μοῦσά Σας: Τήν Πατριδολατρεία καί τήν Ἑλευθερία. Κάτω άπ' τίς δυὸ αὐτές Ἰδέες συντάσσονται τὰ περισσότερα τών Ἔργων Σας. Δηλαδή κατατάσσονται ἢ σὲ Ἔργα πνευματικά (πού παριστάνει ἡ Ἰδέα τής Ἑλλάδος καί τής Ἀρμονίας ἢ Ἀπόλλωνος) ἢ σὲ Πολεμικά ἢ Ἡρωϊκά (πού έμπνέονται άπό τήν Ἰδέα τής Ἀποκαταστάσεως τής Φυλῆς καί συνεχίσεως καί φρουρήσεως τής Ἑλληνικῆς ἢ Σωκρατικῆς Παραδόσεως) ἢ σὲ ἔργα Ἀπολυτρώσεως καί Καθάρσεως. Στήν τελευταία κατηγορία άνήκουν «Τά Σατυρικά Γυμνάσματα», «Ὁ Δωδεκάλογος», «Οἱ Βωμοί».

Ἐνα άπό τὰ πιὸ άγγελικά ποιήματά Σας, εῖναι χωι

ρις ἀμφιβολία «Ἡ Στερνή ματιά της», πού κρύβει μέσα της ὅλη τὴν πίκρα τῆς ὀρφάνιας, μὰ καὶ τὸν ὠκεανὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγενίας τῆς μεγάλης Σας Ψυχῆς.

Στέκω καὶ σ' ἓν' ἄλλο ξεχωριστὸ ποίημά Σας : «Ὁ Μαῦρος». Μοῦ θυμίζει τὴν Ἀρπαγὴ τῆς Ἑλένης. Μ' ἐκείνην ἀρχίζει ἡ γραπτὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Ἑλληνικώτατο καθ' ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως. Σπαρτιατικώτατο. Ἐκλεβε ὁ Σπαρτιάτης τὴ μέλλουσα σύζυγός του. Τὰ δύο τρίγωνα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου :

Α	Ε	Η
Ρ	Φ	Ω

Τὰ δύο τρίγωνα :

Α	Η	Ε
---	---	---

Φ = Ἀφῆ καὶ Ρ Ω = Ἐρῶ

μᾶς ὁμιλοῦν περὶ Ἐρωτος καὶ περὶ Ἀφῆς. Ὁ Μαῦρος ὁμοία περὶ Ἐρωτος καὶ περὶ Ἀφῆς.

Στὰ ἕξ αὐτὰ γράμματα :

Α	Ε	Η
Ρ	Φ	Ω

βρίσκονται ἄφθαστα μυστήρια :—Ἐχουμε μαζί καὶ τὴ λέξη :—Η Ω Ρ Α—ἡ ὥρα, πού εἶναι κι' αὐτὴ ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὸν Ἐρωτα κι' ἀπὸ τὴν Ἀφῆ. Μὰ καὶ μιὰν ἄλλη λέξη μὲ ἀταίριαστη ἀποκαλυπτικότητα εἶναι σ' αὐτὰ κρυμμένη :—τὸ ρῆμα :

	Ε	
Ρ	Φ	Ω

Φέρω. Κι' ἀπάνω σ' αὐτὸ στηρίζεται ἡ μισὴ ἀποκάλυψη

τοῦ Κρατύλου τοῦ Πλάτωνος. Φέρω, Φορά...ὁ νόμος! γιὰ τὸν ὅποιον τόσο συχνὰ μιλάτε. Κάθε πρᾶγμα, ποὺ πηγαίνει ἐνάντια τοῦ Νόμου, παρὰ τὴν Φορὰν εἶναι... παρὰ φορὰ, ἀνομία. Κι' αὐτὴ ἡ φρόνησις δὲν εἶναι ἄλλο ἢ Φορᾶς Νόησις. Καὶ ἡ Νόησις τῆς Φορᾶς δὲν εἶν' ἄλλο παρὰ ἡ γνῶσις τῆς ἐν τῷ Παντί Ἀληθείας. Παράδοξα καὶ σὰν τραβηγμένα ἀπὸ τὰ μαλλιά. Μὰ μιὰ προσεκτικὴ μελέτη τοῦ Κρατύλου τοῦ Πλάτωνος μᾶς πείθει περὶ τῆς Ἀληθείας. Γιατὶ ὁλόκληρη ἡ Νομοθεσία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ Κρατύλος στηρίζεται ἀπάνω στὴ Φορὰ, στὴ Ροή, στὸ Φέρω καὶ Ρέω καὶ Ἐρῶ καὶ σὲ κάτι ἄλλα, ποὺ δὲν εἶναι ἐδῶ καιρὸς γιὰ νὰ γραφοῦν... Μὰ ἔτσι ὁ «Μαῦρος» καὶ ὅλα τὰ ἐρωτικὰ τραγούδια τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος μου» μοῦ θύμισαν ὅλα αὐτά.

Α. Φ. Χ.

ΕΝΔΕΚΑΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι, 13)12)33

Πολυαγαπημένε μου κύριε Χαλᾶ,

Δὲν πρέπει διόλου νὰ ἀνησυχῆς μήπως νομίζης πὼς με κουράζεις με τὰς ἐπιστολάς σου καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σου πρὸς ἐμένα. Πῶς εἶναι δυνατόν τοῦτο ἐνῶ εἶσαι ὁ μοιραῖος ὠρισμένος νὰ μοῦ προξενῇς μέσα στὴν εὐχαρίστηση καὶ τὴ χαρὰ τῶν φίλων μου καὶ τῶν φωτεινῶν καὶ τῶν καλῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ μοῦ παρέχουν τὰ πολύτιμά των αἰσθήματα τῆς μνήμης των καὶ τῆς ἀγάπης των,—νὰ μοῦ δίνης τὴν ἀσύγκριτην αὐτὴ συγκίνηση ποὺ δείχνουν τὰ γράμματά σου πρὸς ἐμένα, τὴ συγκίνηση ποὺ μοῦ ἐμπνέουν. Φθάνουν μόνο τὰ κριτικά σου σημειώματα ἐπάνω στὰ ποιήματά μου, καὶ τὸ συμπλήρωμά των ἢ προσεχῆς σου ἐπίσκεψι τῶν Ἀθηνῶν καὶ εὐτυχία μου ποὺ θὰ σὲ ἴδῳ. Ἀλλὰ βρίσκομαι ἀπὸ πολὺν και-

ρὸ σὲ ἐπανειλημμένες ἐξαφνικὲς καὶ περιοδικὲς ἐνοχλήσεις καὶ ἀδιαθεσίες ποὺ μοῦ ἀφαιροῦν κάθε γαλήνη καὶ ἡσυχία νὰ σοῦ γράψω καὶ νὰ συνεχίσω τὴν ἀλληλογραφία μου μ' ἐσέ. Τὸ τελευταῖό σου γράμμα εἶναι, δύο ἀκριβῶς γράμματα, ἐκεῖνο τῆς 7 Δεκεμβρίου καὶ κεῖνο τῆς 9ης. Μὲ τὸ ἀντίγραφο, τὸ πρῶτο ποὺ ἔλαβα, τοῦ γράμματός μου, ἀπὸ τὸ ὅποῖον δὲν ἔχω τίποτε νὰ σβύσω. Τὰ δικά σου γράμματα σὲ περιμένουν, ὅταν ἔλθης, ἢ ὅταν θελήσης νὰ σοῦ τὰ στείλω.

Ἡ τελευταία σου κριτικὴ τοῦ Δ ω δ ε κ α λ ο γ ο υ —ὅταν σὲ διαβάζω αἰσθάνομαι πάντα νοτισμένα τὰ μάτια μου—πὼς νὰ παραστήσω τὴν ἐντύπωση καὶ τὴ σκέψη ποὺ μοῦ γεννᾷ ; Ἡ κριτικὴ ποὺ σοῦ ἐμπνέουν οἱ στίχοι μου δὲν εἶναι ἐργασία κριτικὴ, ἀλλὰ δ η μ ι ο υ ρ γ ι κ ῆ . Ἔτσι μόνον μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ καὶ νὰ χαρακτηρισθῇ. Γράφοντας γιὰ μένα, δὲν κρίνεις, ἀλλὰ δημιουργεῖς. Ὅσο γιὰ τὸν ἐ π ί λ ο γ ο υ ποὺ δὲν κατῴρθωσες νὰ τὸν ἐννοήσης καθὼς λές, μερικὲς σελίδες τῆς Π ο ι η τ ι κ ῆς μου θὰ μπορούσαν νὰ σοῦ ἀφαιρέσουν κάτι ἀπὸ τὴ σκοτεινάδα του. Εἶναι ὁ «λυρισμὸς τοῦ ἐγὼ» καὶ παράλληλα μὲ τὸν τ υ ρ τ α ῖ σ μ ὸ τοῦ τραγουδιοῦ μου, ὁ κ α σ σ ι α ν ι σ μ ὸς, ποὺ τοῦ κρύβει τὸ κάποιο φῶς ποὺ χρειάζεται. Συμπλήρωσέ τον μὲ τὸν «Παράλυτο στὴν ἀκροποταμιᾷ» καὶ μὲ ὁλόκληρην σειρὰ καὶ ἄλλων μου τραγουδιῶν καὶ ἄφησέ τον ἔτσι στὴ θλιβερή του, μ' ὅλα του τὰ πολλὰ λόγια, ἀ φ α σ ί α . Δὲ βρίσκω τώρα ἄλλα λόγια γιὰ νὰ σοῦ ἐκταθῶ καθὼς πρέπει. Κι' ἂν ἀργῶ πάντα περιμένω σὰν ἀνέλπιστη ἀμβροσία τὰ γράμματά σου. Ἔχω κι' ἄλλα πολλὰ νὰ σοῦ γράψω, μὰ πάντα κι' ἂν δὲ μπορῶ ἐγώ, τὰ περιμένω καὶ τὰ γεύομαι τὰ πνευματικά σου γράμματα.

Σὲ φιλῶ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 18 Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Εἶχα τὴν εὐτυχία χθὲς νὰ πάρω τὸ γράμμα Σας τῆς 13ης τρέχοντος καὶ τὸ πότισα μὲ δάκρυα : Ἔχετε τὸ μυστικὸ καὶ νὰ γεννᾶτε καὶ νὰ μεταδίνετε τὴ συγκίνηση. Εὐχαριστῶ γιὰ ὅσα εἶχατε τὴ καλωσύνη νὰ γράψετε γιὰ τὴν κριτικὴ μου—τὴ δημιουργικὴ ὅπως τὴν ὀνομάζετε—ἐπάνω στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Διπλώματα καὶ παράσημα Τιμῆς γιὰ μένα τὰ γράμματά Σας καὶ οἱ καλοὶ Σας λόγοι.

Α. Φ. Χ.

ΔΩΔΕΚΑΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι, Τρίτη 19 Δεκεμβρίου 1933

Ἀγαπητέ μου καὶ μεγάλε μου φίλε,

Ἔχω μπροστά μου τὰ γράμματά σου τῆς 26ης Νοεμβρίου, τῆς 7 καὶ τῆς 9 Δεκεμβρίου, τῆς 11 καὶ τῆς 13 Δεκεμβρίου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔχω παρὰ νὰ σοῦ εὐχηθῶ νὰ περάσης ἀνενόχλητα τὴ μικροεγχείριση τοῦ ματιοῦ σου· περιμένω μόλις ἀπαλλαγῆς, νὰ μὲ πληροφορήσης γιὰτὶ πάντα θ' ἀνησυχῶ. Ἐγὼ πάντα ἐξακολουθῶ νὰ βρίσκομαι στὴν ἀδυναμία τῆς ἄνετης ἐπιστολογραφίας ἀπὸ τὸ πάθημα τοῦ χεριοῦ μου. Ἄς παρηγορηθῶ, ἔστω καὶ ἄργα πὼς μπορῶ ὅπωςδὴποτε νὰ σοῦ γράφω. Εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ δώσω ἔστω καὶ ἀσαφῶς ἐξηγήσεις : πάντα μὴν προσμένῃς ἀπὸ ἓναν ποιητὴ, νομίζω, νὰ σοῦ εἰπῇ καθαρά τί τρέχει μέσα στὴν ψυχὴ του. Μήτε ἓνας ποιητὴς σὰν ἐμένα θὰ κατορθώῃ νὰ σωπάσῃ ὁλότελα σὲ ρωτήματα δικά σου· θὰ ἐννοῇς πὼς ἔχω ὑπ' ὄψει μου τὸ γράμμα σου τῆς 11 τοῦ μηνὸς ἀπὸ τὸ διάβασμά σου τῶν «Ἐκατὸ Φωνῶν». Πρῶτα πρέπει νὰ σοῦ πῶ πὼς τὰ τρία μου ποιή-

ματα τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς», ἡ «Φοινικιά», οἱ «Ἑκατὸ Φωνές», καὶ ὁ «Ἀσκραῖος» εἶναι τὰ τρία μιὰ πολύστιχη καὶ πολύτροπη κυκλικὴ τριλογία. Συγγενεύουν ἀλληλένδετα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια ψυχικὴ κατάνυξη. Ἡ «Φοινικιά» εἶναι μιὰ ἡ σύνθεσή της. «Οἱ Ἑκατὸ Φωνές» ἑκατὸ στεναγμοὶ ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἴδια συγκίνηση. Μονάχα ὁ τόνος καθεμιᾶς εἶναι διαφορετικός. Ὅμως καὶ οἱ διαφορετικώτερες ὑπάγονται σὲ δυὸ εὐρύτατους ψυχικοὺς κόσμους. Εἶναι ὁ τυρταῖσμος καὶ ὁ κασσισανισμός, καθὼς προσπαθῶ ἀναφέροντάς τους νὰ τοὺς ἐξηγήσω στὸν πρῶτο τόμο τῆς «Ποιητικῆς» μου. Λυποῦμαι ποὺ γιὰ νὰ μὴν ἀργοπορήσω ἀδυνατῶ τὴν ὥρ' αὐτῇ νὰ σοῦ βρῶ καὶ νὰ σοῦ σημειώσω σελίδες καὶ μέρη τοὺς σχετικά. Ἡ, ἀπλούστερα εἶναι τὸ ἔξαρμα καὶ ἡ συντριβή, ποὺ ἐμπνέουν, εἰκονογραφοῦν, καὶ χρωματίζουν καὶ τὰ ἑκατό μου καὶ ὅλη μου τὴν ποίηση. Ἡ «Φοινικιά» μία, καθὼς εἶπα, στὴ σύνθεσή της. Ἀλλὰ στίς «Ἑκατὸ Φωνές» τὸ συνθετικὸ ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, τὸ ἓνα, ἐξαφανίζεται· εἶναι γκρεμισμένο. Τὸ περιβόλι ποὺ ἦταν ναός του δὲν ὑπάρχει. Τὸ λέει ὁ ποιητὴς στὴ 10 «Φωνή» του: «τὴ φοινικιά τὴ σώριασε γοργὰ τὸ ἀργοπριόνι τοῦ κήπου ἢ πόρτα κλείστηκε. Γυρνῶ στὸ σπίτι» κλπ. Τί μου ἀπόμεινε στὸ σπίτι; Ἐνα μαῦρο σημειωματάριο, στὴν τσέπη μου—τὸ θυμοῦμαι μὰ δὲν ξέρω τί ἀπόγινε—ποὺ σημείωνα τοὺς στίχους μου, ποὺ ἔγιναν «Οἱ Ἑκατὸ Φωνές». Ποῦ εἶναι τὸ κέντρο τους, ἡ πηγαία (νὰ μιὰ λέξη ποὺ συχνὰ τὴν ἀναφέρουν οἱ κριτικοὶ χωρὶς νὰ τὴν ἀντιλαμβάνονται) ἐμπνευσίς των εἶναι ἡ συντριβή. Ἀλλὰ μὲ στηρίζει ἡ ποίησις. Εἶναι τὸ ἀόρατο χέρι ποὺ μ' εὐλογεῖ πάντα ἀπάνου ἀπ' τὸ κεφάλι μου· βλέπε 85 «Φωνές». Τὸ χέρι αὐτὸ συχνὰ παραμερίζοντας τὴ συντριβή μου ἔφερνε στὴν ὄραση καὶ στὴν ψυχὴ μου τὸ ἔξαρμα. Κ' ἔτσι γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀλληλένδετη αὐτὴ ἀκολουθία καὶ συνέχεια τῶν δύο αὐτῶν ὁραματικῶν ἀντιθέσεων καί, συχνά, κι' ἀπὸ

τὴν τραγικὴ ἀύγκρουσὴ τῶν οἱ «Ἑκατὸ Φωνές». Ὁ Ἀντρέας Καραντώνης ποὺ ἡ κριτικὴ φλέβα τοῦ καὶ τὸ αἰσθημὰ τοῦ σκύψανε προσεκτικὰ πρὸς ἑμένα γράφει κάπου: «Διαβάστε πολλὰς ἀπὸ τὶς «Ἑκατὸ Φωνές», τοὺς «Ἰαμβοὺς καὶ ἀνάπαιστους», τὰ «Δεκατετράστιχα», τὰ «Παθητικὰ Κρυφομιλήματα», μελετήστε τὸ μαρτυρικὸ στριφογύρισμα τοῦ στίχου πρὸς μιὰ ἐπίμονα θλιβερὴ σκέψη (ἐγὼ ὑπογραμμίζω τὴ φράση αὐτή) τὸ σύμπλεγμα τῶν λέξεων, προσηλωθῆτε στὸ ρυθμὸ καὶ στὴν εἰκόνα, σκύψτε πρὸς τὸ ἠθικὸ βάθος τοῦ νοήματος καὶ θὰ σὰς ἀποκαλυφθῇ ἓνας κόσμος ποὺ δὲν τὸν ὑποψιάζεσθε μέσα στὴν ποίηση τοῦ Παλαμᾶ». Ὅμως οἱ στίχοι ποὺ τοὺς γεννᾷ τὸ ἔξαρμα τοῦ τυρταϊσμοῦ εἶναι πουλιὰ ποὺ πετᾶν ὀρμητικὰ στὰ ὕψη· δηλαδή τὸ βλέπει καὶ τὸ συναισθάνεται ἡ καθαρὴ ματιά· ἐνῶ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον στὴ συντριβὴ τοῦ κασσιανισμοῦ· τὰ τραγούδια αὐτὰ ἀντὶ νὰ δειχθοῦν θριαμβευτικὰ στὰ αἰθέρια, εἶναι σὰ νὰ θέλουν νὰ κρυφτοῦν, κρύβοντας κάπου, κάτι.

Καὶ γι' αὐτὸ δυσκολεύουν μερικὰ καὶ τὴ δική σας τὴ λύγκεια ματιά. Ἀφήνω πῶς καὶ σ' ἑμένα ἀκόμα κάποια δείχνονται θαμπά. Τὴν 56 Φωνὴ καλὰ καὶ σωστὰ τὴν εἶδατε. Ὅσο γιὰ τὸν οἰήματα τῆς 18 Φωνῆς ποὺ ρωτᾶτε ποιὸς εἶναι, σὰς λέγω ἐκεῖνος ὄνομα δὲν ἔχει, καὶ εἶναι τ' ὄνομα καὶ στὸ παρελθὸν καὶ στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον καὶ παντοτινὰ ὅλων ἐκείνων τῶν ποιητῶν ποὺ ἐνῶ στέκονται στὸ σκαλοπάτι τὴν ὥρα ποὺ ὁ ὑπέροχος ποιητὴς βρίσκεται στὸ κεφαλόσκαλο μὲ ὀλάνοιχτα τὰ φτερά του γιὰ νὰ πετάξῃ στὰ οὐράνια, «θρονιάζονται ἀστόχαστα παράπλευρα στὸν Ποιητὴ». Δὲ φταῖνε οἱ καημένοι. Εἶναι ἡ παρηγοριὰ τῶν ἄκριτων κριτικῶν, ποὺ φαντάζονται πῶς μ' αὐτοὺς βρίσκουν τρόπο νὰ κατεβάσουν ὅ,τι δὲν κατεβάζεται. Ἡ «ἀμίλητη καὶ ἀζωγράφιστη ὥρα» τῆς 19 Φωνῆς «μήπως εἶναι ἡ ὥρα τῆς δόξας;» Ρωτᾶτε. Μπορῶ νὰ σὰς ἀπαντήσω:—Ὁχι. Γιατὶ πάντα ὅσες φορές ξαγνάντεψα κάτι σὰν τὸ διαβατικὸ πέρασμά της, ἢ

σάν τὸ δόσιμο, περνώντας, τοῦ χεριοῦ της, ἔμεινα κρύος. Ἡ ὄψη τῆς λεγόμενης αὐτῆς Δόξας δὲν εἶχε τίποτε τὸ συμπαθητικό, καὶ τὸ χέρι ποὺ μοῦ ἔτεινε, φοροῦσε χειρόκτια. Χέρι ποὺ δὲν ἀπλώνεται γυμνό, εἶναι χέρι ψεύτικο. Σταματῶ στὴ 46 Φωνή. Ὅσες φορές βρέθηκα στὴν ἀνάγκη νὰ ψιθυρίσω στίχους μου ἀπὸ τὶς «Ἐκατὸ Φωνές» θυμοῦμαι πάντα τοὺς στίχους αὐτούς· εἶναι ἡ σκέψη μου στὸ εὐγενικώτατο καὶ στὸ λεπτότατο νόημά της· ἡ ἀποθέωση τοῦ Πόνου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι κανεὶς ἀ μ ί λ η τ ο ς ποὺ νὰ τὸν ἐννοῶ σ' αὐτὴ τῇ χώρᾳ. Εἶναι ἡ «κατάνακρη χώρα τοῦ ἀμίλητου»,—(τὸ ἀμίλητο, οὐδέτερο.—) Ἡ χώρα ποὺ κανέννας δὲ μιλεῖ· ἡ χώρα τῆς Σιωπῆς. Ξαναδιαβᾶστε τὸ ποίημα, καὶ ἀδύνατο νὰ μὴ τὸ αἰσθανθῆτε. Ξανάρχομαι στὴ 19 Φωνή γιὰ νὰ τὴ συμπληρώσω. Ἄν δὲν εἶναι ἡ ὥρα τῆς Δόξας, εἶναι ἡ ὥρα τῆς Τέχνης. Ἀκόμα παρατηρῶ μιά, καλὴ μου ἢ κακὴ μου, δὲν ξέρω, συνήθεια. Συνηθίζω κάποτε ἀντὶ ν' ἀπευθύνωμαι στὸν ἑαυτό μου, ν' ἀπευθύνωμαι σ' ἓνα τρίτο· τότε τὸ μ ο ὕ γίνεται τ ο ὕ. Ἀλλὰ ἢ ἐ γ ὼ ἢ ἐ σ ὺ πάντα ἓνας ἄνθρωπος θὰ εἶναι ποὺ ἐνδιαφέρεται· κι' αὐτὸ φθάνει σὲ ὅσους γνωρίζουν κι' αἰσθάνονται τὴν Τέχνη. Φτάνομε στὴν 78 Φωνή. Εἶν' ἓνας διάλογος ποὺ κάποτε σ' αὐτὸν καταφεύγει ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ παραστήσῃ δραματικὰ τὴν τραγικὴν του συγκίνηση. Κ' ἐδῶ εἶναι κάτι σάν παραλήρημα ὅσο κι' ἂν ἡ συμβολικὴ εἰκονογραφία καὶ ἡ μουσικὴ μὲ τὴ ρίμα της τὸ θέλει ποίημα. Ἐνα ὑποκείμενο ποὺ ἐρωτᾷ καὶ ἓνα ἀντικείμενο—ἢ ἴδια του συνείδηση—ἀπαντᾷ :—Ἄς τὸ ἐρμηνεύσομε πεζολογικά :—Ἡ ἀγάπη ;—Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ ἄγριο θηρίο ποὺ ἔφαγε τὴ σάρκα σου.—Πολὺ καλὰ. Ἀλλὰ τὸ χρέος ; (Τὸ καθῆκον ;) Τὸ χρέος εἶναι σάν τὸν Ἐφιάλτη, (τὸ βραχνᾶ) ποὺ δέρνει τὸν ὕπνο σου, σκλάβε ! Εἶσαι σάν ξαρμάτῳτῃ βάρκα στὸ πέλαγος καὶ σὲ προσμένει ὁ κάβος ποὺ θὰ σὲ συντρίψῃ !—Μήπως ἄλλαξε ἡ ποινὴ μου ; Ποῦ πᾶμε, δεσμοφύλακες ; Μιὰ τρικυμία ἀπὸ λάβα μὲ καίει.—Σιωπῇ. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σύρω ὅπως ὅπως

τὰ πόδια μου, τούλάχιστο ἐλαφρώστέ μου λίγο τὰ σίδερα ποὺ μὲ κρατοῦν.—Τίποτε. Τράβα ἐμπρός!—Αὐτὸ τὸ λυρικό παραμίλημα, μὲ ὅλη τὴν καλλιτεχνική του συμμετρία βρίσκεται στὸ 78 τοῦτο ὀχτάστιχο. Ἡ 86 Φωνὴ εἶναι ἡ Ἀροδαφνούσα, ἓνας θρύλος τῆς Κυπριακῆς λογοτεχνίας. Τὴν ἔρριξε στὴ φωτιὰ ἡ Ρήγισσα ποὺ τὴ ζήλευε. Κ' ἡ Ἀροδαφνούσα ἦταν ὡραία σὰν τὴν Ἀφροδίτη. Φαίνεται στὸ ποίημα. Ἀλλὰ ἐρμηνεῖα γυρεύει ἀκριβέστερη ἡ 89 Φωνή. Ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται σ' ἓνα ταίρι ποὺ τοῦ εἶναι φίλος καὶ οἰκεῖος. Ἀλλὰ δὲ γυρεύει αὐτούς, δὲ θέλει τίς καλωσύνες ποὺ τοὺς μοιράζουν ἐκεῖνοι, σὲ ὅσους εἶναι φτωχοὶ καὶ πεινασμένοι ὁλόγυρά τους, σὰν πουλιά, σὰν παιδιὰ ποὺ θὰ τὰ μοίραζαν, σὰν τρίμματα καὶ σπόρους, σὰν ψωμάκια ποὺ ἡ καλωσύνη τους βαστᾷ γιομᾶτα πάντα τὰ χέρια της.

Δὲν ἦρθε στὸ τραπέζι τῶν δύο φίλων του. Ἦρθε στὸν κῆπο τους. Καὶ γυρεύει—γιατὶ τὸ ἀξίζει—ὄχι ψωμάκια, ἀλλὰ ἓναν ἀνθοστέφανο. Θέλει κάτι ἀμοίραστο, ὅλον τὸν ἔρωτα ἢ ὅλο τὸ μῖσος ἢ ὅλη τὴν καταφρόνια. Καὶ δὲν τοῦ φτάνουν κι' αὐτά : Καὶ ἡ 93. Σὲ θέλω μακριὰ μου, γιατί ἔτσι μὲ τὸ μάκρεμα σὲ ξαναπλάθω. Ἄν θὰ πεθάνω θὰ εἶμαι σὰ νὰ ζῶ καὶ θὰ σὲ βλέπω ἀσάλευτη στὸ χορταριασμένο μνημῆμά μου ἐπάνω, σὰ μαρμαροκάμωτο Σεραφεῖμ.—Οἱ ἐρμηνεῖες αὐτὲς δὲν εἶναι, νομίζω, γιὰ νὰ μποῦνε στὴ δημοσιότητα. Θὰ φτάνουν οἱ πρῶτες λιγοστὲς γραμμὲς ποὺ σημειώνω γιὰ τὴν τρίπτυχη αὐτὴ τριλογία μου. Ἔχω τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ ὁμαλύνουν ἄνετα ὁποιαδήποτε ἀπορία σου.—Περισσότερο ἀξιοσημείωτη, φρονῶ, εἶναι ἡ ἐντύπωση ποὺ ἔχω ἀπὸ κάποιο βιβλίο. Τὸ εἶχα ξεφυλλισμένο καὶ γνωρισμένο πρὸ χρόνων. Μὰ τώρα τελευταῖα τὸ ξανακοίταξα καὶ τὸ μελέτησα προσεκτικώτερα· ὁ τίτλος του εἶναι:—«*La littérature et l'Occultisme*»—*Études sur la Poésie Philosophique moderne*. Ὁ συγγραφεὺς του ὀνομάζεται Denis Saurat. Εἶναι, καθὼς ἐπιγράφεται, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ

Λονδίνου (King's College). Το βιβλίο είναι βγαλμένο γαλλικά, δὲν ξέρω ἂν εἶναι μεταφρασμένο ἀπὸ τὴν Ἀγγλική. Ἡ μελέτη του γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ ποίηση περισπούδαστη. Οἱ Φιλόσοφοι - Ποιηταί. Δὲν εἶναι, καθὼς τοὺς χαρακτηρίζει, οὔτε ἐπιστήμονες (savants), οὔτε φιλόσοφοι. Εἶναι οἱ φιλόσοφοι - ποιηταί. Ὁ σύνδεσμος τοῦ λογικοῦ, τῆς ἐνοράσεως καὶ τοῦ μύθου τοὺς ἀποτελεῖ. Ψυχικὸς καὶ ἀδιάρρηκτος σύνδεσμος ποὺ δίνει στὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια τὴν ἐνότητα, τὴ δύναμη, τὴ σημασία της. Τὸ βιβλίο βγῆκε στὰ 1929 ἀπὸ τὸ Rieder. Οἱ «φιλόσοφοι - ποιηταί» εἶναι, καθὼς τοὺς ἀναφέρει : ὁ Σπένσερ, ὁ Μίλτων, ὁ Blake, ὁ Σέλλεϋ, ὁ Ἑμερσον, καὶ ὁ Whitman, στὴν ἀγγλοσαξωνικὴ τέχνη, ὁ Γκαῖτε, ὁ Χάϊνε, ὁ Βάγνερ, ὁ Νίτσε, γερμανοί, ὁ Οὐγώ, ὁ Βινύ, ὁ Λαμαρτῖνος καὶ ὁ Λεκόντ Δελίλ. Οἱ ἀποκαλυπτικὲς γραμμὲς τοῦ μοῦ θύμισαν διασκεδαστικά, γιὰ τὴν ἀντίθεση, τὴν ἰδέα ποὺ κρατᾷ στερεότυπα ἐδῶ, ἀναπτυγμένη καὶ σ' ἐντυπα σημειώματα καὶ σ' εὐτράπελες βλακεῖες, πῶς ὁ ποιητὴς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι φιλόσοφος. Ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ποὺ μοῦ κίνησε χωριστὰ τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὁ Occultisme. Μιλεῖ σ' αὐτὸ γιὰ τὸ «κολοσιαῖο ἔργο» τῆς Blavatsky, ποὺ ἔκαμε γνωστὸ μὲ τὸνομα Θεοσοφία στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα, εἶδος νεωτερικοῦ Συνόλου (Somme) τοῦ ἀποκρυφισμοῦ ποὺ χρησιμοποιεῖ ὅλα του τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ δεδομένα ἀπὸ τοὺς καιροὺς τῆς Ἀναγεννήσεως. Καὶ θυμήθηκα τὴν ἐντύπωση ποὺ μοῦ προξένησε ἀναφερόμενο ἀπὸ σένα τὸνομα τῆς Μπλαβάτσκυ στὸ βιβλίο σου τῆς «Σωκρατικῆς Παραδόσεως». Γιὰ τοῦτο στὸ βιβλίο σου ποὺ μελετᾷς ἡ Helena Petrowna Blavatsky καὶ αἱ «ἐκπληκτικαὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας Ἀποκαλύψεις» σταμάτησα μὲ τὴ δίψα καὶ μὲ τὴ λύπη ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμα ἔτοιμο. Εἶδα πάλι τὸ φημισμένο ὑπέροχα ὄνομά της καὶ στὴ μετάφραση ποὺ ἔκαμε ὁ ἀξιαγάπητος Schuré τοῦ «μεγάλου μύστου», τοῦ Rudolph Steiner, καθὼς τὸν ἀποκαλεῖς, καὶ στὸν ἴδιο

τὸ Steiner, ἀλλὰ ἤθελα κάτι περισσότερο ἀπὸ κείνη νὰ γνωρίσω. μολονότι δὲν ἔχω πιά ὥρα νὰ πλατύνω τὶς γνωριμίες μου καὶ τὰ λίγα δικά μου ἐπείγοντα ποὺ μ'ἀπασχολοῦν πρέπει νὰ σκέπτωμαι πὼς μοῦ φτάνουν. Καταλήγοντας τὸ κακογραμμένο καὶ σχεδὸν ἀδιάβαστο τοῦτο γράμμα μου ἐλπίζω πὼς ὅταν θὰ εὐτυχῆσω νὰ σὲ ἰδῶ θὰ μᾶς δοθῇ καιρὸς νὰ μιλήσουμε περισσότερο ἄνετα.

Σ' εὖχομαι νὰ περάσης ἡσυχὰ γαλήνια καὶ γερὰ (μὲ τὶς δυὸ ἔννοιες τῆς λέξεως μὲ ὑγεία καὶ μὲ δύναμη) τὶς ἡμέρες αὐτὲς τῶν Χριστιανικῶν Γιορτῶν.

Σὲ φιλῶ πάντα ἐλπίζοντας πάντα στὴ συνάντησή μας. Τώρα σκέπτομαι τὰ χάσματα ποὺ βρίσκονται σ' αὐτά μου τὰ μοιραῖα γράμματα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 20ῃ Δεκεμβρίου 1933.

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Μελετῶ συνεχῶς τὴν Ποιητικὴ Σας καὶ τοὺς Προλόγους. Θησαυρὸς ἀνεκτίμητος. Φῶς ἀπάνω σ' ὅλο Σας τὸ ἔργο. Καμμιά ἐρμηνευτικὴ ἐργασία καὶ προσπάθεια ἄλλου δὲ θὰ μπορούσε νὰ συμπληρώσῃ τόσο τέλεια καὶ διαφωτιστικὰ ὁλόκληρην τὴν Ποιητικὴ Σας Ἔργασίαν. Ἀκόμη μιὰ φορὰ λέγω:—Ἡ Ψυχολογία Σας, γραμμένη ἀπὸ Σᾶς τὸν ἴδιο.

Τὸ γράμμα Σας τῆς 13)XI)33 μοῦ ἀποκάλυψε μιὰ μεγάλην ἀλήθεια:—Σᾶς ζητῶ ἐξηγήσεις, ποὺ βρίσκονται εἴτε στοὺς Προλόγους, εἴτε στὴν Ποιητικὴ Σας, εἴτε στὸ Ποιητικὸ Σας Ἔργο. Αὐτὸ θὰ πῇ πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ ΜΕΛΕΤΗΣΩ ΠΟΛΥ ΠΡΟΣΕΚΤΙΚΩΤΕΡΑ κάθε σελίδα καὶ στίχο Σας. Μὰ νὰ εἴσθε, παρακαλῶ, βέβαιος, πὼς αὐτὸ κάνω ἀδιάκοπα. Ἔχω δυστυχῶς μερικὲς ὑποχρεώσεις μὲ τὸ βιβλιοπωλεῖό μου, ποὺ μοῦ πέρνουν ἄρκετὸ καιρό. Γι' αὐτὸ βλέπετε τὴ σοβαρὴ καθυστέρηση στὴ με-

λέτη μου. ΑΚΟΜΑ ΔΕΝ ΕΧΩ ὅχι μελετήσει, μὰ οὔτε
κἂν διαβάσει ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΣΑΣ ΕΡΓΟ.
Καί θά ἤθελα, προτοῦ ναρχίσουμε τή συνεργασία στήν
Ἀθήνα, νά ξέρω καλὰ ὅλες τίς γωνιές κάθε Σας ἔργου.
Κι' αὐτό τώρα κάνω.

Α. Φ. Χ.

Πόλη, 22 Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Χθές τή νύχτα εἶχα ἀγρυπνία. Μέσα στήν ἐντατική
κίνηση τῆς καθημερινῆς μου ζωῆς, μέ τήν πελατεία τοῦ
Βιβλιοπωλείου μου καί τίς ἐπισκέψεις τῶν φίλων μου, μοῦ
εἶναι ἀδύνατο νά συγκεντρωθῶ τήν ἡμέρα. Πρέπει νά ξέ-
ρετε πῶς εἶμαι κ' ἐγώ ἐρημίτης — ὅπως Ἑσεῖς — καί. . .
«χλωμός καλόγερος» (ὅπως ἐννοεῖτε τόν ἑαυτό Σας
στήν «Ἀπόκριση» καί στήν Ποιητική Σας). Μά, νά ἐν-
νοοῦμεθα: πολλοί ζητοῦν τή συντροφιά μου. Καί ὅταν
μέ ἐπισκέπτονται (πρᾶγμα πού γίνεται συχνά, ἐπειδὴ βρί-
σκομαι στήν κεντρικώτερη θέση τοῦ Πέραν) δέ μπορῶ
παρὰ νά τοὺς δέχωμαι μ' ὅλη τήν ἐγκαρδιότητα καί νά
τοὺς περιβάλλω μέ ὅλη μου τήν ἀγάπη καί συμπάθεια τό-
σο τοὺς ἀγαπητοὺς Τούρκους ὅσο καί τοὺς δικούς μας καί
τοὺς ξένους. Ὅ,τι εἶναι μοιραῖον, τὸ δέχομαι σὰ θεῖα
καί ἱερὴν ὑποχρέωση. Ἀλλ' αὐτό δέ θά πῇ πῶς δὲν προ-
τιμῶ καί δὲν ἐπιδιώκω τή μοναξιά. Κ' ἔτσι μπορῶ νά πῶ,
πῶς ἂν καί ζῶ μέσα στὸν κεντρικώτερο δρόμο τῆς Πόλης,
καί παρ' ὅλες τίς ἐπισκέψεις, εἶμαι μοναξώτης καί ἀσκη-
τής! Τὴν ψυχοσύνθεση τοῦ Νεοέλληνα τὴν ἔχετε ἐκφαν-
τορικὰ ἀποκαλύψει στὸ 53 τῶν Ἑκατὸ Φωνῶν, πού εἶναι
γιὰ μένα ἓνα πρῶτου μεγέθους ἀστέρι μέσα στὸν Οὐρα-
νὸ τοῦ Ποιητικοῦ Σας Ἔργου. Τέτοιος εἶμαι κι' ἐγώ. Τί-
ποτα δέ μοῦ εἶναι ξένο ἢ καταφρονημένο ἀπὸ τὴν Ἑλλη-
νική Παράδοση. Στὴν καρδιά μου, στὸ νοῦ μου αἰσθάνου-
μαι βαθιά μιὰ σφραγίδα: τὴ Βούλα τῆς Πίστεως καί τῆς

Φυλῆς μας : «τάγια λείψανα μιᾶς πίστεως καὶ μιᾶς φυλῆς» ὅπως τόσον ὠραῖα καὶ παραστατικὰ λέτε στοὺς «Καημοὺς τῆς Λιμνοθάλασσης». Εἶμαι ὁ διὰ μέσου τῶν αἰώνων Ἑλληνην : ὁ . . . «Εἰδωλολάτρης» (ὅπως ἀπεκάλεσαν μερικοὶ μωροὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τοὺς λάτραι τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ, τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Δίκης καὶ τοῦ κυβερνήτου Διὸς) καὶ ὁ Βυζαντινός. Μὰ εἴτε Εἰδωλολάτρης, εἴτε Χριστιανός, πάντα λάτρης τοῦ Πνεύματος.

Στῆς νύχτας τῇ σιγαλιᾷ βρίσκω μονάχα τὸν ἑαυτό μου. Καὶ τότε ἀρχίζει ὁ χεῖμαρρος τῶν σκέψεων καὶ τῆς Ἑμπνοῆς. Τότε συλλαμβάνονται οἱ Ἰδέες, τότε καταστρώνονται τὰ σχέδια καὶ προγράμματά μου. Γι' αὐτὸ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ «ἐμπνευσμένα» (ἐπιτρέψτε μου τὴ λέξη) ποιήματά μου, στὴν «Κλίνη» τόχω ἀφιερωμένο. Κι' ὅταν ξημερώνῃ, ἂν ἔχω νὰ συντάξω τίποτα, στίς ὥρες ἐκεῖνες τῆς ἀγρυπνίας εἶναι κιόλας ἔτοιμο στὸ νοῦ καὶ ὑποσυνείδητό μου. Καὶ δὲν ἔχω παρὰ μηχανικὰ νὰ τὸ διατυπώσω :—ἡ κυρία ἐργασία, τῆς συλλήψεως, τῆς σταθμίσεως, τῆς καταστρώσεως, ἔχει γίνῃ τῇ νύχτα. Καὶ ἡ ὥθηση ποὺ δίνω ὕστερα στὸ ὑποσυνείδητο (τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου) τραβᾷ, ἐλκύει γύρω στὴν κεντρικὴν Ἰδέα ὅλες τίς συγγενεῖς καὶ σχετικὲς παραστάσεις. Γιατὶ πρέπει νὰ Σᾶς ξαναπῶ, πὼς ἔχω μιὰ ἐξαιρετικὰ δυνατὴ ἰκανότητα συσχετίσεως, παραλληλισμοῦ, παραβολῆς, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτης δύναμ' ἄμέως στοιχεῖον στὴν ἀναζήτησιν τῆς Ἀληθείας καὶ στὴ διατύπωση τῶν συμπερασμάτων μου.

Ὅπως ὠραῖα παρατηρήσατε Δεξίλεος, Ἅγιος Δημήτρης ταυτόσημα. Καὶ ὅπως κ' ἐγὼ ἀπέδειξα, Ἀπόλλων καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὅμοια ! Μὰ ἂν πιὸ βαθιὰ παρατηρήσουμε, Ἀρχαία Ἑλλάς καὶ Καινὴ Διαθήκη τὰ ἴδια πράγματα ἐπιδιώκουν :—τὸν Κόσμο τοῦ Πνεύματος. Ἡ αὐτὴ Πίστις ! Ἐκπληκτικὰ ταποτελέσματα καὶ τὰ συμπεράσματα, ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐφαρμώσῃ τὸν παραλληλισμὸ καὶ τὴ συσχέτιση :

Συχνά κάνω λόγο στα γράμματά μου για ὄνειρα. . .
Μὲ φόβο νὰ παρεξηγηθῶ ! Μά, μήπως πρῶτος ὁ Ὅμηρος
δὲ μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ θεία μορφή τοῦ ὀνείρου :

«Θεῖός μοι ἐνύπνιον ἦλθεν ὄνειρος,
ἀμβροσίην διὰ νύκτα . . .»

Μήπως ὁ Πλάτων καὶ στὸ Φαίδωνα καὶ στὸν Κρίτωνα
δὲ μᾶς μιλεῖ γιὰ τὰ ἐνύπνια τὰ προγνωστικὰ τοῦ πρα-
κτέου τοῦ Σωκράτους ;

«ἤματι κεν τριτάτῳ Φθίην ἐριβῶλον ἴκοιο. . .»

Μήπως τὸ Ἐνύπνιον τοῦ Λουκιανοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐξακο-
λούθηση τῆς αὐτῆς ἀληθείας ; Μά μήπως καὶ τὰ Εὐαγγέ-
λια δὲ μᾶς μιλοῦν συχνὰ γιὰ ὄνειρα καὶ γιὰ ὑποδείξεις
διὰ τοῦ ὀνείρου τοῦ πρακτέου ; . . «ἦλθεν ἄγγελος κατ’
ὄναρ» στὸν Ἰωσήφ, ἐπὶ παραδείγματι.

Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς τυφλὸς ἂν δὲ βλέπη τὴν ταυ-
τότητα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Πίστεως μὲ τὰ διαλαμ-
βανόμενα στὴν Καινὴ Διαθήκη.

Συχνὰ στὸν ὕπνο μου μοῦ ἀποκαλύπτεται τὸ μέλλον.
Εἶναι τώρα δέκα μέρες εἶδα φεῖδια στόννειρό μου : εἶναι
γιὰ μένα προμήνυμα «νέου βίου». Καὶ πράγματι πρέπει
νὰ γνωρίζετε, πὼς ἔδωσα στὸν ἰδιοκτήτη τοῦ Βιβλιοπω-
λείου μου πέντε μέρες πρὶν, γνωστοποίηση, πὼς ἐγκατα-
λείπω τὸ Κατάστημα στὴ λῆξι τοῦ συμβολαίου. Ἐληγε
τέλος Μαρτίου. Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως ποὺ πῆρα τὴν ἀπό-
φαση, ἐπεμβαίνει ἡ Μοῖρα:—τὴν ἐπομένη τῆς γνωστοποιή-
σεως ὁ ἰδιοκτήτης ἔρχεται καὶ μοῦ συνιστᾷ δύο Ἑβραίους
ἀπὸ τὴ Γερμανία, ποὺ θέλουν νὰ ἐγκατασταθοῦν ὡς Βι-
βλιοπῶλαι. Καὶ μοῦ πρότεινε νὰ σπάσῃ τὸ συμβόλαιο γιὰ
νὰ φύγω νωρίτερα. Δέχτηκα γιατί ἀμέσως εἶδα τὸ Χέρι
τῆς Μοίρας καὶ τοῦ Παραστάτου μου Ἀγγέλου, ποὺ τό-
σες φορές τὸ ἀντιμετώπισα σὲ ἀποφασιστικὲς στιγμὲς τῆς
ζωῆς μου. Κ’ ἔτσι—ἀντὶ τέλος Μαρτίου—τέλος Ἰανουα-
ρίου θὰ παραδώσω τὸ Κατάστημα.

“Όταν θὰ βρίσκωμαι ἐγκαταστημένος τελειωτικὰ ἐκεῖ, ἡ ἀπολύτρωσις ἀπ’τὶς βιωτικὲς φροντίδες θὰ ἔχει μισοσυντελεσθῇ.—Ἐλευθερία κινήσεων καὶ συγκέντρωση χρειάζομαι. Καὶ βλέπω πῶς μοῦ δίνεται ἄνωθεν. ΣΕ ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΜΠΗΚΕ Η ΖΩΗ ΜΟΥ. Τὰ φείδια μοῦ τὸ ἔχουν προγνωρίσει. Καὶ τὰ γεγονότα ἐπισπεύδονται. Συγκέντρωση καὶ μελέτη. Ἐπαφὴ καὶ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς, καὶ . . . Συγγραφὴ.

Εὐθὺς ὡς ξεκαθαρίσω κάτι ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις,—ἀμέσως θαρβῶ καὶ θὰ μπορῶ νὰ μείνω κοντὰ Σας καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ περισσότερους μῆνες τέλεια ἐλεύτερος καὶ στὴν ἀπόλυτη διαταγὴ Σας. Θὰ μποροῦσα νὰ Σᾶς βοηθήσω στὴν ἀποπεράτωση τῆς «Ποιητικῆς» Σας καὶ τῶν ἄλλων Σας ἔργων.

Θὰ ἤθελα σαυτὴ μου τὴν ἐπιστολὴ νὰ δώσω μιὰν ἐξήγηση γιὰ τὶς ἀντιλήψεις μου ἀπάνω στὸ Γλωσσικὸ Ζήτημα, συμπληρωματικὲς στὸ ὅτι ἔγραψα στὸ γνωστὸ Σας κεφάλαιο :—«Ἡ ἀνοησία τῆς ἐκάστοτε ὑποκινήσεως τοῦ Γλωσσικοῦ Ζητήματος». Ἔτσι ὁ Ἀναγνώστης τῆς Ἀλληλογραφίας θὰ ἔχῃ κάποιο φῶς γιὰ τὸ . . . κρᾶμα ποὺ παρουσιάζει τὸ γλωσσικὸ μ ο υ ἰδίωμα.

Ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος, μεταξὺ τῶν ἐκφαντορικῶν τοῦ λέξεων, ἔχει καὶ τὴ λέξη : Ἀφὴ στὴν ἀπόκρυφη διάταξί του, ποὺ μοῦ δόθηκε ναποκαλύψω. Αὐτὴ ἡ βαθυστόχαστη καὶ περιεκτικώτατη ἔννοια μπορεῖ νὰ πάρῃ στὴν ἀγκαλιά της καὶ τὸ Γλωσσικόν :—Ἀπὸ τὴ Νομοθεσία δηλαδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης (ᾶς μοῦ ἐπιτραπῇ ἐδῶ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἀντίληψη τοῦ Πλάτωνος, ποὺ βρίσκεται στὸν Κρατύλο του, τὸ κατ’ ἐξοχὴν γλωσσολογικὸ του σύγγραμμα) ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου ἴσα μὲ τὰ χρόνια τοῦ Βηλαρᾶ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Ψυχάρη καὶ τοῦ Παλαμᾶ ὑπάρχει ἡ διαρκὴς συνάφεια, συνοχὴ ἀδιάσπαστη τῆς Γλώσσας μας. Τὸ Ἐνιαῖον. Τὸ παρελθόν, εἶναι πάντα παρὸν καὶ παντοδύναμον. Ὁ Ὅμηρος συν-ΑΠ-τεται μὲ τὸ παρόν, ἐξασκεῖ τὴν πανσθενή του

ἐπίδραση στή . . . γ λ ὠ σ σ ᾶ μ α ς. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ Πλάτων, καὶ ὁ Λουκιανός, καὶ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἡ Λειτουργία. Κοντὰ σαυτοὺς, ἔχουμε τώρα καὶ τὴν ἐπίδραση τῶν Νεωτέρων, τόσο μεγαλείτερη, ὅσο καὶ πιὸ δυνατὴ εἶναι ἡ φυσιογνωμία ἐκάστου. Ὁ Βαλαωρίτης π. χ. καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐξασκοῦν πανσθενῇ ἐπίδραση ἀπάνω στή Γλῶσσα. Καὶ ἔτσι ἔχουμε πάντα τὸ κ ρ ᾱ μ α. Γράφοντας ὁ Νεοέλληνας ἀποκλειστικὰ ἢ τὴ Δημοτικὴ ἢ τὴν Καθαρεύουσα καταπροδίδει τὴν Ἀφῆν! Καταπροδίνει τὴν παράδοσιν! Μέσα στὴν Ψυχὴ μας—τῶν Νεοελλήνων—δὲν ὑπάρχει καθαρὴ καὶ ἀμιγῆς οὔτε ἡ Καθαρεύουσα, οὔτε ἡ Δημοτικὴ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Ἀφῆς, τῆς Συνοχῆς, τοῦ Ἑνιαίου. Γραφή, Γλῶσσα δὲ σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ ὄργανο ποὺ νικᾷ τὸ Χρόνο καὶ τὸν Τόπο:—Αὐτὸ σημαίνει Ἀφῆ.—Γραφή. Ἐρχόμαστε μὲ τὴ γραφὴ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ πνεῦμα καὶ μὲ τὴ γλῶσσα τῆς Ὀμηρικῆς, τῆς Πλατωνικῆς, τῆς Χριστιανικῆς ἐποχῆς. Διὰ μέσου τοῦ Χρόνου. Τὸ παρελθὸν γίνεται παρόν, σύγχρονον! Ἐξασκεῖ ἐπομένως τὴν πανσθενῇ της ἡ Ἀφῆ ἐπίδραση καὶ μᾶς τὰ φέρνει ὅλα μπροστὰ μας τὰ παρελθόντα.

Αὐτὸ ἐξηγεῖ τὸ κ ρ ᾱ μ α τοῦ γλωσσικοῦ μου ιδιώματος. Ἡ φυσικώτερη γλῶσσα εἶναι αὕτη, ποὺ μεταχειρίζομαι στὸ ἀνὰ χεῖρας σύγγραμμα τῆς ἀλληλογραφίας. Μιλῶ βλέπετε πιά σὰν νὰ ἔχη τυπωθῇ ἡ ἀλληλογραφία μας. Ἄς θεωρηθοῦν αὐτὲς οἱ ἐξηγήσεις ἀρκετὲς γιὰ τὸ . . . «γλωσσικό μου ἰδίωμα» τῆς παρούσης ἀλληλογραφίας. Δὲν εἶμ' ἐγὼ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ καταπροδῶσω τὴν Ἀφῆν, τὸ Ἑνιαῖον!

Α. Φ. Χ.

Πόλη 24 Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Σύντομος εἶμαι καὶ σήμερα. Θὰ Σᾶς στείλω ἓνα ἀκόμα γράμμα μὲ μερικὲς ἐπεξηγήσεις συμπληρωματικὲς

ἀπάνω στὴ λέξη Ἀφή—γιατὶ ἄλλοιῶς ὑπάρχει φόβος νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὴ—ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἀλληλογραφίας μόνο—ἢ ἀπεριόριστη αὐτῆς σημασία, ποὺ τέλεια ἐξηγεῖται στὴν πραγματεία μου : «Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀποκρύφου διατάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, πηγῆς ἀπάσης τῆς τῶν Ἑλλήνων Φιλοσοφίας». Οἱ ἐπεξηγήσεις αὐτὲς στηρίζονται στὸ πολυσήμαντο τετράστιχό Σας :

ὦ χερᾶκια λατρευτὰ
σάρκας ἀφρός, μιὰ στάλα,
ποὺ τ' ἄλυσσοδέματα
γεννᾶτε τὰ μεγάλα...

καὶ ξετάζουν τὴν Ἀφὴν ἀπὸ μιὰν γενικωτέραν ὥς θὰ ἰδῇτε ἄποψιν.

Α. Φ. Χ.

Πόλη 31 Δεκεμβρίου 1933

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Εἶμαι κατασκοτωμένος ἀπὸ τὴν κούραση τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ Βιβλιοπωλείου καὶ τὶς ἄλλες φροντίδες. Μὰ δὲ θὰ μπορούσα ν' ἀφήσω τὸ χρόνο νὰ περάσῃ χωρὶς νὰ Σᾶς γράψω τὶς λίγες αὐτὲς γραμμές. Δὲ βρίσκω λέξεις γιὰ νὰ Σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὸ γράμμα Σας τῆς 19 Δεκεμβρίου—τὸ δεκασέλιδο—ποὺ ἀνέγνωσα πολλές φορές ἐγώ, καὶ μιὰ φορὰ ὁ κ. Βουδούρης. Ἦτανε γιὰ μένα (ὕστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο-πρῶτό Σας γράμμα, ποὺ εἶναι συνδεμένο μὲ αἰσθηματικούς λόγους κι' ἀποτελεῖ τὸ σύνθημα τῆς στενῆς μας πνευματικῆς ἐπαφῆς) τὸ σπουδαιότατό Σας ἀπὸ ἔποψη ἀποκαλυπτικῆ : Ρίχνετε στὶς δέκα ἐκεῖνες σελίδες φῶς ἄφθονο σ' ὅλο Σας τὸ Ἔργο καὶ σ' ὅλη Σας τὴ Ζωή ! Οἱ δύο Συζυγίες, ποὺ φανερώνετε : ἔξαρμα - συντριβή· Τυρταϊσμός - Κασσιανισμός δίνουνε τὸ κλειδί ὄχι μόνο στὸ ὑποκειμενικώτερό Σας ἔργο «τὴν Ἀσάλευτη Ζωή», μὰ σ' ὅλη Σας τὴ μαγικὴ Ποίηση.

Καὶ τώρα διερωτῶμαι : Ὁ «Τάφος» εἶναι τὸ ἀριστούργημά Σας ἢ «ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ἢ «οἱ Βω-

μοί», ἢ «ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου», ἢ «ἡ Ἀσάλευτη Ζωή», ἢ ἀπὸν ἅπ' ὅλα... ἡ Π ο ι η τ ι κ ῆ Σ α ς ; ; ; Ἡ τελευταία εἶναι τὸ κ λ ε ι δ ῖ ὅλου Σας τοῦ Ἔργου.

Ἀπὸ τὴν Ποιητικὴν πρέπει ν' ἀρχίζῃ ὁ μελετητὴς καὶ σ' ἐκείνη νὰ τελειώνῃ.

Ἡ Ποιητικὴ Σας εἶναι τὸ Κορύφωμα τοῦ ὅλου Σας ἔργου. Ὁ Ἥλιος ποὺ ρίχνει φῶς καὶ λάμψη σ' ὅλο τὸ Οἰκοδόμημα, σ' ὅλη τὴν Πλάση Σας. Ἐνα ἀχώριστο σύνολο. Δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ξεχωρίσῃ. Ἡ Ποίησή Σας, ἡ Ποιητικὴ, ἡ Ζωὴ Σας, ἓνα ἀδιάσπαστο σύνολο. Ἡ Ζωή, ἡ Π η γ ῆ !

Μέσα στὴν Ἐπιστολὴ Σας τῆς 19)XII)1933 ξεχωρίζω δύο λέξεις ; ἑξαρμα καὶ συντριβή, ὅπως σημείωσα πρὸς ἀπάνω, ποὺ κρύβουν κόσμους ἀπέραντους. Στὴν Ποιητικὴ Σας δύο ἄλλες λέξεις,—μοιρολόϊ καὶ ἐξομολόγησι ! Ποὺ εἶναι τὸ ἐκδήλωμα τῆς συντριβῆς. Καὶ σκέπτομαι : στὸν Ὅμηρο ἔχουμε τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἐξομολογήσεως : «ἐξάυδα, μὴ κεῖθε νόω, ἵνα ἴδωμεν ἄμφω !» Μὰ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις εἶναι ἐκείνη, ποὺ ἔχει καταλάβει τὴν ἀπεριόριστη σημασίαν τῆς ἐ ξ ο μ ο λ ο γ ῆ σ ε ω ς ! Τὸ «γνώθι σαυτὸν» εἶναι τὸ δυσκολώτατο μὰ καὶ τὸ ἀποτελεσματικώτερον γιὰ τὴν ψυχικὴν προαγωγὴν καὶ τελειότητα. Ὁ Δοκησίσοφος εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ Πνευματικοῦ Ἀνθρώπου. Ὁ ἀντίπους ! Ἡ συντριβὴ σημαίνει πλήρη γνώσιν τοῦ ἑαυτοῦ ! Γι' αὐτὸ τὸ Ἔργο Σας εἶναι τόσο Π ν ε υ μ α τ ι κ ό. Πλήρῃ ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτίας (Κασσιανισμός), ποὺ εἶναι «ἀκάθαρτη ὅπως οἱ Ἄρπυιες». Ἡ κάθαρσις ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμὴ, ποὺ ὁ ἄνθρωπος καταλάβει τὴν ἀτέλειάν του, γνωρίσῃ τὸν ἑαυτό του !

Βλέπετε λοιπόν, πῶς μὲ τίς ἀποκαλύψεις, ποὺ εἶναι σὰν ἀστραπόβροντα, ποὺ δίνετε στὴν Ποιητικὴ Σας,—μὲ τίς λέξεις ἑξαρμα καὶ συντριβὴ ἀποδεικνύετε καὶ πάλι πόσον ἀναπόσπαστη εἶναι ἡ Ποίησή Σας μὲ τὴ Σωκρατικὴ Παράδοσις ποὺ εἶναι ἡ τελειότερη ἀναπαράστασις τῆς Ἑλληνικῆς—διὰ μέσου τῶν αἰώνων—Παραδόσεως, ΠΙΣΤΕΩΣ.

Σταματῶ καὶ σὲ κάτι ἄλλες λέξεις : ὕμνος, θρῆνος, ρεμβασμός, ἐξομολόγησις, κήρυγμα, ποὺ βρίσκονται στοὺς τρεῖς λυρισμοὺς τῆς Ποιητικῆς Σας. Οἱ πέντε αὐτὲς λέξεις πέρνουν μέσα τους καὶ ἐξηγοῦν ὁλόκληρη τὴ Ζωή Σας, ὁλόκληρη τὴν Ποίησή Σας ! Μὲ ἀπεριόριστη ἀποκαλυπτικὴ δυναμικότητα.

Γι' αὐτὸ γράφοντάς Σας σ' ἄλλα μου γράμματα ἀπέκάλεσα τὴν Ποιητικὴ Σας, τὴν Ψυχολογία Σας. Καὶ ποιὸς ἄλλος εἶναι πραγματικὸς Ψυχολόγος, παρὰ ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει γ ν ω ρ ί σ η τ ὸ ν ἐ α υ τ ὸ ν τ ο υ ; Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτός, παρὰ ὁ π ρ α γ μ α τ ι κ ὸ ς Π ρ ο φ ῆ τ η ς καὶ Ἀ ν α μ ο ρ φ ω τ ῆ ς ;

Ὁ μέγιστος Ψυχολόγος γιὰ μένα δὲν εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλ' ὁ Σ ω κ ρ ά τ η ς. Οἱ τρεῖς μέθοδοί του : Ἐλεγχος (=ἐξομολόγησις). Μαιευτικὴ, Προτροπὴ τὸ.... β ρ ο ν τ ο φ ω ν ο ὦ ν. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ μέγιστος τῶν αἰώνων π α ι δ α γ ω γ ὸ ς.

Καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ποίησή Σας ἐπειδὴ ἔχει τὸ ὑπεράνω ὅλων αὐτὸ στοιχεῖο τῆς σ υ ν τ ρ ι β ῆ ς, ἔχει τ ὸ σ η ὁ μ ο ι ὴ τ η τ α καὶ σ υ γ γ έ ν ε ι α μὲ τὴν οὐσία, μὲ τὸ «τί ἦν εἶναι» τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως.

Α. Φ. Χ.

Πόλη 5 Ἰανουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Ἀκατάπαυστα ἐξακολουθεῖ ἡ διάλυση τοῦ Βιβλιοπωλείου μου. Καθὼς καὶ ὅλες οἱ προετοιμασίαι, ποὺ θὰ μοῦ ἐπιτρέψουν τὸ ταξείδί μου στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν παραμονή μου ἐκεῖ. Ἐσώκλειστα σήμερα θὰ βρῆτε τὴν προμετωπίδα τῆς ἀλληλογραφίας. Οἱ στίχοι Σας—ἀπὸ τίς 100 Φωνές—μοῦ φαίνεται πὼς ἀποδίδουν ὁλόκληρο τὸ νόημα τῆς ἀλληλογραφίας μας. Ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐκφαντορικοὺς καὶ βαθυστόχαστους τῆς ὅλης Σας Ποιήσεως.

Σχετικῶς πρὸς ὅσα μοῦ γράφετε γιὰ τὴν Helena Pe-

trowna Blavatsky ἔχω σήμερα νὰ Σᾶς γράψω τὰ ἀκόλουθα. Ἐπιφυλάσσομαι βέβαια διὰ ζώσης νὰ Σᾶς δώσω συμπληρωματικές πληροφορίες.

Ἀπ' ὅλα τὰ συγγράμματα, ποὺ ἴσα μὲ σήμερα γνώρισσα δύο δίνουν τὴν «ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν» καὶ ἀποκαλύπτουν τὴ «Φορὰ» καὶ «Ἐξέλιξη τοῦ Παντός». Ὁ Πλάτων καὶ ἐκφαντορικώτερα ἢ Helena Petrowna Blavatsky. Ἡ τελευταία γεμάτη ἀπὸ μυστήριον ἐμφάνιση αὐτῆς τῆς «Γυναικὸς» κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ περασμένου αἰῶνος στὴ γνωστὴ μας ἐπίγειο Ζωή, μᾶς ἔφησε περισπούδαστα συγγράμματα. Λέγω στὴ «γνωστὴ μας Ζωή» γιατί γιὰ μένα (καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους) ὑπάρχει ἀπόκρυφη καὶ ἐσωτερικὴ.

Ἡ Theosophical Society, ἡ καλεῖται «The Theosophical Publishing House» ἐξέδωκε ἴσα μὲ σήμερα τὰ σπουδαιότερά της ἔργα. Δυστυχῶς οἱ διάδοχοι τῆς Θεοσοφικῆς Διδασκαλίας καταπροδώσανε καὶ παρεξηγήσανε τὶς γενικὲς κατευθύνσεις τῆς Ἰδρυτρίας. Ἐννοῶ τὴν τελευταία πρόεδρο καὶ διάδοχο Annie Besant καὶ τὸν κ. Leadbeater. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ τὰ θαλάσσωσαν κυριολεκτικὰ. Καὶ στὸ τέλος μᾶς παρουσίασαν καὶ τὸν Krishnamurti γιὰ Παγκόσμιο Διδάσκαλο!

Ἡ Helena Petrowna Blavatsky — ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συγγράματά της, ποὺ δείχνουν ἡλίου φαεινότερον πῶς εἶναι εἰσηγμένη σ' ὅλα τὰ Μυστήρια τοῦ Παντός—ἦτανε καὶ... εἶναι Θεουργός. Ὅπως ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, ὁ Χριστός, οἱ Ἀπόστολοι, ὁ Ἰάμβλιχος, οἱ Ἅγιοι οἱ Θεουργοί. Ἡ ἀπόδειξη τῆς Γνώσεως τῆς Ἀποκρύφου καὶ τῆς Ἀνωτερότητος ἀπὸ κεῖ φαίνεται. Ἡ ἱκανότης τῆς Θεουργίας εἶναι τὸ ἀδιάσειστον καὶ ἀνώτατον τεκμήριον. Μεγίστη συγγραφεὺς καὶ ἐκπληκτικὴ Θεουργός. Αὐτὰ εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς Helena Petrowna Blavatsky. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ... μέγιστος Εὐεργέτης τῆς Ἀνθρωπότητος.

Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ἐκδοτικὸς Οἶκος, ποὺ ἀνέλαβε τὸ

τεράστιο ἔργο τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἀπάντων» τῆς Helena Petrowna Blavatsky εἶναι ὁ Οἶκος, ποὺ ἀναφέρετε στὸ γράμμα Σας : «The House of Rider». Ἔχουν ἐκδοθῇ οἱ δύο πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ τόμους, ἀγγλιστί. Καὶ ἐτοιμάζεται ὁ τρίτος. Καὶ ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὸν πρῶτο τόμο ἀκόμα ὁ φοβερὸς ρόλος τῆς «Ἀφῆς» στὴ Θεουργία.

Θὰ ἤθελα νὰ Σᾶς δώσω ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες γιὰ τὸ Rudolph Steiner, μὰ δὲν εἶναι ἡ θέση των ἐδῶ. Ὅταν μὲ τὸ καλὸ συναντηθοῦμε. Ἄς περιορισθῶ ἐδῶ λέγοντας πὼς ἦτανε ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς σοβαροὺς γνώστας τῶν πραγμάτων, ποὺ ἐπαναστάτησε κατὰ τῆς Annie Besant καὶ τοῦ Leadbeater. Φοβοῦμαι μόνο πὼς τὰ ἐλατήριά του ἦτανε ἀχαλίνωτη φιλοδοξία καὶ προσπάθεια κυριαρχίας καὶ μονοπωλήσεως τοῦ τίτλου τοῦ . . . Διδασκάλου — καὶ Μύστου ! Καὶ γι' αὐτὸ κι' αὐτὸς ἔπεσ' ἔξω !

Καὶ τώρα εἰσέρχομαι σ' ἄλλες σκέψεις : Μιὰ ζωὴ ἀνθρώπινη δὲ φτάνει γιὰ νὰ μελετήσῃ κανεὶς εὐσυνείδητα τὰ ἔργα ἑνὸς Πλάτωνος, ἑνὸς Ἀριστοτέλους, μιᾶς H. P. Blavatsky. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ παραξενευώμεθα ποὺ χρειάζεται χρόνος καὶ κόπος γιὰ νὰ μελετήσουμε καὶ κατανοήσουμε καὶ τὰ δικά Σας Ἔργα. Προσοχή, προσπάθεια, ἐργασία, ὑπομονή ! Αὐτὰ εἶναι τὰ σύνεργα, ποὺ πρέπει νάχη ὁ σοβαρὸς μελετητὴς τοῦ Παλαμᾶ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μὲ παρεξηγῆτε, ἂν ἀκόμα δὲν κατῴρθωσα—μέσα σὲ τόσες ἄλλες φροντίδες—νὰ διαβάσω ἔστω καὶ σὲ πρώτη ἀνάγνωσις ὁλόκληρο τὸ Ἔργο Σας. Μὰ πλησιάζει, μὲ τὴ διάλυση τοῦ Βιβλιοπωλείου μου, καὶ γιὰ μένα ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὶς βιωτικὲς καὶ ὑπερβολικὲς ἐμπορικὲς φροντίδες. Μπαίνω δρομαίως στὴ ζωὴ τῆς Συγκεντρώσεως καὶ τῆς Μελέτης. Ξαναβρίσκω τὸν ἑαυτό μου σὲ μερικὲς ἀκόμα βδομάδες. Κάθε μέρα ποὺ περνᾷ μὲ πλησιάζει κοντὰ Σας.

Ὁ πολῦτιμος φίλος καὶ γνωστὸς συγγραφεὺς κ. Ἀθανάσιος Ἀθανασούλης μοῦ γράφει ἀπὸ τὸ Πόρτ-Σαῖδ

τῆς Αἰγύπτου :—«Τί θὰ σκέπτεσθε γιὰ μένα μὲ τὴ σιωπὴ μου πλέον τῶν δύο μηνῶν ! Δ'άφοροι αἰτίαι μὲ ἔκαμαν νὰ μὴν μπορῶ νὰ συγκεντρωθῶ καὶ νὰ γράψω γιὰ τὸ ἔξοχο σύγγραμμά σας. Τὸ ἔδωσα σὲ δυὸ φίλους διανοουμένους, ἀνθρώπους σκέψεως, καὶ γι' αὐτοὺς ὑπῆρξεν ἀποκάλυψις, μολονότι αὐτοὶ εἶχαν διαβάσει πολὺ Παλαμᾶ. Ἀλλὰ κανεὶς μοῦ φαίνεται δὲ συνέλαβε αὐτὴ τὴν τόσο φωτεινὴ συνέχεια σκέψεως, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν Σωκρατικῶν, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ ἔργον σας. Ἔτσι δὲν ἔστειλα ἀκόμη στίς ἐφημερίδες τὰ ἀντίτυπα, γιατί ἔὰν τὰ στείλω, χωρὶς τὰς δεούσας ὑποδείξεις, πολὺ φοβοῦμαι μὴ δὲν δώσουν οἱ κύριοι δημοσιογράφοι τὴν δέουσαν προσοχὴν καὶ σημασίαν, διότι τοιοῦτον ἔργον δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητον. Προὔτίμησα λοιπὸν— ἐν τῷ συμφέροντι τῶν κοινῶν ἰδεωδῶν νὰ ἀναμείνω ὀλίγον καὶ ἐπανεύρω σχετικὴν ἡρεμίαν καὶ χρόνον, διὰ νὰ στείλω μὲ τὰς δεούσας ὑποδείξεις, νὰ γράψω δὲ καὶ ἐγὼ κάπως ἐκτεταμένως. Νομίζω νὰ ἐνήργησα ἐπὶ τὸ καλεῖτερον. Τώρα εὐθὺς μετὰ τὰς ἐορτὰς θὰ φροντίσω τὰ σχετικά.

»Δὲν εὐρίσκομαι εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν κ. Παλαμᾶν, διότι δὲν ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, καὶ ἐξ ἄλλου, μὴ καταγινόμενος εἰς τὴν φιλολογίαν, δὲν ἐπεθύμουν ποσῶς νὰ τοῦ ἀφαιρέσω πολύτιμον χρόνον, ὃν θὰ διέθετε καλεῖτερον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γραμμάτων. Ἦδη ὁ Παλαμᾶς, μετὰ τὴν μελέτην τοῦ ἔργου σας ὑψώθη εἰς τὴν συνειδησίμ μου ἀπείρως, διότι πίσω ἀπὸ τὸν μοναδικὸν Λογοτέχνην, μᾶς ἀποκαλύψατε ἕναν κήρυκα τῆς Σοφίας καὶ τῆς Ἀρετῆς, συνεχίζοντα τὴν Ἑλληνικὴν Σκέψιν, κτίσαντα μίαν γέφυραν ὑπεράνω τῶν αἰώνων, συνδέσασαν τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν Σκέψιν. . .

»Καὶ ὁ κ. Μωραΐτης μοῦ γράφει γιὰ σᾶς μὲ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν. Ἀσφαλῶς τὸ ἔργον σας θὰ ἐκτιμηθῇ, καὶ βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς θὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἐπίδρασίν του, νὰ κάμῃ τοὺς σκεπτομένους Ἕλληνας νὰ ἐπιστρέψουν εἰς

τὴν πηγὴν πάσης Σοφίας, τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Σωκρατικὴν παράδοσιν».

Αὐτὰ μοῦ γράφει ὁ λίαν μετρημένος καὶ ὀξυδερκέστατος κ. Ἀθ. Ἀθανασούλης. Αἱ ἀνωτέρω του παρατηρήσεις δεικνύουν ὅτι εἰσῆλθε πλήρως εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ βιβλίου μου. Καὶ δὲν ἦτο τὸ πρᾶγμα ἄλλως δυνατόν, δεδομένου, ὅτι οὗτος εἶναι μία τῶν διακεκριμένων φυσιογνωμιῶν εἰς τὸν Κόσμον τῆς Διανοήσεως καὶ τοῦ Πνεύματος, τὴν εὐγένειαν τῆς Ψυχῆς τοῦ ὁποῦ πολλάκις κατὰ τὸ παρελθὸν μοὶ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσω.

Κάθε πρᾶγμα ἔχει τὴν ὥ ρ α τ ο υ. Ὁ Αἰσχύλος στὸν Προμηθεά Δεσμώτη, λέγει πῶς ὁ κόσμος αὐτὸς διοικεῖται ἀπὸ τὶς τρεῖς Μοῖρες καὶ ἀπὸ τὶς Ἑριννύες :

«Μοῖραι τρίμορφοι, μνήμονες τ' Ἑριννύες»

τὸν κυβερνοῦν. Ξέχασε ὅμως καὶ τὶς Ὠρες ! Στὸ Βασίλειο τοῦ Ποσειδῶνος δὲ γίνεται τίποτα ἂν δὲ σημάνη ἡ Ὠ ρ α ! ποὺ καὶ στὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητο ἀκόμα εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μετὰ τὴ Φορά.

Μελετῶ πάντα τὸ Ἔργο Σας, ἀκόμη καὶ μέσα στὶς σκοτοῦρες καὶ κούραση τῆς διαλύσεως τοῦ Βιβλιοπωλείου. Καὶ πολὺ ἀκόμα ἀπέχω ἀπὸ τοῦ νὰ εἶμαι ἱκανοποιημένος πῶς μπῆκα σ' ὅλες τὶς γωνιὰς τῆς σκέψεως καὶ τῆς καρδιᾶς Σας. Μὰ κάθε μέρα κατακτῶ ἔδαφος. Καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ μεγάλη ἀπόδειξη τοῦ πόσον πολῦτιμος καὶ ἀνεξάντλητος θησαυρὸς εἴστε.

Ἐκεῖνος, ποὺ θὰ προσέξῃ τὴν ἀλληλογραφία μας, θὰ καταλάβῃ πῶς συμπληρῶνεται μ' αὐτὴν τὸ προηγούμενο βιβλίο. Ἕνας εἶναι ὁ σκοπός :—Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἑνιαίου τῆς ἐπιδιώξεως διὰ μέσου τῶν αἰώνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἡ ἐπιδίωξη :—ὁ... πνευματικὸς κόσμος ! Στὸ Πρόσωπό Σας ἔχουμε τὸν τελειότερο συνεχιστὴ τῆς Ἑλληνικῆς Παραδόσεως. Μὰ κ' Ἐκεῖνον, ποὺ συγκεντρώνει ἀπάνω του τὸν Ποιητὴ, τὸ Φιλόσοφο, τὸν

Κριτικό, τὸν Ἀναμορφωτὴ καὶ Προφήτη, τὸν Ψυχολόγο : τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἀνθρωπον τῆς Διανοήσεως καὶ τοῦ Πνεύματος. Προσπάθησα καὶ στὸ προηγούμενό μου βιβλίο καὶ σ' αὐτὲς τὶς ἐπιστολές, πρῶτα - πρῶτα χειροπιαστὰ νὰ δώσω στὸν Ἀναγνώστη τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Νεωτέρας (Ἀπόλλων καὶ αἱ τέσσαρες Δυνάμεις του· Δοκησιοφία, Γνώθι σαυτόν, Σωκράτης· ἀφή, θεουργία· Παρθένος Ἀθηνᾶ, Ἀρτεμις ἀφ' ἑνός· καὶ ἀφ' ἑτέρου : — Ἅγιον Πνεῦμα, Χριστός, Φαρισαῖοι, Γραμματεῖς, Θαύματα, Ἅγιοι Θεουργοί· ὄνειρα, ἐξομολόγησις, Σατυρικὰ Γυμνάσματα· Παρθένος· Παρθενῶν—Ναὸς Ἀγίας Σοφίας)—ποὺ καταφανέστερα ἀποδεικνύουν τὴν αὐτὴν πίστη τῶν δύο Κόσμων, οἱ ὅποιοι φαινομενικῶς εἶναι διάφοροι. Τὴν ἰδέα αὐτὴ ἄριστα τὴν ἔχετε διατυπώσει στὸν παραλληλισμὸ τῶν Ἑκατὸ Φωνῶν τοῦ Ἀη - Δημήτρη καὶ τοῦ Δεξιλέου. Ὁ ἕνας Κόσμος ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἄλλου ! τὸ Ἐνιαῖον, ἡ Ἀφή !

Μὰ καὶ κάτι ἄλλο ἐπιχείρησα :—νὰ καταστήσω αἰσθητά, χειροπιαστὰ τὰ διακριτικὰ σημεῖα τοῦ Χριστιανισμοῦ—τῆς πίστεως μας—(ποὺ εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Πίστη), ἡ καταπρόδοσις ἢ ἡ παρεννόησις καὶ παρεξήγησις τῶν ὁποίων μᾶς ἔκανε—στὴν Ἐθνικὴ μας Ἱστορίᾳ—νὰ παραστρατήσουμε ἀπὸ τὸ δρόμό μας καὶ νὰ προσκαλέσουμε μόνοι μας ἀπάνω μας τὸ μαστίγιον τῆς Κολάσεως καὶ τῶν Ἐριννύων. Ἡ Κόλασις, αἱ Ἐριννύες προηγούνται τῆς Μετανοίας καὶ Ἐξομολογήσεως. Ἄν ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἄρκετὸς πρὸς κάθαρσιν ἐκ τῆς Δοκησιοφίας καὶ τοῦ Φαρισαϊσμοῦ, ἀκολουθεῖ ὠρισμένως ἡ Τιμωρία, ἡ Κόλασις καὶ ἡ ἐκ ταύτης Μετάνοια. Ὁ Ὁρέστης τὸ τυπικὸν παράδειγμα τῆς Ἀρχαιότητος. Ἡ Κασσιανὴ τῆς Χριστιανικῆς. Καὶ ἔτσι δείχνεται φανερά τὸ σταθερὸ κέντρο, ὁ ἄξων, περὶ τὸν ὁποῖον διαρκῶς καὶ ἀπαρεγκλήτως στρέφεται ὁ Ἑλληνισμός, ἀπὸ τοὺς Μυθικοὺς Χρόνους τῆς Μαντικῆς Δρυός, ἴσα μὲ τὰ Χρόνια τοῦ Κωστή Παλαμᾶ... Ἡ συντριβή, ὁ ἔλεγχ-

χο ς, (πού μᾶς ἀποκαλύπτουν τὴν ἄβυσσον τῆς Δουλείας καὶ τῆς ᾽Αθεΐας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἀνέσπερα Βασίλεια τοῦ Θείου, τοῦ Πνεύματος) καὶ ἡ ᾽Απολύτρωσις, ἡ ᾽Ελευθερία !

Ἔτσι μόνο μπορεῖ ὁ ᾽Αναγνώστης (ὅπως τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ πολύτιμος φίλος κ. ᾽Αθανασούλης) διαβάζοντας καὶ τὸ προηγούμενο βιβλίον καὶ τὴν ᾽Αλληλογραφία μας, νὰ καταλάβῃ τὸ πραγματικό Σας Μεγαλεῖο :— Εἴσθε ὁ ἀνώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς Πίστης τῆς Φυλῆς μας :— ἔχετε διαισθανθῇ καὶ ἐκφράσῃ τὴν ᾽Αλήθεια αὐτῇ σ' ὅλο Σας τὸ ᾽Εργο. Εἴσθε Πνευματικὸς ᾽Ανθρωπος, δηλαδὴ Πραγματικὸς ᾽Ελλην.

Καὶ ὅλες οἱ ἄξιες τοῦ ὀνόματος προσπάθειες τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας, τῆς πατρίδος, τῆς ᾽Ανθρωπότητος, ἕναν ἀντικειμενικόν, ἀπώτερον καὶ ἔσχατον σκοπὸν ἔχουν :—νὰ καταστήσουν τὸν ᾽Ανθρωπο (πού εἶναι στὴν ἀρχὴ ἄλογο ζῷον καὶ θηρίον) ἄξιον τοῦ ὀνόματός του :—᾽Ελληνα, Πνευματικὸν δηλαδὴ ᾽Ανθρωπον ! Τοῦτο δὲ μιὰ Θεὰ τὸ πραγματοποιεῖ :—Ἡ ΑΦΗ—τὸ συμπλήρωμα τοῦ Θείου ᾽Ερωτος ! «᾽Εσθλὼν γὰρ ἅπ' ἐσθλὰ διδάξει».

Σὲ μιὰ Γερμανομαθῇ ᾽Ελληνίδα ἐσύστησα νὰ διαβάσῃ τὸν Τάφο. Καὶ μούγραφε σ' ἕνα της γράμμα :—«Βρῆκα στὸ βιβλίον αὐτὸ τόση πρωτοτυπία, ὅση μόνο στὸν Goethe μπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ». Μποροῦσε νὰ προσθέσῃ : «Καὶ ὠμορφιά καὶ πάθος καὶ ὁλόκληρη τὴν ᾽Ελληνικὴ Παράδοση καὶ Πίστη».

Στὴν Ποιητικὴ Σας τονίζετε, πὼς ἀπὸ τὰ περιστατικὰ τῆς Ζωῆς γεννιέται τὸ Τραγοῦδι. «Ὁ Τάφος» ἀποδεικνύει τρανώτατα τὴ μεγάλην αὐτὴν ἀλήθεια.

Αὐτὰ γιὰ σήμερα. Σύντομα θάχετε τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀλληλογραφίας μας. Βλέπετε πὼς μέσα σ' ὅλες μου τίς φροντίδες, ἡ μέριμνα γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ᾽Εργου Σας καὶ γιὰ τὴ συντομώτερη συνάντησή μας κυριαρχεῖ. Θὰ πραγματοποιηθῇ ὅταν ἐπινεύσῃ ἡ Μοῖρα καὶ

σημάνη ή ὥ ρ α ! Ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ τρίμορφο σύμπλεγμα :—Μοῖρες, Ἑριννύες, καὶ Ὠρες. Εὐτυχισμένος ὁ Λυτρωμένος ἀπὸ τὴν Κυριαρχία τους... Τότε γίνεται πολίτης τῆς Χώρας ἢ τῶν Νήσων τῶν Μακάρων.

Α. Φ. Χ.

ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι, Παρασκευή, 29)12)33

Πολυαγαπημένε μου,

Νομίζω πῶς τὸ τελευταῖό μου γράμμα εἶν' ἐκεῖνο ποὺ σοῦ μιλοῦσα γιὰ τὸ τ ρ ί π τ υ χ ο, καθὼς σοῦ ἔγραφα, ποίημά μου. Γιὰ τὴν Φοινικιά, τὶς Ἑκατὸ Φωνές, καὶ τὸν Ἀσκραῖο. Μάλιστα θυμοῦμαι πῶς ἔμεινα σημειώνοντάς σου μόνο γιὰ τὰ πρῶτα δύο καὶ πῶς σοῦ ἐσημείωνα κάτι ποὺ διάβαζα γιὰ τοὺς φιλοσοφικοὺς ποιητὰς καὶ γιὰ τὴν Μπλαβάτσκη. Ὅμως γιὰ τὸν Ἀσκραῖο δὲ σοῦ ἔγραφα τίποτε· ὅμως ἔπρεπε συνεχίζοντας νὰ σοῦ σημειώσω τὰ πρέποντα καὶ γιὰ κεῖνο, ὅσο ἐπιστολογραφικὰ καὶ βιαστικά. Γιατὶ ἡποίησή μου στὴ σειρά της, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κριτικὴ της τὴν ὅποια, καὶ τὴ χρονολογία της, καὶ ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ της, χάρις εἰς ἐσένα, παράσταση, ἀποτελεῖ καὶ μιὰ ἱστορία ποὺ ὅσο κι' ἂν εἶναι, στὸ βάδισμά της ἡμερολογιακὴ καὶ προοδευτικὴ, τυχαίνει νὰ εἶναι συχνά, ἀποκαλυπτικὴ. Ἔτσι ὁ Ἀσκραῖος ἀποτελεῖ σταθμὸ στὴν πνευματικὴ ζωὴ μου. Κάτι μιλῶ γι' αὐτὸν στὴν «Ποιητικὴ μου», μὰ πρέπει νὰ ψάξω, καὶ θὰ μοῦ φάη ὥρα. Θυμοῦμαι μόνο πῶς τὸν ἔγραφα καὶ τὸν ἄφησα ἀρκετά, γιατί τὸν ἔβλεπα ἀτελῆ, ἀσυμπλήρωτο· ὅσο ποὺ μοῦ ἦρθε. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ χρονολογίαι ποὺ σημειῶνω ἀπὸ κάτω του εἶναι, νομίζω, δύο : 1903 καὶ 1904. Σημειῶνω δὲ ἀπὸ κάτω πάλι ἀπ' αὐτὸ τὸ ποίημα μ' ἓνα μολύβι, βιαστικά, δυσκολοδιάβαστα : «Οἱ

γάμοι τῆς ἀρχαίας ποιήσεως καὶ τοῦ νέου τραγουδιστῆ
σάν τοὺς γάμους τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Φάουστ». Τὸ σημειώ-
μα ὅσο κι' ἂν εἶναι πρόχειρο καὶ ἴσως ἀκατάλληλο, δείχνει
ἐντοσοῦτῳ τὴν κριτικὴν ἰδέα ποὺ μὲ σταματοῦσε στὸ
ποίημα τοῦτο. Μοῦ φαίνεται κάτι ξεχωριστό. Θυμοῦμαι
πῶς εἶχα καλέσει ἓνα φίλο μου ποιητὴ γιὰ νὰ τοῦ τὸ δια-
βάσω, καὶ θὰ τὸν ζάλισε, μοῦ φαίνεται τὸ διάβασμα, γιατί
τὸ ἄκουσε καὶ ἔφυγε, χωρὶς νὰ μοῦ πῇ τίποτε, οὔτε καλό,
οὔτε κακό, οὔτε στοχαστικὸ γιὰ κεῖνο. Μετὰ τὴ Φοινι-
κιά εἶχα στήσει, πῶς νὰ τὸ πῶ; ἓνα δέντρο, ἢ ἓνα
ἄγαλμα καὶ μιὰ χλόη καὶ μιὰ δροσιὰ γύρω του — γιὰ νὰ
ξεφύγουμε τὰ συμβολικά—οἱ Ἑκατὸ Φωνές χάλασαν τὸ
δέντρο καὶ τ' ἄγαλμα καὶ τὴ χλόη καὶ τὴ δροσιὰ τριγύρω
του. Ὁ ποιητὴς εἶχε τὸν πόνο τῆς συντριβῆς αὐτῆς καὶ
τῆς γύμνιας. Γιὰ νὰ τὴ λησμονήσῃ καὶ νὰ παρηγορηθῇ σὲ
μιὰ *illusion*, σὲ μιὰ πλάνη, σὲ μιὰ διαίσθηση, ἔπρεπε νὰ
καταφύγῃ στοὺς ὀρίζοντες, στὰ ἰνδάλματα, ποὺ τὸν ἐξαί-
ρουν καὶ τὸν ἀνεβάζουν, σὲ ὅ,τι μεγαλώνει καὶ ἐξαυλώ-
νει, κι' ἔτσι καὶ οἱ ἑκατὸ αὐτοὶ κυματισμοὶ εἶναι γεμάτοι
ἀπὸ βυθισμοὺς ποὺ βουλιάζουν καὶ ἀπὸ τινάγματα σὰ νὰ
φτερώνουν. Ὁ Ἀσκραῖος πρόβαλε σὰν ἄναστύ-
λωσιν. Ὁ ποιητὴς, καθὼς κάπου τὸ λέει ὁ Πλάτων, δὲν
πρέπει νὰ λέῃ λόγια, ἀλλὰ «νὰ πλάττῃ μύθους». Κ' ἔτσι
μοῦ ἦρθε παραμυθητικὸς ὁ λόγος τοῦ ἀρχαίου Ἀσκραί-
ου. Κι ὁ Τυρταῖσμός καὶ ὁ Κασσιανισμὸς ξαναφάνηκαν.
Εἰκονικὰ καὶ συμβολικά. Εἶναι ἡ Πανδώρα καὶ ἡ Περσεφό-
νη. Ἡ συντριβὴ καὶ τὸ ἔξαρμα. Πάντα μέσα μου. Τίποτε
προμελετημένο. Μάλιστα μὲ ξάφνισε κάτι παράξενο. Στὸν
Ἀσκραῖο λέω:

Καὶ τὸ μαχαίρι μ' ἔσφαξε τοῦ Ἔρωτα τοῦ γίγα
Κι' ἀπὸ τὸν πόθο ἔλιωσα κι' ἀπὸ τὸν πόνο πῆγα.
Καὶ πέθανα καὶ πέρασα στὸν παγωμένο Ἄδη
Νὰ πιῶ νερὸ τῆς ἀρνησιᾶς στῆς Ἀρνας τὸ λαγκάδι.

Καὶ λοιπὸν ἐνόμιζα ὅτι ὁ Θάνατος τοῦ Ἀσκραίου ἔ-

γινεν ἀπὸ τὴν ἔμπνευση τῆς δημιουργικῆς μου φαντασίας· πῶς ἡ φαντασία μου τὸν ἔστειλε στὸν ἝΑδῃ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐμφανίστηκε ὕστερα στὸ νέο ποιητὴ. Ὅτε μελετῶντας πρὸ λίγου καιροῦ τὸν Πίνδαρο στὰ ἀποσπάσματά του, εἶδα.

—Χαῖρε, δις ἠβήσας καὶ δις τάφον ἀντιβολήσας
Ἕσίοδ', ἀνθρώποις μέτρον ἔχων σοφίης.

Δηλαδή, χαῖρε, γιατί δυὸ φορές ἐγνώρισες τὴν ἠβη καὶ δυὸ φορές τὸν τάφο, Ἕσιοδε...

Ὡστε καλὰ χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύωμαι, τὸν ἔφερα ἀναστημένο...

Γιὰ ὅσα γράφεις στὴν τελευταία σου ἐπιστολὴ τῆς 24 καὶ τῆς 22 Δεκεμβ. δὲν ἔχω τίποτε νὰ ἀντιλέξω. Καὶ ἐπαναλαμβάνω ἐντατικώτερα, ὃ, τι μοῦ σημαίνει: «Γιατὶ πρέπει νὰ σὰς πῶ πῶς ἔχω μιὰ ἐξαιρετικὰ δυνατὴ ἱκανότητα συσχετίσεως, παραλληλισμοῦ, παραβολῆς, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτης δυνάμεως στοιχεῖον στὴν ἀναζήτησι τῆς Ἀληθείας καὶ στὴ διατύπωση τῶν συμπερασμάτων μου.» Μὲ τὴ διαφορὰ πῶς ὅταν ἀπὸ τὰ ὕψη σου ἀγνατεύης μὲ τὴν ἴδια σου ματιά, σὰ νὰ μὴ θέλῃς σὲ τίποτα χαμηλὸ νὰ σταθῇς, εἶσαι οἰστρήλατος σὲ ὅλα καὶ στὸ στίχο μου.— Ὅσα μοῦ ἀναφέρεις καὶ ὅσα μοῦ ἐξηγεῖς γιὰ τὴ λέξη Α Φ Η μάλιστα στὸ προηγούμενο, νομίζω, γράμμα σου, ἔσοχα.

Δευτέρα 1 Ἰανουαρ. 1934. Αὕτῃ τῇ στιγμῇ λαβαίνω τὸ εὐχητήριο τηλεγράφημά σου. Σ' εὐχαριστῶ καὶ σοῦ ἀντεύχομαι μυριοπλάσια ὅλα τὰ καλὰ πνευματικὰ καὶ ὕλικά. Καὶ στὴν κυρία σου καὶ σὲ ὅλους τοὺς δικούς σου. Σήμερα κατορθώνω νὰ συνεχίσω τὸ κομμένο γράμμα μου.

Ἐμείναμε στὴ λέξη ποὺ τόσο παραστατικὰ καὶ ὑποβλητικὰ συμβολίζει τὴ συγγένεια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου: στὴ λέξη Α Φ Η. Καὶ οὐσιαστικώτερα καὶ γενικώτερα στὴν πανελλήνια ψυχὴ ποὺ συγγενεύουν ὅλα τῆς σὲ κάθε τῆς περίοδο. Ἔτσι καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα βλέπεται φιλο-

σοφικώτερα καὶ μὲ ὅλη τὴ διαφορὰ τῆς γραμματικῆς του ποὺ μπορεῖ νὰ χωρίσῃ τοὺς συγγραφεῖς σὲ καθαρολόγους ἀττικίζοντες καὶ σὲ χυδαῖστες... μαλλιαρίζοντες.

Ἄλλ' ὅσον ὑπάρχει τὸ Π ν ε ὤ μ α, ὁ ἀττικισμὸς καὶ ὁ νεωτερισμὸς, ὁ καθαρολογισμὸς καὶ ὁ χυδαῖσμὸς εἶναι ὀνομαστικὰ παραμύθια. Βέβαια, εἶναι ἄλλη, καὶ ὑπάρχει ἡ γραμματικὴ ἡ λαϊκὴ καὶ στὴ δημοτικὴ, καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχη· στὴ γνώση καὶ στὸ αἶσθημα τοῦ μελετητοῦ καὶ περισσότερο, γνησιώτερη, μέσα στὸ αἷμά μας. Ἡ γραμματικὴ εἶναι ἁρμονία· καὶ τὴ ζῆς καὶ τὴ διδάσκεισαι. Πῶς εἶναι δυνατόν ὁ ποιητὴς καὶ ὁ πεζογράφος, ὁ λόγιος δημοτικιστὴς καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ λαϊκὸ νὰ τὴν ἀγνοῇ ; Ἄλλ' ὅταν τὴν ὑψώσῃς σὲ μιὰν ἀπόλυτην ὑπόσταση, χάνεις τ' αὐτὰ καὶ τὰ καλὰ θια. Ἄκουσε τί ἔγραφα στὴ φιλολογικῇ Ἑστία (26 Ἑστία 1894) σ' ἓνα μου διεξοδικὸ ἄρθρο. Ἐγραφα :—«Τὴ γραμματικὴ τὴ σέβομαι, τὴ σιγυρίστρα λογικὴ τῆς γλώσσας· τὸ θεμέλιο ποὺ στηρίζει, τὸ λυχνάρι ποὺ φωτίζει, τὸ χαλινὸ ποὺ συγκρατεῖ. Καὶ ἀπὸ τὸ λεγόμενον κ ρ ᾱ μ α καλὸ νὰ βγαίνει μιὰ γραμματικὴ. Τὸ ἀνακάτωμα πρέπει νὰ γίνεται κι' αὐτὸ μὲ λόγος, μὲ τάξη, μὲ σύστημα. Ἀλλέως, ἔτσι ξεπέφτομαι στὴν ἀναρχίαν. Ἀλλ' ὅμως ἡ γραμματικὴ δὲν κάνει τὸ συγγραφέα. Ἐνας ποιητὴς, κατὰ τὰς περιστάσεις μπορεῖ νὰ προσέχη, μπορεῖ νὰ μὴν προσέχη σ' αὐτή. Ὁ γλωσσολόγος Breal ἀναφέρει κάπου τὸν ἐξῆς λόγος τοῦ Οὐμβόλδου :—«Μέσα στὸ νοῦ μας κρατοῦμε κλεισμένη κι' ἀπὸ μιὰ κάποια γραμματικὴ ποὺ ἀργὰ ἢ γρήγορα βάζει τὴ σφραγίδα της κι' αὐτὴ στὴ γλῶσσα». Δὲν πιστεύω στὴν ἀπόλυτην ὄντοτητα τῆς γραμματικῆς ὅσο πιστεύω στὴ «μιὰ κάποια γραμματικὴ» καθενὸς γεροῦ συγγραφέως. Ὅργανον μέγα εἶναι καὶ ἡ γραμματικὴ, εἰδῶλον δὲν πρέπει νὰ εἶναι.—Αὐτὴ τὴν ὅλως διόλου θεωρητικὴν, τὴ μεταφυσικὴν σχεδὸν λατρεῖαν τῆς δημοτικῆς δὲν τὴν πολυκαταλαβαίνω... Τί λέγει στὰ «Ἱστορικὰ καὶ γλωσσολογικὰ ζητήματά του κι' ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης ;» Καλὲς οἱ θεωρίαι κ' ἔλκυ-

στικές, ἀλλὰ πρέπει νὰ κατεβοῦμε ἀπὸ τὰ ὕψη καὶ ν' ἀντικρύσουμε ἀτάραχα τὰ πράγματα. Αὐτὸ εἶναι κάποιο ἀπόσπασμα ἀπὸ διεξοδικό μου ἄρθρο δημοσιευμένο καθὼς εἶπα στὴ φιλολογικὴ Ἑστία τοῦ 1894 κ' ἐπιγραφόμενο «Ἡ μετάφρασις τῆς Ὑπατίας» καὶ ποῦ ἦτον ἀποκρίση σὲ μιὰ ἔμμετρη μετάφραση τοῦ ποιήματος «Ὑπατία» τοῦ Leconte de Lille. Τὸ ἄρθρο μου συζητεῖ καὶ ἀποφαίνεται ἐρμηνεύοντας ἐκτεταμένα λογῆς φιλολογικὰ ζητήματα σχετικὰ. Μὲ τὸν καιρὸ ὁ δημοτικισμὸς μου ἐρεθισμένος καὶ πολεμικὸς ἀπὸ τὴν ἀνόητη καὶ χυδαία ἐπιθεση καθαρευουσιάνων καὶ τῶν πιὸ ἀμελέτητων καὶ ἀστόχαστων κατὰ τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τοῦ Ψυχάρη ἔγινεν ἀποκλειστικώτερος καὶ ἐπιθετικώτερος, ὅμως χωρὶς νὰ παραμερίσῃ τίποτε γιὰ κεῖνον ποῦ μὲ βλέπει προσεκτικὰ καὶ στοχαστικὰ ἀπὸ τίς κύριες ιδέες μου. Στοχάζομαι πῶς ἔχω ἀκόμα κάποια πράγματα νὰ σοῦ ἀραδιάσω, ἀλλὰ τῶρα κάπως ἄταχτα σκορπίζονται μέσα στὴ σκέψη μου. Θὰ σὲ παρακαλέσω ὅσες τυχὸν ἀπορίες σοῦ προκαλῶ νὰ μοῦ τίς λές ὅλες σὲ ἐρωτήματα· γιὰτὶ ἔτσι θὰ μοῦ δίνῃς ἀφορμὴ ταχτικώτερα νὰ σοῦ ἀποκρίνωμαι· ἂν καὶ ὠρισμένα μου ποιήματα βρίσκονται ταιριασμένα περισσότερο στὴ σιωπὴ. Σήμερα κατωρθώθηκε νὰ ἐκδοθῇ γιὰ κυκλοφορίαν ὁ Γ' τόμος τῶν «Πεζῶν δρόμων» μου μὲ ὑπότιτλο «Κάποιων νεκρῶν ἢ ζωῆ». Ἐγκαιρὰ θὰ σοῦ τοὺς στείλω.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη 9 Ἰανουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ

Ἔλαβα χθὲς τὴν ἐπιστολὴν Σας τῆς 29 Δεκεμβρίου καὶ 1ης Ἰανουαρίου. Πολυσήμεντή κι' αὕτη :

Μέσα στ' ἄλλα τὰ σπουδαῖα κάνετε λόγο γιὰ τίς ἀντιλήψεις Σας γιὰ τὴ Γλῶσσα. Θέτετε—μιὰ γιὰ πάντα—τὰ πράγματα στὴ θέση των ὅταν κάμετε ἀντιδιαστολὴ

Γλώσσας καὶ Πνεύματος. Αὐτὲς κι' ἐγὼ ἀκριβῶς τίς ἀντιλήψεις ἔχω. Θρησκεία Πνεύματος ὑπάρχει. Ὅχι ὁμως Γλώσσας, εἴτε καθαρεύουσας, εἴτε δημοτικῆς! Δίνετε ὅστερα ἐξηγήσεις γιὰ τὸν Ἀσκραῖο, ποὺ τὸν ξεχωρίζω μέσσα σ' ὅλα Σας τὰ Ποιήματα.

Τώρα εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσω συμπληρωματικὲς πληροφορίες—ἐπειδὴ μοῦ τίς ζητήσατε—ἀπάνω στὸ Rudolf Steiner. Θὰ τὸ πράξω σήμερα σύντομα. Μὰ θὰ ἐπανέλθω στὸ ζήτημα τοῦτο μεθαύριο.

Στὴ σελίδα 118 τῆς Ποιητικῆς Σας ὑπάρχει αὐτὴ ἡ πολυσήμεντη φράση: «Παντρεύονται ὁ Φάουστ καὶ ἡ Ἑλένη. Καὶ ἀκόμα εἶναι ὁ Σταυρὸς ὁ στεφανωμένος μὲ Ἀπριλιάτικα ῥόδα ποὺ μᾶς δείχνεται γοητευτικὰ στὰ «Μυστήρια», σ' ἓνα ποίημα τοῦ Γκαῖτε.»

Πρέπει λοιπὸν τώρα νὰ μοῦ ἐπιτρέψτε νὰ Σᾶς κάνω μιὰν ἀποκάλυψη: Χρόνια τώρα καταγίνομαι μὲ τὸ Τάγμα τῶν Ροδοσταυριτῶν: *Ordo sanctissimus Rubeae Roseae et Aureae Crucis*.

Καὶ ὁ Γκαῖτε ἦτανε Ροδοσταυρίτης. Καὶ ὁ Lord Bulwer Lytton ὁ ἀποκαλυπτικὸς συγγραφεὺς τῶν Τελευταίων ἡμερῶν τῆς Πομπηΐας» καὶ τοῦ περισπουδάστου ἔργου: *Zanoni*.

Ἀπάνω λοιπὸν στὴ Ροδοσταυρικὴ Παράδοση ἀφήνει νὰ βοηθῇ πῶς ἔχει ἐργασθῇ ὁ Rudolf Steiner, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Goetheanum στὸ Dornach τῆς Ἑλβετίας. Μὰ δὲ μοῦ φαίνεται. Τὸ Σύμβολον τοῦ Τάγματος εἶναι τὸ Ῥόδον καὶ ὁ Σταυρὸς, ποὺ ὑπαινίσσεται στὰ «Μυστήρια» ὁ Γκαῖτε... Καθὼς καὶ ὁ Dante.

Ἐσώκλειστα θὰ βρῆτε τὰ δυὸ Κεφάλαια, ποὺ Σᾶς ὑπισχνούμην: «Τὸ σπουδαιότατον καὶ ἀποκαλυπτικώτατον τῶν συγγραμμάτων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος» καὶ «Οἱ Προσωκρατικοὶ τοῦ Hermann Diels, καὶ τὸ θεμελιῶδες ἐν προκειμένῳ λάθος.»

Α. Φ. Χ.

Δύο κεφάλαια ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτον ἔτι σύγγραμμά μας «Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀποκρύφου διατάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, πηγῆς ἀπάσης τῆς τῶν Ἑλλήνων Φιλοσοφίας» :

α).—ΤΟ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΩΤΑΤΟΝ
ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὡς γενικῶς ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ σύγγραμμά μας : «Τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ Ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις» καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου τούτου τὰ ἐπιγραφόμενα : «Πλάτων καὶ Ἀπόλλων» καὶ «Ἡ μεγίστη ἀποκάλυψις τῆς καθ' ἡμᾶς μελέτης», ἡ πραγματεία ἐκείνη τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡ ὁποία περιέχει τὴν μ ε γ ί σ τ η ν τ ῶ ν Α ἰ ῶ ν ω ν ἀποκάλυψιν εἶναι ὁ Κρατύλος τοῦ Πλάτωνος, τὸ τόσον ὀλίγον μελετώμενον αὐτὸ σύγγραμμα, τὸ τόσον ὀλίγον ἐξετασθὲν ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς Πατρίδος μας καὶ ὑπὸ τῶν σοφῶν καὶ Ἑλληνιστῶν τῆς Δύσεως.

Βεβαίως ἡ μελέτη, εἰς τὰ Γυμνάσια, τοῦ Κρίτωνος, τῆς Ἀπολογίας, τοῦ Φαίδωνος, τοῦ Εὐθύφρονος, τοῦ Πρωταγόρου ἢ τοῦ Γοργίου διὰ σιδηρᾶς χειρὸς ἐπιβάλλεται : Ἐν ἑκάστον τῶν συγγραμμάτων τούτων εἶναι μία ἀποκάλυψις εἰς τὸν μαθητὴν, ὁ ὁποῖος εἰσάγεται ἔκπληκτος καὶ ὥς διὰ μαγείας εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ σεβασμοῦ τοῦ Νόμου καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ὑψίστων ἐννοιῶν, τῶν συνυφασμένων καὶ συνδεδεμένων μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου ἀπέναντι τῆς πατρίδος του, τῶν γονέων του, τῶν συμπολιτῶν του, τοῦ Θεοῦ· μὲ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς· μὲ τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸν Ἐπαῖοντα· μὲ τὸ δίκαιον καὶ μὲ τὸ ὅσιον· μὲ τὴν Ἀρετὴν· τὰ μόρια τῆς Ἀρετῆς καὶ εἰ διδακτὸν ἢ Ἀρετὴ· μὲ τὴν ἀντιδιαστολὴν τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἀσχολεῖται μὲ τὸ «εἰκός», ἐνῶ ἡ δευτέρα μὲ τὴν ἐν τοῖς οὖσιν Ἀλήθειαν. Αἱ ἔννοιαι αὗται καὶ ἡ μελέτη καὶ προσπάθεια ὅσον τὸ δυνατόν τελειότερας κατανοήσεως καὶ διεισδύσεως εἰς ταύτας εἶναι μία ἀπὸ τὰς λαμπροτάτας καὶ σπουδαιότατας καὶ ἀνωτάτας προσπάθειας τοῦ γυμνασιόπαιδος, ὥς καὶ κάθε πολίτου, φιλοδοξοῦντος νὰ ζήσῃ ὡς ἄνθρωπος, ἔχων ἐπίγνωσιν τῆς Νοερᾶς αὐτοῦ Ὑποστάσεως καὶ τῶν ἀτιμῆτων τοῦ Πνεύματος Θεσαυρῶν.

Ἄλλ' ἡ μελέτη τῶν ἀνωτέρω μόνον διαλόγων δὲν εἶναι ἄρκετὴ ὅπως μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν, ὥς καὶ εἰς τὴν πλήρη κατανόησιν τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος. Τοῦτο ἀπεδείχθη περιτράνως εἰς τὸ ὡς ἄνω σύγγραμμά μας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη ἡ ἄφθαστος σημασία τοῦ Κρατύλου τοῦ Πλάτωνος, τοῦ ἐπιχύνοντος οὐράνιον φῶς τόσον εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλ-

ληνικὴν Φιλολογίαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Θρησκείαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐπιπροσθέτως καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Χριστιανισμόν καὶ Καινὴν Διαθήκην, καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν Πολιτισμόν. Κρατύλος τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ἀποκαλυπτικώτατα καὶ σπουδαιότατα συγγράμματα ὅχι μόνον τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος, ἀλλὰ τῆς Παγκοσμίου Φιλολογίας. Ἡ μελέτη του θὰ καταδείξη ὅτι τὸ τόσον παραγνωρισθὲν αὐτὸ σύγγραμμα ἐγκλείει μέσα του ὅχι μόνον ὁλόκληρον τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἐπιπροσθέτως μᾶς ἀποκαλύπτει σαφέστατα καὶ ἀδιασείστως περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς Ἐποχῆς, προηγηθείσης πᾶν γραπτὸν τεκμήριον, ἡ ὁποία ἦτο εἰσηγμένη εἰς τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν, πολὺ πέραν τῆς Ὀμηρικῆς Ἐποχῆς. Ἡ Ἐποχὴ αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ ἀπεριόριστος σημασία ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν Κρατύλον, δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡ Ἐποχὴ τῆς Νομοθεσίας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

Ἐπὶ δεκαπέντε σενεχῇ ἔτη ὁ Κρατύλος τοῦ Πλάτωνος ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον μελετῶν μας καὶ διερευνήσεως τῶν μετὰ τὴν πραγματείαν ταύτην συνυφασμένων ἐννοιῶν, ἀποκαλύψεων καὶ μυστηρίων. Καὶ ὅτι πράγματι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἀποδεικνύει τὸ ἤδη πρὸ δεκατριῶν ἔτων ἐκδοθὲν σύγγραμμά μας: «Τὸ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον καὶ τὸ Σύμπαν ὑπολανθάνον Μυστήριον, ἢ περὶ Ἐπιστήμης» ὅπου ἔχομεν ἤδη ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ μελετητοῦ ἐπὶ τῆς ἀφθάστου σημασίας τοῦ Κρατύλου, καὶ ὅπου—καθ' ὅλως παράδοξον καὶ ἀνεξήγητον τρόπον—εἰς τὸ κεφάλαιόν μας, τὸ ἔχων ὡς τίτλον: «Ἡ φαινομενικὴ τῶν πατρίων ἀπάρνησις» συνταυτίζομεν τὰς τέσσαρας δυνάμεις τοῦ Ἀπόλλωνος (Μουσικὴν, Μαντικὴν, Ἱατρικὴν, Τοξικὴν) μετὰ τὰς πρωταρχικὰς τοῦ Πνεύματος Δυνάμεις, Ἐνεργείας ἢ Χαρίσματα.

Τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς μελέτης ταύτης τοῦ Κρατύλου κατὰ τὴν δεκαπενταετῇ περίοδον, ἐκθέτομεν κατωτέρω, μετὰ πολλοῦ κόπου ἐξαχθέντα· διότι—δι' οὓς ἐξεθέσαμεν λόγους—ἐλάχιστα συγγράμματα ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ Κρατύλου γραφῇ. Πρωτοπόροι λοιπὸν τρόπον τινὰ ἡμεῖς προβαίνομεν εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἀμνητοῦ τοῦ παρθένου καὶ πλουσιωτάτου τούτου ἐδάφους, τὸ ὁποῖον—ὡς ἀπεδείξαμεν εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω μνησθέντα συγγράμματά μας, εἶναι συνδεδεμένον καὶ συνυφασμένον μετὰ τὰ μέγιστα προβλήματα, μυστήρια καὶ ἐξηγήσεις τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος καὶ τοῦ ἐν γένει Πολιτισμοῦ, ἀκριβῶς διότι περιστρέφεται περὶ τὰ Ἱερώτατα καὶ Τιμαλφέστατα: τὸν Ἀπόλλωνα, ἀφ' ἐνὸς ἢ τὸν Νοῦν καὶ ἀφ' ἑτέρου... μετὰ τὸν Ἑρμῆν ἢ τὸν Λόγον (τὴν Νομοθεσίαν δηλαδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης). Ἡ συνέχεια θ' ἀποκαλύψῃ πλήρως τὴν Ἀλήθειαν ταύτην.

β).— ΟΙ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΟΙ ΤΟΥ HERMANN DIELS
ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΜΕΛΕΙΩΔΕΣ ΕΝ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΩ ΛΑΘΟΣ

“Εν τῶν καλλίστων βοηθημάτων καὶ πολυτιμωτάτων συγγραμμάτων διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς Σκέψεως τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπὸ Θαλοῦς τοῦ Μιλησίου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχή, ὡς ἡ χαρὰυγὴ τῆς Φιλοσοφίας, μέχρι τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν Κεντρικὴν Μορφήν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἴσως τῶν Αἰώνων—εἶναι τὸ ὑπὸ πάντων τῶν σοβαρῶν μελετητῶν τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος γνωστότατον σύγγραμμα: *Die Fragmente der Vorsokratiker*, τοῦ Hermann Diels (Berlin, Weidmansche Buchhandlung, 1922, Vierte Auflage).

Ἡ πραγματεία δηλαδὴ αὕτη περιλαμβάνει τὰ ἀποσπάσματα τῶν Προσωκρατικῶν Φιλόσοφων τῶν ὁποίων δυστυχῶς τὰ πλήρη συγγράμματα ἔχουσιν ἀπωλεσθῆ εἰς τὴν ἀκατάσχετον τοῦ παμφάγου χρόνου ροήν. Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Diels προϋποθέτει κολοσσιαίαν ἐργασίαν καὶ ἐπιστημοσύνην· ὁ σοφὸς δὲ Γερμανός, ὁ περισυλλέξας μὲ τόσῃν στοργῇ καὶ φροντίδι τὰ λείψανα ταῦτα τῆς προγονικῆς σοφίας—τὰ κατεσπαρμένα κυρίως εἰς τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς—προσέφερε μίαν τῶν μεγίστων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ εἰς τὴν Ἐπιστήμην.

Διηκόλυνε δηλαδὴ καὶ κατέστησε εὐκαταληπτοτέραν ὁ Γερμανὸς Σοφὸς διὰ τῆς ἀνωτέρας παντὸς ἐπαίνου πολυτιμωτάτης τοῦ ταύτης ἐργασίας, τὴν Διδασκαλίαν κυρίως τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Διότι εἰς τὸ ἐν λόγῳ τοῦ σύγγραμμα μεθοδικώτατα καὶ εὐκολώτατα ἐκτίθενται καὶ διαλαμβάνονται καὶ εὐρίσκονται αἱ ἀρχικαὶ ἐκεῖναι ἰδέαι καὶ τὰ σημεῖα ἐκκινήσεως καὶ τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ γιγαντιαίου καὶ μνημειώδους Ἀριστοτελικοῦ Οἰκοδομήματος.

Ὡς διὰ μακρῶν διελάβομεν εἰς τὸ ἀνωτέρω μνησθὲν σύγγραμμα ἐπὶ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως, ὁ Ἀθηναῖος Φιλόσοφος (ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου) εἶναι ἡ Κεντρικὴ Μορφή τῆς τῶν Ἑλλήνων Φιλοσοφίας. Τὸ διαισθανόμεθα ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς σοβαρᾶς μελέτης τῶν... Προσωκρατικῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ Σωκράτους, ὡς καὶ τῆς σημασίας καὶ θέσεώς του ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Σκέψει ὅχι ὅμως μόνων ἐκεῖνων, τοὺς ὁποίους ὡς «Προσωκρατικούς» θεωρεῖ ὁ Diels. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι, ὡς καὶ ἄλλαι ἀλήθειαι καὶ πραγματικότητες, αἱ ὁποῖαι παρασιωπῶνται καὶ περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲ λόγος γίνεται: ἄνευ ὅμως τῶν ἀνωτέρων πάσης ἐξάρσεως παραγόντων τούτων, ἀδύνατον νὰ κα-

τανοηθῇ ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὡς καὶ ὁλόκληρος ὁ Πολιτισμὸς καὶ ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Καὶ εἰς τὴν παράλειψιν ἀκριβῶς ταύτην ἔγκειται τὸ θεμελιῶδες ἐν προκειμένῳ λάθος.

Μοναδικὸς πράγματι ὁ ρόλος καὶ ἡ σημασία τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ Ἱστορίᾳ καὶ Ἐπιστῇ τῆς Ἀνθρωπότητος :—αὐτὸς εἶναι ὁ ἐφευρὼν καὶ θέσας εἰς ἐφαρμογὴν τὴν ἀλάνθαστον Σωκρατικὴν Μέθοδον ὑπὸ τὴν τριπλὴν αὐτῆς μορφήν,—τοῦ Ἑλέγχου, τῆς Μαιευτικῆς, τῆς Προτροπῆς ἢ Ἐρωτικῆς—διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ «Γνῶθι σαυτὸν» καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς πραγματικῆς Εὐδαιμονίας τοῦ Ἀτόμου καὶ τῆς Ἀνθρωπότητος· αὐτὸς ὁ πρωτοπόρος καὶ προλειάνας τὸ ἔδαφος καὶ θέσας τὰ θεμέλια τῆς οὐρανογεϊτονος οἰκοδομῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους· αὐτὸς ὁ θέσας τὰς βάσεις τῆς ἠθικῆς τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἐπιστῆμης· τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως· αὐτὸς ὁ διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ τοῦ θανάτου διδάξας νὰ ἴσταται ὁ ὄντως ἄνθρωπος ὑπεράνω κάθε προλήψεως καὶ φόβου.

Ὁ προσεκτικὸς μελετητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος κάλλιστα ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἐξ ὅλων αὐτῆς τῶν μεγάλων συγγραφέων ὁ μ ε γ ι σ τ ο ς εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ Πλάτων καὶ τοῦτο διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθε περισσότερον ὅλων εἰς τὴν Οὐσίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος· αὐτὸς ὁ ἀποκαλύπτων τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν· αὐτὸς ὁ ἀναπετάσας τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου· αὐτὸς ὁ χύσας φῶς ἐπὶ τῆς θρησκείας τῆς μεγάλης του Πατρίδος· αὐτὸς ὁ ἀποκαλύψας τοὺς Νομοθέτας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης· αὐτὸς ὁ ἐπισύρας τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ διαλαμβανομένου εἰς τὰς καλλίστας καὶ θειοτάτας Ἑλληνικὰς λέξεις· αὐτὸς ὁ διασώσας τὴν Σωκρατικὴν Διδασκαλίαν· αὐτὸς ὁ διασαφήσας τὰς τέσσαρας δυνάμεις τοῦ Ἀπόλλωνος· αὐτὸς ὁ περὶ τῶν τεσσάρων θείων μανιῶν διαπραγματευθεὶς· αὐτὸς ὁ δώσας τὴν κλεῖδα τῆς κατανοήσεως τοῦ Ὀμήρου· αὐτὸς ὁ εἰσαγαγὼν καὶ ἐκλαϊκεύσας εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους συλληφθεῖσαν ιδέαν τοῦ ὁρισμοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν βάσιν τῆς Ἐπιστῆμης. Αὐτὸς τέλος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἀπεκάλυπεν—εἰς τὸν Φαίδρον του—μίαν τῶν μεγίστων ἀληθειῶν, τὴν ὁποίαν κανεῖς (ἐξ ὅσων τοῦλάχιστον ἡμεῖς γνωρίζομεν) δὲν ἐξῆρε δεόντως, συμφώνως δηλαδὴ πρὸς τὴν ἐκπληκτικὴν αὐτῆς δυναμικότητα : τὴν γνώμην καθ' ἣν ὁ Ἀλφάβητος καὶ ἡ Γραφὴ δ ἐ ν ε ἴ ν α ι τὰ φ ἄ ρ μ α κ α τ ῆ ς λ ῆ θ η ς. Ἡ ἐφεύρεσις δηλαδὴ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ Ἀλφαβήτου—κατὰ τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ Πλάτωνος—δὲν εἶναι τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως πρὸς τὴν Σοφίαν καὶ τὴν

Ἐπιστήμην, ἀλλὰ τ ο υ ν α ν τ ί ο ν :—πρὸς τὴν Δοκησιοφίαν καὶ τὴν Ἀγνωσίαν καὶ ἐξασθένεισιν τῆς μνήμης!

Ἐπομένως, κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀποκάλυψιν τοῦ Πλάτωνος καθὼς καὶ ἐξ ἄλλων, μυρίων ὑπαινιγμῶν—τοὺς ὁποίους ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ καὶ τῶν ὀρίων τῆς παρούσης πραγματείας—θ' ἀναφέρωμεν, πρὸς κατανόησιν τῆς Διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος δὲν ἄρκοῦσι μόνον οἱ «Προσωκρατικοί», τῶν ὁποίων τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα εὐρίσκονται εἰς τὴν προκαλοῦσαν τὸν θαυμασμὸν μεθοδικωτάτην ἐν προκειμένῳ πραγματείαν τοῦ Hermann Diels.

Πολὺ πρὸ τοῦ Θαλοῦς τοῦ Μιλησίου ὑπάρχουν ἄλλοι Σοφοὶ ἐκπληκτικῆς δυναμικότητος καὶ πανσοφίας, οἱ ὅποιοι καὶ... ἐνομοθέτησαν τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσαν καὶ παρέδωσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν μέγιστον τῶν Πνευματικῶν τῆς Θησαυρῶν :—Τὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον, συνδεδεμένον καὶ συνυφασμένον ἀναποσπάστως καὶ ἀχωρίστως μὲ τὸν ἄ ρ ι θ μ ὀ ν, μὲ τὸ θ α ρ ῶ θ, καὶ μὲ τὰς καθολικὰς καὶ ἀνωτάτας ἐκείνας ἐννοίας, τὰς ὁποίας ἐν τῇ συνεχείᾳ θ' ἀποκαλύψωμεν, τῶν ὁποίων ἡ κατανόησις μᾶς εἰσάγει εἰς τὴν ἀνωτάτην «μετεωρολογίαν καὶ ἀδολεσχίαν» (κατὰ τὴν Πλατωνικὴν ἔκφρασιν) καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν.

Τὴν πρὸ τοῦ Θαλοῦς τοῦ Μιλησίου τὴν πρὸ τοῦ Ὀρφέως, Μουσαίου, Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου Σοφίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Πορφύριος «Παλαιὰν Σοφίαν» ἀποκαλεῖ, προτίθενται ν' ἀποκαλύψουν αἱ σελίδες τῆς παρούσης πραγματείας. Τὴν Παλαιὰν δηλαδὴ ἐκείνην Σοφίαν, τὴν ἐνέχουσαν τοιαύτην δυναμικότητα, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ τὸ μ έ γ ι σ τ ο ν θ α ὕ μ α τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος :—ἡ Λυκούργειος Νομοθεσία καὶ τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ὡς καὶ ἡ ἐκφαντορικὴ τῆς ἐν τῷ Παντὶ Ἀληθείας ποίησις ἐνὸς Ὀμήρου, Ἡσιόδου, Ὀρφέως.

Σκοπὸς λοιπὸν τοῦ παρόντος κεφαλαίου εἶναι νὰ καταστήσῃ προσεκτικὸν τὸν μελετητὴν τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Κλείς τῆς κατανοήσεως τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν εὐρίσκεται εἰς τοὺς Προσωκρατικούς, ἀλλ' εἰς τὴν Προομηρικὴν Ἐποχὴν ἢ μᾶλλον εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον καὶ εἰς τὴν Νομοθεσίαν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Διότι καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ Ἀ ν ὠ τ α τ ο ι Παράγοντες τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ τὸ τί ἦν εἶναι, τὴν Ο ὕ σ ί α ν, δηλαδή, αὐτῆς, π ρ ο ὕ π ῆ ρ χ ο ν, ὅταν ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του εἰς τὸν Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Πολιτισμὸν ὁ Λυκοῦργος, ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσιόδος, Θαλῆς ὁ Μηλήσιος. Τί δὲ τοῦτο σημαίνει ἐν μέρει τὸ ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως

μελέτην μας, προτιθέμεθα δὲ νὰ τὸ καταστήσωμεν σαφέστερον εἰς τὴν παροῦσαν.

Τολμῶμεν δὲ νὰ εἴπωμεν (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλωστε καὶ δι' ἐπιχειρημάτων καὶ τεκμηρίων θὰ ὑποστηρίξωμεν ἐν τῇ συνεχείᾳ καὶ θ' ἀποδείξωμεν), ὅτι οἱ Προσωκρατικοὶ μᾶλλον συσκότισιν καὶ ἀπομάκρυσιν ἀπὸ τῆς Κεντρικῆς ταύτης Ἰδέας καὶ Ἀληθείας ἐν πολλοῖς προκαλοῦν, παρὰ διαφώτισιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἔρχεται δ' ἀκολουθῶς ἡ ἐκφαντορικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴ τοῦ Πλάτωνος Πραγματεία, ἡ ὁποία θέτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Δηλαδή μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν Προομηρικὴν, ... τὴν Παλαιὰν Σοφίαν καὶ πανταχοῦ τῆς πλουσιωτάτης συγγραφῆς του, κυρίως δὲ καὶ πρωτίστως εἰς τὸν Φαῖδρον καὶ Κρατύλον, καὶ δὴ εἰς τὸν τελευταῖον. Καλῶς δὲ πρέπει νὰ νοηθῇ ὅτι αἱ πολυτιμώταται καὶ ἀνώταται ἀποκαλύψεις τοῦ Πλάτωνος περιστρέφονται ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τὰς τέσσαρας Δυνάμεις τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ τὴν φύσιν τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ἀνοίας, τῆς Φορᾶς δηλαδή καὶ Παραφορᾶς, τοῦ Νόμου καὶ τῆς Ἀνομίας, τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ἀκοσμίας, τὸν ὁποῖον ἀποκαλύπτει ἡ Νομοθεσία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Δηλαδή ἡ πραγματεία τοῦ Πλάτωνος—ἐν τῷ συνόλῳ της—δὲν προσθέτει σχεδὸν τίποτε τὸ νέον· ἀπλούστατα φέρει καὶ πάλιν εἰς τὸ φῶς καὶ καθιστᾷ ἀπτόν, «χειροπιαστὸ» ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ πορεία τοῦ Χρόνου καὶ ἡ προσήλωσις τῆς Σκέψεως πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις, ἤρχισε νὰ τὸ καθιστᾷ δυσδιάκριτον καὶ δυσθεώρητον. Ὁ Πλάτων διὰ σιδηρᾶς καὶ ἀποκαλυπτικῆς χειρὸς ἀπετίναξεν ἅπαξ, ἔτι τὸν πέπλον, ὁ ὁποῖος ἐκινδύνευεν ἐρμητικῶς νὰ περικαλύψῃ τὴν... Παλαιὰν Σοφίαν. Τοιαύτην δὲ δύναμιν περικλείει ἡ Προομηρικὴ ἐκείνη Σοφία, ὥστε νὰ καταστήσῃ τὴν Πλατωνικὴν Πραγματείαν τὸν ἀνώτατον θεσσαυρόν, τὴν πολυτιμωτάτην τῶν κληρονομιῶν τῆς Ἀνθρωπότητος.

Πόλι 12ῃ Ἰανουαρίου 1934

Φίλτατέ μου καὶ πολυσέβαστε Κύριε Παλαμᾶ,

Στὸ τελευταῖόν μου γράμμα ἔδινα ὑπόσχεση πὼς θὰ ἐξακολουθήσω σχετικὰ γιὰ τὸ Rudolf Steiner καὶ τοὺς Ροδοσταυρίτες. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ δώσω μερικὲς σύν-

τομες πληροφορίες καὶ νὰ βάλω μερικά πράγματα στὴ θέση των :

Οἱ Ροδοσταυρίται συνδυάζουν τὶς πανάρχαιες παραδόσεις τὶς ἀπόκρυφες μὲ τὴ Χριστιανικὴ. Τὸ Ρόδον εἶναι ἓνα Σύμβολον μὲ χίλια δυὸ ὑπονοούμενα :—ὁ γάμος, ἡ ἀγάπη, ἡ ζωὴ, τὸ κάλλος. Ὁ Σταυρὸς τὸ Σύμβολον τῆς Θυσίας, τῆς Ἀνθρωπότητος, τοῦ Σύμπαντος. Σταυρὸς καὶ Ρόδον. Τὸ Σύμπαν μέσα στὸ ὁποῖον ἓνας βασιλεύει αἰώνια καὶ πανίσχυρα : ὁ θεῖος Ἔρως. Τὸ Ἐφήμερον—τὸ Αἰώνιον.

Ὅπως ὁ Ἀπόλλων ὡς σύμβολον, εἶναι πηγὴ μελέτης καὶ διανοήσεως καὶ συγκεντρώσεως ἀπαράμιλλον μὲ τὶς τέσσερις δυνάμεις τοῦ ἔτσι καὶ ὁ Ροδόσταυρος.

Κάποτε ἓνας τίτλος ἑνὸς βιβλίου τράβηξε τὴν προσοχή μου:— τὸ παρήγγειλα. Καὶ μούρχεται κι' ὁ λογαριασμός! Δυσάρεστη ἐκπληξή : — 5.000 δραχμές. Τὶς πλήρωσα. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀγόραζα τόσον ἀκριβὸ βιβλίο. Θὰ θυμοῦμαι τὴν ὑποχρεωτικὴν αὐτὴν ἀφαίμαξη ἐφ' ὅρου ζωῆς. Μ' ἀπὸ τότε μόναι ἀχώριστο τὸ βιβλίο αὐτό, Ὁ τίτλος του :— *Geheime Figuren der Rosenkreuzer, aus dem 16 ten und 17 ten Jahrhundert. Aus einem alten Mscpt. zum erstenmal ans Licht gestellt.* (Ἀπόκρυφες εἰκόνες—σύμβολα—τῶν Ροδοσταυριτῶν ἀπὸ τὸν 16ον καὶ 17ον Αἰῶνα. Πρώτην φορὰν ἀγόμεναι εἰς φῶς ἀπὸ ἓνα παλαιὸν χειρόγραφον). Altona 1785.

Ἡ προμετωπὶς τοῦ παραδόξου καὶ ἀξίου πάσης προσοχῆς αὐτοῦ συγγράμματος ἔχει ὡς ἀκολούθως :— *Die Lehren der Rosenkreuzer aus dem 16ten und 17ten Jahrhundert. — Oder einfältig ABC Büchlein für junge Schüler so sich fleissig üben in der Schule des H. Geistes ; Bildnisweise vor die Augen gemahlet zum neuen Jahres Exercitio in dem natürlichen und theologischen Lichte.* (Αἱ διδασκαλίαι τῶν Ροδοσταυριτῶν κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον Αἰῶνα.— Ἡ ἀπλοῦν ἀλφαβητάριον διὰ νέους σπουδαστάς, ὥστε μὲ ἐπιμέλειαν νὰ ἐξασκῶνται εἰς τὴν σχολήν

τοῦ ἁγίου πνεύματος δι' εἰκονογραφίων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν παρουσιαζομένων πρὸς ἐκγύμνασιν κατὰ τὸ Νέον Ἔτος ἐν τῷ Φυσικῷ καὶ Θεολογικῷ Φωτί».

Στὴν τρίτη σελίδα ὑπάρχουν τὰ σκαλοπάτια τῆς Σοφίας Λατινιστί :

Gradus ad Sapientiam : α) Timor Domini. β) Cognitionis sui ipsius. γ) Amor proximi.

Σ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς ἔχει κανεῖς καθαρὰ τὸ... κ ρ ᾱ μ α τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Παραδόσεως καὶ τῆς Χριστιανικῆς. Κάτι σὰν τὸν Ἀϊ-Δημήτρη καὶ τὸ Δεξιλέο. Σὰν τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Στὰ ἔργα τοῦ Rudolf Steiner ἀπηχεῖ φαινομενικῶς ἡ Ροδосταυρικὴ αὐτὴ Παράδοσις, μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Goethe ἐπὶ τοῦ Σύμπαντος, τοῦ Goethe τοῦ Ἑλληνολάτρου! Τί συγκεντρώνει ἀπάνω του ὁ Rudolf Steiner? Τὸν Φιλόσοφον· τὸν Ποιητὴν· τὸν Ἀναμορφωτὴν· τὸν Καλλιτέχνην· τὸν Τεχνίτην· τὸν Ἀρχιτέκτονα· τὸν Ζωγράφον· τὸν Μιμητὴν· τὸν Ὁραματιστὴν· τὸν Θεολόγον· τὸν Ψυχολόγον· τὸν Πάνσοφον ! Μὰ ποὺ τὰ ἔργα του μοῦ προκαλοῦν ἐξ ἐνστίκτου τρόπον καὶ δὲν ἀποφασίζω σοβαρῶς ν' ἀπασχοληθῶ μ' αὐτά. Εἶναι ἐπικίνδυνα. Παραπλανητικά. Ἔχει κανεῖς τόσους θησαυροὺς στοὺς Νεοπλατωνικοὺς καὶ στὴν H. P. Blavatsky, ἀσύγκριτους ! Ἀρκετὰ ὅμως καὶ περὶ Ροδосταυριτῶν καὶ περὶ Goetheanum.

Καὶ τώρα εἰσέρχομαι στὴν... «κ ρ ι τ ι κ ῆ» τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Montpellier κ. Louis Roussel. Ἐδημοσιεύθηκε στὸ φύλλο 133-135 Δεκεμβρίου 1933—Ἰανουαρίου 1934 τοῦ περιφήμου περιοδικοῦ τοῦ Γάλλου Καθηγητοῦ κ. Roussel «LIBRE». Σὰς δίνω κατὰ λέξιν τὰ γραφόμενά του :—Κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο : «Philosophie».—*«Les Exercices Satiriques de Costis Palamas et la Tradition Socratique», par Mr. Ant. Chalas, Librairie Chalas Constantinople 1933, 272 p, in 8°. Grand admirateur de la Dimotiki (qu'il n'écrit pas), Mr. Chalas dit fort justement qu'elle est la forme actuelle du grec ancien. Seule-*

ment, à ce même point de vue, il la compare à la Vénus de Milo. Or, celle-ci ne vit pas, et ne peut que se dégrader avec le temps; la dimotiki vit, comme le peuple qui la crée sans cesse, et se renouvelle : la comparaison claudique.

Dans le détail, j'apprends avec une pieuse surprise, que la plus belle figure de l'Iliade, c'est Calchas (85). Platon et Xénophon sont solidairement et conjointement traités de géants. Or, si Platon, le songe-creux, a été beaucoup admiré, il reste vrai que Xénophon apparaît à bien d'autres encore que moi-même, en philosophie, comme un bon chef d'escadron. Plutarque, devant qui Mr. Chalas se prosterne, ne me fait pas baisser la tête : je vois en lui le type d'une honorable médiocrité.

Maintenant, écoutez la Révélation.

Socrate et Palamas se ressemblent comme deux gouttes d'eau. Ils ont la même méthode (l'ironie par exemple). Ils sont les réformateurs de la race grecque et du monde, initiés tous deux à la ἐν τῷ Παντὶ Ἀληθείᾳ. Pour Palamas comme Socrate, le vrai Dieu, c'est Apollon. Mais, et ici nous unissons le paganisme et le christianisme, Apollon, c'est le Saint Esprit.

On demeure écrabouillé devant cette coruscante apocalypse, qui a coûté quinze ans d'effort à l'auteur ! Et je suis persuadé que Palamas, qui a remercié courtoisement le penseur original qu'est Mr. Chalas, doit sentir en son coeur s'ouvrir une béance épastrouillée».

Τί πρέπει νὰ πῶ σὲ τοῦτα τὰ γραφόμενα τοῦ κ. Roussel? Χρειάζεται βέβαια μιὰν ἀπάντηση. Ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ὁ Παλαμᾶς μὲ τὴ Σάτυρά τους· ὁ Σωκράτης μὲ τὴν εἰρωνεία του· ὁ Χριστὸς μὲ τοὺς οὐαιῖσμούς του μοῦ μάθανε καὶ μένα νὰ χειρίζουμαι τὴν Τετάρτη Δύναμη τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος : τὴν... Τοξική : «κλῦθί μου, Ἀργυρότοξε...» Σπεῦσε εἰς βοήθειαν ἐνὸς ταπεινοῦ Ἱερέως Σου! Γιατὶ ὁ καθηγητὴς κ. Roussel, δεῦτερος Ἀγαμέμνων, περιφρονεῖ τὸν Ἱερέα Σου τὸν Κάλχαντα, σύγχρονα δὲ καταφρονεῖ τὰ Πνευ-

ματικώτερα Τέκνα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος μεταξὺ τῶν Συγγραφέων: τὸν Πλάτωνα, τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Πλούταρχον. Ποῦ ἔμεινα ἐγὼ ὁ μηδαμινός; Ἡ Δοξοσοφία τοῦ κ. Roussel δὲν ἔχει ὄρια καὶ χαλινόν. Ἐγὼ δὲν περιμένω—μιά φορά καὶ ἀπεφάνθητε Σεῖς μὲ τὰ τρία Σας Κριτικὰ Γράμματα, ὁ Ποιητής, ὁ Ψυχολόγος, ὁ Φιλόσοφος, ὁ Κριτικός, μέγας μέσα σὲ μεγάλους—ἀπὸ κανέναν ἄλλον πιά ἐπινεύσεις ἢ ἀπονεύσεις. Ἐκαμα τὸ καθήκόν μου. Συνέγραψα κατόπιν κόπων τὸ σύγγραμμά μου. Ἐξώδευσα γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ἐξ ιδίων. Ἐδαπάνησα ἀποστέλλοντάς το εἰς τοὺς τεταγμένους γιὰ νὰ καταστήσουν τὴν ἐκδοσὴ τοῦ γνωστὴν εἰς τὸ Κοινόν. Καὶ κατόπιν... τὸ ξέχασα τὸ σύγγραμμά μου καὶ ἔστρεψα ἄλλοῦ τὴν προσοχή μου:—στὴ συμπλήρωση τῶν Σχολίων ἀπάνω στὸ ὑπόλοιπο Ποιητικὸ Σας Ἔργο.

Ἐνα πρᾶμα μόνο μὲ παρακινεῖ γράφοντας τὴν ἀπάντησή μου στὴν « κ ρ ι τ ι κ ῆ » τοῦ κ. Roussel: Νὰ τὸν καταστήσω προσεκτικὸ στὸν Κόσμο τοῦ Πνεύματος. Περισσότερη προσοχή καὶ σεβασμός! Οὔτε γνωρίζει—ἔστω καὶ κατὰ φαντασίαν—ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Κόσμος. Ἐχει μεσάνυχτα! Σ' ἀσέληνο νύχτα βρίσκεται! Αὐτὸ τὸ ἀποδεικνύει ἡ καταφροσύνη τοῦ σ' ἔναν Πλάτωνα, Ξενοφῶντα, Πλούταρχον. Καὶ οἱ τρεῖς θεολόγοι καὶ θεράποντες τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅχι μόνο δὲν ἔχει δοκιμάσει τὸ μόσχο τὸ σιτευτὸ (τὴν ἀμβροσία καὶ τὸ νέκταρ), μὰ οὔτε ἀκόμα δὲν ἔχει γευθῇ τὰ βαλανίδια τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ! Ἀλλοῖμονο δὲ στὸν Ἄνθρωπο, ποὺ δὲν ἐγνώρισε τὴν συντριβὴ καὶ τὸ «ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα». Ὅμιλεῖ «ἐκ καθέδρας» μὲ τὸν Καθηγητικὸν Στόμφον ὁ κ. Roussel. Μὰ τὰ γράφομενά του ἀποδεικνύουν πῶς δὲν κατάλαβε τὸ Ἄλφα οὔτε τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, οὔτε τῆς Ἀρχαίας. Συντριβὴ καὶ ταπεινοφροσύνη τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ἐκείνου, ποὺ ἀναλαμβάνει τὸν ἱερὸν ρόλον τοῦ κριτικοῦ. Ἀλλοιῶς, καταπροδίνει τὴν Δίκην καὶ τὸν παραλαμβάνει ἡ Τοξικὴ καὶ τὸ Μαστίγιον καὶ ἡ Ρομφαία τοῦ Πνεύματος! Οἱ κ.κ. Eugène Clément καὶ Victor Magnien

εἶναι εἰσηγμένοι, ὅσον ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς δικούς μας, καὶ
στὸν Κόσμο τοῦ Πνεύματος καὶ στὸν πραγματικὸ Χαρα-
κτῆρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν Οὐσίαν αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ
δείξανε καὶ τόσῃ ἀγάπῃ καὶ θαυμασμῷ καὶ γιὰ τὸ ἔργο
Σας καὶ γιὰ τὴν Θρησκείαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κάθε
Πνευματικὸς Ἄνθρωπος ἔφθασε στὰ Γενικά, καὶ εἶναι
παγκόσμιος Διδάσκαλος καὶ Ἀναμορφωτής. Εἴτε Σωκρά-
της καλεῖται, εἴτε Παλαμᾶς. Ἀρκεῖ νὰ εἶναι εἰσηγημέ-
νος στὸ Νοητὸ Κόσμο. Ἕνας Ἑλληνολάτρης Victor Ma-
gnien, ἀσχοληθεὶς ἐπὶ ἔτη μὲ τὰ Ἑλευσίνια Μυστήρια,
τοὺς Νεο-Πλατωνικοὺς, μὲ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Θρη-
σκείαν—ἐβίασε τὰς θύρας τοῦ Νοητοῦ Κόσμου καὶ ἐπολι-
τογραφήθη εἰς τὸν Κόσμον τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ τὰ
ἔργα του ἀπάνω στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα εἶναι φῶς καὶ
ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς—τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Σωκράτους
καὶ τοῦ Παλαμᾶ—εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸν Ἀπόλλωνα
καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ μόνον ὅσοι ἔχουν μέσα στὴν ψυχῇ
τῶν τὸ Ἀπολλώνιον Φῶς μποροῦν νὰ καταλάβουν τὴν
Ἀλήθειαν αὐτὴν. Οἱ... Ψυχικοὶ Ἄνθρωποι, καὶ μὲ ὅλας
τὰς περγαμηνὰς εἶναι... ἐκτὸς τοῦ νυμφῶνος! Κλείω
τὴν ἐπιστολήν μου εὐχόμενος στὸν ἀγαπητὸν καὶ συμ-
παθεῖ Καθηγητὴν τοῦ Montpellier νὰ κατανοήσῃ καλῶς τίς
δύο λέξεις:—«Συντριβή», καὶ «Ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα».
Σ' αὐτὰ τὰ δύο βρίσκεται ὁ δρόμος πρὸς τὸ Φῶς, πρὸς
τὴν Ἀλήθειαν...

Α. Χ. Φ.

Πόλη 14 Ἰανουαρίου 1934.

Πολυσέβαστε καὶ πολυαγαπημένε κ. Παλαμᾶ,

Ἐσώκλειστα θὰ βρῆτε μιὰ σύντομη πραγματεία μου
περὶ Ἀφῆς, ὅπως Σᾶς ἔχω ὑποσχεθῇ. Ἐτσι ὁ Ἀναγνώ-
στης τῆς Ἀλληλογραφίας κάπως μὲ περισσότερη συνοχὴ θὰ
παρακολουθήσῃ τὰ ὅσα ὑπαινίσσομαι, ὥς καὶ τὰ δικά Σας
σχόλια ἀπάνω στὴ Γλῶσσα. Μὰ καὶ τὸ σχετικὸ μέρος τοῦ
«Τάφου»—τὸ τόσο προφητικὸ—γιὰ «Τὰ Χέρια», πέρνει μὲ τὸ

ἐσώκλειστο ἄρθρο γιὰ τὴν Ἀφὴ μίαν ἀφάνταστα ἀποκαλυπτική ὄψη.

Ἔχω σήμερα νὰ Σᾶς πληροφορήσω, πὼς ἐπισπεύδονται τὰ γεγονότα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπολύτρωσὴ μου ἀπὸ τὶς βαριές ὑποχρεώσεις μου, ποὺ μὲ κρατοῦν ἀκόμα μακριὰ Σας:—Μοῦ φαίνεται πὼς τὰ προμηνύματα, περὶ τῶν ὁποίων Σᾶς ἔγραφα, πραγματοποιοῦνται.

Βλέπω καὶ πάλι τὸ ἀτσάλινο χέρι τῆς Μοίρας, ποὺ τόσες φορές στὴν παράξενή ζωὴ μου, ἐμφανίζεται καὶ μὲ βοηθῇ ἢ μὲ ἀπολυτρώνει (ἀκόμα κι' ἀπὸ τὸ θάνατο, ὅπως δυὸ φορές συνέβηκε στὸν Πόλεμο) ἢ... μοῦ δείχνει τὸ δρόμο καὶ μὲ ἐξωθεῖ στὴν ἐπιβαλλομένη λήψῃ τῆς εὐθέτου ἀποφάσεως!

Προχωρῶ—ὡς βλέπετε—στὴν ἀποπεράτωση τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἀλληλογραφία. Σύντομα θακολουθήσουν: Οἱ Ἐφέστιοι Θεοί.

Ὁ κ. Βάσας ἀπὸ τὸ Παρίσι μοῦ γράφει 5)1)34: «Πῆτε πολλοὺς χαιρετισμοὺς ἀπὸ μέρος μου τοῦ κ. Παλαμᾶ γιὰ τὸν ὁποῖο πάντα μιλοῦμε, καὶ ἰδιαίτερα στὸ Αἶχ μὲ τὴν κυρία Gromier (Πηλείδῃ) παιδικὴ φίλῃ τῆς Κόρης τοῦ Δς Ναυσικᾶς. Σᾶς εὐχομαι γόνιμὴ ἐργασία γιὰ τὸ κολοσσιαῖο φωτεινὸ ἔργο, ἀψίδα θριάμβου στὴν Ἑλληνικὴ διανόησι, τοῦ μεγαλείτερου σύγχρονου ποιητῇ, τοῦ Παλαμᾶ.»

Αὐτὰ γιὰ σήμερα.

Α. Φ. Χ.

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ Α Φ Η Σ
ΤΟ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΜΕΝΟΝ

«ὦ χεράκια λατρευτά,
σάρκας ἀφρός, μιὰ στάλα,
ποὺ τ' ἄλυσσοδέματα
γεννᾶται τὰ μεγάλα...»

Εἰς τοὺς τέσσαρας αὐτοὺς στίχους τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ, ποὺ τοὺς εὐρίσκει τις εἰς τὸ θεῖόν του Ποίημα «ὁ Τάφος», ἀνακαλύπτει ὁ ἀναζητητὴς τῶν Μυστηρίων, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι συνυφασμένη ἡ ζωὴ,—μίαν ἀπὸ τὰς μεγίστας ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἡ

παράδοσις ἢ ἡ συνήθεια μᾶς κάμουν νὰ μὴ προσέχωμεν ἢ διαισθανώμεθα. Τὸ Μυστήριον τῆς Ἀφῆς θίγουν τόσοι τεχνηέντως καὶ προφητικῶς οἱ τέσσαρες αὐτοὶ στίχοι, τὸ ὁποῖον παίζει τὸν πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν Φύσιν, εἰς τὸ Σύμπαν, τὴν Κοινωνίαν ἢ Ἀνθρωπότητα, εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀνατροφὴν τῆς Ψυχῆς.

Πράγματι. δὲν σᾶς φαίνεται παράδοξον τὸ ζήτημα τῆς χειραψίας; ὅταν μᾶς συνιστοῦν εἰς κανὲν νέον πρόσωπον, εὐθὺς ἐπακολουθεῖ τὸ «σφίξιμο τῶν χειρῶν». Ἡ συνήθεια αὕτη δὲν εἶναι μόνον Ἑλληνική, ἀλλὰ διαδεδομένη εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Τὸ συνάντημά μας μὲ γνωστὰ πρόσωπα, καθὼς καὶ ὁ ἀποχαιρετισμὸς μας, ἐπακολουθοῦνται σχεδὸν κατὰ κανόνα ἀπαράβατον μὲ τὴν χειραψίαν. Δὲν φαίνονται λοιπὸν ψευδόμενοι οἱ στίχοι τοῦ κ. Παλαμᾶ, τοὺς ὁποίους προτάσσομεν τῆς παρούσης μελέτης.

Ἡ χειραψία ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς Ὀμηρικῆς Ἐποχῆς. Οὕτως, ὅταν ἡ Ἀθηνᾶ, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Μέντου, ἐπισκέπτεται τὸν Τηλέμαχον πρῶτην φοράν, αὐτὸς πρὸ πάσης ἄλλης ἐθιμοτυπίας «χειρ' ἔλε δεξιτερήν» (ἔλαβε δηλαδὴ τὴν δεξιὰν τοῦ Μέντου χεῖρα). Ὅταν πάλιν ὁ Τηλέμαχος ἔφθασεν εἰς τὴν Πύλον εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ ἵπποδαμαστοῦ Νέστορος, «ἄθροοι ἦλθον ἅπαντες, χερσὶν τ' ἡσπάζοντο».

Ὅταν πάλιν ὁ Τηλέμαχος, ἐξαναστὰς κατὰ τῆς ἀδικίας τῶν μνηστήρων, ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἰθάκης (ὅπου δημοσίως ἐκαυτηρίασεν αὐτοὺς) εἰς τὸν πατρικόν του οἶκον, καὶ ἔσχε τὴν δυσάρεστον εὐκαιρίαν ν' ἀκούσῃ τοὺς κολακευτικούς λόγους τοῦ Ἀντινόου, ὅστις ἔσπευσε καὶ ἔλαβε εἰς τὴν χεῖρά του τὴν χεῖρα τοῦ Τηλεμάχου,—οὗτος ἀφοῦ τῷ ἔδωκε τὴν δέουσαν ἀπάντησιν.

«ἐκ χειρὸς χεῖρα σπάσας' Ἀντινόιο»

(ἀπέσπασε δηλαδὴ τὴν χεῖρά του ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἀντινόου), δεικνύων τοιοῦτοτρόπως, ὅτι ἀπεχθάνεται τοιαύτην φιλίαν καὶ συντροφίαν, δηλητηριάζουσιν τὴν ψυχὴν καὶ μολύνουσιν ταύτην.

Νομίζομεν, ὅτι δὲν ἀπέχομεν τῆς ἀληθείας, διαβλέποντες εἰς τὴν παλαιοτάτην ταύτην παράδοσιν, τὴν ἐξωτερίκευσιν ἐνὸς τῶν θεμελιωδῶν αἰτίων τῆς προόδου τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ χειραψία δὲν εἶναι ἄλλο ἢ τὸ σύμβολον (=ἡ ἐξωτερικὴ παράστασις) τοῦ Μυστηρίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ψυχῶν. Ὁ Σωκράτης κατ' ἐπανάληψιν ἐπανελάμβανεν, ὅτι ἀπὸ τοῦς ἀνθρώπων δύναται νὰ μάθῃ—ἀπὸ τὴν ἐπαφήν, δηλαδὴ συγχρωτισμὸν καὶ ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς σοφοὺς καὶ γνώστας τῆς

Ἀληθείας. Εἰς τὸν Κρίτωνά του, ὅπου μὲ τόσῃν ἀποκαλυπτικότητῃ γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἑπαῖοντος, ἀποσύρεται τεχνηέντως ὁ πέπλος καὶ ὁ ὀξυδερκῆς ὀπισθεν τῆς πολυσημάντου ταύτης λέξεως ἀναγνωρίζει τὸν Μύστην, ποῦ ἔφθασεν εἰς τὸ τελευταῖον σημεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως. Ὁ Ἑπαῖων εἶναι εἰσηγμένος εἰς τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν καὶ δυνάμενος νὰ εἰσαγάγῃ, νὰ μύσῃ καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν προστρέχοντας, ἐρχομένους εἰς ἐπαφήν μετ' αὐτοῦ. Διότι ἡ μετάδοσις τῆς Γνώσεως καὶ τῆς Μύσεως μόνον οὕτω ἐπιτελεῖται. Ὁ Ἑπαῖων εἶναι ὁ πραγματικὸς Διδάσκαλος τῆς Τεκτονικῆς Παραδόσεως. Ἀλλὰ νὰ ἐννοοῦμεθα: ὅχι τοῦ Συμβολικοῦ Ἐργαστηρίου! Ὁ Mahatma τῆς Ἰνδικῆς ὀνοματολογίας.

Ὁ δ' Ὅμηρος μᾶς παρουσιάζει τὸν Ὀδυσσεύα φθάσαντα εἰς ζηλευτὴν σοφίαν καὶ ἐξέλιξιν, ὥς ἐκ τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας αὐτοῦ μὲ πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα καὶ μὲ τὸν νοῦν σοφῶν: «πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω» Διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, τὰ μέγιστα Πνεύματα τῆς Ἀρχαιότητος, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Σόλων, ὁ Πλάτων κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τοιαύτην τελειότητα καὶ ἀνάπτυξιν· διότι περὶ ὅλων ἀναφέρει ἡ παράδοσις ἢ ἡ ἱστορία ὡς ἐλθόντων εἰς ἐπαφήν καὶ ἐπικοινωνίαν μὲ κέντρα Σοφίας, Ἐπιστήμης, Μύσεως.

«Ἡ Πορεία Ἀνω», περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος, διὰ καταλλήλου ἐπαφῆς μὲ τὴν σχετικὴν γνῶσιν καὶ Διδασκαλίαν εἶναι δυνατή:

«Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἅπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· ἦν δὲ κακοῖσι συμμίσγης ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον».

Τὸ Μυστήριον τοῦτο παραστατικώτατα καὶ ἀποκαλυπτικώτατα ἐκφράζει ὁ Πλάτων εἰς ἕναν τοῦ τῶν σχεδὸν ἀγνώστων καὶ «παραπεταμένων» διαλόγων του: τὸν Θεάγην.

Ἀλλὰ μήπως διὰ τῆς γραφῆς καὶ τῆς γλώσσης καὶ διὰ τοῦ ἀλφαβήτου δὲν ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφήν καὶ ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ μέγιστα Πνεύματα τῆς Ἀρχαιότητος, τοῦ παρελθόντος; μήπως διὰ τῆς Ἀφῆς, διὰ τῆς ἐπαφῆς μας μὲ τὰς διδασκαλίας τῶν μεγίστων ἀναμορφωτῶν των Αἰώνων, δὲν πραγματοποιεῖται ὄντως ἡ πρόοδός μας, ἡ τελείωσίς μας «ἢ... Πωρία Ἀνω» τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου;

Καὶ τί ἄλλο εἶναι ἡ Παράδοσις, εἴτε γλωσσική, εἴτε γραπτὴ, εἴτε θρησκευτική, παρὰ τὸ ὑπὸ τὴν τέφραν πῦρ, τὸ ἀκοίμητον πνευματικὸν φῶς, ποῦ ἔχει διὰ μέσου τῶν αἰώνων διατηρηθῇ διὰ τῆς Ἀφῆς καὶ μεταδοθῇ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν; Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως εἶναι ἡ ἀπολύτρωσις, ἡ πο-

ρεία ἄνω, ἡ ἐπιστροφή εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Πατρός. Συνεχῶς δὲ καὶ ἀδιαλείπτως διὰ τῆς Ἀφῆς ἡ ἐπιστροφή καὶ ὁ τελικὸς οὗτος σκοπὸς ἐπιτελεῖται.

Διὰ μέσου τῶν Αἰώνων ἡ γνῶσις μεταδίδεται ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου εἰς τὸν Μαθητὴν. Καθὼς ἡ Τέχνη. Ἡ Ἀφή, ἡ Ἐπαφή ἡ πρωτοστατοῦσα εἰς τὴν μετάγγισιν ταύτην καὶ μετάδοσιν.

Ἀλλὰ μήπως διὰ τῆς ἀπλῆς ἐπαφῆς τῶν χειρῶν, κατὰ τὰς χειραψίας, δὲν γίνεται τρόπον τινὰ μετάγγις ἀπὸ ἐνὸς προσώπου εἰς τὸ ἕτερον ἀοράτων δυνάμεων ; μετάγγις ἡ ὁποία γεννᾷ τὰ ἀλυσοδέματα τὰ μεγάλα ;

Μήπως τέλος ἡ Καινὴ Διαθήκη δὲν μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπετέλει διὰ τῆς ἐπαφῆς τῶν χειρῶν τὴν κάθαρσιν τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀπέδιδεν αὐτοῖς τὴν ὑγιείαν ; Ἀπὸ τὰ σημαντικώτατα ταῦτα παραδείγματα σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι ἡ ἐπαφή τῶν χειρῶν ἐνέχει ιδιότητος ἀξίας πάσης προσοχῆς, ἐλάχιστα μελετηθείσας ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης.

Μήπως ἐπιπροσθέτως αἱ θωπεῖαι, τὰ χαϊδεύματα ποὺ αἱ μητέρες κάμνουν στὰ παιδιὰ, δὲν ἐπιφέρουν ὡς διὰ μσγείας καταπραϋντικὰ ἀποτελέσματα ; Πολλάκις ἐν τῇ Ἰλιάδι βλέπομεν τὴν δύναμιν τῆς θωπείας, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὅταν ἡ Θέτις, ἡ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλέως, προσπαθῇ νὰ καταπραϋνῇ τὸν υἱὸν της ὅχι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν θωπειῶν (χειρὶ τε μιν κατέρεξεν).

Μήπως ὁλόκληρον τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου, τῆς Οἰκογενίας ἐπὶ τῆς Ἀφῆς δὲν στηρίζεται ;

Ὑπάρχει μία παλαιὰ παράδοσις, ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὅταν τὰ χεῖλη ἀγαπωμένων ἀνταλλάσσουσιν ἀσπασμόν, τότε ἡ ἐκπεμπομένη ἐκ τοῦ φιλήματος δύναμις ἔλκει πλησίον τὰς ψυχάς, αἱ ὁποῖαι ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐνσαρκωθῶσι, . . . νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν γένεσιν. Αὐτὸ ὑπαινίσσονται οἱ ἄφθαστοι στίχοι :

«Μ' ἐν φίλημα γεννώμεθα,
μ' ἐν φίλημα γεννῶμεν,
κι' ἐν φίλημα λαμβάνομεν
ὅποταν τελευτῶμεν . . .»

“Ολοὶ ἀνεξαίρετως, εἴμεθα δημιουργήματα τῆς Ἀφῆς—ὅχι μόνον ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ οἱ ἰχθεῖς καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ φυτά.

“Οσοι ἄφ' ἐτέρου ἔχουν εἰσαχθῇ εἰς τὰ ἐκπληκτικὰ φαινόμενα τοῦ ὑπνωτισμοῦ καὶ τοῦ προσωπικοῦ μαγνητισμοῦ καὶ

τοῦ πνευματισμοῦ, γνωρίζουν, ὅτι τὸν κύριον ἐν προκειμένῳ ῥόρον παίζει πάλιν ἡ μυστηριώδης λέξις :—Ἄ φ ή ! Ἀλλοίμονον ὅμως εἰς ἐκείνους. οἱ ὅποιοι κάμνουν κακὴν αὐτῆς χρήσιν. Τότε ἡ εὐεργέτις θεὰ Ἄφῃ καθίσταται κακοποιὸν δαιμόνιον. Καὶ αὕτῃ ἀκόμη ἡ ἡλιθιότης, ἡ φρενοβλάβεια καὶ ὁ θάνατος δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν καταπρόδοσιν τῶν νόμων, τῶν διεπόντων τὴν Ἄφῃν. Καὶ αὕτῃ ἡ μαγεία ἐπὶ τῆς Ἄφῃς ἐρείδεται σχεδὸν ἐν τῇ συνολικότητί της.

Μὲ προφητικὴν ἐπομένως διαίσθησιν ἐγράφησαν οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Παλαμᾶ στίχοι—γιά «Τὰ Χέρια» :

«Κι' εἶστε σὰ νὰ ξέρετε
Χίλια κρυφούλια μάγια,
Κ' ἔχετ' ἓνα χάϊδεμα
σὰν εὐλογία τρισάγια !»

Συγκεφαλαιοῦντες λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι διὰ τῆς Ἄφῃς μεταδίδονται αἱ θεουργικαί, καθαρτικαὶ καὶ ἱαματικαὶ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος, ὡς ἀποδεικνύουν αἱ σχετικαὶ περικοπαὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Καὶ γενικῶς :—καὶ ἡ ζωή, καὶ ἡ γνῶσις καὶ πᾶν δῶρον τέλειον. Τολμῶμεν δὲ νὰ εἰπώμεν, ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ ἀνωτάτη Μύσις διὰ τῆς Ἄφῃς ἐπιτελεῖται. Πάντως ἡ ἀγνεία καὶ ἡ παρθενία, τὰ ἀναπόσπαστα χαρακτηριστικὰ τῆς τελειότητος, μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Ἄφῃς εἶναι συνδεδεμένα...

Πόλη 16 Ἰανουαρίου 1934

Σεβαστέ μου καὶ πολυαγαπημένε Κύριε Παλαμᾶ,

Ἐσώκλειστα θὰ βρῆτε καθὼς Σᾶς ἔγραφα τοὺς «Ἐφέστιους Θεοὺς», ποὺ ἔρχεται τρόπον τινὰ νὰ συναρμασθῇ καὶ μὲ τὸ Δεξίλεο καὶ τὸν «Αἶ— Δημήτρη τῶν 100 Φωνῶν. Ἔτσι συμπληρώνονται τὰ ὅσα εἶχα νὰ πῶ ἀπάνω στὴ Σωκρατικὴ ἢ Ἑλληνικὴ Παράδοση. Φαίνεται καὶ στοὺς «Ἐφέστιους Θεοὺς» ἡ δύναμη τῆς Παράδοσης ἢ τῆς Ἄφῃς σ' ὅλο της τὸ μεγαλεῖο. Ἄν μερικοὶ καθαρευσιάνοι καὶ δημοτικιστὲς μπορούσαν νὰ βάλλουνε κατὰ μέρος τίς προκαταλήψεις καὶ τὰ ψευτοφιλότιμα· ἂν καταλάβαιναν καλὰ τὸ ἐνιαῖον ἢ τὴν ἀφῃν καὶ τὴν Οὐσία καὶ Χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ κατ' ἐξοχὴν

Πνευματικοῦ Λαοῦ τῆς Εὐρώπης—δὲ θὰ ἦσαν τόσον ἀπόλυτοι γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Κι' αὐτὸς ὁ Ψυχάρης, ἂν ὁ ἴδιος ἦτο Πνευματικὸς Ἀνθρώπος θάβαζε λίγο νερὸ στὸ κρασί του, δὲ θάτανε τόσο ἀλύγιστος καὶ ἀπόλυτος στὶς γλωσσικὰς ἀντιλήψεις· προπάντων ἂν εἶχε προσέξῃ καὶ καταλάβει τί ἀνεκτίμητος θησαυρὸς—ἀπὸ ἀπόψεως πνευματικότητος—περικλείεται μέσα στὰ Ἐκκλησιαστικά μας βιβλία καὶ στὴ Λειτουργία. Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸν ἀπαράμιλλο θησαυρὸ προσπαθεῖ ν' ἀποκαλύψῃ καὶ τὸ ἐσώκλειστο ἄρθρο, μὰ καὶ κάθε σελίδα τῆς Σωκρατικῆς Παράδοσης καὶ τῆς Ἀλληλογραφίας.

Α. Φ. Χ.

ΟΙ ΕΦΕΣΤΙΟΙ ΘΕΟΙ

Ἡ εὐγενεστάτη σελὶς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ὅποῖαι ἀναμνήσεις καὶ μυστήρια δὲν κρύπτονται ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς παρούσης διερευνήσεως! Πόσοι ἐντούτοις ἐκ τῶν Νεωτέρων ἐστάθησαν διὰ νὰ σκεφθῶσι τί ἐπὶ τέλους ἐσήμαινε διὰ τοὺς μακρυνοὺς προγόνους μας ἡ τόσον συχνὰ εἰς τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα ἀπαντωμένη ἀπλὴ καὶ ἀπέριτος αὐτὴ φράσις. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας, ἐν μεγίστῃ πλειοψηφίᾳ, παρέρχονται ταχέως πᾶσαν φράσιν σχέσιν ἔχουσαν μὲ τὸ θεῖον καὶ μὲ τὴν θρησκείαν, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ φορτικῶν καὶ δυσπέπτων ἰδεῶν, ἢ περὶ ἀηδοῦς καὶ μωρᾶς τροφῆς, ἀξίας μόνον διὰ γερόντια εὐπειστα ἢ δι' ἀνθρώπους πλημμελοὺς διανοητικότητος.

Ὅποῖαν ὁμως σημασίαν ἔδιδον οἱ Ἀρχαῖοι πρὸς τοὺς ἐλαφρᾷ τῇ συνειδήσει καταφρονουμένους Ἐφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τῶν Νεωτέρων, καταφαίνεται ἀπὸ τὰς πρώτας σελίδας τῆς γραπτῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἱστορίας· εἰς πάντας ὄντως εἶναι γνωστὴ ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας πρὸς τὸν Αἰνεῖαν, ὅστις, διαταχθεὶς ὑπὸ τῶν νικητῶν ἐξ ὧν τῶν εἰς αὐτὸν ἀνηκόντων νὰ λάβῃ ὅ,τι ἔκρινε πολυτιμότερον, ἔσπευσε νὰ παραλάβῃ μόνον τοὺς Ἐφεστίους τοῦ Θεοῦ· ἔκπληκτοι οἱ Ἑλληνες πρὸ τῆς τοιαύτης εὐσεβείας τοῦ ἀνδρός, ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν ν' ἀποκομίσῃ ὅ,τι θὰ ἔκρινεν ἀμέσως πολυτιμότερον· καὶ μετ' ὀλίγον εἶδον τὸν Αἰνεῖαν φέροντα ἐπὶ τῶν ὤμων τοὺς γέροντας καὶ ἀνικάνους νὰ περιπατήσωσι γονεῖς του. Ἡ ἀνωτέρα παντὸς ἐπαίνου τοῦ Αἰνείου συμπεριφορὰ προὔξενησε τοιαύτην

εἰς τοὺς νικητὰς κατάπληξιν, ὥστε ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ συναποκομίσῃ τὴν συνολικότητα τῶν ὑπαρχόντων του.

Εἰς τὴν σκηνὴν αὐτὴν, τὴν εὐγενεστάτην ἴσως ἐξ ὅλων τῶν εἰς τὸ Ἴλιον διεξαχθεισῶν, διαβλέπει τις ἅφ' ἑνὸς μὲν τὸν βαθμὸν εὐσεβείας, ὃ ὁποῖος ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Τρώας· ἅφ' ἑτέρου δὲ τὴν εἰς τὸ ἔπακρον ἀνεπτυγμένην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ θεῖα ἀφοσίωσιν καὶ λατρείαν. Οὐτε αἱ δεκαετεῖς συμφοραὶ καὶ περιπέτεια αὐτῶν περὶ τὸ Ἴλιον συνετέλεσαν εἰς τὴν μείωσιν τῆς εὐαισθησίας τῶν τιμφαλεστάτων τῆς ψυχῆς χορδῶν. Ὁμοιον παράδειγμα εὐσεβείας ματαίως θ' ἀνεζήτει τις εἰς τὴν πολυσέλιδον καὶ αἰμοβαφῇ τῆς Ἀνθρωπότητος Ἱστορίαν. Πρόκειται τοῦτο μοναδικὸν φαινόμενον καὶ μαρτύριον τοῦ ἀφθάστου ὕψους πραγματικοῦ πολιτισμοῦ (καὶ ὄχι ἐπιπλάστου, ὅπως ὁ σύγχρονος) τῆς Ὀμηρικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, τῆς τόσοσιν ὀλίγον μελετηθείσης ὑπὸ τῶν σαφῶν ἀρχαιολόγων καὶ Ὀμηριστῶν, τινὲς τῶν ὁποίων μυωποῦντες ἔχουσι τὸ θράσος ν' ἀποκαλέσωσιν αὐτὴν ἡμιβάρβαρον.

Οὐτε ὀλίγον, οὐτε πολὺ, εἰς τὸ ἐπεισὸδιον αὐτό, τὸ τόσον ἀπλοῦν (ἅφ' ἑτέρου ὅμως τόσον μεγαλοπρεπές) ἔχει κανεῖς τὴν ἐξήγησιν τοῦ μυστηρίου τοῦ μεγαλείου τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος... Ἡ δύναμις αὐτῆς δὲν ἐβασίζετο ἐπὶ τῶν ὅπλων, τῆς βίας, τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν ἢ τοῦ ὕλικου της πλούτου. Τὸ κύριον χαρακτηριστικόν της ἦτο ἡ Αἰδὼς τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν—τοὺς κοινωνικοὺς δηλαδὴ θεσμούς,—τοῦ τέκνου πρὸς τοὺς γονεῖς, τοῦ νέου πρὸς τοὺς γέροντος, τῆς πολιτείας πρὸς τὸ Θεῖον.

Οἶαν θέσιν διὰ τὴν Ἑστίαν εἶχον οἱ Ἐφέστιοι, τὴν αὐτὴν διὰ τὴν Πολιτείαν εἶχον οἱ Πολιοῦχοι Θεοί. Ὅποια περὶ αὐτῶν ἐλαμβάνετο μέριμνα καταφαίνεται ἅφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τοῦ βαθέως σεβασμοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκφράζονται οἱ διάφοροι συγγραφεῖς περὶ αὐτῶν· ἅφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὰ ὑπατα ἔργα, τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐγειγερμένα καὶ ἀφιερωμένα ἐν τῇ συνολικότητι σχεδὸν αὐτῶν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὅποιοι δρακόντειοι Νόμοι ἐπροστάτευον τοὺς Πολιούχους Θεοὺς καὶ τὴν Θρησκείαν προδίδεται ἀπὸ δύο κλασικὰ γεγονότα:—τὸν παρὰ τρίχα λιθοβολισμὸν τοῦ Εὐριπίδου, νεωτερίσαντος περὶ τὰ Θεῖα, καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Σωκράτους: «Ἀδικεῖ Σωκράτης οὐς μὲν ἡ Πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων...»

Ἡ Ἀρχαία Ἑλλάς—καὶ καλῶς τοῦτο πρέπει ὑπὸ πάντων νὰ νοηθῇ—ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα τῶν Θεῶν καὶ τῆς Θρησκείας· ἔαν δὲ τὰ συγγράμματά της εἶναι αἰώνια, τοῦτο ἀκριβῶς προέρεται ἐκ τοῦ Θεοῦ Φωτός, τὸ ὁποῖον ἀναλάμπει καὶ ζῇ ὡς τὸ

ἀκοίμητον πῦρ ὑπὸ τὴν τέφραν. Κάθε γωνία της εἶναι συνδεδεμένη μὲ ἥρῳα, μὲ ἄντρα, μὲ βωμούς, μὲ ἱερά, μὲ ναούς, μὲ ἀγάλματα Θεῶν καὶ Ἡρώων, μὲ μαντεῖα... Τὰ πάντα ἐκεῖ ὁμιλοῦν- ὅτι οἱ δημιουργήσαντες αὐτὰ ἦσαν ἀναποσπάστως συνδεδεμένοι μὲ τὰ πέραν τοῦ Ὁρατοῦ Κόσμου μαγικά μυστήρια. Εὐρίσκοντο ἐκεῖνοι εἰς καθημερινὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίαν.

Ἡ Χριστιανικὴ ἀφ' ἑτέρου Περιόδου δὲν ἀποτελεῖ ἐν τῷ συνόλῳ της ἄλλο παρὰ τόνωσιν καὶ ἐπαύξησιν τῆς πρὸς τὰ θεῖα τῶν Ἑλλήνων προσηλώσεως, λατρείας καὶ μερίμνης. Ὑπὸ τὴν φαινομενικὴν τῶν πατρίων θεσμῶν ἀπάρνησιν ἀναζῇ μεγαλο- πρεπεστέρα ἢ Ὀρφικὴ, Πυθαγορικὴ, Ὀμηρικὴ καὶ Πλατωνικὴ Παράδοσις. Ἐκάστη σελὶς τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Πατρολο- γίας, ἀπὸ Ἀλεξανδρέως τοῦ Κλήμενος καὶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεο- παγίτου μέχρι Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, μαρτυρεῖ βροντοφώνως τὴν τοιαύτην ἀλήθειαν. Τὰ πάντα παραμένουν ἄθικτα (ὅσα δηλα- δὴ ἀφοροῦν τὰ θεῖα). Μόνον τὰ ὀνόματα ἀλλάσσουν. Τὰ σύμβολα, ὡς ἀποτελοῦντα ὄντοτητας καὶ πραγματικότητας—τὸν Κόσμον τῶν Αἰτίων καὶ τοῦ Πνεύματος—ἐξακολουθοῦν διακηρύσσοντα τὰς αὐτὰς ἀληθείας. Τὰ ἀγάλματα, τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς ἀντι- καθιστοῦν αἱ εἰκόνες!

Ὅποίαν συνείδησιν τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῆς λατρείας τῶν Ἐφεστίων Θεῶν εἶχον οἱ Ἕλληνες τῆς Χριστιανικῆς Ἐποχῆς μαρ- τυροῦν αἱ μέχρις αἵματος μάχαι μετὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν Εἰκόνων καὶ τῶν Εἰκονοκλαστῶν. Οἱ τελευταῖοι, εἰς τὸν πλή- ρη παντὸς θαυμασμοῦ ἀνακαινιστικόν των καὶ ἐμφυσήσεως Πνεύματος εἰς τοὺς τύπους, ἀγῶνα, ἐλησμόνουν, ὅτι ὁ Γῆϊνος Πλανήτης δὲν κατοικεῖται ἀπὸ ὑπέρθεα πλάσματα· ὅτι δηλαδή ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν ἀνθρώπων μεταχειρίζεται οὐχὶ τοὺς ψυχικοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ σχεδὸν ἐν τῇ ἀποκλει- στικότητι τοὺς σωματικούς. Καὶ μόνον ἐλάχιστοι ἐξαιρέσεις—οἱ Ἅγιοι ἢ Θεοὶ Ἄνδρες—εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξυψωθῶσι μὲ τοὺς Πνευματικούς Ὀφθαλμούς των εἰς τὰ ὑπὸ τῶν εἰκόνων συμβολι- ζόμενα πρότυπα.

Εἰς τῶν εὐθαρσῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Παραδόσεως ὑπερασπιστῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι Βασίλειος ὁ Μέ- γας, ὅστις—εἰς τὸν πρὸς τοὺς νέους προτρεπτικόν του λόγον ἐπιμένει ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῆς Ἀρ- χαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας καὶ Ποιήσεως, ὡς συντελεστῶν εἰς τὴν μόρφωσιν ἡθους καὶ διαπλαστικῶν τῆς ψυχῆς καὶ ἀναγω- γικῶν περὶ δὲ τοῦ Ὁμήρου εἰδικῶς ἀναφέρει:— «Πᾶσα τοῦ Ὁμήρου ἢ ποιήσις ἀρετῆς ἐστὶν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ εἰς τοῦτο φέρει.» Εἰς τὴν ἀπέριττον ταύτην φράσιν ὁ μέγας Βασί-

λειος ἔχει ἐγκλείσει τοιαύτην δυναμικότητα, ὥστε ν' ἀποτελῇ αὕτη τὸν μέγιστον ὕμνον ἐν τῇ Σπαρτιατικῇ της βραχυλογίᾳ πρὸς τὸν «τυφλὸν» μουσολήπτην! Τέλος, Ψευδο—Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ θειότατος καὶ ἐκφαντορικώτατος τῶν Πατέρων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας—«τὸ Πτηνὸν τοῦτο τοῦ Οὐρανοῦ»—δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἡ Γέφυρα διὰ τῆς ὁποίας ἐνοῦται ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Παράδοσις ἐν τῷ συνόλῳ της (μηδ' αὐτῆς τῆς μυθολογίας ἐξαίρουμένης, ἡ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ τὸ εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας), μὲ τὸν Χριστιανισμόν.

Καὶ ἡ Χριστιανικὴ Περίοδος—ἀκριβῶς ὅπως ἡ Ἀρχαία—ἔχει καὶ αὕτη τοὺς Πολιούχους Θεοὺς της. Τεκμήριον τῆς τοιαύτης ἀληθείας οἱ ἀκόλουθοι ὑπέροχοι στίχοι, τῶν ὁποίων καὶ ἡ μουσικὴ ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἐπιβλητικωτάτων ἐμπνεύσεων τῆς παγκοσμίου μουσουργίας:

«Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὥς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι ἡ Πόλις Σου, Θεοτόκε·
ἀλλ' ὥς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἠλευθέρωσας·
ἵνα κράζω Σοι· Χαῖρε, Νύμφη, Ἀνύμφευτε . . .»

Ἡ δ' ἄσπορος τῆς Παρθένου σύλληψις ἐγένετο τόσον εὐκολώτερον παραδεκτὴ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅσον εἶχεν ἤδη προλειάνει τὸ ἔδαφος ἡ θεὰ τῆς Σοφίας, Παρθένος Ἀθηνᾶ, τῆς ὁποίας ἡ γέννησις τόσον παράδοξος καὶ ἐκπληκτικὴ ὁμοίως ἦτο.

ὦ Σὺ, Εἰκονοστάσιον τῆς Πατρικῆς μου Οἰκίας! Ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀπὸ τρυφερωτάτης ἡλικίας ἐνθυμοῦμαι τὴν Μητέρα καὶ Πατέρα μου ν' ἀναπέμπωσιν ἀνελλειπῶς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας καὶ προσευχάς των, ἐκάστην πρωΐαν καὶ ἑσπέραν. Σὺ, τὸ ὁποῖον ἀπαρτίζεσαι καὶ ἀπὸ Βυζαντινᾶς Εἰκόνας, τὰς ὁποίας ἐλάτρευσαν καὶ οἱ Προπάτορές μου, τίς εἶδε πόσων γενεῶν ἀπαρεγκλήτως εἰς ἡμέρας χαρᾶς καὶ μαύρης ἀπελπισίας! Ἀποτελεῖς καὶ δι' ἐμέ τὸ τιμαλφέστατον τῶν ἐπιγείων κτημάτων. Ἐχεις ἐπάνω Σου τὰς παραδόσεις τοῦ παρόντος· ὥσάν νὰ βλέπω καὶ ν' ἀκούω τὴν φωνὴν τῶν γεννητόρων μου, ὁσάκις πίπτει ἐπὶ Σοῦ τὸ βλέμμα μου, ἢ ὅταν ἐμφανίζεται εἰς τῆς ψυχῆς μου τὸ ὄμμα ἡ μάγος Σου παράστασις. Σὺ εἶσαι ὁ σύνδεσμος τῆς παροδικῆς μου ὑπάρξεως πρὸς τὰς μακρὰς γενεὰς τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Σὺ μὲ συνδέεις πρὸς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ μὲ ἀνυψοῖς μέχρι τῆς σκηνῆς τοῦ Αἰνείου καὶ τοῦ Ὀμήρου. Εἶσαι τὸ κάτοπτρον τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἡ δύναμις Σου δὲν περιορίζεται μόνον πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν· εἶσαι ἀναποσπᾶστος συνδεδεμένον καὶ

μέ τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους· συγκεντροῖς ἐπάνω Σου ὁλόκληρον τὸ Μυστήριον τῆς Ἀφῆς, τῶν Ἑλληνικῶν Παραδόσεων! Ἐνώπιόν Σου ἴσταται ὁ ἀκοίμητος Λύχνος, τὸ σύμβολον αὐτὸ τοῦ Ἀνεσπέρου, τοῦ Νοητοῦ Φωτός.

ὦ Σὺ, Εἰκονοστάσιον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνεις τοὺς Ἐφεστίους μου Θεούς! Εἶσαι ὁ Ἀρραβὼν τῆς Ἀθανασίας τῆς Ψυχῆς μου, τῆς πραγματικότητος τοῦ Ἀοράτου Κόσμου, τὸν ὁποῖον καὶ συμβολίζεις...

Πόλη 18 Ἰανουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ

Πάντα ἡ σκέψη μου εἶναι μαζί Σας. Καὶ σὲ μένα ὁ Ἀσκραῖος μούκανε ἐξαιρετικὴν ἐντύπωση. Μελετῶντάς τον αἰσθάνεται κανεῖς τὸν ἐνθουσιασμό (=τῇ Θεῖᾳ Μετάληψι) γιὰ τὴν ὁποία μιλεῖ ὁ Πλάτων στὸν Ἰωνά του, τὸν ἀταίριαστο καὶ ἀποκαλυπτικώτατο διάλογό του. Ὅταν ἐκποιήσω τελειωτικῶς τὸ Βιβλιοπωλεῖό μου καὶ πάψῃ αὕτῃ ἡ φοβερὴ κούραση ποὺ τραβῶ τώρα, θὰ συγκεντρωθῶ καὶ θὰ Σᾶς γράψω ἐκτεταμένα τίς σκέψεις μου ἀπάνω στὸν Ἀσκραῖο, τὸ θεόπνευστο αὐτό Σας μεγαλούργημα.

Μιλῶ... γιὰ κούραση! Τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἐργάσθηκα γιὰ 100! Ἡ μεγαλείτερή μου τέρψη εἶναι ἡ διανοητικὴ ἐργασία καὶ ἡ μελέτη, μὰ καὶ ἡ ἐξυπηρέτηση. Μιὰ ἄλλη ἀπὸ τίς ἐκφαντορικώτερες σημασίες τῆς Ἀφῆς εἶναι γιὰ μένα ἡ ἀλληλεγγύη. Ὁ Ὅμηρος—διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τοῦ χώρου—ἴσα μὲ σήμερα μᾶς ἐξυπηρετεῖ, μᾶς εὐεργετεῖ. Δὲ μποροῦμε—καὶ θέλοντάς το—νὰ χωρισθοῦμε ἀπὸ τοὺς Προγόνους μας. Ζοῦν πάντοτε μπροστά μας. Μὰ κι' ἀπ' ὅλῃ τὴν Ἀνθρωπότητα, τὴν παροῦσα καὶ τὴν περασμένη. Ἐνα μῖγμα, ἓνα κρᾶμα. Αὐτὸ θέλησα νὰ δηλώσω—ἀπὸ τῇ μιά του τὴν πλευρὰ—στοὺς Ἐφέστιους Θεούς.

Ἔτσι μέσα στὸν Ἀσκραῖο—στὴν ταχεῖα διαδοχὴ τῶν διαφόρων καταστάσεων καὶ τῶν γενῶν ἢ γενεῶν—τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν βαθμῶν ἐξελίξεως τῆς Ἀνθρωπό-

τητος καὶ τοῦ Ἀνθρώπου—βλέπω τὴν ἀ λ λ λ ε γ γ ύ η νὰ ξεκαθαρίζεται ζωηρά.

Ὁ Ἡσίودος εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐργασίας καὶ τῆς φροντίδος.

«Ἰδοῦτα θεοὶ ἀθάνατοι ἔθηκαν προπάροιθεν».

Τὸν ἀκούομεν ἐπαναλαμβάνοντα :—«Ἐργάζου, μέγα νήπιε Πέρση !» Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς μέσα στὸ Ἑλληνικὸ Πάνθεο, ποὺ ἔχει βαθιὰ καταλάβει τὴν ἀ φ ή ν, τὴν ἀ λ λ η λ ε γ γ ύ η ν ! «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε» ἐπαναλαμβάνει ὁ Ἡσίودος δι' ὅλης τῆς Ποιήσεώς του.

Καὶ ὅπως μέσα στοὺς Πινδαρικούς Σας ὕμνους δώσατε ὅλο τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν οὐρανογείτονα ἔξαρση τοῦ μεγάλου Λυρικοῦ καὶ τοὺς ξαναδημιουργήσατε μὲ τὴν ἴδια δύναμη· ἔτσι καὶ ὁ Ἀσκραῖός Σας βαθιὰ στὴν καρδιὰ τοῦ Ἀναγνώστη μεταδίνει χειροπιαστὴ τὴν κεντρικὴν ιδέα τοῦ Ἡσιόδου. Τὴν ιδέα τῆς Ἀλληλεγγύης καὶ τοῦ Καθήκοντος, ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὴν κατάγνωση τῆς σημασίας τῆς Πανδώρας (=συντριβὴ) καὶ Περσεφόνης (=ἐξαρσις).

Ὅνειρα δὲν ὑπάρχουν στὸν Ἀσκραῖο. Ὑπάρχει ἡ ἀτσαλένια Π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η ς !

Θαυμάζω μέσα στὴν ἐπιστολὴ Σας πῶς κατωρθώσατε νὰ περιλάβετε ὅλη τὴν οὐσία τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος σαυτήνα Σας τῇ φράσει : — «Ἄλλ' ὅσον ὑπάρχει τὸ Π ν ε ὖ μ α, ὁ ἀττικισμὸς καὶ ὁ νεωτερισμὸς, ὁ καθαρολογισμὸς καὶ ὁ χυδαῖσμὸς εἶναι ὀνομαστικὰ παραμύθια». Καὶ μιὰ ἄλλη Σας φράση εἶναι ἐξαιρετικὰ διαφωτιστικὴ ἀπάνω σὸλο τὸ Γλωσσικὸ Ζήτημα : — «Ἄλλ' ὅταν τὴν ὑψώσης σὲ μιὰν ἀπόλυτην ὑπόσταση, χάνεις τ' αὐγὰ καὶ τὰ καλάθια». Πόσο χαίρομαι βλέποντας πῶς ὑπάρχει—ὅπως καὶ στάλλα—τέτοια συνταύτιση ἀντιλήψεων μεταξύ μας σὲ ζήτημα τόσο σπουδαῖο, ὅσο τὸ Γλωσσικό. Μὰ οἱ ἄλλοι εἶναι μονόφθαλμοι, ὅπως οἱ Κύκλωπες. Τὴ μιὰ ὅψη

μόνο γνωρίζουν. Βρίσκονται ακόμα στο στάδιο του Φανατισμοῦ. Τόπο μέσα στην ψυχή τους ἔχει μόνον ἡ μιᾷ ἀντίληψη. Μονοφθαλμοσύνη... Καλὰ θὰ κάνουν νὰ ἔμβασθύνουν στὴν ἀποκαλυπτικὴ Σας φράση τῆς ἐπιστολῆς Σας τῆς 1ης Ἰανουαρίου :—«Καὶ οὐσιαστικώτερα καὶ γενικώτερα στὴν πανελλήνιο ψυχή, ποὺ συγγενεύουν ὅλα τῆς σὲ κάθε τῆς περίοδο». Καὶ αὕτῃ ἡ ἀποφθεγματικὴ Σας φράση πρέπει νὰ γραφῇ στὶς χρυσὲς σελίδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ :—«Ὁργανον μέγα εἶναι καὶ ἡ γραμματικὴ, εἶδωλον δὲν πρέπει νὰ εἶναι». Αὐτὲς οἱ τρεῖς Σας φράσεις φωτίζουν μεγαλόπρεπα τὸ ὅλο ζήτημα καὶ ἐξηγοῦν τὴν τόσο σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθεια στάση Σας ἀπέναντί του.

Α. Φ. Χ.

Πόλη 19 Ἰανουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Μεταξὺ τῶν μεγίστων ἀποφάσεων μιᾶς Πολιτείας εἶναι ἡ ἐκλογή Ἀρχόντων, ἡ σύναψις φιλίας, ἡ κήρυξις πολέμου, ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἀπόρριψις ἐπικινδύνων προτάσεων τῶν γειτόνων, ἡ ἀνάληψις ἐκστρατειῶν. Μεγάλῃ περίσκεψις χρειάζεται εἰς τὰς περιστάσεις αὐτάς. Εἶναι ὁμῶς ἡ ἀνθρωπίνη περίσκεψις ἀρκετὴ ;

Ἐγὼ ἔχω τὴν τόλμην ν' ἀπαντήσω : — Ὁ χι, τρεῖς φορές ὁ χι ! Οἱ Ἀρχαῖοι εἰς τὰς κρίσεις ταύτας περιπτώσεις, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀλλαγὴν ριζικῶς νομοθεσίας (ἰδὲ ἐν προκειμένῳ τὴν Σπάρτην μὲ τὸν Λυκοῦργον), κατέφευγον... εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν!

Οἱ Ἀρχαῖοι ἐγνώριζον καλῶς, κάλλιστα τὸ «Γνώθι σαυτόν», τὴν ἀδυναμίαν δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου νὰ διῖδῃ τὸ μέλλον :—«θνητοὶ πελόμεσθα, τὸ δ' αὔριον οὐκ εἰσορῶμες !» «Οὐδ' ἐδέρχθης ὀλιγοδρανίαν ἄκιυν, ἰσόνειρον, ᾧ τὸ φωτῶν ἀλαδὸν γένος ἐμπεποδισμένον ;» (Αἰσχύλου, Προμηθεύς). Καὶ ἄρωγόν εἰς τὰς τοιαύτας περι-

πτώσεις εἶχον τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ Θεῖον. Τόσον πλησιέστερον πρὸς τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὸ Πνεῦμα ἦσαν οἱ Πρόγονοί μας.

Ἡμεῖς οἱ Νεώτεροι, καταπροδώσαντες τὴν Πίστιν μας καὶ τὸ «Γνῶθι σαυτόν», ἀνελάβαμεν τρεῖς ἐκστρατείας : μίαν κατὰ τῆς ὁμοδόξου Ρωσσίας, τῆς δεχθείσης τὸ Φῶς ἀπὸ τὸ Βυζάντιον· μίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· καὶ μίαν ἔτι ἐγκληματικωτέραν : κατὰ τῆς Ἀγκύρας, λαμβάνοντες τὴν ἐπίνευσιν τίνος ;... Ἐπιτρέψατέ μοι τὴν λέξιν : «τῆς ξερῆς κεφαλῆς μας». Ἀποτέλεσμα : τὸ ξερρίζωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην!

Ὁ ἄξιος τοῦ ὀνόματος Πολιτικὸς πρέπει—κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου—νὰ εὐρίσκεται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀγνόητος καὶ πνευματικότητος, ὥστε νὰ ἔχῃ εὐμενὲς διακείμενον ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ Θεῖον, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε εἰς τὰς ἀποφάσεις του νὰ διευκολύνηται ὑπ' αὐτοῦ. Ἄλλως δάκρυα ποτίζονται χιλιάδες, ἑκατομμύρια ὑπάρξεων ! Καταστροφαί, πυρπολήσεις, αἶμα, ἐρείπια !

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτομον εὐρίσκεται καθημερινῶς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς λήψεως ἀποφάσεων ἐπὶ τοῦ δυσδιακρίτου μέλλοντος ! Καὶ ὁ κάλλιστος ἐν προκειμένῳ ὁδηγὸς τὸ Δελφικὸν Ἐπίγραμμα «Γνῶθι σαυτόν». Ὁ γνωρίζων τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, οὐδέποτε θ' ἀναλάβῃ ὑποχρεώσεις ἢ θέσεις ἀνωτέρας τῶν περιορισμένων του δυνάμεων. Ἄλλως ἀκολουθεῖ ἡ γελοιοποίησις, ἡ καταστροφή, ἡ ζημία, τὰ . . . δάκρυα τῆς μετανοίας.

Μήπως ὅμως διὰ τῶν ἀνωτέρω θέλω νὰ πῶ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι «αὐτόματον», ἀναμένων ὅλας του τὰς ὑποδείξεις ἀπὸ τὸ Θεῖον ; Πολλοῦ γε δεῖ. Ἀκριβῶς τὸ μέλλον εἶναι δυσδιάκριτον διὰ τὸν θνητὸν πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως διαρκῶς ἐξασκῇ τὰς διακριτικὰς τῆς Ἀληθείας δυνάμεις καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀποφάσεώς του καὶ θελήσεως. Ἐφόσον δὲ προχωρεῖ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Καθάρσεως καὶ τῆς Ἀγνότητος, ὑποβοηθεῖται εἰς τὰς δυσκόλους καὶ ἀνωτέρας τῆς ἀνθρωπίν-

ν η ς δ ι α γ ν ώ σ ε ω ς π ε ρ ι σ τ ά σ ε ι ς ὑ π ό τ ο ὦ
Θ ε ί ο υ ε ἰ ς τ ῆ ν λ ῆ ψ ι ν τ ῶ ν σ υ μ φ ε ρ ο υ σ ῶ ν καὶ ἑ ν δ ε δ ε ι γ μ ῆ ν ω ν
ἀ π ο φ ά σ ε ω ν. Δ ι ό τ ι ο ἱ Θ ε ο ἱ π ο σ ῶ ς δ ῆ ν θ έ λ ο υ ν τ ο ὺ ς
ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ ς α ὐ τ ό μ α τ α, ἀ λ λ ά τ έ λ ε ι α Λ ο γ ι κ ά ὄ ν τ α.

Ἄ λ λ ά θ ά δ ι ε ρ ω τ ᾶ σ θ ε :—δ ι α τ ῖ ἤ ρ χ ι σ ε ν ὁ Χ α λ ᾶ ς τ ό
γ ρ ά μ μ α τ ο υ μ έ τ έ τ ο ι α ν ε ἰ σ α γ ω γ ῆ ν ; Κ αὶ δ ῖ δ ω ἀ μ έ σ ω ς τ ῆ ν
ἐ ξ ή γ η σ ι ν :

Μ ε τ α ξ ὺ τ ῶ ν μ ε γ ἰ σ τ ω ν ἀ π ο φ ά σ ε ω ν τ ο ὦ ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ ε ἴ -
ν α ι καὶ τ ά τ α ξ ε ἰ δ ι α καὶ αἱ ἐ γ κ α τ α σ τ ά σ ε ι ς
ἀ π ό Χ ώ ρ α ς ε ἰ ς Χ ώ ρ α ν. Ἄ λ λ ο ἰ μ ο ν ο ν δ' ε ἰ ς τ ό ν ἀ ν θ ρ ω π ο ν
ἐ κ ε ἴ ν ο ν, ὁ ὁ π ο ἴ ο ς ε ἰ κ ῆ καὶ ὥ ς ἔ τ υ χ ε π ρ ο β α ἰ ν ε ι ε ἰ ς τ ῆ ν
λ ῆ ψ ι ν ἀ π ο φ ά σ ε ω ν ἑ ν π ρ ο κ ε ι μ ῆ ν ω, ἀ κ ο ὡ ν «τ ό ξ ε ρ ό τ ο υ
τ ό κ ε φ ά λ ι».

Ἐ γ ῶ—κα θ ῶ ς Σ ᾶ ς ἔ γ ρ α ψ α—ὑ π ο β ο η θ ο ὦ μ α ι ε ἰ ς π α ρ ο -
μ ο ἰ ά ς, σ ο β α ρ ά ς ἀ π ο φ ά σ ε ι ς, ἀ π ό σ η μ α ν τ ι κ ά ὄ ν ε ι ρ α. Ὅ τ α ν,
π. χ. ἐ π ρ ό κ ε ι τ ο ν α π ο σ υ ρ θ ῶ τ ῆ ς π α τ ρ ι κ ῆ ς μ ο υ
ἐ ρ γ α σ ί α ς (ὁ μ α κ α ρ ῖ τ η ς ὁ π α τ ῆ ρ μ ο υ ἦ τ ο Ξ ε ν ο δ ό χ ο ς)
ε ἴ δ α κα τ' ὄ ν α ρ μ ῖ α ν ν ε κ ρ ο φ ό ρ ο ν ν ά σ τ α θ μ ε ὤ η
π ρ ό τ ῆ ς κ υ ρ ῖ α ς ε ἰ σ ό δ ο υ τ ο ὦ Ξ ε ν ο δ ο χ ε ἰ ο υ. Δ ῆ ν ἡ ν ό η σ α τ ῆ ν
π ρ ω ῖ α ν τ ῆ ν σ η μ α σ ῖ α ν τ ο ὦ π α ρ α δ ό ξ ο υ α ὐ τ ο ὦ ὄ ν ε ἰ ρ ο υ.
Ὅ π ό τ ε τ ῆ ν ἐ π ο μ έ ν η ν νύ κ τ α β λ έ π ω ὁ λ ό κ λ η ρ ο ν τ ῆ ν ε ἴ σ ο -
δ ο ν τ ο ὦ Ξ ε ν ο δ ο χ ε ἰ ο υ «σ τ ο λ ι σ μ έ ν η ν» μ έ... ν ε κ ρ ι κ ο ὺ ς σ τ ε -
φ ά ν ο υ ς ! Μ έ ἄ λ λ ο υ ς λ ό γ ο υ ς ε ἴ χ ε ν ἀ π ο θ ά ν ε ι δι' ἐ μ έ ἡ
ξ ε ν ο δ ο χ ε ι α κ ῆ ἐ π ι χ ε ἴ ρ η σ ι ς. Ὅ π ε ρ καὶ ἐ π ρ α γ μ α τ ο π ο ἰ ῆ θ η
δ ὡ ο ἡ μ έ ρ α ς ἀ ρ γ ό τ ε ρ ο ν.

Τ ῶ ρ α λ ο ι π ό ν ἔ β λ ε π α σ α φ ῶ ς, ὅ τ ι—ἀ φ' ὅ τ ο υ ἐ ξ ε δ ό θ η
ἡ «Σ ω κ ρ α τ ι κ ῆ Π α ρ ά δ ο σ ι ς»—ἐ π ρ ε π ε ν ά ἔ λ θ ω π λ η σ ῖ ο ν Σ α ς
καὶ ε ἰ ς τ ά ς Ἀ θ ῆ ν α ς. Ἀ ν α μ ε τ ρ ῶ ν ὅ μ ω ς τ ά π ρ ά γ μ α τ α καὶ
γ ν ω ρ ῖ ζ ω ν, ὅ τ ι ε ἰ ς τ ο ι α ὗ τ α ς ἀ π ο φ ά σ ε ι ς π ρ έ π ε ι ν ά ὑ π ο β ο η -
θ η θ ῶ καὶ ὑ π ό τ ο ὦ Θ ε ί ο υ, ἀ ν έ μ ε ν α τ ῆ ν ἐ ξ έ λ ι ξ ι ν τ ῶ ν π ε ρ ι -
σ τ ά σ ε ω ν καὶ τ ῆ ν ἐ π ί ν ε υ σ ι ν Α ὐ τ ο ὦ. Ἄ λ λ ω ς θ ά κ α τ α π ρ ό -
δ ι δ α τ ῆ ν Π ῖ σ τ ι ν μ ο υ καὶ τ ό «Γ ν ῶ θ ι σ α υ τ ό ν». Ὅ π ό τ ε ἦ λ θ ε
τ ό ὄ ν ε ι ρ ο ν τ ῶ ν Φ ε ι δ ι ῶ ν, τ ό ἐ ν δ ε ι κ τ ι κ ό ν δι' ἐ μ έ π ά ν τ ο τ ε
ἀ λ λ α γ ῆ ς Β ί ο υ. Δ ὡ ο καὶ π ά λ ι ν κ α τ ά σ ε ι ρ ά ν νύ -
κ τ α ς. Κ αὶ ἀ π ε φ ά σ ι σ α τ ῆ ν ἀ π α λ λ α γ ῆ ν μ ο υ ἀ π ό τ ό Β ι β λ ι ο -

πωλείον. Τὰ πράγματα ἔκτοτε ἐπιταχύνονται. Ὅλαι αἱ βαρύταται ὑποχρεώσεις, ποὺ μὲ κρατοῦν ἐδῶ, ἀφ' ὅτου ἔλαβα τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀναχωρήσεώς μου δι' Ἀθήνας, πλησίον Σας, ὑποχωροῦν, ὡς διὰ μαγείας. Αὐτὰ εἶναι τὰ προμηνύματα, περὶ τῶν ὁποίων Σᾶς ὑπαινίσσομαι εἰς τὰς τελευταίας μου ἐπιστολάς. Διότι τὸ Θεῖον σημαίνει ὄχι μόνον δι' ὄνειρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πέριξ γεγονότων καὶ περιστάσεων. Εἰς ἡμᾶς δ' ἐναπόκειται νὰ διακρίνωμεν τὴν θείαν ὑπόδειξιν καὶ βοήθειαν καὶ νὰ συντονίζωμεν καὶ συναρμόζωμεν πρὸς ταύτην τὰς ἐνεργείας μας καὶ ἀποφάσεις.

Καὶ εἶδα καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν καὶ πάλιν τὸ «ἄτσαλένιο χέρι τῆς Μοίρας». Αἱ Ἑριννύες καὶ αἱ Ὠραι ἐπινεύουν κατὰ ταῦτα εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτεραν ἀναχώρησίν μου ἐντεῦθεν. Ὡστε, ἐκτὸς ἀπροόπτου, θὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὰς Ἀθήνας, πλησίον Σας, κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου. Σᾶς παρακαλῶ μὴ μοῦ ἀποστείλῃτε ἄλλην ἐπιστολὴν, δεδομένου ὅτι ἐτοιμάζομαι πλέον γιὰ τὸ ταξεῖδι.

Τὸ ὄνειρον πλησιάζει νὰ πραγματοποιηθῇ. Εἴθε τὸ ταχύτερον !

Α. Φ. Χ.

ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΠΑΛΑΜΑ

Ἀθῆναι 22 Ἰανουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου κ. Χαλᾶ

Σήμερα ἔλαβα τὸ γράμμα σου τῆς 18 Ἰανουαρίου μὲ τὸ ἀντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς μου τῆς 29 Δεκεμβρίου τοῦ περασμένου ἔτους. Ἔτσι εἴμαστε, ὡς τὴν ὥρα ἐξωφλημένοι κ' οἱ δύο. Τὸ Σάββατο, προχθὲς δηλαδή, μοῦ ἦρθε ὁ κ. Σερράος καὶ μοῦ ἔφερε τὸ τηλεγράφημά σου ποὺ τοῦ λές πῶς ἔρχεσαι προσεχῶς. Ἐγὼ μὲ τὰ δύο σου γράμματα, τὸ σημερινὸ καὶ τὸ ἄλλο τῆς 16, νομίζω, ἔκρινα καλὸ νὰ παρακαλέσω τὸν κ. Σερράο, νὰ ρθῇ νὰ μεῖ ἰδῇ, γιατί

σ' έμένα εΐναι άδύνατο νά πηγαίνω νά τόν έπισκεφθώ. Καί ήρθε ό καϋμένος σήμερα τό πρωΐ. Έκαταλάβαμε πώς τό τηλεγράφημά σου εΐναι βέβαια νεώτερο· μάλιστα σ' εκείνο τής 16 μοϋ έγγραφες πώς μόνο τό καλακαίρι τό ταξειΐδι σου θά εΐναι δυνατό. Άδιάφορο. Καλώς νά'ρθής. Φαντάζεσαι μέ τί χαρά θά σέ δεχθοϋμε, κ' έγώ μέ όλη μου τήν άρρώστια καί τήν άδυναμία θά σέ βοηθήσω ζωηρότερα καί γοργότερα, καθώς πρέπει. Ό χειμώνας αυτός μέ κάνει νά στέκω έπιφυλακτικός καί κλεισμένος, καί όταν εΐναι ήλιος άκόμα. Άδιάφορο. Θά βρεθή τρόπος νά ταιριάσωμε. Κάποιες άλλες μου άπομνημονευματικές λεπτομέρειες καί πληροφορίες θά σοϋ τίς συνεχίσω άργότερα άν τίς θέλεις. Τήν άπολογία μου—ας τήν είπούμε— «τά κείμενα καί τ' άντικείμενα τοϋ Ψυχάρη» τήν έχω όλόκληρη, σύνολα καί λεπτομέρειες, στο μυσλό μου. Δέ μένει παρ ά νά τίς γράψω. Άν εΐναι κάπως διεξοδική, θά φροντίσω πώς θά τής δώσω τή δημοσιότητα. Άν εΐναι συνοπτικώτερη, θά σοϋ τή δώσω νά ίδής, διαβάζοντάς την, τί μπορεί νά γίνη. Άλλά βλέπουμε γι' αυτά άργότερα. Κάποιες άλλες πληροφορίες θά τίς έχης άργότερα.

Ύστερα από τό «Χριστιανικό καί τ' άρχαΐα μυστήρια» τοϋ Rudolf Steiner μεταφρασμένα στη γαλλική μέ τή φωτεινή είσαγωγή τοϋ Edouard Schuré ηϋρα από καιρό τοϋ ίδιου τοϋ συγγραφέα «L'esprit de Goethe» καί πάλι μέ τό πνεϋμα μου τό μελετώ. Εϋτυχώς τά έργα τοϋ Steiner εΐναι όλα σχεδόν στη γαλλική μεταφρασμένα. Έδιάβασα στο «Libre» καί τοϋ φίλου μου Roussel τό είρωνικότατο σημείωμα γιά τό έργο σου τά «Σατυρικά γυμνάσματα» καί τή «Σωκρατική παράδοση». Μέ λύπησε βαθιά καθώς προέρχεται από έλληνομαθή κριτικό σάν τόν Roussel πού έγγραψε γιά μένα σελίδες πρωτάκουστα τιμητικές, όταν οί περισσότεροι άδιαφοροϋσαν καί είχανε στά χείλη χλευαστικό ή συγκαταβατικό — τοϋς καϋμένους!—χαμόγελο. Τί συμβαίνει ; Δέν έχω όρεξη τίποτε νά εξηγήσω ή ν' αναλύσω. Δέ θέλω, δέν ξέρω. Ξέρω μό-

νον ὅτι ἐξακολουθῶ νὰ σὲ βρίσκω ἀξιοπρόσεχτο, ἀξινάγνωστο, ἀξιομελέτητο καὶ ἀξιοθαύμαστο καὶ μετὰ τὸ ἄρθρο τοῦ «Libre» ποὺ βέβαια εἶναι, καθὼς εἶναι γραμμένο, σὰ νὰ μὴ θέλῃ νὰ καταλάβῃ τίποτε. Νομίζεις ὅτι ἐγὼ θὰ μποροῦσα νὰ ἔγραφα ἕναν π ρ ό λ ο γ ο ὡς γιὰ τὸ βιβλίο μας. Νομίζω πὼς καλύτερα θὰ μποροῦσε νὰ τόγραφε κάποιος τρίτος, χωρὶς νὰ κ ω λ ύ ε τ α ι ἴσως ἀπὸ τοὺς δύο μας. Ὅμως ἐλλείπει αὐτοῦ τοῦ τρίτου, εὐχαρίστως τὸν γράφω τὸν πρόλογο. Ἀλλὰ θὰ ἤθελα πρῶτα νὰ ἔβλεπα τυπωμένο στίς διορθώσεις τὸ βιβλίο μας καὶ ὕστερα, μὲ ξεχωριστὴ σελίδωση νὰ τὸν ἔγραφα. Θέλω πρῶτα νὰ τὰ ἰδῶ, καὶ τὰ δικά σου καὶ τὰ δικά μου, γιὰ νὰ τὰ ἔχω φρέσκα στὰ μάτια μου.

Αὐτὴ τὴ στιγμή λαμβάνω τὸ γράμμα σου τῆς 19)1)34. Παρ' ὅλο τοῦ τὸ μυστηριακὸ πρόλογο τὸ μόνο ποὺ αἰσθάνομαι εἶναι τὸ πὼς θὰ ῥθῇς. Καὶ σὲ περιμένω. Ἀλλ' ὥς τὸ Φεβρουάριο κάποιον σου γράμμα μπορεῖ νὰ ἔχω. Ὡρα καλὴ. Συγχώρησε τὴν κακογραφία μου. Φταίει τὸ χέρι μου.

Σὲ φιλῶ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πόλη, 27 Ἰανουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Σήμερα ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγεῖλω εὐχάριστα: ἡ ἔγκριτος ἐπιθεώρησις ἢ καλύτερα Περιοδικό: «Mercure de France» στὴν πρωτοχρονιάτικη ἔκδοσις τοῦ (1 Janvier 1934, No 853) ἀφιερώνει ἐξαιρετικὰ ζυγισμένη καὶ περιεκτικὴ κριτικὴ καὶ στὰ Σατιρικὰ Γυμνάσματα καὶ ἀπάνω στὴν Ποιητικὴ Σας, μὲ ὑπογραφή: D. Asteriotis (¹). Μοῦ εἶναι ἄγνωστος ὁ κ. Ἀστεριώτης. Μὰ οἱ ἄγνωστοι εἶναι πολλὲς φορὲς πιὸ σιμά μας κι' ἀπ' τοὺς τριγύρω μας γνωστούς. Κάθε του γραμμὴ

(¹) Κατόπιν πληροφορήθηκα πὼς ὁ κ. Ἀστεριώτης εἶναι ὁ γνωστότατος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ κριτικὸς κ. Philéas Lebesque.

φανερώνει τὸν Πνευματικὸν Ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τόσο πολὺ μοῦ ἄρεσε ἡ κριτικὴ του. Νοερὰ τοῦ στέλνω ὅλες μου τίς εὐχαριστίες καὶ τὴν ἔκφραση τῆς εὐγνωμοσύνης μου ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου. Τέτοιες κριτικὲς ξελαφρώνουν τὸν ἐργάτη τοῦ Πνεύματος στὸ σκληρὸ του Ἀγῶνα. Ἀποκαλύπτουν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὸν ἀδαμάντινο χαρακτῆρα καὶ τὴν εὐγενικιὰ Ψυχὴ τοῦ Κριτικοῦ. Πόσο βαθιὰ σὰς ἔχει καταλάβει! Πόσον ἡ ματιὰ τοῦ κ. Ἀστεριώτη εἶναι λύγκεια, ὁρατικὴ! Τὴν κριτικὴ του θὰ τὴ βρῆτε ἐσώκλειστα. Ἡ διάλυση τοῦ Βιβλιοπωλείου βρίσκεται στὸ τέλος. Κούραση τοῦ πεθαμοῦ! Μὰ ὅλα ἔχουν ἓνα τέλος. Εἰκάζω πὼς θὰ βρίσκουμαι στὴν Ἀθήνα στὶς 15 Φεβρουαρίου.

Στὴν «Ποιητικὴ» Σας ἔχετε μιὰ φράση ἀπὸ τίς πιὸ ἀποκαλυπτικὲς: «Στὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου ὅλα μὲ τὴν ὥρα τους ἔρχονται καὶ γυρίζουν, ἀπὸ τὰ ἄστρα ἴσα μὲ τοὺς στίχους». Ποῦ μοῦ θυμίζει τοὺς στίχους τοῦ Ὀμήρου ποὺ πέρνουν μὲ τὴν παρατήρησίν Σας αὕτὴ βαθύτερη ἔννοια:

«ἄλλ' ὅτε δὴ ἔτος ἦλθε περιπλομένων ἐνιαυτῶν,
τῷ οἱ ἐπεκλώσαντο θεοὶ οἰκόνδε νέεσθαι. . .»

Μ' ἄλλους λόγους ὅλα στὴν ὥρα τους... Θὰ γυρίσω κ' ἐγὼ στὸ πατριὸν ἔδαφος, ὕστερα ἀπὸ μιᾶς ζωῆς ἀπουσία!

Διπλὴ αἰτία εὐχαριστήσεως σήμερα: ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Mercure de France* εἶχα καὶ τὸ γράμμα Σας τῆς 22)1)34.

Πλησιάζει ἡ ὥρα ποὺ θάρθω κοντὰ Σας. Πολλὰ, π ἄ ρ α π ο λ λ ἄ ἔχουν νὰ γίνουν καὶ νὰ πραγματοποιηθοῦν, ἀφοῦ πρῶτα κατασπασθῶ τὰ χέρια Σας καὶ τὸ μέτωπό Σας, ἀφοῦ φιλήσω τὸ χῶμα τῆς Φυλακῆς τοῦ Σωκράτους καὶ ἀφοῦ ἐπισκεφθῶ καὶ γονυπετήσω στὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ζητήσω τὴν εὐλογία τοῦ Ἀπόλλωνος!

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν κ. Roussel—καὶ παρ' ὅλα—τὸν ἀγαπῶ καὶ τῶν ἐκτιμῶ γιατί στάθηκε ἀπέναντί Σας ἐπιστήμων καὶ τίμιος κριτικός. Ὡς εἰρωνεύτηκε τὸ Βιβλίό μου. Δικαίωμά του! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορο: Ἡ

Κριτική του οὔτε προσθέτει οὔτε ἀφαιρεῖ τίποτα ἀπὸ τὴν ἀξία του (ἂν ὑποτεθῇ πῶς ἔχει καμμιά). Στὸ περασμένο γράμμα μου ἂν ἐπικαλοῦμαι τὴν τοξική τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ κάμω γιατί ὁ κ. Roussel ἐτόλμησε νὰ θίξῃ τὰ ἄθικτα: τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Πλάτωνα, τὸν Πλούταρχο. Καὶ ἔγινε μόνος του μὲ τὰ γραφόμενά του γ ε λ ο ῖ ο ς. «Δεινὸν πρὸς κέντρα λακτίζειν...» Ἡ ἀνθρωπότης γρήγορα θὰ ξεχάσῃ τὸν κ. Roussel, τοὺς τρεῖς ὅμως αὐτοὺς καὶ τὸν Παλαμᾶν ποτὲ—ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς θ' ἀποτελῇ τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης καὶ λατρείας της.

Α. Φ. Χ.

Ἡ ἔγκριτος μηνιαία ἐπιθεώρησις τῶν Παρισίων «*Mer-cure de France*» εἰς τὸ Πρωτοχρονιάτικο Τεῦχός της ἐδημοσίευσεν τὴν ἀκόλουθον ἐν μεταφράσει κριτικὴν ἐπὶ τῶν «Σατυρικῶν Γυμνασμάτων τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως»:

Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως δὲν ἐγνωρίσαμεν παρὰ τὰς ἀποπείρας τῶν Ἑλληνιστῶν, ὅπως μᾶς κατασταθῇ γνωστὴ ἡ Διαλεκτικὴ της. Αἱ ἐργασίαι ἀκολούθως, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο διαρκοῦντος τοῦ 19ου Αἰῶνος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας μᾶς ὥθησαν νὰ πλατύνωμεν τὰς ἐρεῦνας μας. Μὲ ἄλλον πνεῦμα, μὲ ἄλλην περιέργειαν ξαναδιαβάσαμε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, καὶ προσεπαθήσαμεν νὰ μαντεύσωμεν ποῖα εἶναι τὰ δεδομένα, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρησκείαν. Καὶ τότε ἀκριβῶς μᾶς ἀπεκαλύφθη ὁ βαθύτατος συμβολισμὸς τῆς μυθολογίας. Τότε ἠθελήσαμεν—μέσῳ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν γραμμῶν τῶν Ναῶν ν' ἀνακαλύψωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν τελετῶν,—αἵτινες ἐλάμβανον χώραν ἐκεῖ.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς εἶναι μία καὶ πολλαπλὴ καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς, ὅπως μᾶς παρεδόθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, πηγάζει ἀπὸ τὸν στενὸν γάμον δύο ἀνομοίων φυλῶν (λέγω δύο, ἴσως τριῶν):— Ἡ μία ἐξ αὐτῶν εἶναι οὐσιωδῶς μεσόγειος, τῆς ὁποίας πρὸς στιγμὴν ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα· ἡ ἑτέρα κατάγεται ἐξ Εὐρώπης καὶ κατῆλθε διὰ βαθμιαίων προελάσεων μέχρι τῆς Πελοποννήσου.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Ἀντώνιος Χαλᾶς μελετᾷ εἰς τὸ πε-

ρίεργον βιβλίον του «Τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις» δὲν ἀποτελεῖ ἄλλο ἢ τὴν θρησκευτικὴν Σκέψιν, ἡ ὁποία ἐπήγασεν ἀπὸ τὸ ἀμάλαγμα τοῦτο καὶ τοῦ ὁποίου σεβαστὸς ἀριθμὸς μεμνημένων, φιλοσόφων, καὶ ποιητῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὑπῆρξαν οἱ λαμπαδηφόροι.

Ὁ κ. Χαλᾶς σκέπτεται ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν πραγματικὴν «κλείδα τῆς Γνώσεως», ὥς τὴν συνέλαβον οἱ Ἕλληνες, ὥς αὕτη διευτυπώθη εἰς τὴν προμετωπίδα τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν διὰ τῆς φράσεως «Γνῶθι σαυτόν».

Ὁφείλω ἐνταῦθα νὰ εἶπω, ὅτι ὁ κ. Χαλᾶς, ἐκφράζων τὴν τοιαύτην διαβεβαίωσιν, συνετέλεσεν, ὥστε νὰ ξαναζήσω ἐν τῇ φαντασίᾳ μου τὸ τελευταῖόν μου προσκύνημα διὰ μέσου τῶν Ἑλληνικῶν Ναῶν ἀπὸ τῆς Κνωσσοῦ μέχρι τῆς Δήλου, ἀπὸ τῆς Ἐλευσίως μέχρι τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας μέχρι τῶν Δελφῶν. Πόσον τὰ ἐρείπια τῶν μερῶν αὐτῶν ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην ἀπειράριθμα γεγονότα ! Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ πνεῦμά μου ἐγεννήθησαν κατὰ τὴν διαδοχὴν τῶν τόπων φωτεινόταται ἀπόψεις. Πόσα πράγματα ὑπάρχουν εἰς τὸν Ὅμηρον, εἰς τὸν Ἡσίοδον, εἰς τὸν Πλάτωνα, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε παρατηρήσαμεν καὶ τὰ ὁποῖα ἀποκαλύπτει ἡ ἐπίσκεψις αἰφνιδίως τῶν ἱερῶν αὐτῶν τόπων !

Βεβαίως, ἂν ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὁφείλει πολλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶναι σχεδὸν ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἡ οὐσία του, πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐν δυνάμει. Ἀλλ' ὑπὸ ποίαν ἀκριβῆ μορφήν ; Ὁ κ. Χαλᾶς τὴν ζητεῖ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἀπόλλωνος, συμφώνως πρὸς τοὺς Ὀρφικοὺς, τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Ὅμηρον, καὶ ἐξακολουθεῖ οὕτωτὰς ἰδέας τοῦ Schuré. Ἀνακαλύπτει, ὅτι εἰς τὸν Ἡράκλειτον ὁ Ἀπόλλων ἀφομοιοῦται πρὸς τὸν Λόγον. Ὁ Πυθαγόρας τὸν Ἀπόλλωνα ἀποκαλεῖ Ἀριθμόν. Εἰς τὸν Ἀναξαγόραν, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Πλούταρχον, τὸν Πλωτῖνον, τὸν Πρόκλον ὁ πρωταρχικὸς οὗτος θεὸς συνταυτίζεται μὲ τὸν Νοῦν. Εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Ἀπόλλων καθίσταται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Εἰς τὰς ἀφομοιώσεις ταύτας ὑπάρχει τι τὸ βεβιασμένον καὶ προτοῦ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν Χριστὸν δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονηθῇ ὁ Διόνυσος καὶ ὁ σχετικὸς τοῦ μῦθος. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ κ. Χαλᾶς, ἀφοῦ παραβάλλῃ τὸν Σωκράτην τοῦ Ξενοφώντος μὲ τὸν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὸν τοῦ Ἀριστοτέλους, παραθέτει ἐπιμελῶς τὰς ἐργασίας τῶν νεωτέρων καὶ ἀποκαλύπτει, ὅτι ἡ Σωκρατικὴ διδασκαλία περιλαμβάνεται εἰς τὸ «Γνῶθι σαυτόν» τῶν Δελφῶν. Διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας θὰ κατορθώσωμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς κοινωνίαν μὲ τὴν Ψυχὴν τοῦ Παντός,

μέ τον Παγκόσμιον Δυναμισμόν. Ὁ κ. Χαλᾶς καταλήγει οὕτω εἰς ἓνα εἶδος πανθεισμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπομακρυσμένη ἡ θεία Χάρις, καί ὁ ὁποῖος τείνει εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἓνα εἶδος Θεοῦ ἐν τῷ γίγνεσθαι. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι δίκαιον νὰ παρατηρήσῃ τις ἐν συναινέσει πρὸς τὸν κ. Χαλᾶν, ὅτι ἡ μυστικὴ καὶ Ἀπολλώνιος Ἀλυσίς, ἡ ὁποία ἐφαίνετο, ὅτι διεκόπτετο μέ τον Πρόκλον, ἐπανεσυνεδέθη αἰφνιδίως κατὰ τὰς ἡμέρας μας μέ τον Κωστήν Παλαμᾶν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ὁμήρου, εἶναι ταῦτοχρόνως ποιητὴς καὶ θεολόγος. Εἶναι ὁ ραψωδὸς — ποιητὴς τῆς φυλῆς του. Περικλείει ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Σκέψιν διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὴν προβάλλει θαρραλέως πρὸς τὸ μέλλον. Ὁ κ. Χαλᾶς μετ' εὐχαριστήσεώς του παραθέτει τὰς ἀποδείξεις καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης προσφέρει ἰσχυρὰν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου.

Οἰαδήποτε ἔξαρσις τοῦ διαλαμβάνοντος τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν πνεύματος καὶ μεγαλοφυΐας τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ θὰ εἶναι κατωτέρα τῆς πραγματικότητος. Φιλόσοφος ὅσον καὶ ποιητὴς, ἀλλὰ φιλόσοφος διότι καὶ ὁρατικός, καὶ διαισθανόμενος καὶ μαντεύων ὅσον καὶ μελετημένος. Καὶ συμβαίνει μέ τον Παλαμᾶν τὸ ἐξῆς:—Ἡ ἐκπληκτικὴ λεκτικὴ καὶ ρυθμικὴ δεινότης τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ ἔργα του, θαμβώνει ἐν ἀρχῇ, καὶ δὲν δύναται τις ἀμέσως νὰ διακρίνῃ τὸ βάθος καὶ τὸν πλοῦτον τῆς σκέψεώς του. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης μόνον μία παραβολὴ μέ τον Βιργίλιον θὰ ᾔτο ἱκανοποιητικὴ. Ἐν ἑαυτῷ καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ ὁ κ. Παλαμᾶς ὠλοκλήρωσε τρόπον τινὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ κριτικὴ θὰ ἐνασχοληθῇ μέ τὸ ἔργον του. Εὐτυχῶς ὁ κ. Παλαμᾶς ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ διευκολύνῃ τὸ ἔργον του ἐκδίδων τὴν Ποιητικὴν του, ὁ κυκλοφορῶν πρῶτος τόμος τῆς ὁποίας ἐκθέτει τὴν μέθοδόν του τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ τοῦ σκέπτεσθαι.

Philéas Lebesque

Πόλη, 8 Φεβρουαρίου 1934

Πολυαγαπημένε μου Κύριε Παλαμᾶ,

Ἐλπίζω πὼς αὐτό μου τὸ γράμμα θὰ εἶναι τὸ τελευταῖο πού Σᾶς στέλνω ἀπὸ τὴν Πόλη.

Ὅσο περνοῦν οἱ μέρες τόσο καὶ καθαρώτερα βλέπω

ἐκεῖνα, ποὺ π ρ έ π ε ι νὰ γίνουιν. Σᾶς πληροφορῶ λοιπὸν πῶς πῆρα τὴν ἀπόφαση τῆς ὀ ρ ι σ τ ι κ ῆ ς ἐγκαταστάσεώς μου στὴν Ἀθήνα. Τὸ Βιβλιοπωλεῖό μου τὸ διέλυσα. Εἶναι θαυμα πῶς τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια σ υ ν ε χ ῶ ς παρέμεινα στὴν Πόλη· ἐνῶ τὰ προηγούμενα 15 χρόνια τὰ πέρασα διαρκῶς ταξιδεύοντας ἢ παραμένοντας ἀλληλοδιαδοχικῶς στὸ Παρίσι, στὴν Ἑλβετία, στὴν Ἀγγλία, στὴ Γερμανία . . . και στὰ παιδιά τῶν μάχων στὴ Μικρὰν Ἀσία ἢ κατω ἀπὸ τ' ἀντίσκηνο! Πολυτάραχη καὶ π α ρ ᾶ δ ο ξ η ἡ ζωὴ μου, πλούσια μὲ συνταρακτικὰ καὶ ἀνέλπιστα περιστατικά. Μυθιστόρημα ὁλόκληρο ἀπὸ τὰ πιὸ ἐλκυστικὰ καὶ ἐντυπωτικά. Καὶ θὰ γραφῇ μιὰ μέρα. Γιατὶ δὲν εἶναι συνυφασμένη μὲ τετριμμένα περιστατικά. Μιὰ ἀλληλουχία συνταρακτικῶν γεγονότων, ποὺ σήμερα ἄρχισαν νὰ δείχνουν πιὰ φανερά ποὺ θέλουν νὰ καταλήξουν!

Μοῦ ἐπιτρέπεται ἄρα γε νὰ τὸ πῶ; Μὰ πῶς μπορῶ νάχω ἀπὸ Σᾶς μυστικά; Ἔ, λοιπὸν! Μοῦ φαίνεται πῶς εἶμαι ὁ μοιραῖος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι πεπρωμένο ν' ἀποκαλύψῃ τὸ π ν ε ὤ μ α ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση. . . «Ἀνακυκλῶν τὴν τέφραν τοῦ παρελθόντος» ἀποκαλύπτω τὸν ἐν αὐτῇ διατηρούμενον πολυτιμότεον καὶ ἄφθαστον Πνευματικὸν Θεσαυρόν.

Ἐχω πολλὰ ἴσα μὲ σήμερα ἀποκαλύψει. Μὰ κάθε μέρα ποὺ περνᾷ βλέπω πιὸ φωτεινὰ καὶ πάντοτε νέα στοιχεῖα φωτός. Ποὺ παρ' ὅλη τους τὴ λάμψη—κανεῖς δὲν τὰ πρόσεξε. . .

Ἐτοιμα περιμένουν τόσα βιβλία! Καὶ σαυτὰ θὰ προστεθοῦν τὰ σχόλιά μου ἀπάνω στὸ Ἔργο Σας, ποὺ ἔχει κλεισμένη μέσα του ὁλόκληρη τὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση, ὅπως τόδειξα κι' ὅπως θὰ τὸ δείξω καλύτερα. Μὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ γράφῃ κανεῖς μόνο καὶ νὰ κρατῇ τὰ χειρόγραφα. Πρέπει νὰ μεταδώσῃ τὰ συμπεράσματά του στὴ δημοσιότητα. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ Ἀφή, ἡ Ἀλληλεγγύη. Ἄλλως ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πνεύματος καταπροδίδουμε τὰ τιμιώτατα. Ἀλλὰ τὰ βιβλία δὲ βγαίνουν μὲ τὰ ψέ-

ματα ! Χρειάζονται χρήματα. Καί νά μιὰ περίεργη σύμπτωση : Ἀκριβῶς στίς παραμονές τῆς ἀναχωρήσεώς μου συνεταιρίστηκα μέ τόν Τυπογράφο κ. Ξενοφῶντα Σεργιάδη, 10, Ὀδός Γεωργίου Σταύρου, Ἀθήναι, πού ἔχει κ' ἐδῶ Βιβλιοπωλεῖο. Κι' ἔτσι ἐκτός ἀπροόπτου φεύγω ἀπό δῶ στίς 14 Φεβρουαρίου καί θά βρίσκωμαι στήν Ἀθήνα στίς 15. Ἄν τώρα στήν Ἀθήνα βρῶ τήν ὑποστήριξη πού πρέπει ἀπό τόν κόσμο πού γνωρίζω γιά τὸ Τυπογραφεῖο, τότε καί οἱ Ἐκδόσεις μου θά πραγματοποιηθοῦν· πολλά πράγματα ἔχουν νά γίνουν στήν Ἀθήνα, ἐπινεύοντος τοῦ Θεοῦ! Γιατί ἓνα Τυπογραφεῖο, συνδυασμένο μέ Πνευματικὸ Κέντρο, ὅπως τὸ δικό Σας δηλαδή καί τὸ δικό μου, μπορεῖ θ α ὕ μ α τ α νὰ κατορθώσῃ.

Ἦθελα κάτι νὰ Σᾶς ἔλεγα : Εἶχα προχθές ἓνα παράδοξο ὄνειρο, καί Σᾶς τὸ μεταβιβάζω : Ἦμουν συντροφιά μέ κάποιον ἄγνωστό μου μύστη. «Je suis occultiste» μοῦ ἔλεγε, καί θερμὰ μοῦ συνιστοῦσε ν' ἀποφεύγω τή μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Steiner. «Ἡλίου λάμποντος», προσέθεσε δείχνοντας τὴ φωτογραφία τῆς H. P. Blavatsky «δὲν ἐπιτρέπεται κανεὶς νὰ παραστρατῇ...»

Καὶ πράγματι. Ἡ Blavatsky εἶναι ὁ πολυτιμότεος Πνευματικὸς Θησαυρὸς τοῦ ἔξω Κόσμου...

Μὲ τὴ γλυκεῖα ἐλπίδα πῶς σήμερα ὀχτῶ θὰ γονυπετήσω μποροστά Σας ἐκδηλώνοντας ὅλη μου τὴν ἀγάπη εὐγνωμοσύνη καί θαυμασμό,

Σᾶς ἀσπάζομαι

Α. Φ. Χ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΥΠΟ ΤΗΝ ΣΩΚΡΑΤΙΚΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΥΠΟΚΡΥΠΤΟΜΕΝΟΝ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ

Τέλειοι, Ὅρατικοί, Γνωστικοί, Θεουργοί, Πιστοί.

Ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ τις τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἂν δὲν λάβῃ ὑπ' ὄψει τοῦ καὶ δὲν προσπαθήσῃ νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ κατανοήσῃ τὸ Μυστήριον τῆς Θεοπνευστίας, τῆς Χρησμοδίας, τῆς Ἰατρικῆς διὰ θείας ἐπεμβάσεως, ὡς καὶ τοῦ Καθαρμοῦ. Τὸ Μυστήριον δὲ τοῦτο εἶναι αἱ Τέσσαρες τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος (ἢ τοῦ Νοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος) Δυνάμεις :—Μουσική, Μαντική, Ἰατρική, Τοξική.

Εἰς τὰς τέσσαρας ταύτας δυνάμεις, ὡς ἐμνήσθημεν διεξοδικῶς εἰς τὸ σύγγραμμά μας («Τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις») ἀνταποκρίνονται τὰ τέσσαρα εἶδη τῆς Θείας Μανίας τὰ ὁποῖα ὁ Πλάτων μᾶς ἀπεκάλυπεν. Ἐπεστήσαμεν ὁμοίως τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀναγνώστου εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ τὴν λήθην τοῦ Χρόνου ἢ Ἑλλάς μᾶς παρουσιάζεται διὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ὡς συνυφασμένα καὶ ἀναποσπᾶστως συνδεδεμένα μετὰ τὰ τέσσαρα ταῦτα εἶδη τῆς Θείας Μανίας καὶ διαρκῶς καὶ ἀκαταπαύστως ψάλλουσα καὶ ὑμνοῦσα τὰς τέσσαρας τοῦ Ἀπόλλωνος Δυνάμεις. Δυστυχῶς τὴν θεμελιώδη ταύτην ἀλήθειαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ εἶναι, τὴν οὐσίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος οὔτε κατ' ἰδέαν ἀντελήφθη ἡ Νεώτερα Ἐπιστήμη καὶ οἱ Ἑλληνισταί.

Καὶ περὶ μὲν Θεοπνευστίας καὶ Χρησμοδίας ἄρκετὰ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν —(εἰς τὸ σύγγραμμά μας δηλαδὴ περὶ Παλαμᾶ καὶ Σωκρατικῆς Παραδόσεως). Ἐνταῦθα ὅμως συμπληρωματικῶς δεόν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἀπόλλων, ὡς ἱατρός, ἐλατρεύετο ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Πλείστα δὲ ἱερὰ αὐτοῦ ὑπῆρχον, συνήθως εἰς ὑγιεινὰ μέρη, εἰς ἄλση καὶ παρὰ ἱαματικάς κρήνας. Ὁ Ὀφίς ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς Ἰατροῦ, ὅστις συμβολίζει τὴν ἀνάκτησιν νέου βίου καθὼς καὶ τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπολανθάνουσαν θεῖαν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, τὴν γνωστὴν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Γνωστικῶν μετὰ τὴν λέξιν :—Σ π ε ἰ ρ η μ α, τὸ Kundalini τῶν Ἰνδῶν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται

διατὶ ὁ Ἀπόλλων, τὸ Πνεῦμα, συμβολίζεται εἰς τὴν Κλεῖδα τῆς Γνώσεως καὶ μὲ ὄφιν. Οἱ ἄσθενεῖς, προσερχόμενοι εἰς τὰ Ἱερά τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὑπεβάλλοντο εἰς Κ α θ ἄ ρ σ ε ι ς, καὶ κατόπιν κατ' ὄναρ παρουσιάζετο εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ ὑπεδείκνυε τὰ μέσα τῆς θεραπείας τῶν. Ἡ Ἀρχαία Ἑλλάς κατὰ ταῦτα εἶχε τὸν μέγαν τῆς Θεοῦ καὶ Ἐπιστήμονα:—Τὸν . . . Ἀπόλλωνα. Ἦτο ἐκείνη ἐποχὴ πνευματικῆς ἐξάρσεως καὶ ἐπιπνοίας συνεχοῦς. Ὁ ὕλισμός καὶ ἡ παραγνώρισις τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ Διδασκαλίας δὲν εἶχεν ἀκόμη κανταντήσει τὴν Ἀνθρωπότητα εἰς τὴν σημερινήν τῆς ἀθλίαν κατάστασιν· δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπιτελεσθῇ τὸ νεκρικὸν ἔργον: ἡ ἀποκοπὴ δηλαδὴ τῆς Ψυχῆς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος! Ὁ Ἀπόλλων—τὸ Πνεῦμα—ἐπενεῖργει καὶ ἐπετέλει τὰ εὐεργετικά του ἀποτελέσματα ἐπὶ Ἑλλάδος, ἱσταμένης εἰς ὑψηλότατον ἀκόμη ἐπίπεδον Πνευματικότητος καὶ Ἀγνότητος.

Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος καὶ κύριος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ χαρακτήρ, ἡ σφραγὶς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶναι θεολογικὸς. Ἡ ἐπίπνοια, ἡ προφητεία, ἡ χρησμοφδία, ἡ διὰ θείας ἐπεμβάσεως κάθαρσις καὶ ὑγεία ἢ θεραπεία ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Τόσον μακρὰν εὐρισκόμεθα τῆς ἀτμοσφαίρας ἐκείνης τῆς Πνευματικότητος, ὥστε—ἂν καὶ πλήρεις αἱ σελίδες ὅλων σχεδὸν τῶν συγγραφέων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος περὶ τῶν Μυστηρίων τούτων, τῶν συνδεδεμένων μὲ τὰς Τέσσαρας τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ Πνεύματος Δυνάμεις—οὐδὲ κἂν ὑπωπτεύθημεν τὸ διαλανθάνον Μυστήριον.

Καὶ ὅμως—ὡς εἶδομεν—ἀπὸ τὰς πρώτας σελίδας τῆς Ἰλιάδος καὶ τοῦ Ἡσιόδου γίνεται ἤδη λόγος περὶ Ἀπόλλωνος καὶ Ἐπιπνοίας· καὶ εἰς τοὺς περὶ Κάλχαντος στίχους τοῦ Α τῆς Ἰλιάδος ἀποκαλύπτεται σαφέστατα τὸ Μυστήριον τοῦ Προφήτου, τοῦ Τελείου, Ὁρατικοῦ, τοῦ Γνωστικοῦ, τοῦ Πνευματικοῦ:—
«Ἠγέρθη μετὰ τῶν Ἑλλήνων ὁ Θεστορίδης Κάλχας, ὅστις ἐγνώριζε καὶ τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα καὶ τὰ παρελθόντα.» Τὴν ἐν τῷ Παντὶ δηλ. Ἀλήθειαν.

Αὐτὸς ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἡσιόδος περὶ ἑαυτοῦ λέγει, ὅτι κατέχει τὴν μαντικὴν δύναμιν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, γνωρίζων καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα καὶ τὰ παρελθόντα:—Τοῦτο ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Παλαμᾶς εἰς τοὺς στίχους τοῦ Ἀσκραίου:

«Καὶ κράτησ' ἀπ' τὰ χέρια τοὺς (=τῶν Μουσῶν, τοῦ Ἀπόλλωνος) τὴ δάφνην τὴ βέργα,
Κ' ἔφαγ' ἀπὸ τὰ χέρια τοὺς τὸ δάφνινο καρπὸ,
Καὶ γνόρισα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν τὰ ἔργα,

Κ' εἶδα σάν τώρα καὶ σὰ χτὲς τὸν αὔριο τὸν καιρό.

Κ' εἶμαι ἀπὸ τότε ὁ ποιητής, ὁ μαντευτῆς καὶ ὁ
[μάγος...]

Αἱ φράσεις αὗται ὑπενθυμίζουν τὴν ἀκόλουθον ἀποκαλυπτικὴν φράσιν ἐνὸς μεγάλου Μύστου :—«*To his insight the future lies like an open page* (=Ἡ δύναμις τῆς διοράσεώς του εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ μέλλον τῷ εἶναι γνωστὸν ὡς ἐν κατόπτρῳ)».

Ἄλλ' ἅς ἐξετάσωμεν κάπως διεξοδικώτερον τὸ πρᾶγμα :

Καὶ πρῶτον περὶ Θαλοῦς λέγεται, ὅτι κατανοήσας ἐκ τῆς Ἀστρολογίας τὴν ἐπερχομένην ἀφθονίαν ἐλαίων—καὶ ὀνειδιζόμενος, ὅτι ὁ φιλόσοφος δὲν δύναται νὰ πλουτίσῃ—ἀπέδειξε τὸ ἐναντίον, ἐκμισθώσας κατὰ τὸν χειμῶνα ἐλαιοφόρους ἐκτάσεις καὶ πλουτίσας ὑπερμέτρως. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀπέδειξεν, «ὅτι ράδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἔστιν περὶ δ σπουδάζουσιν.» (Ἀριστοτέλους Πολιτικά, Α. 11.—1259α6).

Ἀλλὰ καὶ δεύτερον παράδειγμα προφητείας καὶ μαντείας ἀναφέρεται περὶ Θαλοῦς :—Τοῦτο δ' εἶναι ὅτι προεῖδε καὶ προέγνωσε τὴν ἡλιακὴν ἔκλειψιν τῆς 28ης Μαΐου τοῦ 586 π. Χ. Καὶ ἐπειδὴ περὶ Θαλοῦς ὁ λόγος, ἅς ἀναμνησθῶμεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐρωτηθεὶς :—«Τί ἐστι δύσκολον ;» ἀπήντησε :—«Τὸ ἑαυτὸν γνῶναι.»

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸν Πυθαγόραν. Ἐν τῷ προσώπῳ του ἔχομεν ἕναν τῶν μεγίστων Θεοουργῶν τῶν Αἰώνων. Τοῦτο δ' ὄχι μόνον ἐκ τῶν μεταγενεστέρων βιογράφων του καταφαίνεται (Πορφυρίου, Διογένους, Λαέρτου καὶ Ἰαμβλίχου), ἀλλὰ κυρίως καὶ πρωτίστως ἀπὸ τὸ ἀπωλεσθὲν δυστυχῶς περισπούδαστον σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ κριτικωτάτου ἐκείνου καὶ βαθυστοχάστου ἐπιστήμονος καὶ φιλοσόφου, «Περὶ Πυθαγορείων.» Εἰς τοιαύτην ἐπικοινωνίαν διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Απόλλωνος εὕρισκετο, ὥστε ὄχι μόνον νὰ εἶναι ὁρατικὸς (=clairvoyant), ἀλλ' ἐπιπροσθέτως εἰσηγμένος εἰς ὅλα τὰ Μυστήρια καὶ τοὺς Νόμους τοῦ Σύμπαντος, ὥστε καὶ θαύματα νὰ ἐπιτελῇ ἐκπληκτικώτατα. «Μετὰ δὲ τούτους ἐγένετο Πυθαγόρας, ὁ υἱὸς τοῦ Μνησάρχου, ὅστις κατὰ πρῶτον ἡσχολήθη μὲ τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰ μαθηματικά, ὑστερώτερον ὅμως δὲν ἀπηξίωσε νὰ μυηθῇ εἰς τὴν τερατοποιῖαν (=θαυματουργίαν, θεουργίαν) τοῦ Φερεκύδου. Καί ποτε εἰς τὸ Μεταπόντιον, ἐνῶ εἰσῆρχετο φορτηγὸν πλοῖον, καὶ οἱ παρευρισκόμενοι ἤρχοντο νὰ κατέλθῃ σῶον, ὥς ἐκ τοῦ φορτίου παρευρισκόμενος καὶ ὁ Πυθαγόρας εἶπεν :—«Ἐντὸς

ὀλίγου θὸ φανῇ τοῦτο τὸ πλοῖον κομίζον πρὸς ὑμᾶς νεκρὸν σῶμα», ὅπερ καὶ ἐγένετο.

«Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης γράφων περὶ αὐτοῦ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα λέγει καὶ ὅτι τὸν ἐν Τυρρηνίᾳ δράκοντα, θανάσιμον ὄντα, ἐφόνευσε, δαγκάσας ὁ ἴδιος. Καὶ τὴν λαβοῦσαν στάσιν τῶν Πυθαγορείων προείπεν. Ἐφάνη δέ ποτε καὶ εἰς τὸν Κρότωνα καὶ εἰς τὸ Μεταπόντιον τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν.»

Ὀχήματα, Χιτῶνες, Ἀόρατα Σώματα, Ὀστρακα.

Ἡ εἰς δύο μέρη παρουσία τοῦ Πυθαγόρου ταυτοχρόνως εἶναι παραδεκτὴ καὶ ἐξηγήσιμος δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶναι εἰσηγμένοι εἰς ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ «Γνωθὶ σαυτόν.» Ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις παραδέχεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σαρκικοῦ ὀστράκου ἢ σώματος, ἔχει καὶ ἄλλα σώματα, μὴ περιπίπτοντα εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου· ταῦτα βλέπουσιν οἱ ὄντες πεπροικισμένοι μὲ τὴν Ἀπολλώνιον ὄρασιν:—οἱ Ὀρατικοί. Τὰ σώματα ταῦτα ἐν τῇ Σωκρατικῇ Παραδόσει καλοῦνται Χιτῶνες ἢ Ὀχήματα ἢ Ἀόρατα Σώματα. Ἴδου αἱ ἐν προκειμένῳ συνταρακτικαὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Ὀλυμπιοδώρου:

«Τὰ εἰς τὰ μυστήρια τελούμενα σκοπὸν προτίθενται ν' ἀναγάγῃ τὰς Ψυχὰς εἰς ἐκείνην τὴν τελειότητα, ἐκ τῆς ὁποίας κατῆλθον, δηλαδὴ νὰ τὰς ἀναγάγῃ εἰς πλήρη τὴν Δίῃον ζωὴν. Ὁ τετελεσμένος (= ὁ ὑποστὰς τὴν τελειωτικὴν μύησιν) κατ' ἀνάγκην ἐπομένως οἰκεῖ μετὰ τῶν θεῶν (σημ. ἡ λέξις θεὸς παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις ἔχει πολλάκις, ὅπως ἐνταῦθα, τὴν σημασίαν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐξελιχθέντος εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος), συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν ἄλλωστε τῶν Θεῶν, οἱ ὅποιοι ἴδρυσαν τὰς τοιαύτας μύησεις. Δύο εἰδῶν δ' εἶναι αἱ τελεταί:—αἱ μὲν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ ὅποια καὶ δέον νὰ θεωρηθοῦν ὡς παρασκευαί τινες· αἱ δὲ ἐκεῖ (πέραν δηλαδὴ τοῦ τάφου)· ἀλλὰ καὶ αἱ μεταθανάτιοι τελεταί καὶ ἐκεῖναι εἶναι δύο εἰδῶν, καθὼς νομίζω:—ὅπως δηλαδὴ αἱ ἐνταῦθα τελεταί περιστρέφονται περὶ τὸν ὀστέϊνον χιτῶνα (τὸ σῶμα), τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ μεταθανάτιοι ὡς ἀντικείμενον καθάρσεως καὶ τελέσεως ἔχουν τὸν πνευματικὸν χιτῶνα καὶ τὸν αὐγοειδῆ χιτῶνα. Διότι τρεῖς εἶναι οἱ βαθμοὶ τῆς τελεστικῆς...» (Ὀλυμπιόδωρος, Σχόλια εἰς Φαίδωνα Πλάτωνος, ἔκδοσις William Norvin, Teubner, Leipzig, σελὶς 121).

Ὡστε τρία—κατὰ τὸν Ὀλυμπιόδωρον καὶ ὅλους τοὺς ὀραματικούς—εἶναι τὰ ἀνθρώπινα σώματα:—τὸ ὀστέϊνον, τὸ πνευματικόν, καὶ τὸ ἔτι τούτου εὐγενέστερον:—τὸ αὐγοειδές. Πάντες δ' οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, δηλαδὴ μὲ

τὴν ὅσον τὸ δυνατόν τελειοτέραν κατανόησιν τοῦ «Γνώθι σαυτόν», γνωρίζουσι πληρέστατα τὴν ὑπαρξιν τῶν δύο ἄλλων μας ἀοράτων σωμάτων. Πάντες π. χ. οἱ γνωστὰ τῆς Ἰνδικῆς ἐν προκειμένῳ ὀνοματολογίας ἀντιλαμβάνονται ὅτι τὸ Πνευματικὸν Ὀχημα εἶναι τὸ Kâma Rûpa.

Ἀλλαχοῦ πάλιν τῆς αὐτῆς συγγραφῆς (σελ. 143) λέγει ὁ Ὀλυμπιόδωρος τὰ ἐξῆς ἀποκαλυπτικώτατα: «Παρὰ πάντων τῶν γνωρίζοντων τὰ πράγματα ὁμολογεῖται, ὅτι τὸ πνευματικὸν ζῶον πολλάκις ἐγγίγνεται εἰς τόδε τὸ ὄστρεον καὶ πολλάκις ἀποχωρίζεται τούτου. Καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι λέγουσιν, ὅτι ὁ πνευματικὸς χιτὼν οὗτος συμπαραμένει εἰς τὴν λογικὴν ψυχὴν μέχρι τῆς τελείας αὐτῆς ἀποκαταστάσεως μακρὰν τῆς γενέσεως».

Εἰς τὰς φράσεις ταύτας ἐξυπονοεῖται τὸ Μυστήριον τῆς Μετεμψυχώσεως καὶ Μετενσαρκώσεως. Ὁ ἀποθανὼν μεταβάλλεται εἰς πνευματικὸν ζῶον (=τὰ Πνεύματα:—δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ὁ στερηθεὶς τοῦ σώματός του, ἀποθνήσκων μεταβάλλεται εἰς πνευματικὸν ζῶον). Ἐπανέρχεται δ' ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνσαρκούμενος καὶ πάλιν, μέχρις οὗτου—σὺν τῇ παρόδῳ πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν—ἀποφασίζει διὰ τῶν συνεχῶν τιμωριῶν καὶ τοῦ κόρου, νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα ἀπὸ τὰ σωματικά καὶ ἡδονικά, πρὸς τὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τὸν Νοητὸν Κόσμον, ὁπότε ἀρχίζει ἡ Ἀπολύτρωσις.

Εἰς τὴν σελίδα 240 τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ὁ Ὀλυμπιόδωρος προβαίνει εἰς μίαν ἔτι συνταρακτικωτέραν ἀποκάλυψιν, ἀποφαινόμενος, ὅτι καὶ ἡ Γῆ εἶναι ζῶον, μὲ τρία ὀχήματα:—«Ἀλλὰ καὶ ἡ Γῆ οὖσα ζῶον καὶ ζῶσα ὥσάν νὰ θέλῃ ν' ἀναπνεύσῃ καὶ κάμνει τινὰς παλιρροίας διὰ τῶν ἐκπνοῶν καὶ εἰσπνοῶν. Ἐπὶ πλέον τὸ πρῶτον αὐτῆς καὶ καθαρώτατον ὄχημα εἶναι τὸ αὐγοειδές· τὸ δὲ φαινόμενον, τὸ ὄστρεῶδες· ὑπάρχει ἄρα ἀνάγκη καὶ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὀχημάτων μέσου, ὅπως συμβαίνει εἰς ἡμᾶς· τοῦτο δ' εἶναι τὸ πνευματικὸν ὄχημα. . .»

Ἀλλ' ἄρκετὰ περὶ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων χιτῶνων ἢ σωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Μαντική.

Ἀλλ' ὥς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν Πυθαγόραν:—Ὡς ἱστορεῖ ὁ Πορφύριος εἰς τὸν βίον Πυθαγόρου, ὁ μέγας οὗτος σοφὸς ἀνεμνήσθη ὅλας τὰς προτέρας του προβιωτάς, ἐπιπροσθέτως δ' ἦτο ἱκανὸς νὰ προκαλέσῃ τὴν αὐτὴν ἀνάμνησιν καὶ εἰς τοὺς ἐντυγχάνοντας:—ἐπαναλαμβάνεται δηλαδή καὶ διὰ τὸν Πυθαγόραν ἡ γνωστὴ ἀποκαλυπτικὴ φράσις τοῦ Ὀμήρου:—«ὃς ἤδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.»

Ἐλθωμεν τώρα εἰς τὸν Ξενοφῶντα:—Ὅλοι μας εἰς τὰ

Γυμνάσιον «μελετῶμεν» τὰ Ἀπομνημονεύματά του. Καὶ ὁμως πόσοι ἀντελήφθημεν τὸ Μυστήριον τῆς Χρησμοφείας περὶ τοῦ ὁποίου διεξοδικώτατα ὁμιλεῖ εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν του σελίδα.

Περὶ Πλάτωνος δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα δεδομένου, ὅτι ἀναλυτικώτατα ὁμιλήσαμεν περὶ αὐτοῦ ὡς ἀποκαλύψαντος τὰ τέσσαρα εἶδη τῆς Μανίας καὶ τὰς τέσσaras Δυνάμεις τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τοῦ Πνεύματος. Θὰ ἐπανέλθωμεν ὁμως εἰς τὰς συνταρακτικὰς του ἀποκαλύψεις περὶ μαντείας εἰς τὸ περὶ τοῦ Δαιμονίου τοῦ Σωκράτους κεφάλαιον.

Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφέρομεν μόνον τὴν ἀκόλουθον περικοπὴν, παραπέμποντες τὸν Ἀναγνώστην εἰς τοὺς τρεῖς Πυθικοὺς του διαλόγους διὰ διεξοδικωτέραν μελέτην. Ἐκφράζεται εἰς τὰ ἀκόλουθα ὁ θαυμασμὸς τοῦ Πλουτάρχου πρὸς τὴν Πρόνοιαν καὶ εὐεργετικὴν ἐνέργειαν τῆς Μαντικῆς τοῦ Ἀπόλλωνος : —«Καὶ λογιζόμενος πηλίκων ἀγαθῶν τουτὶ τὸ μαντεῖον αἴτιον γέγονε τοῖς Ἑλλήσιν ἐν τε πολέμοις καὶ κτίσεσι πόλεων ἐν τε λιμοῖς καὶ καρπῶν ἀφορίας, δεινὸν ἡγοῦμαι μὴ θεῶ καὶ προνοίᾳ τὴν εὐρεσιν αὐτοῦ καὶ ἀρχὴν ἀλλὰ τῷ κατὰ τύχην καὶ αὐτομάτως ἀνατίθεσθαι.» Ἐπὶ πλέον θὰ παραπέμψωμεν τὸν Ἀναγνώστην εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον «Περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων», ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν κινδύνων, οἱ ὁποῖοι ἐπικρέμανται καὶ κατὰ τῆς Πυθίας καὶ κατὰ τῶν Ἱερέων, ἐν περιπτώσει παραβάσεως καὶ παραβιάσεως τῆς καθιερωμένης μαντικῆς καὶ προφητικῆς τελετῆς.

Οἱ δὲ τελευταῖοι τῶν Νεο-Πλατωνικῶν, Ἰάμβλιχος, Πρόκλος καὶ Ὀλυμπιόδωρος εἶναι συνυφασμένοι καὶ συνδεδεμένοι μὲ τὴν θεουργίαν, ἐξεχόντως δ' ὁ Ἰάμβλιχος καὶ Πορφύριος.

Ἡ μεγίστη παρεννόησις ὑπὸ μερικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας

Διὰ νὰ καταστήσωμεν τώρα σαφεστάτας τὰς τοῦ Πνεύματος ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνωτάτας προφητικὰς καὶ θεουργικὰς Δυνάμεις, προσφεύγομεν εἰς τοὺς ἀκολούθους παραλληλισμοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων καταφαίνεται ἡ μεγίστη παρεννόησις ὑπὸ μερικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ Διδασκαλίας. Ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς συμφορᾶς ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πρῶτοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ μυωπίᾳ καὶ θρησκευτικῷ φαντισμῷ των, δὲν κατῴρθωσαν ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι ὁ Ἀπόλλων καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς Ὁρολογίας εἶναι ταὐτόσημα. Ἐνὸς δὲ κακοῦ δοθέντος μυρία ἔπονται. Οἱ μεταγενέστεροι—προκατειλημμένοι ἐκ τῆς αὐθεντίας τῶν πρωτοπόρων

Πατέρων—ἠκολούθησαν τυφλῶς τὴν δοθεῖσαν ὀλεθρίαν κατεύθυνσιν. Καὶ ἤρχισεν ἐκ τῆς παρεννοήσεως ταύτης ἡ τυφλὴ καὶ λυσσώδης ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανθέου, κατὰ τοῦ Ὀλύμπου, κατὰ τοῦ Ἀπόλλωνος! Καὶ μὲ ὕβρεις ἀκόμη κατῆλθον κατὰ τῶν τιμαλφεστάτων τῆς Ἑλληνικῆς Παραδόσεως! Ἡσέβησαν δηλαδὴ ἐν τῇ μυωπίᾳ των καὶ θρησκευτικῷ φανατισμῷ κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Περὶ δὲ τῆς ἀσεβείας ταύτης εἶναι γνωσταὶ αἱ φράσεις τοῦ Εὐαγγελίου:— «Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις.»

Πράγματι δ' ὁ ἀγνοῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ οὐσίαν τοῦ Πνεύματος, βλασφημεῖ κατ' αὐτοῦ,—διότι παραβιάζει τοὺς Νόμους τῆς Τάξεως καὶ τῆς Ἀρμονίας τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ὡς ψυχικὸς ἄνθρωπος καὶ ἀποκεκομμένος τοῦ Πνεύματος, κατ' ἀνάγκην εὐρίσκεται εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς Γενέσεως ἢ Γεέννης, δηλαδὴ τῆς Δυστυχίας, ἄνευ συγχωρήσεως. Ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεώς του ἄρχεται ἀφ' ἧς στιγμῆς παύσει βλασφημῶν, ἀφυπνιζόμενος εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς νοερᾶς του, ἢ πνευματικῆς ὑποστάσεως.

Τολμῶμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι πάντες οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ μὴ ἀντιληφθέντες τὴν ταυτότητα τοῦ Πνεύματος τῆς Καινῆς Διαθήκης μὲ τὸν Ἀπόλλωνα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος... δὲν ἠνόησαν οὔτε τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ Διδασκαλίαν, οὔτε τὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν Διδασκάλου καὶ Ἀποστόλου τῆς Θρησκείας τοῦ Πνεύματος, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τὰς περισωθείσας ἐπιστολάς του.

Ἡ Νοομαντεία εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Παύλου ἰδρυθείσας Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸ περισπούδαστον βιβλίον τοῦ πολυκλαύστου R. Reizenstein «Die Hellenistischen *Mysterienreligionen*» (Leipzig, Teubner, p. 239, VII, *Philosoph und Prophet*) συναντῶνται αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις καὶ παραλληλισμοί:

«Εἷς μάγος εὔχεται ὅπως τῷ δοθῶσι τὰ ἀκόλουθα χαρίσματα εἰς τοὺς παπύρους, τοὺς συναθροισθέντας εἰς τὴν συλλογὴν Kenyon. Greek Pap. 79:—Ἐὰν μὴ γνῶ τὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀπάντων Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, Σύρων, Αἰθιοπῶν παντός τε γένους καὶ παντός ἔθνους· ἐὰν μὴ γνῶ τὰ γεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι· ἐὰν μὴ γνῶ τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰς ἐργασίας καὶ τοὺς βίους καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ πατέρων αὐτῶν καὶ μητέρων καὶ ἀδελφῶν καὶ φίλων καὶ τῶν τελευτηκότων... Ἔως ὅτε διαγνῶ τὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀπάντων ἀνθρώπων, Αἰγυπτίων, Σύρων, Ἑλλήνων, Αἰθιοπῶν παντός γένους καὶ ἔθνους τῶν ἐπερωτῶντων με καὶ κατ' ὄψιν μοι ἐρχομέ-

νων καὶ λαλούντων καὶ σιωπώντων, ὅπως αὐτοῖς ἐξαγγείλω τὰ προγεγονότα αὐτοῖς καὶ ἐνεστῶτα καὶ τὰ μέλλοντα αὐτοῖς ἔσεσθαι, καὶ γνῶ τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τοὺς βίους καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ τῶν τεθνεώτων καὶ πάντων, καὶ ἀναγνῶ ἐπιστολὴν ἐσφραγισμένην καὶ ἀπαγγείλω αὐτοῖς πάντα ἐξ ἀληθείας».

«Αἱ ἀνωτέρω φράσεις καὶ τὰ Χαρίσματα ἢ Δυνάμεις τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἐν λόγῳ μάγος, ὑπενθυμίζουν Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα εἰς ἕκαστον φιλολόγον — ὁ ὁποῖος καὶ ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη τύπον ἐνὸς θείου (=τελείου, ὁρατικοῦ, πνευματικοῦ, γνωστικοῦ) ἀνδρὸς τῆς Ἑλληνιστικῆς Ἐποχῆς. Εἰς ἕκαστον ὁμῶς θεολόγον τὸν Ἀπόστολον Παῦλον:—Εἰς τὰς Χριστιανικὰς Κοινότητας, τὰς ὁποίας ἱδρυσε, τὸ «προφητεύειν» ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς Λατρείας· ὁ ἴδιος λέγει τὶ ἀναμένει ἀπὸ τοὺς πιστοὺς: «Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης. ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἀπαγγέλων ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν». (Α' Κορ.14-24).

Ὡστε ὁ μάγος ἐπεθύμει ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἱκανότητα τῆς Νοομαντείας, ν' ἀναγιγνώσκῃ δηλαδὴ τὰς σκέψεις καὶ τὸ παρελθὸν τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους συναντᾷ ἀκριβῶς δηλαδὴ νὰ ἔχῃ τὴν μαντοσύνην ἐκείνην τοῦ Κάλχαντος Θεστορίδου, «ὅστις ἐγνώριζε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀλλὰ καὶ τὰ παρελθόντα». Αἱ δὲ παραλληλιζόμεναι φράσεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κάλλιστα νῦν ἀποκαλύπτουσιν, ὅτι ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ,—εἰσηγμένος εἰς τὰ Μυστήρια τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ γνώστης τῶν τεσσάρων Δυνάμεων αὐτοῦ — ἦτο ὅχι μόνον αὐτὸς Νοομάντης, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσηλυτιζομένους μαθητάς του καθίστα τοιούτους, δηλαδὴ ὁπαδούς, θεράποντας καὶ ὁμοδούλους τοῦ Ἀπόλλωνος. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος καὶ πρωταρχικὸς λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κατέκτησε τὴν Ἑλλάδα. Ἦλθε νὰ διδάξῃ τὴν Θρησκείαν τοῦ Πνεύματος, τὴν Θρησκείαν τοῦ Ἀπόλλωνος. Καὶ τὸν ἐνηγκαλίσθη ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ ὅλην τὴν Δύναμιν τῆς Ψυχῆς του, διότι ἐπρόκειτο περὶ . . . Ἑλληνικῆς Θρησκείας!

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀποκοπὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ εἰς πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα σημεῖα τῆς ἐν συνόλῳ Καινῆς Διαθήκης γίνεται ἀντιδιαστολὴ μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ ἀπίστων: Πιστὸς δὲ κατὰ τὴν πραγματικὴν σημασίαν εἶναι ὁ Πνευματικὸς Ἄνθρωπος, καὶ ὁ χειριζόμενος τὰ Χαρίσματα ἢ τὰς Δυνάμεις

τοῦ Πνεύματος. Αὐτός εἶναι ὁ πραγματικὸς Μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Χριστὸς καὶ αἱ Τέσσαρες Δυνάμεις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ ταυτότης τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Παύλου. Καλὸν ἐν τούτοις θὰ εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν κάπως προσεκτικώτερον τὴν φύσιν τῆς Διδασκαλίας καὶ τῶν Θαυμάτων τοῦ Θεανθρώπου :

Καὶ πρῶτον παρατηρήσαμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον, ὅτι ὁ Χριστός, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, μεταχειρίζεται τὸν Κεραυνὸν καὶ τὸ Μαστίγιον, δηλαδή τὴν Τοξικὴν Δύναμιν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, κυρίως κατὰ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οἱ ὅποιοι ἀντιπροσωπεύουν τοὺς κακοὺς Ὁδηγοὺς καθ' ἐποχῆς.

Τὴν Τοξικὴν ταύτην δύναμιν—ὡς παρατηρήσαμεν—μεταχειρίζονται πάντες οἱ ἄξιοι τοῦ ὀνόματος Ἀναμορφωταὶ καὶ Ἀναγεννηταί:—Ὅπως ὁ Σωκράτης, ἐφευρὼν τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν εἰρωνείαν· ὁ Ἀρχίλοχος, τὴν Σάτυραν· ὁ Κωστής Παλαμᾶς ὁμοίως ἀναδεικνύεται τέλειος χειριστὴς τοῦ Κεραυνοῦ, τοῦ Κνούτου, τοῦ Σαῖτεύματος διὰ τὴν ἀφύπνισιν τῆς κοιμωμένης Πολιτείας πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς νοερᾶς ἢ πνευματικῆς τῆς ὑποστάσεως.

Ὡς δὲ παρατηρήσαμεν, ἡ χρῆσις τῆς Τοξικῆς εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸν χειρισμὸν τῶν Καθαρτικῶν Δυνάμεων τοῦ Πνεύματος πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς Κοινωνίας, ἐκ τῆς Κόπρου τοῦ Αὐγείου, κατὰ τὴν παραστατικωτάτην εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας, διὰ τὴν ἀπόπλυσιν τῆς ὁποίας ἦτο ἀνάγκη νὰ καταβληθοῦν αἱ ἡρωϊκαὶ προσπάθειαι ἐνὸς Ἡρακλέους !

Περαιτέρω τὰ ἀκόλουθα θαύματα τοῦ Χριστοῦ (περὶ τῶν ὁποίων συνολικῶς ὁμιλεῖ τὸ δ' κεφ. τοῦ κατὰ Ματθαῖον . . . «καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους καὶ σεληνιαζομένους καὶ παραλυτικούς, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς» . . .) :

Ἡ κάθαρσις τοῦ λεπροῦ· ἡ θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ παιδὸς τοῦ ἑκατοντάρχου· τοῦ πυρετοῦ τῆς πενθερᾶς τοῦ Πέτρου· τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης βεβλημένου παραλυτικοῦ· τῶν δύο τυφλῶν, κ. λ. π.

Πάντα ταῦτα τὰ θαύματα ἐπετέλει ὁ Χριστὸς μεταχειριζόμενος τὴν Ἱατρικὴν Δύναμιν τοῦ Πνεύματος. Τοῦτο δὲ ἐξυπονοεῖται καὶ ἐκ τῆς εἰς τὸ η' κεφ. τοῦ Ματθαίου ἀναγραφομένης φράσεως τοῦ Ἡσαΐου:—«Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν.»

Τὸ θαῦμα ἄφ' ἑτέρου τῆς συκῆς (προτοῦ σὲ Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκὴν εἶδον σὲ—Ἰωάννου, κεφ. α'. 39)· ἡ πρόγνωσις, ὅτι προτοῦ ἀλέκτωρ φωνήσῃ τρεῖς ὁ Πέτρος θὰ τὸν ἀπαρνηθῇ καὶ τόσα ἄλλα, ἀποδεικνύουν καταφανέστατα, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν προκειμένῳ μεταχειρίζεται τὴν Νοομαντείαν καὶ τὴν **Μ α ν τ ο σ ύ ν η ν**, τὴν δευτέραν δηλαδή τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τοῦ Πνεύματος Δύναμιν.

Περιττὸν δὲ ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι ἡ εἰς τὴν ζωὴν ἀνάκλησις τοῦ Λαζάρου, ἡ ἐπιτίμησις τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης, κινδυνεύοντος τοῦ πλοίου καταποντισμόν, ὁ περίπατος τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Πέτρου ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὡς καὶ ὅλα τὰ **μ ε τ α θ α ν ἄ τ ι α** θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ἀνήκουν εἰς τὰς Μουσικὰς ἢ Θεουργικὰς τοῦ Πνεύματος Δυνάμεις.

Τρία τῶν σπουδαιοτάτων σημείων τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Πόσον ὀλίγον κατενοήθη ἡ Διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀπὸ τοὺς κατὰ καιροὺς ἐξηγητὰς αὐτῆς, εἴτε Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποκαλοῦνται οὗτοι, εἴτε Ἀρχιερεῖς καὶ Διδάκτορες Θεολογίας, καταφαίνεται, ἀπὸ τὸ ὅτι τόσον ὀλίγον ἐξήρθησαν τὰ ἀκόλουθα τρία σημεῖα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας δίδουν τὴν λύσιν εἰς ὁλόκληρον τὴν Χριστιανικὴν Διδασκαλίαν καὶ ρίπτουν φῶς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν προσπαθειῶν ἐκάστου Χριστιανοῦ, ὅπως καταστῇ ἄξιος τοῦ ὀνόματος τούτου :

α') Ὅταν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου παρουσιάσθησαν κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ διὰ νὰ πληροφορηθῶσιν ἂν πράγματι ἦτο Οὗτος ὁ ἐρχόμενος, ὁ Θεάνθρωπος εἰς τὴν ἀπάντησίν του, **π ρ ὅ ς π ί σ τ ω σ ι ν τ ῆ ς θ ε ὅ τ η τ ὅ ς τ ο υ** ὑπέδειξε τὸν χαρακτῆρα τῶν ἔργων Του : δηλαδή τὴν **θ α υ μ α τ ο υ ρ γ ί α ν** καὶ τὴν ὑπ' Αὐτοῦ χρῆσιν τῶν τεσσάρων Δυνάμεων τοῦ Πνεύματος. Ὡστε συμφώνως πρὸς αὐτὰς ταύτας τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰς ὑποδείξεις, ἡ ἀδιάσειστος ἀπόδειξις τῆς **Θ ε ὅ τ η τ ο ς** εἶναι ἡ Θεουργία, ἡ ἰκανότης τῆς χρήσεως τῶν τεσσάρων τοῦ Πνεύματος Δυνάμεων. Ὅμοίως ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Ἰωάννης ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ «ἐρχόμενος» ἀκούων εἰς τὸ δεσμωτήριον «**τ ἄ ῥ γ α**» (=θαύματα) τοῦ Χριστοῦ.

Ἴσως εἰς ὁλόκληρον τὴν Καινὴν Διαθήκην, τὴν τόσον πλουσίαν εἰς ἀποκαλύψεις καὶ ὑπέρθεον γνῶσιν καὶ σοφίαν, νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀποκαλυπτικωτέρα ἀποκοπὴ ἀπὸ τὴν ὑπαινισσομένην καὶ ἡ ὁποία κατὰ λέξιν ἔχει :

«Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ: Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ὅτι ἀκούετε καὶ βλέπετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται καὶ κωφοὶ ἀκούωσι, νεκροὶ ἐγείρονται καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται· καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί». (Ματθ. κεφ. ια' 2-6)

β) Εἰς τὴν πρὸ τελευταίαν παράγραφον τοῦ κατὰ Μάρκον δίδεται ἡ εἰκὼν τοῦ πραγματικοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ὅχι τοῦ κατὰ φαντασίαν καὶ εἰκασίαν τοιούτου· ὡς ἀδιάσειστον δὲ σημεῖον καὶ πάλιν τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ παρουσιάζεται ἡ... **Θ ε ο υ ρ γ ί α**:

«Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασιν ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς· ὄφεις ἄρουσι· κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει· ἐπὶ ἁρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι καὶ καλῶς ἔξουσιν».

Τολμῶμεν δὲ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι καὶ ἡ περικοπὴ αὕτη τοῦ Μάρκου εἶναι ἡ μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτος τοῦ Εὐαγγελίου του ἀπὸ ἀποκαλυπτικῆς ἀπόψεως. «Εὐαγγέλιον» — εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Πνεύματος — σημαίνει τὴν χαροποιὸν εἴδησιν, ὅτι εἶναι δυνατόν εἰς τὸν ἄνθρωπον (ἄρκει νὰ καταβάλῃ τὴν σχετικὴν ἀναπόφευκτον προσπάθειαν) ν' ἀποκτήσῃ τὰ Χάρismata ἢ τὰς Δυνάμεις τοῦ Πνεύματος. Ὁ «πιστεύσας» εἶναι ὁ καταβαλὼν τὰς ἐν προκειμένῳ προσπαθείας τῆς καθάρσεως καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἐν αὐτῷ τέρατος τῆς Δοκησιοφίας, Ἀμαθείας, Ἀγνοίας, Σκληροκαρδίας καὶ Ἡδυπαθείας — ἐν μιᾷ φράσει — τῆς Κόπρου τοῦ Αὐγείου. Ὁ «βαπτισθεὶς» εἶναι ὁ σχὼν τὸ εὐτύχημα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἑαυτοῦ του, δηλαδή ὁ ὑποστὰς τὴν ἐπανασύνδεσιν τῆς Ψυχῆς μετὰ τοῦ Πνεύματος. Τέλος «Μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ» ἢ... Ἀπολλώνιος εἶναι ὁ καταστάς πλέον τέλειος, ὁρατικός, πνευματικός, γνωστικός, θεουργός. Εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐκφανσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως, ὁ ἀνώτατος σταθμὸς καὶ βαθμὶς, τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς τὸν ὁποῖον τείνομεν ἅπαντες, ἄνευ ἐξαιρέσεως, ἢ ἐπίσπευσις τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀτομικὰς μας συνεχεῖς προσπάθειας, ἀπὸ τὴν ἀδιάλειπτον ἐπιδίωξιν τῆς πολιτογραφήσεώς μας εἰς τὴν Χώραν τοῦ Πνεύματος!

γ) Ἀξία τέλος πάσης προσοχῆς εἶναι ἡ ἀκόλουθος φράσις τοῦ Χριστοῦ: «Πιστεúετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ

ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα (= θαύματα) αὐτὰ πιστεύετε μοι. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ κάκεινος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει...»

Ἡλίου φαινότερον λοιπὸν ἐκ τῶν περικοπῶν τούτων τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀποδεικνύεται ἡ ἐξαιρετικὴ σημασία ἡ ὁποία ἀποδίδεται ὑπ' Αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰς τέσσαρας Δυνάμεις τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἐκ τούτων Θεουργίαν. Πραγματικὸς δὲ μαθητὴς Χριστοῦ εἶναι ὁ ἀξιούμενος τῶν Χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος. Οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ καὶ ἀποκαλοῦντες ἑαυτοὺς «Χριστιανούς» ὑψηλῶ τῷ ὀνόματι εἶναι τοιοῦτοι, καταχρηστικῶς ὀνομαζόμενοι οὕτω...

Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς.

Περὶ τῶν Τεσσάρων Δυνάμεων τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ περὶ Θεουργίας τὸν λόγον ἐνταῦθα ποιούμενοι, δὲν δυνάμεθα νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ ἓνα τῶν πολυτιμωτάτων καὶ ἀποκαλυπτικωτάτων συγγραμμάτων τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, τοῦ ὁποίου ἀκόμα δὲν ἐξήρθη δεόντως ἡ ἀπεριόριστος ἀξία ἀπὸ ἀπόψεως ἐκφαντορικῆς τοῦ ἐν τῷ Παντὶ ὑπολανθάνοντος Μυστηρίου καὶ Ἀληθείας, τοῦ ὄντος ἀδιασπάστου μετὰ τὸν Θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸ Πνεῦμα:

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐνταῦθα διεξοδικῶς ἐπὶ τοῦ ἐμπλέου οὐρανίας σοφίας, συγγράμματος τούτου:— «Φιλοστράτου, τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον». Εἰς τοὺς διαπνεομένους ὅμως ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς ἐπιθυμίας νὰ ἐμβαθύνωσιν ὅσον τὸ δυνατόν τελειότερον εἰς τὸ Δελφικὸν Ἐπίγραμμα «Γνῶθι σαυτὸν» καὶ εἰς τὰς Θεουργικὰς Τέσσαρας Δυνάμεις τοῦ Ἀπόλλωνος, συνιστῶμεν ὀλοψύχως τὸ ἔξοχον τοῦτο σύγγραμμα.

Συμπέρασμα. Ἡ μεγίστη ἀποκάλυψις τῶν Αἰώνων.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρας λοιπὸν ἐπισκοπῆσεως, παραλληλισμῶν καὶ ἀποκοπῶν καταδεικνύεται—καθὼς καὶ ἐκ πάσης τῆς μελέτης τῆς Σωκρατικῆς Παραδόσεως—ὅτι αἱ μέγιστα καὶ πρῶτα ἀποκαλύψεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τοῦ Πνεύματος ἐπιστημονικῶ τῷ τρόπῳ ἔχουσι διατυπωθῆ ὑπὸ τοῦ μεγάλου μαθητοῦ τοῦ Σωκράτους: τοῦ Πλάτωνος, εἰς τὴν περίφημον καὶ ἐκπληκτικὴν περιεχομένου ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ Κρατύλου, ὅπου γίνεται λόγος καὶ δίδεται ἡ ἐξήγησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ Θεουργικῶν Δυνάμεων. Ἴσως δ' ἡ ἀποκοπὴ αὕτη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Φαίδρου, ἡ σχετικὴ μὲ τὰς τέσσαρας θείας μανίας, τὰς ἀντιστοίχους πρὸς τὰς τέσσαρας Δυνάμεις τοῦ Ἀπόλ-

λωνος, νὰ εἶναι ἡ μεγίστη ἀποκάλυψις τῶν αἰώνων. Ἡμεῖς του-
λάχιστον δὲν γνωρίζομεεν μεγαλειτέραν αὐτῆς καὶ τῆς ἀποκαλύ-
ψεως τοῦ Πλουτάρχου περὶ τοῦ τ ρ ι μ ε ρ ο ὦ ς τοῦ ἀνθρώπου!

ΑΦΗ

ΚΑΙ ΜΕΣΜΕΡΙΣΜΟΣ, ΖΩΪΚΟΣ ΜΑΓΝΗΤΙΣΜΟΣ, ΥΠΝΩΤΙΣΜΟΣ.

Εἰς ἀπὸ τοὺς παρραδοξοτέρους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὁ Θεάγης, ἀλλὰ—κατὰ τὸ σύνηθες—καὶ ἀπὸ τοὺς μᾶλλον παραμελουμένους. Οἱ Ἑλληνισταὶ καὶ οἱ Πλατωνισταὶ δὲν ἀπέ-
δωσαν τὴν δέουσαν προσοχὴν εἰς τὸν ἐξαιρετικῶς ἀποκαλυπτι-
κὸν αὐτὸν διάλογον, τὸν στενώτατα συνδεδεμένον μὲ τὸ Μυστή-
ριον τῆς Ἀφῆς. Εἰς τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον, τὸ ἐπιγραφόμενον:
«Τὸ Δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους» δίδομεν ἐν μεταφράσει τὰ
σπουδαιότερα σημεῖα τοῦ ἐξόχως πολυτίμου αὐτοῦ διαλόγου.

Μία ἀπὸ τὰς κυρίας αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας παρέμεινε μέ-
χρι σήμερον ἀπρόσεκτος ὁ διάλογος οὗτος παρὰ τὴν ἀπεριόρι-
στον δυναμικότητά του, εἶναι διότι ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ παρα-
μένῃ ἀμελέτητος—εἰς τὴν ἐπίσημον ἐπιστήμην—ὁ φοβερός ρόλος
τῆς Ἀφῆς, τῆς στενῶς συνδεδεμένης μὲ τὰ Ψυχικὰ Φαινόμενα
καὶ μὲ τὴν προαγωγὴν καὶ τελείωσιν τοῦ Ἀνθρώπου. Ἡ Σωκρα-
τικὴ Παράδοσις, ὡς ἀποδδεικνύει ὁ Θεάγης τοῦ Πλάτωνος καὶ
πλείστοι ἄλλοι διάλογοί του, ἔχει πλήρη τὴν ἐπίγνωσιν τῶν ἐκ-
πληκτικῶν μυστηρίων τῆς Ἀφῆς. Εἰς συγγραφὴν λοιπὸν εἰς τὴν
ὁποίαν ἐξετάζονται τὰ κκύρια σημεῖα τῆς Σωκρατικῆς Παραδό-
σεως, θ' ἀπετέλει σπουδαίαν παράλειψιν ἡ ἀποσιώπησις τῶν
περὶ Ἀφῆς. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ λοιπὸν νὰ κάμωμεν διεξοδικὴν ἐν
προκειμένῳ μνείαν:

Εἰς τὸ ἔργον μας:—«Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀποκρύφου διατά-
ξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, πηγῆς ἀπάσης τῆς τῶν Ἑλλή-
νων φιλοσοφίας» δίδονται πλούσιαι λεπτομέρειαι περὶ τῆς λέ-
ξεως Ἀ φ ή. Ἡ ἀπόκρυφος αὕτη διατάξις ἔχει ὡς ἀκολουθῶς:

Α	β	γ	δ	Ε	στ	ζ	Η	Θ
ι	κ	λ	μ	Ν	ξ	ο	π	ρ
Ρ	σ	τ	υ	Φ	χ	ψ	Ω	ϖ

Εἰς τὴν ὡς ἄνω διάταξιν ὁ εὐμενὴς Ἀναγνώστης—εἰς τὸ
μυστηριῶδες ὀρθογώνιον, τὸ πλαισιούμενον ὑπὸ τῶν τεσσάρων
ἀκρογωνιαίων γραμμάτων Η Ω Ρ Α (=ἩΨΩΡα), ἀναγινώσκει τὴν
πλήρη μυστηρίου καὶ ἀποκαλύψεως λέξιν:

δηλαδὴ Α Φ Η

Α Η
Φ

Ἐκπληκτικὸν εἶναι τὸ Μυστήριον, τὸ περικλειόμενον καὶ ἀποκαλυπτόμενον ὑπὸ τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ Ἀφή εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη καὶ συνυφασμένη μετὰ συνταρακτικὰ φαινόμενα τοῦ Πνευματισμοῦ, τοῦ Μεσμερισμοῦ ἢ Ζωϊκοῦ Μαγνητισμοῦ καὶ Ὑπνωτισμοῦ. Τόσον ὅμως μετὰ τὰς εὐεργετικὰς ἐνεργείας καὶ ἀποτελέσματα τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Ὑπνωτισμοῦ καὶ Ζωϊκοῦ Μαγνητισμοῦ, καὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς τελουμένου Πνευματισμοῦ, ὅσον καὶ μετὰ τὰς ἐξαίρετικῶς ὀλεθρίας συνεπείας καὶ ἀποτελέσματα τῶν φοβερῶν αὐτῶν δυνάμεων τοῦ Πνεύματος,—ἐὰν ἐπιχειρῶνται τὰ ἐν προκειμένῳ πειράματα καὶ χειρισμοὶ ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδαῶν ἢ μὴ κεκαθαρμένων. «Καθαρὸν γὰρ μὴ οὐ καθαρὸ ἄπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν» κατὰ Πλάτωνα. Κατὰ δὲ τὴν Ἱεροτελεσίαν:—«Τὰ Ἅγια τοῖς Ἁγίοις». Καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος ἢ ἡ φρενοβλάβεια δὲν ἀποκλείονται διὰ τοὺς αὐθάδεις ἐκείνους καὶ δοκησισόφους καὶ ἀμαθεῖς, οἵτινες τυφλῶς κατέρχονται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἐκπληκτικῆς δυναμικότητος καὶ ἀποτελεσμάτων Δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη καὶ ὁ χειρισμὸς εἶναι ταυτόσημα ἐν πολλοῖς μετὰ τὴν Θεουργίαν.

Ἡ εἰς τὴν λέξιν ἀφῆ ἐγκλεισμένη ἔννοια εἶναι μία ἀπὸ τὰς γενικωτάτας καὶ καθολικωτάτας ἐκείνας ἰδέας, τὰς διοικούσας καὶ διαλαμβανούσας εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ὁλόκληρον τὸ Ὁρατὸν καὶ Ἀόρατον Σύμπαν. Στενὴν φαίνεται νὰ ἔχη τὴν συγγένειαν μετὰ τὸ ὄχι ὀλιγώτερον μυστηριώδες Ἐν καὶ Ἐνιαῖον!

Τροχάδην ἐξετάζοντες τὰ περὶ Ἀφῆς δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν, ὅτι τὸ Μυστήριον τῆς Τεκνοποιίας—καὶ ἐν γένει τῆς Οἰκογενειακῆς Ἑστίας, Παρθενίας καὶ Τιμῆς—ἀναποσπάστως εἶναι συνδεδεμένον μετὰ τὴν μυστηριώδη ταύτην λέξιν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ γλῶσσα, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐθνικὴ παράδοσις ὡς βάσιν τῶν, ὡς ἀναπόδραστον ὑπόβαθρον ἔχουν πάλιν τὴν ἀφῆν! Εἰς τὴν Σωκρατικὴν Παράδοσιν τὸν λόγον ποιούμενοι περὶ τῆς δυνάμεως τῆς Ποιήσεως ἢ τῆς Μουσικῆς ἐπὶ τῶν ἀκουόντων, καὶ παραθέτοντες τὴν περίφημον πραγματείαν τοῦ Πλάτωνος (ἢ τοῦ Ἰωνος) περὶ Ποιήσεως παρουσιάζεται ἡ μᾶλλον ἀποκαλύπτεται αὕτη ὡς προσομοιάζουσα πρὸς τὴν λίθον τὴν μαγνήτην, ἥτις διὰ τῆς ἐπαφῆς μεταδίδει καὶ εἰς τὰ προσκομιζόμενα καὶ ἐφαπτόμενα τεμάχια τὴν μαγνητικὴν δύναμιν.

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων καὶ παραλληλισμῶν σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι ἡ ἀφῆ στενὰς σχέσεις ἔχει μετὰ τὴν μετάδοσιν τῶν Δυνάμεων τοῦ Πνεύματος ἐκ μιᾶς πηγῆς ἐξ ἐνὸς κέντρου εἰς τοὺς πέριξ καὶ ἐρχομένους εἰς ἐπαφήν,

εἰς... τὸ Σύμπαν ! Μήπως ἄλλωστε καὶ αἱ ἱαματικαὶ τοῦ Πνεύματος Δυνάμεις καὶ ἡ μετάδοσις τοῦ δὲν γίνεται διὰ τῆς ἀφῆς, τῆς ἐπαφῆς τῶν χειρῶν ; Καὶ τί ἄλλο αἱ ἀκόλουθοι φράσεις τοῦ Εὐαγγελίου ἄρα γε νὰ σημαίνωσι καὶ ἀποκαλύπτωσιν ἢ τὸ ὑπὸ τὴν Ἀφὴν ὑποκρυπτόμενον Μυστήριον ;—«Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἡ ψατο αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς λέγων· θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα». Τί ἄλλο πάλιν δηλοῖ ἡ ἀποκαλυπτικὴ φράσις «Καὶ εὐθέως ὁ Ἰησοῦς ἐπιγνούς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ ἔλεγε· τίς μου ἥψατο τῶν ἱματίων ;» Ποία δὲ ἄλλη εἶναι ἡ ἐν αὐτῷ δύναμις ἢ ἡ πνευματικὴ ; ὥστε καταφανῶς βλέπει τις, ὅτι ἡ μετάδοσις τῶν Πνευματικῶν Δυνάμεων διὰ τῆς Ἀφῆς ἐπιτελεῖται.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ τέλος νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ὁ λεγόμενος Ζωϊκὸς Μαγνητισμὸς ἢ Ὑπνωτισμὸς ἐπὶ τῆς Ἀφῆς καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν μυστηρίων ἐρεῖδεται. Ἡ δὲ βαθυτάτη τῆς ἐν προκειμένῳ ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης γνῶσις εἶναι ἴσως ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα σχετικῶς πρὸς τὰς Δυνάμεις τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν Θεουργίαν. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ἐνταῦθα διεξοδικώτερον νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ ἐξαιρετικῶς σπουδαιοτάτου τούτου πεδίου. Οἱ ἐπιθυμοῦντες ἐν τούτοις νὰ συμπληρώσωσι τὰς ἐν προκειμένῳ γνῶσεις των δύνανται νὰ τὸ πράξουν διὰ τῆς μελέτης ὁλοκλήρου τῆς ἀποκαλυπτικωτάτης συγγραφῆς τῆς μεγάλης ἀποστόλου τῆς Ἀληθείας Helena Petrowna Blavatsky, καθὼς καὶ εἰς τὸ πλήρες ἀποκαλύψεων καὶ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος ἔργου της : «Nightmare Tales» (=Διηγήσεις Τρόμου καὶ Φρίκης).

Ἐνα ἄλλο σύγγραμμα—τὸ κάλλιστον καὶ ἐπιστημονικώτατον ἐξ ὧν ἔχομεν μελετήσει καὶ ἐκτιμήσει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἶναι : «Animal Magnetism, or Mesmerism and its Phenomena» by William Gregory, M. D., F. R. S. E. London, 1884.

Δὲν θὰ ἔπρεπεν ὁμῶς κλείοντες τὸ παρὸν κεφάλαιον, εἰσαγωγικὸν τοῦ ἀκολουθού, νὰ λησμονήσωμεν ἀναφέροντες τὴν λίαν ἐπιστημονικὴν ἐν προκειμένῳ ἐργασίαν τοῦ κ. Ἀγγέλου Τανάγρα, τοῦ ὁποίου ἡ συνδρομὴ—εἰς τὰ ἄγνωστα διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ μάγα πεδία τῆς Γνώσεως—θὰ καθίσταται διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ κατανοήσεως τῆς ἀξίας τῆς συμβολῆς του, ἐπιβλητικωτέρα.

ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Δὲν πρέπει νὰ νομίσῃ ὁ Ἀναγνώστης, ὅτι εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον θὰ ἐξηγήσωμεν τὴν φύσιν τοῦ Δαιμονίου τοῦ Ἀθηναίου Φιλοσόφου καὶ Πρωτομάρτυρος τῆς Ἐλευθερίας τῆς Σκέψεως. Ὁ ἐπιθυμῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως νὰ ἔχῃ ὅσον τὸ δυ-

νατὸν περισσοτέρας πληροφορίας, ἃς μελετήσῃ τὰς ἀκολουθοῦσας τρεῖς πραγματείας : α') Περὶ Σωκράτους Δαιμονίου, τοῦ Πλουτάρχου. β') Περὶ τοῦ Σωκράτους Δαιμονίου, Μαξίμου Τυρίου. Καὶ γ') *De Genio Socratis*, Apuleius.

Ἐνταῦθα θ' ἀναφέρωμεν μερικὰς ἐκ τῶν ἐκπληκτικωτάτων περικοπῶν τοῦ Θεάγου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ μικροῦ ἐκείνου διαλόγου, τοῦ τόσον περιφρονουμένου καὶ σχεδὸν ἀγνώστου εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων. Καὶ ὅμως εἶπερ τις καὶ ἄλλος ὁ διάλογος οὗτος ἀποκαλύπτει τὴν στενὴν συνάφειαν τοῦ Σωκράτους μὲ τὴν δευτέραν Δύναμιν τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν *μακροσύνην*. Ἐρχεται ὁ διάλογος οὗτος συμπληρωματικὸς καὶ ἐπεξηγηματικὸς τῆς περιφήμου περικοπῆς τοῦ Φαίδωνος, τὴν ὁποίαν ἐδώσαμεν ἀνωτέρω (1), εἰς ἣν ὁ Σωκράτης ἀποκαλύπτει, ὅτι εἶναι «ὁμόδουλος τοῖς κύκνοις τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἱερὸς καὶ θεράπων αὐτοῦ». Συγχρόνως δὲ ἐπιχύνεται νέον φῶς εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἀφῆς καὶ τῆς ἐκπορεύσεως Δυνάμεων Πνευματικῶν, ὡς ἀπὸ Κέντρου καὶ Ἑστίας, τοῦ Σωκράτους, πρὸς τοὺς συντυγχάνοντας :

Ὁ πατὴρ τοῦ Θεάγου, Δημόδοκος, ἀνὴρ ἐξέχων ὡς πολιτικός, καὶ ὁ υἱὸς του, παρακαλοῦν τὸν Σωκράτην νὰ προσλάβῃ τὸν Θεάγην, ὡς μαθητὴν του· ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος προβάλλει ἐντούτοις μερικοὺς ἐνδοιασμούς, δίδων σχετικὰς ἐξηγήσεις διὰ τὰς ἐπιφυλάξεις του ταύτας :

Θεάγης.—Βλέπεις, ὦ πάτερ, ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν φαίνεται ἐνθουσιασμένος καὶ δὲν θέλει νὰ μὲ προσλάβῃ μαθητὴν του. Ἐντούτοις ἐγὼ εἶμαι προθυμώτατος νὰ φοιτῶ παρ' αὐτῷ. Τόσῳ δὲ περισσότερον, ὅσῳ διεπίστωσα τὴν ταχίστην πρόοδον τῶν συνηλικιωτῶν μου, οἱ ὅποιοι συγγίγνονται μὲ τὸν Σωκράτην, ὑπερτεροῦντες, ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, πάντας τοὺς προγενεστέρως μᾶλλον αὐτῶν προηγμένους.

Σωκράτης. Γνωρίζεις δὲ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης προόδου, ὦ παῖ Δημοδόκου;

Θεάγης.—Βεβαιότατα· ἐὰν σὺ θελήσῃς, καὶ ἐγὼ θὰ προδεύσω ὅπως ἐκεῖνοι.

Σωκράτης.—Ὁχι, ἀγαπητέ μου· ἀλλ' ἀγνοεῖς ποία εἶναι ἡ ἐν προκειμένῳ ἀλήθεια. Ἄκουε λοιπόν : Ἐκ παιδικῆς μου ἡλικίας, θεία μοῖρα, παρέπεταί μοι δαιμόνιον τοῦτο δ' εἶναι φανή, ἡ ὁποία ὅταν λαμβάνῃ χώραν, μοὶ σημαίνει πάντοτε ἀποτροπὴν, τοῦ πράγματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον προτίθεμαι νὰ πράξω· οὐδέ-

(1) Εἰς τὸ σύγγραμμά μας : «Τὰ Σατυρικὰ Γυμνάσματα καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις».

ποτε δὲ μὲ προτρέπει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ προκειμένου περὶ τῶν πράξεων τῶν φίλων μου, οἱ ὅποιοι τυγχάνει, πρὸ τῆς πράξεως, νὰ μοῦ καθιστοῦν γνωστὰς τὰς προθέσεις των. Θὰ σᾶς δώσω δ' ἐν προκειμένῳ τεκμήρια: Κάλλιστα γνωρίζετε τὸν Χαρμίδην, τὸν Γλαύκωνος· οὗτος κάποτε μοῦ ἀνεκοίνου, ὅτι προὔτιθετο νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὴν σταδιοδρομίαν διὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Νεμέας· καὶ εὐθὺς ὥς ἤρχισε νὰ λέγῃ, ὅτι μέλλει ν' ἀσκηθῇ, ἐγένετο ἡ φωνή, καὶ ἐγὼ καὶ τὸν ἡμπόδισα καὶ τοῦ εἶπον, ὅτι «ἐνῶ σὺ ἔλεγες τὰς προθέσεις σου, μοὶ ἐγένετο ἡ τοῦ δαιμονίου φωνή»· μὴ ἀσκηθῇς λοιπόν. Ἴσως, ἀπήντησε, δηλοῖ, ὅτι δὲν θὰ νικήσω· ἐγὼ ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν θὰ νικήσω, θὰ ὠφεληθῶ, ἐκγυμναζόμενος τοῦτον τὸν χρόνον». Τώρα ἀξίζει τὸν κόπον νὰ πληροφορηθῇτε παρ' αὐτοῦ, τί συνέβησαν εἰς αὐτὸν ἀπὸ ταύτης τῆς ἀσκήσεως. Ἐὰν πάλιν θέλετε νὰ ἐρωτήσητε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιμάρχου Κλειτόμαχον, τί εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Τίμαρχος ὅταν ἐπορεύετο ὅπως θανατωθῇ ἐνώπιον τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκεῖνος καὶ ὁ σταδιοδρόμος Εὐαθλος, ὁ ὁποῖος ὑπεδέχθη τὸν Τίμαρχον φεύγοντα· θὰ σᾶς εἴπῃ λοιπόν, ὅτι εἶπεν εἰς αὐτὸν ταῦτα: «ὦ Κλειτόμαχε, εἶπεν, ἐγὼ μὲν ἀποθνήσκω ἐντὸς ὀλίγου, διότι δὲν ἠθέλησα νὰ πεισθῶ εἰς τὸν Σωκράτην».

«Θὰ σᾶς ἐξηγήσω τώρα τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Τίμαρχος εἶπε ταῦτα εἰς τὸν ἀδελφὸν του, τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του: Ὅτε ἀνίστατο ἐκ τοῦ συμποσίου ὁ Τίμαρχος καὶ Φιλήμων ὁ Φιλημονίδου διὰ νὰ φονεύσουν τὸν Νικίαν τὸν Ἡροσκαμάνδρου αὐτοὶ μόνοι ἐγνώριζον τὴν συνωμοσίαν· ὁ δὲ Τίμαρχος, σηκωθείς, εἶπε. «Τί λέγεις, λοιπόν, ὦ Σώκρατες; ὑμεῖς μὲν πίνετε, ἐγὼ δὲ πρέπει κάπου νὰ μεταβῶ· θὰ ἐπανέλθω δ' ὕστερον, ἐὰν ἐπιτύχω». Καὶ τότε μοὶ ἐγένετο ἡ φωνή, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν: «Κάθησαι, διότι μοὶ ἐγένετο τὸ σύνηθες σημεῖον τὸ δαιμόνιον». Καὶ αὐτὸς παρέμεινε. Δὲν παρήλθεν ὅμως πολὺς χρόνος καὶ πάλιν ἐξώρμησε νὰ φύγῃ καὶ εἶπεν· «Φεύγω λοιπόν, Σώκρατες»· καὶ πάλιν ἐγένετο ἡ φωνή· καὶ πάλιν λοιπόν τὸν ἠνάγκασα νὰ παραμείνῃ. Τρίτην ὅμως φοράν, θέλων νὰ διαλάθῃ τῆς προσοχῆς μου, ἀνέστη, χωρὶς νὰ μοῦ εἴπῃ τίποτε, καὶ διέφυγεν, ἐπωφεληθεὶς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλοῦ ἦτο ἐστραμμένη ἡ προσοχή μου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνεχώρησε διὰ νὰ διαπράξῃ ἐκεῖνα, ἐκ τῶν ὁποίων κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Καὶ ἔνεκα τούτου εἶπεν εἰς τὸν ἀδελφὸν του, ὅσα σᾶς εἶπα ἀνωτέρω, ὅτι δηλαδὴ ἀπιστήσας εἰς τὴν ἀποτροπὴν μου, ἐπορεύθη μόνος πρὸς τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον. Θὰ ἠκούσατε ἀναμφιβόλως πολλοὺς νὰ σᾶς λέγουν περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ, ὅσα δηλαδὴ ἐγὼ εἶπον σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπικειμένην συμφορὰν τῶν ἐκστρατευσάντων

ἐκεῖσε Ἀθηναϊκῶν στρατευμάτων. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ παρελθόντα, σᾶς εἶναι δυνατόν νὰ πληροφορηθῇτε ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας. Δύνασθε ὁμῶς ἐξ ἰδίας πείρας νὰ βεβαιωθῇτε περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ σημείου, τώρα : Κατὰ τὴν ἐξόρμησιν τοῦ Σαννίωνος δι' ἐκστρατείαν, μοὶ ἐγένετο τὸ σημεῖον· ἀνεχώρησε δὲ τώρα μετὰ τοῦ Θρασύλλου ἐκστρατεύσας κατ' εὐθείαν πρὸς Ἐφεσον καὶ τὴν Ἰωνίαν. Ἐγὼ λοιπὸν νομίζω ἢ ὅτι ἐκεῖνος θ' ἀποθάνῃ ἢ παραπλήσιόν τι θὰ τοῦ συμβῇ, καὶ περὶ τοῦ ἄλλου στρατεύματος πολὺ φοβοῦμαι.

«Σοὶ διηγήθην πάντα τὰ ἀνωτέρω διὰ νὰ σοῦ ἐξηγήσω, ὅτι καὶ εἰς τὰς συνδιατριβάς ἡ δύναμις αὕτη τοῦ δαιμονίου διὰ τὴν πρόοδον τῶν συνδιατριβόντων τὸ πᾶν δύναται. Διότι εἰς πολλοὺς ἐναντιοῦται, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὠφεληθῶσιν οὗτοι, μετ' ἐμοῦ διατρίβοντες· καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν μοὶ εἶναι δυνατόν νὰ συνδιατρίβω μὲ αὐτούς· μὲ πολλοὺς πάλιν δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ παρeurίσκωμαι, παραμένοντες ὁμῶς πλησίον μου οὐδὲν ὠφελοῦνται. Ἐκεῖνοι ὁμῶς εἰς τοὺς ὁποίους ἔρχεται ἄρωγός ἡ τοῦ δαιμονίου δύναμις, τάχιστα προοδεύουσιν, ὅπως καὶ σὺ ἔχεις ἀντιληφθῇ. Καὶ ἐκ τούτων πάλιν τῶν προοδεύόντων, ἄλλοι μὲν ἔχουσι βεβαίαν καὶ μόνιμον τὴν ὠφέλειαν. Πολλοὶ δὲ πάλιν, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μετ' ἐμοῦ συνουσίας, θαυμασίως προχωροῦσι, ἀφ' ὅτου δὲ μὲ ἐγκαταλείπουσι, πάλιν οὐδόλως διαφέρουσι τῆς προτέρας τῶν στασιμότητος. Τοῦτό ποτε ἔπαθεν ὁ Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου υἱὸς τοῦ Ἀριστείδου. Δηλαδή, συνδιατρίβων οὗτος μετ' ἐμοῦ, προώδευσε πάρα πολὺ εἰς ἐλάχιστον χρόνον· ἔπειτα ἔλαβε μέρος οὗτος εἰς ἐκστρατείαν καὶ ἀνεχώρησεν ἐκπλεύσας· ἐπιστρέψας δὲ ἔφθασε καθ' ἣν ἐποχὴν συνδιέτριβε μετ' ἐμοῦ Θουκυδίδης ὁ Μελησίου υἱὸς τοῦ Θουκυδίδου. Ὁ δὲ Θουκυδίδης τὴν προτεραιάν περιῆλθεν εἰς ρῆξιν μαζί μου, ἐξ αἰτίας συζητήσεώς τινος. Ὁ Ἀριστείδης λοιπὸν, ἀφοῦ μὲ ἡσπάσθη καὶ συνδιελέχθη μετ' ἐμοῦ περὶ τῶν ἄλλων, «Ἀκούω, εἶπεν, ὅτι ὁ Θουκυδίδης ὑπερηφανεύεται καὶ κομπάζει καὶ δυσχεραίνει πρὸς σε, ὥσάν νὰ εἶναι κάτι». «Ἔτσι φαίνεται», ἀπήντησα. «Τί δέ ; δὲν γνωρίζει, εἶπε, τί ἀνδράποδον ἦτο προτοῦ σὲ συναναστραφῇ ; Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινής, καταγέλαστα πράγματα συμβαίνουν καὶ μὲ ἐμέ : Προτοῦ νὰ ἐκπλεύσω μὲ τὴν ἐκστρατείαν, ἡμὴν ἱκανώτατος νὰ συνδιαλέγωμαι μὲ οἷονδήποτε ἄνθρωπον καὶ οὐδενὸς κατώτερος ἐφαινόμην εἰς τοὺς λόγους· καὶ δι' αὐτὸ ἐπεδίωκον τὴν συναναστροφὴν τῶν εὐφρεστάτων ἀνθρώπων· τώρα ὁμῶς τοῦναντίον, ἀποφεύγω πάντα ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἤθελον αἰσθανθῇ πεπαιδευμένον. Τόσον ἐντρέπομαι τὴν ἀναξιότητά μου.»—«Ποῖον λοιπὸν ἐκ τῶν δύο συνέβη, τὸν ἠρώτησα· ἀμέσως σὲ ἐγκατέλειπεν

ἡ ἱκανότης αὕτη ἢ κατὰ σμικρόν;» «Κατὰ σμικρόν» ἀπήντησεν. «Ὅταν δὲ ἀπέκτησες τὴν ἱκανότητα ταύτην, ἠρώτησα, τὴν ἀπέκτησες μαθὼν παρ' ἐμοῦ τι, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον;» «Ἐγὼ θὰ σοῦ εἴπω», εἶπεν, ὦ Σώκρατες, πρᾶγμα ἀπίστευτον, μὰ τοὺς θεούς, ἀληθὲς ὅμως· ἐγὼ μὲν παρὰ σοῦ οὐδέποτε ἔμαθόν τι καθὼς καλῶς γνωρίζεις· προώδευα ὅμως, ὅποτε εὕρισκόμεν πλησίον σου, ἀκόμη καὶ ὅταν εὕρισκόμεν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, ἔστω καὶ ἂν ὄχι εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον· περισσότερον ὅμως ὅταν εὕρισκόμεν εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον. Μοὶ φαίνεται μάλιστα ὅτι ἡ πρόοδος αὕτη συντελεῖτο μεγαλειτέρα ὅταν, εὕρισκόμενος εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον, ἔβλεπα πρὸς σε, παρὰ ἂν ἔβλεπα ἀλλαχοῦ· πολὺ δὲ μάλιστα καὶ περισσότερον προώδευα, ὅποτε ἐκαθήμην πλησίον σου, κρατῶν σε καὶ ἀπτόμενος σου. Τώρα ὅμως, ὁλόκληρος ἐκείνη ἡ δύναμις διέρρευσεν.

«Τοιαύτη λοιπόν, ὦ Θέαγες, εἶναι ἡ μετ' ἐμοῦ φοίτησις καὶ συνουσία. Ἐάν μὲν δίδῃ τὴν συγκατάθεσίν του ὁ θεός, παρὰ πολὺ θὰ προοδεύσης καὶ ταχέως· εἰ δὲ μή, οὐχί. Σκέψου λοιπόν μήπως εἶναι δι' ἐσὲ ἀσφαλέστερον νὰ ἐκπαιδευθῇς πλησίον τινὸς ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶναι βέβαιοι περὶ τῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν ὠφελοῦσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον ἢ ν' ἀφεθῇς πλησίον μου εἰς τὴν τύχην.

Θεάγης.—Εἰς ἐμὲ φαίνεται λοιπόν, ὦ Σώκρατες, προτιμότερον ν' ἀποπειραθῶμεν τοῦ δαιμονίου τούτου, συνόντες ἀλλήλοις. Καὶ ἐάν μὲν συγκατατίθεται εἰς τοῦτο, τόσον τὸ καλῆτερον. Ἐάν δ' ἀποτρέπη, τότε θὰ σκεφθῶμεν περὶ τοῦ πρακτέου, ἂν δηλαδὴ πρέπη νὰ μεταβῶ πλησίον ἄλλου διδασκάλου, ἢ ἂν πρέπη νὰ ἀποπειραθῶμεν νὰ ἐξευμενίσωμεν τὸ θεῖον, τὸ εἰς ἐσὲ γιγνόμενον, μὲ εὐχὰς καὶ μεθυσίας καὶ μὲ πᾶν ἄλλο τὸ ὁποῖον ἤθελον μᾶς ὑποδείξῃ οἱ μάντιες.

Δημόδοκος.—Πρὸς ταῦτα μὴ ἀντιτείνης, ὦ Σώκρατες, διότι φρόνιμα ὁμιλεῖ τὸ μεράκιον.

Σωκράτης.—Ἄλλ' ἐάν φαίνεται, ὅτι οὕτω πῶς πρέπει νὰ γίνῃ, ἅς γίνῃ οὕτως.

ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝ ΣΥΓΚΛΗΤΟΝ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ὅταν ὁ Σωκράτης ἐπληροφορήθη τὸν χρησμόν τοῦ Ἀπόλλωνος, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον διεκηρύσσετο ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατος, ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἀπολογία, ἤρχισε νὰ διαπυνθάνεται τί ἡννόει ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἀπόφασίν του ταύτην· καὶ τοιοῦτοτρόπως ὑπέβαλε πρῶτον τοὺς φημιζομένους ὡς σοφωτέρους εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἔλεγχον· κατόπιν τοὺς ποιη-

τάς· καὶ τέλος τοὺς καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, καὶ τότε μετ'ἐκπλήξεώς του διεπίστωσεν, ὅτι ἡ μεγίστη τῶν ψυχικῶν νόσων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχον γενικῶς οἱ συμπολιταὶ του, ἦτο ἡ... Δοκησιοσοφία. Τόσον δηλαδή οἱ θεωρούμενοι ὡς σοφοὶ ὅσον καὶ οἱ τεχνίται. Ἐβαυκαλίζοντο ὅτι ἠδύναντο ἐπὶ παντὸς πράγματος νὰ ἔχωσι γνώμην, καὶ δὴ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν μεγίστων, ὡς π.χ. ἐπὶ τῶν συμφερόντων καὶ προσηκόντων τῷ Ἀνθρώπῳ καὶ τῇ Πολιτείᾳ. Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ Σωκράτης, ὁ βαθυνούστατος ἐκεῖνος τῶν φιλοσόφων καὶ τελειότατος τῶν ψυχῶν ἱατρός, διέγνωσεν ὅτι ὠφείλε νὰ καταβάλλῃ ὅλας του τὰς προσπάθειάς καὶ νὰ διέλθῃ ὁλόκληρον τὸν βίον του εἰς τὴν ἐκρίζωσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῶν Ἀθηναίων τὴν ἐσφαλμένης ταύτης ἀντιλήψεως καὶ ἐπάρσεως, ἡ ὁποία εἶναι τὸ μέγιστον ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐξυγίανσιν μιᾶς κοινωνίας, ἐνὸς ἔθνους, ἐνὸς ἀτόμου. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι τὰ ξέρει ὅλα, χωρὶς νὰ ξέρῃ ἀπολύτως τίποτε. Ἐνα τοιοῦτον ἄτομον, ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν τοιαύτην αὐταπάτην, δὲν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ οὔτε ἓνα βῆμα πρὸς τὴν πρόοδον καὶ ἐξυγίανσιν καταδικασμένον νὰ παραμένῃ διαρκῶς εἰς τὴν στασιμότητα, εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν ἐν γένει κακίαν, μὴ δυνάμενον οὐδόλως νὰ βελτιωθῇ.

Οἱ τοιοῦτοι αὐτοκολακευόμενοι καὶ αὐτοβαυκαλιζόμενοι ὅτι τὰ ξέρουν ὅλα χωρὶς νὰ ξέρουν τίποτε, καὶ χωρὶς νὰ βλέπουν πέραν ἀπ' τὴ μύτη των—εἰς τὸ ἀπύθμενον σκότος, πρὸς εὐρίσκονται καὶ ἐν τῇ ἐπάρσει των, νομίζουν, ὅτι δύναται νὰ λύσουν κάθε πρόβλημα κοινωνικόν, πολιτικόν, οἰκονομικόν, θρησκευτικόν. Ἡ Δοκησιοσοφία μὲ ἄλλους λόγους εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀναρχίας καὶ πάσης κακίας. Διότι ὁ Δοκησίσοφος δὲν ἀναγνωρίζει ἀνώτερόν του· τίθεται αὐτὸς ἐν τῇ μωρίᾳ καὶ στενοκεφαλιᾷ του ὑπεράνω τῶν πράγματι σοφῶν, ὑπεράνω τῶν νόμων καὶ ὑπεράνω τῶν ἱερωτάτων παραδόσεων.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἓνας ἄλλος φοβερώτερος καὶ ἀπαισιώτερος τύπος μέσα στὴν κοινωνίαν, ὁ διπλωματοῦχος ἡμιμαθὴς δοκησίσοφος. Ὁ τοιοῦτος ἀποτελεῖ μέλος τῆς κοινωνικῆς ἐκείνης τάξεως, ἡ ὁποία κατεργάζεται ἐκάστοτε εἰς κάθε κράτος καὶ εἰς κάθε ἐποχὴν τὴν κακοδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν του καὶ τοῦ ἔθνους του. Εἰς τοῦτο δὲ πταίει κυρίως ἡ ἐν συνόλῳ παιδείσις. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς τῆς παιδεύσεως καὶ ὁ πομπώδης καὶ ἀπατηλὸς τίτλος τοῦ ἀνωτάτου τῆς ἐκπαιδεύσεως Τεμένους, τοῦ... Πανεπιστημίου.

Γνωστὰ αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ Δημοτικόν, τὸ Σχολαρχεῖον, τὸ Γυμνάσιον ἓναν καὶ μόνον ἡμαρτημένον σκοπὸν προτίθενται· νὰ

μετατρέψουν δηλαδή τὴν κεφαλὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς ζωντανὴν ἐγκυκλοπαίδειαν, ὅπου αἱ γνώσεις φύρδην μίγδην εἰσὶν ἐρριμέναι, ἄνευ μεθόδου καὶ συστήματος, ἡμιτελεῖς καὶ ἐλλιπεῖς.

Ἐξ ἀπαλῶν κατὰ ταῦτα ὀνύχων παραλαμβάνον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ τὸ Σχολεῖον καὶ τὸ ἐν συνόλῳ Ἐκπαιδευτικὸν Σύστημα τὸν μαθητὴν, ἐνσταλάζει ἀσυναίσθητως, ἀλλὰ τεχνηέντως καὶ διαρκῶς τὴν Οἴησιν καὶ τὴν Δοκησιοφίαν εἰς τὴν εὐπλαστον καὶ εὐαπάτητον ψυχὴν του. Ὅταν δ' ὁ γυμνασιόπαις κατορθώσῃ καὶ λάβῃ εἰς χεῖράς του τὸ ἀπολυτήριον, νομίζει ὅτι δὲν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς συνήθεις θνητούς, ἀλλ' ὅτι διαφέρει κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὰς γνώσεις παντὸς μὴ ἔχοντος εἰς χεῖράς του δίπλωμα. Παρέλειπε δηλαδή ἡ Σχολὴ νὰ τοῦ διαπλάσῃ τὰς λογικὰς, παρατηρητικὰς, διακριτικὰς τῆς Πραγματικότητος καὶ ἰχνευτικὰς τῆς ἐν τῷ Παντὶ Ἀληθείας δυνάμεις τῆς Ψυχῆς, (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν κύριον, τὸν πρωταρχικὸν σκοπὸν τῆς Παιδείσεως) ἐνῶ τοῦναντίον, ἐπηύξησε τὴν ἔμφυτον οἴησιν καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπου νὰ νομίζῃ ὅτι τὰ ξέρει ὅλα.

Πρώτη κατὰ ταῦτα συνέπεια τοῦ οὕτω παιδευομένου γυμνασιόπαιδος εἶναι νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του... ἀνώτερον κατὰ τὴν... σοφίαν, τοῦ πατρός του, ἂν τυχὸν οὗτος δὲν εἶναι κάτοχος διπλώματος γυμνασιακοῦ. Ἀρχίζει μὲ ἄλλους λόγους νὰ γεννᾶται κατ' ἀνάγκην, καὶ ὥς ἐκ τοῦ ἐσφαλμένου παιδαγωγικοῦ συστήματος, ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς χάνεται ὁ σεβασμὸς ἀπέναντι τοῦ πατρός καὶ τῆς μητρός, οἱ ὁποῖοι—κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη—ἀποτελοῦν τὴν πολιτείαν καὶ τὰς παραδόσεις ἐν σμικρῷ. Ἐνα βῆμα ἀκόμη καὶ ὁ γυμνασιόπαις θὰ φανῇ ἀσεβὴς καὶ ἀπειθὴς πρὸς τὴν μεγάλην μητέρα καὶ πατέρα, τὴν Κοινωνίαν, τὴν Πολιτείαν, τὸ Ἔθνος καὶ τὸ βῆμα αὐτὸ τὸ κάμει ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὸ... Πανεπιστήμιον.

Φουσκωμένος ἀπὸ τὴν οἴησιν καὶ δοκησιοφίαν ἀκόμη ὅταν ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον, δὲν γνωρίζει πλέον ὅρια, ὅταν θεωρήσῃ καὶ αὐτὸν μέλος τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου καὶ αἰσθανθῇ ἑαυτὸν στεγαζόμενον ὑπὸ τὸ ἀνώτατον τῆς παιδείας τέμενος, τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ λέξις καὶ μόνη, ἡ τόσον πομπώδης καὶ ἀπατηλὴ, τὸν κάμνει νὰ πιστεύῃ, ὅτι γίνεται κάτοχος εἰς τὸ τέμενος ἐκεῖνο, τῆς πανσοφίας καὶ τῆς παντογνωσίας. Τὸ τελικὸν δηλητήριον τοῦ τὸ ἐνσταλάζει ἡ πομπώδης ἐκείνη λέξις «Πανεπιστήμιον».

Ὁ δὲ βασικὸς λόγος καὶ αἰτία τῆς διαστρευλώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας τοῦ φοιτητοῦ εἶναι διότι τὸ Πανεπιστήμιον ἀποβλέπει εἰς μόνην τὴν ἐπαύξησιν τοῦ ἀποθέματος τῶν γνώσεων χωρὶς νὰ φροντίζῃ ν' ἀναπτύσῃ τὰς λογικὰς καὶ δια-

κριτικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, χωρὶς δηλαδὴ νὰ κατορθώσῃ νὰ δώσῃ εἰς τὸν φοιτητὴν τὰ μέσα νὰ διαστέλλῃ τὴν πολυμαθειαν ἀπὸ τὴν πραγματικὴν σοφίαν. «Σοφίη οὐκ ἔστι πολυμαθείη» — ἀνεφώνει πρὸς δύο χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ὁ Ἡράκλειτος. Ἄλλο ἢ πολυμαθεια καὶ ἄλλο ἢ σοφία.

Κατὰ τὸ παραπλανητικὸν καὶ ἀπατηλὸν τοῦτο σύστημα παιδευόμενος ὁ μαθητικὸς καὶ φοιτητικὸς κόσμος, κατ' ἀνάγκην ἀποτελεῖ ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ συνόλῳ τὴν τάξιν τῶν ἡμιμαθῶν καὶ δοκησιόφων, ἡ ὁποία νομίζει, ἐπειδὴ οὕτω πως ἐβαυκαλίσθη καὶ ἀνετράφη, ὅτι ἐδιδάχθη τὴν πραγματικὴν Παιδείαν καὶ Σοφίαν· ἐνῷ πράγματι ἐποτίσθη μὲ τὴν οἴησιν, τὴν δοκησιοσοφίαν καὶ τὴν ψευδοπαιδείαν. Μὴ δυνάμενοι οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ Γυμνασίου ἢ τοῦ Πανεπιστημίου νὰ διακρίνουν ποῖον πράγματι εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς τὴν σοφίαν καὶ εὐδαιμονίαν, ὅταν αὔριον καλοῦνται νὰ μεταδώσουν τὰ παρὰ τῶν καθηγητῶν τῶν παρειλημμένα, κατ' ἀνάγκην μετενσταλάζουν εἰς τὴν Κοινωνίαν τὴν ἄγνοιαν καὶ δοκησιοσοφίαν, τῆς ὁποίας ὁ κυριώτατος καρπὸς εἶναι ἡ ἀσέβεια πρὸς τὰς παραδόσεις, ἡ ἀσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν Πατρίδα· μὲ ἄλλους λόγους ἢ ἀναρχία, ἢ ἄρνησις, ἢ ἀπόρριψις καὶ καταπάτησις τῶν Παραδόσεων, ἢ Ἀθεΐα!

Ποῖον ὅμως εἶναι τὸ φάρμακον κατὰ τῆς ἀπαισίας ταύτης νόσου; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ διορθωθῇ ἡ κατάστασις αὕτη; Διότι δὲν ἄρκεῖ τις νὰ εὕρῃσκῃ τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ· ὀφείλει συγχρόνως νὰ ὑποδεικνύῃ καὶ τὰ ἐξυγιαντικὰ μέσα καὶ ἀποτελεσματικὰ ἐν προκειμένῳ φάρμακα.

Μακρὰν ἡμῶν ἢ οἴησις, ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ δοκησιοσοφία· ἡμεῖς συναισθανόμεθα τὴν ταπεινότητά μας, ὥστε νὰ ἐγερθῶμεν διδάσκαλοι τῶν σεβαστῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου· τὰ ἐξῆς μόνον ὑπομνηστικῶ τῷ τρόπῳ ἔχομεν νὰ προτείνωμεν·

α') Ἐπειδὴ ἀκόμη περιφέρονται ἐν μέσαις Ἀθήναις αἱ σκιαὶ τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Σωκράτους, τοῦ σεμνοῦ δηλαδὴ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτου καὶ τοῦ ὑπάτου τῶν παιδαγωγῶν—ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἐπανελάμβανε «γηράσκω ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος», ὁ δὲ δεύτερος «ἐν οἷδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα».—διὰ ταῦτα προτείνωμεν, ὅπως χρυσοῖς καὶ εὐμεγέθεσι γράμμασιν ἀναγραφῶσι τὰ δύο ταῦτα ρητὰ εἰς τὴν προμετωπίδα τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα πᾶς ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς Ἀθήνας ξένος ἢ Ἕλλην ἀναγνωρίζη εἰς τὸ Ἀνώτατον τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος Ἐκπαιδευτικὸν Τέμενος τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς παραδόσεως· ὁ δὲ εἰσερχόμενος φοιτητής, ἀποβλέπων εἰς τὰς φράσεις ἐκεῖνας, μετὰ φόβου Θεοῦ ἐπιδιοθῇ οὐχὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς οἰήσεως καὶ τῆς δοκησιοσοφίας, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς πραγματικῆς Ἐπι-

στήμης καὶ διάγνωσιν τῆς πραγματικῆς Παιδείας καὶ Σοφίας· καὶ

β) Κανεῖς φοιτητής, εἰς οἷονδήποτε κλάδον τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἂν ἀνήκη, νὰ μὴ γίνεται κάτοχος τοῦ Πανεπιστημιακοῦ διπλώματος χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ἐκ στήθους καὶ κατ' οὐσίαν τὰ μέγιστα κατὰ τῆς Δοκησιοφίας καὶ Ψευδοπαιδείας μνημεῖα τῆς Ἀρχαιότητος, δηλαδή τὴν Ἀπολογίαν τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος· τοῦ Κέβητος τὸν Πίνακα· τὸ Εὐαγγέλιον (τὸ ἀκένωτον τοῦτο ταμεῖον Πνευματικότητος), καὶ ἐκ τῶν Νεωτέρων, τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα τοῦ κ. Παλαμᾶ, καθὼς καὶ ὅλα τοῦ τὰ ἔργα, ὅπου συνεχῶς γίνεται λόγος περὶ συντριβῆς καὶ ταπεινώσεως, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξαίρονται τὰ πραγματικῶς ἄξια ἐξάρσεως καὶ ἐξαυλώσεως...

Καὶ μόνον τοιουτοτρόπως θὰ ὀρθοποδήσῃ ἡ Ἑλλάς καὶ θὰ καταπατάξῃ τὸ τέρας τῆς ἀρνήσεως τῶν Παραδόσεων, τῆς ἀναρχίας, τῆς δοκησιοφίας καὶ ἀθεΐας!

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΝΤΩΝΙΟΥ Φ. ΧΑΛΑ

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀντωνίου Φ. Χαλᾶ ἐξεδόθησαν τὰ ἀκόλουθα βιβλία, τὰ ὅποια πωλοῦνται εἰς τὸ :—

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ “ΕΣΤΙΑΣ,”

Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ

46^Α ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, ΑΘΗΝΑΙ

α΄.) ΤΟ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ ΥΠΟΛΑΝΘΑΝΟΝ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ἢ ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, σελίδες 144.—Τιμὴ δραχμαὶ 25.

Ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν κανεῖς δὲν εἶχεν ἀντιληφθῇ, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Ἀλφάβητος περικλείει ἀπόκρυφον διάταξιν, ἐκπληκτικῆς δυναμικότητος καὶ περιεχομένου. Τὴν ἀπόκρυφον ταύτην διάταξιν, μὲ ὅλα τῆς τὰ ἀπίστευτα μυστήρια, ἀποκαλύπτει τὸ ὥς ἄνω βιβλίον. Ρίπτεται διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ἐκθαμβωτικὸν φῶς ἐπὶ τῶν μεγίστων προβλημάτων τοῦ Σύμπαντος. Ἀποσύρεται ὁ πέπλος, ὁ καλύπτων τὴν ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθειαν.

β΄.) ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΞΩΝ, σελ. 82.—δραχ. 15.

Εἰς τὸ πλήρες γοητευτικοῦ ἐνδιαφέροντος βιβλίον τοῦτο περιέχονται τὰ ἀκόλουθα θέματα καὶ διηγήματα: Ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος ἀπάνω στὴ Γῆ.—Οἱ παράδοξοι ἔρωτες.—Ὁ ἀόρατος ἄνθρωπος.—Αἱ παράδοξοι ἀντιλήψεις ἐνὸς κωφοῦ.—Τὸ τραγικὸ τέλος ἐνὸς καθρέφτη.—Οἱ παράδοξοι ζωγράφοι.—Οἱ ρήτορες τοῦ Hyde Park.—Τὸ Πάσχα ἐν Λονδίῳ.—Γαλήνη καὶ Τρικυμία.—Ὁμηρος καὶ Ἑλληνισμός.—Ὁ παράδοξος πύργος.—Ὁ αἰχμάλωτος τοῦ Λόρδου Βύρωνος.—Τὸ Παράδοξο βουνό.

γ΄.) ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΤΗ ΝΕΩΤΕΡΑ ΦΥΣΙΚῃ. Τιμᾶται δραχμας 15.

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν εὐληπτοτέραν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὥς καὶ τὸν κάλλιστον ὕμνον εἰς τὸ ἀθάνατον Ἑλληνικὸν Πνεῦμα. Περιεχόμενον:—Ποῦ ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς περὶ Φύσεως Θεωρίας τῶν Ἑλλήνων.—Ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἰκοδόμησις τῶν θεμελίων τῆς Ἐπιστημονικῆς Φυσικῆς.—Θαλῆς

ὁ Μιλήσιος καὶ αἱ ἰδέαι τῆς μονιμότητος καὶ τοῦ μονοειδοῦς.—
Ἑλεατικὴ Σχολὴ καὶ τὸ δόγμα τοῦ ἀνεπηρεάστου Ἑνός.—Ἡρά-
κλειτος καὶ ἡ ῥοή, φορὰ, πορεία.—Πυθαγόρας:—Ἀριθμός, Ἀρ-
μονία, Κόσμος.—Ἐμπεδοκλῆς:—Πολλαπλασιασμός τῆς ἀρχικῆς
οὐσίας: Πῦρ, Ἀήρ, Ὑδωρ, Γῆ, γέννησις τῆς Χημείας: φιλότης,
νεῖκος.—Ἀναξαγόρας: ἄνω, κάτω, δυοειδὴς λόγος, αἰθήρ.—
Λεύκιππος, Δημόκριτος: ἄτομιστικὴ θεωρία, τὸ κορύφωμα τῆς
Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας.—Πλάτων καὶ πολλαπλασιασμός τῆς Κο-
σμικῆς Εἰκόνος. Κόσμος τῶν Ἰδεῶν, τοῦ Παραδείγματος, τῆς
Μιμήσεως.—Τὸ πλήρες θαυμάτων οἰκοδόμημα καὶ τὸ αἰώνιον
σχέδιον.

δ'.) ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ Αἰσθησέων, τῆς
ΤΕ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ, ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΙΑΙ Εἰσιν Αἱ Οἰκτεῖαι ΤΟΥ ΝΟΟΣ ἩΔΟ-
ΝΑΙ, ὑπὸ Νικοδήμου Μοναχοῦ τοῦ Ἀγιορείτου. Σε-
λίδες 248. Δραχμαὶ 50.

Τὸ περισπούδαστον τοῦτο σύγγραμμα περιέχει ὁλόκληρον
τὸν Ἀποκρυφισμὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας, μετ' ἐκπλήξεώς
του δ' ὁ Ἀναγνώστης διαπιστοῖ, ὅτι εἰς αὐτὸ εὗρίσκονται ὅλα τὰ
συστήματα τῆς θεουργίας, τῆς γιόγκα καὶ τῶν φακιρῶν τῶν
Ἰνδιῶν.

ε'.) ΤΑ ΣΑΤΥΡΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑ-
ΛΑΜΑ ΚΑΙ Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ. Σελί-
δες 272. Τιμὴ δραχμαὶ 100.

Εἰς τὸ περίεργον τοῦτο σύγγραμμα ἀποκαλύπτεται ἡ Κλεις
τῆς Γνώσεως, τῆς Θρησκείας, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τοῦ Πολιτι-
σμοῦ. Ὅμοίως αἱ τρεῖς Σωκρατικαὶ Μέθοδοι, διὰ τῶν ὁποίων
ὁ Ἄνθρωπος δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀνωτάτην γνῶσιν, σο-
φίαν καὶ θεουργίαν. Εἶναι δὲ αὗται ὁ Ἑλεγχος, ἡ Μαιευτικὴ
καὶ ἡ Προτρεπτικὴ ἢ Ἑρωτική. Ὅμοίως ἀποκαλύπτεται ἡ ἑξα-
κολούθησις τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Παραδόσεως ὑπὸ τοῦ Ποιη-
τοῦ μας κ. Κωστῆ Παλαμᾶ, τοῦ ἀκολουθοῦντος τὰς Σωκρατικὰς
Μεθόδους καὶ ὁδηγοῦντος τὸν μελετητὴν τῶν Ἑργων του εἰς
τὰς ἀνωτάτας σφαίρας τῆς διανοήσεως καὶ τοῦ καλοῦ. Ἦδη
σοφοὶ Ἑλληνισταὶ τῆς Δύσεως ἀπεφάνθησαν περὶ τοῦ βιβλίου
τούτου, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην ἀποκάλυψιν καὶ συνδρομὴν
διὰ τὴν κατανόησιν τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Θρησκείας, τοῦ Πολι-

τισμοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰδικῶς καὶ γενικῶς τῆς Ἀνθρωπότητος.

στ'.) Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΜΑΣ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ. Σελ. 270. Τιμὴ δραχμαὶ 50.

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχεται ἡ ἀλληλογραφία τοῦ κ. Ἀντωνίου Φ. Χαλᾶ μετὸν ποιητὴν κ. Κωστὴν Παλαμᾶν. Εἰς τὸ ἐξόχως ἐνδιαφέρον τοῦτο βιβλίον δίδεται ἡ ἐξήγησις καὶ ἡ κριτικὴ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ κ. Παλαμᾶ, ὅπως «Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου», «Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή», «Οἱ Βωμοί», «Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου», «Πολιτεία καὶ Μοναξιά». Συγχρόνως ὁ Ποιητὴς δίδει διαφωτιστικωτάτας ὑποδείξεις, συντελούσας σημαντικώτατα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ὅλου τοῦ ἔργου.

Παραλλήλως πρὸς τὸν ἐρμηνευτικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀλληλογραφίας, δίδονται ἐκπληκτικαὶ ἀποκαλύψεις ἐπὶ τῆς ἀποκρύφου διατάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σπουδαιοτάτων διαλόγων τοῦ Πλάτωνος «Κρατύλος» καὶ «Θεάγης», ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν Τεσσάρων Δυνάμεων τοῦ Πνεύματος καὶ περὶ τῆς «Ἀφῆς» — αἱ ὁποῖαι καὶ ἀποτελοῦν τὰς βάσεις τοῦ Ἀποκρυφισμοῦ καὶ τῆς Ψυχικῆς Προαγωγῆς, Προόδου, Τελειώσεως καὶ Πανσοφίας.

ζ'.) LE CENTRE DE L' EQUILIBRE MONDIAL. Τιμᾶται δραχμας 75.

Περὶ τοῦ Βιβλίου αὐτοῦ ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἡ ἐφημερὶς «Ἐμπρὸς» ἔγραψε: — «... Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ κ. Χαλᾶ ἔχει μίαν ἀξίαν ἀπεριόριστον, ὅχι μόνον μεταφραζόμενον εἰς τὰς ξένας γλώσσας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰδικήν μας καὶ μεταδιδόμενον, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου φλοισβίζει ἡ ἐθνικὴ μας διάλεκτος. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν ὅλοι μὲ ποίας λέξεις καὶ μὲ ποίαν πίστιν καὶ μὲ ποίαν ἐλπίδα ὀφείλομεν νὰ ἐκφράζωμεν τὰ αἰσθήματά μας, τὰ κοινὰ μας Ἑλληνικὰ αἰσθήματα, καὶ θὰ εὗρωμεν ὅλοι ἀνεξαιρέτως εἰς τὰς σελίδας τοῦ κ. Χαλᾶ, τὸν κάλλιστον ὕμνον τῆς ψυχῆς μας, τὸ δυνατώτερον ἐμβατήριον τῶν ἐθνικῶν μας ὀνείρων».

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΝΤΩΝΙΟΥ Φ. ΧΑΛΛΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ καὶ πωλοῦνται εἰς τὸ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ
46^Α, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, ΑΘΗΝΑΙ

α) *Le Centre de l'Equilibre Mondial*, Zürich, 1918.—β) Τὸ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον καὶ τὸ Σύμπαν ὑπολανθάνον Μυστήριον ἢ περὶ Ἐπιστήμης.—γ) Τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Νεωτέρᾳ Φυσικῇ, (Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ: «*Der Geist des Hellenentums in der modernen Physik*» τοῦ δ. Arthur Haas).—δ) Τὸ Βιβλίον τῶν Παραδόξων.—ε) Περὶ Φυλακῆς τῶν Πέντε Αἰσθήσεων τῆς τε Φαντασίας, τοῦ Νοῦς καὶ τῆς Καρδίας καὶ ποῖαί εἰσιν αἱ οἰκίαι τοῦ Νοῦς Ἡδοναί, ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.—στ) Τὰ Σατυρικά Γυμνάσματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ ἡ Σωκρατικὴ Παράδοσις.—ζ) Ἡ Ἀλληλογραφία μου μετὰ τὸν Ποιητὴ μας Κωστῆ Παλαμᾶ.

ΕΤΟΙΜΑ ΠΡΟΣ ΕΚΔΟΣΙΝ

α) Ἡ μαγεία διὰ μέσου τῶν αἰώνων.—β) Οἱ Ἅγιοι Θαυματουργοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας.—γ) Οἱ ἐπισκέπται τοῦ Ἀοράτου Κόσμου.—δ) Ἅγιοι, Ἀσκηταί, Θαυματουργοί, Φακῖραι τῶν Ἰνδιῶν.—ε) Ποιήματα καὶ Διηγήματα.—στ) Πολιτικά καὶ Οἰκονομικά.—ζ) Φιλοσοφικὰ καὶ Φιλολογικὰ Μελέται.—η) Ἡ Ἀποκάλυψις τῆς Ἀποκρύφου διατάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, πηγῆς ἀπάσης τῆς τῶν Ἑλλήνων Φιλοσοφίας.—θ) Αἱ ἐκπλήξεις πρὸς συναντᾶ ὁ Ξένος στὸ Δονδῖνον.—ι) Βαρύτης, Ἀπόστασις, Θάλασσα, Πολιτισμός.—ια) Ἡ μέλλουσα σταδιοδρομία τῆς Ψυχολογίας.—ιβ) Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς.—ιγ) Τὰ Χρυσᾶ Ἐπη τοῦ Πυθαγόρου.—ιδ) Αἱ ἐκπληκτικαὶ ἐπὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἀποκαλύψεις τῆς Helena Petrowna Blavatsky.

ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗΝ

α) Συμβολισμός καὶ Παλαμᾶς.—β) Ἡ ἐν τῷ Παντὶ Ἀλήθεια καὶ Παλαμᾶς.—γ) Ἀριστοτέλους Μεταφυσικά.—δ) Ὁ Ἰνδὸς Krishnamurti Παγκόσμιος Διδάσκαλος ἢ ψευδοπροφήτης ;—ε) Οἱ Μεγάλοι Γινῶσται τῶν Μυστηρίων τοῦ Σύμπαντος.—στ) Ψευδο-Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ διασώσας ἐν τῷ Χριστιανισμῷ τὴν Ὀρφικὴν, Πυθαγορικὴν καὶ Πλατωνικὴν Παράδοσιν.—ζ) Ἐλευθεροτεκτονισμός καὶ Σωκρατικὴ Παράδοσις.—η) Δημήτριος Γαλανὸς ὁ Ἀθηναῖος.—ι) Ὁ Θεὸς τοῦ Κύκλωπος.—ια) Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν.—ιβ) Ἀρχιμήδης, Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος, Ἰππαρχος, Εὐκλείδης ὁ Γεωμέτρης, Διόφαντος ὁ Ἀλεξανδρινός.—ιγ) Πλωτῖνος, Πορφύριος, Ἰάμβλιχος, Πρόκλος, Ὀλυμπιόδωρος.

Χαλ. 10.000